

Honvédségi Szemle

150. ÉVFOLYAM
2022/5. SZÁM

**A Magyar Honvédség szakmai,
tudományos folyóirata
Kiadja a Magyar Honvédség Parancsnoksága**

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

Elnök (főszerkesztő):

Dr. Porkoláb Imre ezredes (PhD)

Tagok:

Dr. B. Stenge Csaba (PhD)

Dr. Bali Tamás ezredes (PhD)

Dr. Boldizsár Gábor ezredes (PhD)

Dr. Harai Dénes ny. ezredes (PhD)

Dr. Harold E. Raugh alezredes (PhD)
(Los Angeles-i Egyetem)

Dr. Jobbágy Zoltán ezredes (PhD)

Dr. Király László (Csc)

Dr. Koller József dandártábornok (PhD)

Dr. Lippai Péter dandártábornok (PhD)

Dr. Lóderer Balázs százados (PhD)

Dr. Luís Manuel Brás Bernardino alezredes (PhD)
(Katonai Akadémia, Lisszabon)

Dr. Molnár Ferenc dandártábornok (PhD)

Dr. Nagy László ny. ezredes (DSc)

Dr. Rajnai Zoltán (PhD)

Dr. Rudolf Urban ny. dandártábornok (CSc)
(Cseh Köztársaság Rendőri Akadémiája, Prága)

Dr. Sári Gábor alezredes (PhD)

Dr. Sascha-Dominik Bachmann (LLD)
(Bournemouth-i Egyetem)

Siposné Dr. Kecskeméthy Klára ezredes (CSc)

Dr. Srdja Trifković (PhD)
(Banja Luka-i Egyetem)

Dr. Szakály Sándor (DSc)

Dr. Wagner Péter (PhD)

A folyóirat kiadásában és terjesztésében közreműködik a HM Zrínyi Térképészeti és Kommunikációs Szolgáltató Közhasznú Nonprofit Kft. – Zrínyi Kiadó

Felelős vezető: Kulcsár Gábor ügyvezető

A Zrínyi Kiadó vezetője:

Dr. Isaszegi János ny. vezérőrnagy (PhD)

Szerkesztőség

Felelős szerkesztő: Kiss Zoltán ny. alezredes

Telefon: +36 30-343-4801; kiss.zoltan@hmzrinyi.hu

Szerkesztő: Havasi Máté

Kézirat-előkészítő: Forró Zsófia

Korrektor: Mészáros Károly

Műszaki vezető: Eisrichné Schubert Andrea

Tördelő: Petrezselyem Kitti

Szerkesztőségi titkár: Pásztor Júlia

Telefon: 272-02 (HM); 459-5355

e-mail: pasztor.julia@hmzrinyi.hu

A szerkesztőség címe: 1087 Budapest, Kerepesi út 29/b

Nyomdai kivitelezés: HM Zrínyi Térképészeti és Kommunikációs Szolgáltató Közhasznú Nonprofit Kft.

Kreatív Tervező és Sokszorosító Osztály

Felelős vezető: Pásztor Zoltán

A folyóirat 600 Ft-os áron megvásárolható a Zrínyi Kiadó könyvesboltjában, valamint a HM Zrínyi Kft. webáruházában (shop.hmzrinyi.hu).

A folyóirat teljes terjedelmében olvasható a honvedsegiszemle.hu oldalon.

HU ISSN 2060-1506

A Honvédségi Szemléz az MTA Hadtudományi Bizottság „A” kategóriás mértékadó folyóiratként ismeri el.

A folyóiratban közölt tanulmányok lektoráltak.

A Honvédségi Szemle lapelődői:

Ludovica Academia Közlönye, Magyar Katonai Közlöny,

Magyar Mars, Magyar Katonai Szemle, Honvéd,

Katonai Szemle, Honvédelem, Új Honvédségi Szemle

A Honvédségi Szemle tagja

az Európai Katonai Sajtószövetségnek (EMPA)

Tisztelt Szerzőink!

Felhívjuk szíves figyelmüket arra, hogy a *Honvédségi Szemle* egyedi elektronikus forrásazonosítóval (Digital Object Identifier – DOI) látja el a tudományos cikkeket. A szerkesztőségbe beérkezett kéziratok publikálásának feltétele éppen ezért egy új ponttal bővült:

a *Felhasznált irodalom* jegyzékében lévő bibliográfiai adatok feltüntetése után
– amennyiben van – a hivatkozott írás DOI-ját is meg kell adni.

A *Honvédségi Szemlé*ben közölt írások automatikusan bekerülnek a Magyar Tudományos Művek Tárába és az MTAKIK REAL, illetve REAL-J repozitóriumába. Arra kérjük Szerzőinket, hogy ennek érdekében regisztrálják magukat a www.m2.mtmt.hu oldalon.

Ha pedig rendelkeznek ORCID-azonosítóval, azt is tüntessék fel minden cikkük elején, a nevük után.

A szerkesztőség

Honvédségi Szemle

150. ÉVFOLYAM,
2022/5. SZÁM

A MAGYAR HONVÉDSÉG SZAKMAI, TUDOMÁNYOS FOLYÓIRATA

TARTALOM

FÓKUSZBAN

Szabó Zoltán Tamás – Forgó Gábor – Alpek B. Levente:

A magyar haderőfejlesztési stratégia a védelmi képességek Covid–19 pandémiát követő globális felértékelődési trendjének tükrében (1.) 3

HADERŐSZERVEZÉS, -FEJLESZTÉS

Kemény János:

Orosz–ukrán háború: kezdeti megfigyelések 14

Lukács László ny. alezredes – Balogh Zsuzsanna alezredes:

Alagútháború – a múlt árnyai kísértének (1.) 34

NEMZETKÖZI TEVÉKENYSÉG

Siposné Kecskeméthy Klára ezredes:

A NATO és Ukrajna stratégiai partnersége 51

Szilágyi-Kiss Hajnalka:

A társadalmi változásra adható válasz: nemzetközi összefogás Irakban 69

VEZETÉS, FELKÉSZÍTÉS

Lengyel László alezredes – Veres József alezredes:

Az ABV-tűzserész képesség kialakítása, avagy egy út,
hogyan a legjobbak közé kerülhessünk (2.) 83

Mitev Ariel Zoltán:

Árkok és sáncok az üzleti oktatásban: a hadijáték áthidaló szerepe 97

LOGISZTIKA

Éles Péter őrnagy:

Hadihasználatra alkalmatlan és felesleges lőszerkészletek kezeléséről 105

HADTÖRTÉNELEM

Nagy László ny. ezredes:

A hibrid hadviselés megjelenése a 20. század első felében 112

FÓRUM

Nagy László ny. ezredes:

Helyzetjelentés a keleti frontról 128

SZEMLE

Tóth Zsolt:

Talpra állás Trianon után. Szakály Sándor könyvéről 134

Róbert Péter:

Címlapon Magyarország 136

Gál Csaba ny. ezredes:

Katonai és haditechnikai hírek, információk a nagyvilágból 139

ABSTRACT 146

Szabó Zoltán Tamás – Forgó Gábor – Alpek B. Levente:

A MAGYAR HADERŐFEJLESZTÉSI STRATÉGIA A VÉDELMI KÉPESSÉGEK COVID–19 PANDÉMIÁT KÖVETŐ GLOBÁLIS FELÉRTÉKELŐDÉSI TRENDJÉNEK TÜKRÉBEN (1.)¹

DOI: [10.35926/HSZ.2022.5.1](https://doi.org/10.35926/HSZ.2022.5.1)

ÖSSZEFOGLALÓ: A Covid–19 világjárvány okozta turbulenciák és ellátási zavarok felhívták a figyelmet a biztonságra, azon belül is a működés- és ellátásbiztonságra, illetve a stratégiai iparágakon belüli önellátás képességének a fontosságára. A járvány nyomán leginkább az egészségipar került előtérbe, az iparági elemzések és a GDP-arányos védelmi kiadások azonban a védelmi ipar felértékelődését is mutatják. A globális védelmi kiadások GDP-hez viszonyított arányának évek óta tartó csökkenő trendje a 2018. évi mélypont után növekedni kezdett. 2019-ben a változás még csak enyhe, 4 bázispontos, majd 2020-ban, a Covid–19 járvány okozta turbulenciák kibontakozásának évében az emelkedés már mintegy 17 bázispontos az előző évhez képest. Ezzel a GDP-arányos védelmi kiadások szintje ismét 2,3% fölé emelkedett, amely 2013 óta a legmagasabb érték. Ebben a fordulatban – a geopolitikai feszültségek mellett – közrejátszhatott az önellátás, a nemzet- és az ellátásbiztonság felértékelődése is a Covid–19 járvány alatt. A 2022-ben eszkalálódó orosz–ukrán konfliktus fényében várhatóan a védelmi képességekre és a védelmi iparra irányuló figyelem továbbra is fennmarad. Magyarországon 1990-et követően – a korábban több innovatív fejlesztést felmutató és mintegy harmincezer embert foglalkoztató – védelmi ipar jelentősen leépült, és a honvédség védelmi képességei is egyre több kérdést vetettek fel. 2010-től azonban szemléletváltás volt tapasztalható a hazai védelmi és gazdaságstratégiában. Magyarország esetében a védelmi képességek fejlesztésének igénye és prioritása már évekkel a Covid–19 járvány előtt megfogalmazódott, majd 2016-tól kezdetét vette a Zrínyi Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program.

KULCSSZAVAK: geopolitika, Covid–19, védelmi ipar, biztonságpolitika, honvédelem

A SZERZŐKRŐL:

- ▶ Szabó Zoltán Tamás PhD-hallgató (Pécsi Tudományegyetem Földtudományok Doktori Iskola)
- ▶ Forgó Gábor osztályvezető (Pénzügyminisztérium)
- ▶ Dr. Alpek B. Levente (PhD), egyetemi adjunktus (Pécsi Tudományegyetem)

BEVEZETŐ

A Covid–19 világjárvány okozta turbulencia, a nyomában fellépő gazdasági és társadalmi problémák, valamint a nemzetközi logisztikai rendszerek és ellátási láncok zavara komoly

¹ A tanulmány Innovációs és Technológiai Minisztérium Kooperatív Doktori Program Doktori Hallgatói Ösztöndíj Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült.

problémát okozott számos ágazat üzem- és ellátásbiztonságában.² A globális, gyakran több kontinensen átívelő ellátási láncok – a relatíve olcsó szállítás előnyét kihasználva – lehetővé teszik ugyan a költséghatékony termelés megvalósítását az értékláncban, de krízis esetén a hosszú és összetett ellátási hálózatok sérülékenynek bizonyulhatnak, ami a stratégiai ágazatok esetében akár az állami feladatok és az ország alapvető szükségleteinek az ellátását is veszélyeztetheti.³ A 20. század utolsó évtizedeitől – a kereskedelem liberalizációjával párhuzamosan – egyre intenzívebb lett a világkereskedelem,⁴ és kiépült a nemzetközi munkamegosztás.⁵ E nemzetközi folyamatok és a globalizáció a védelmi ipar ellátási láncait sem hagyták teljesen érintetlenül, ugyanis a termelés és az ellátási láncok nemzetközi kereskedelemben történő integrációja a 20. század végére jelentős részben a védelmi iparban is megtörtént.⁶ Ebben az iparágban ugyan – a nemzetközi példák alapján – egy adott ország védelmi ereje a megrendeléseknél jellemzően a saját nemzeti védelmi iparát részesíti előnyben,⁷ de ettől függetlenül itt is kialakultak azok az összetett globális ellátási hálózatok, amelyek érzékenyek az ellátási zavarokra, így krízis esetén veszélyt jelent számukra az ellátás megszakadása. Egy ilyen szerveződésben a nemzetközi együttműködésben részt vevő országok nemzetgazdaságának védelmi képességei is ki vannak szolgáltatva a hosszú és bonyolult globális ellátási láncokkal járó veszélyeknek, úgymint az értékláncok működési zavarainak, feldarabolódásuknak és esetleges megszakadásuknak.⁸ Tehát a védelmi szektor úgyszintén érintett a Covid-19 nyomán keletkezett ellátásbiztonsági és üzemfolytonossági problémákban, aminek következtében az egészségipar mellett a védelmi ipar is kiemelt figyelmet kaphat a járvány nyomán.⁹

CÉLOK

A Covid-19 okozta gazdasági turbulenciák, valamint a 2014-ben induló¹⁰ orosz–ukrán konfliktus 2022. évi eszkalációja következtében egyre inkább felértékelődő ellátásbiztonság és a védelmi képességek geopolitikai kontextusában érdemes megvizsgálni a hazai

² Knut Aliche et al.: Supply chain recovery in coronavirus times – plan for now and the future. McKinsey & Company, 18. 03. 2020. <https://www.mckinsey.com/business-functions/operations/our-insights/supply-chain-recovery-in-coronavirus-times-plan-for-now-and-the-future#> (Letöltés időpontja: 2022. 03. 18.)

³ Hausmann Róbert: A globális ellátási láncok átalakulása a feldolgozóiparban a koronavírus-járvány következtében. Hitelintézeti Szemle, 2020/3., 134. <https://hitelintezetiszemle.mnb.hu/letoltes/hsz-19-3-el-hausmann.pdf> (Letöltés időpontja: 2022. 06. 03.)

⁴ Tóth József (szerk.): Általános Társadalomföldrajz I. kötet. Dialog Campus Kiadó, Budapest, 2002, 57–76.

⁵ Hausmann: i. m. 134.

⁶ Taksás Balázs: Trinity of Defense Industry. University of Defence, Brno, Economics and Management, 2019/1., 73–74. https://www.researchgate.net/profile/Balazs-Taksas/publication/335321585_TRINITY_OF_DEFENSE_INDUSTRY/links/5d5e806d92851c376371b763/TRINITY-OF-DEFENSE-INDUSTRY.pdf (Letöltés időpontja: 2022. 06. 03.)

⁷ Sticz László: A védelmi ipar helye, szerepe a katonai képességfejlesztés folyamatában a HM Rt.-k és azok privatizációja bemutatása tükrében. Hadmérnök, 2009/3., 379. http://hadmernok.hu/2009_3_sticz.pdf (Letöltés időpontja: 2022. 06. 03.)

⁸ Taksás: i. m. 74.

⁹ Supply Chains Reimagined – Recovery and Renewal in Asia Pacific and Beyond. Baker McKenzie, 2020, 17. https://www.bakermckenzie.com/-/media/files/insight/publications/2020/08/supply-chains-reimagined_17-aug.pdf?la=en (Letöltés időpontja: 2021. 10. 10.)

¹⁰ Andrékó Gábor: A Krím félsziget annektálásának orosz költségei és a folyamat visszafordíthatóságának kérdése. Külügyi Szemle, 2022/1., 143–144. <https://kki.hu/wp-content/uploads/2022/05/06-Andreko-Gabor.pdf> (Letöltés időpontja: 2022. 06. 16.)

védelmi ipar lehetőségeit a Zrínyi Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program,¹¹ valamint a hazai és az uniós gazdaságpolitikai stratégiai célok viszonylatában. További cél ezeknek az adat- és információforrásoknak a szintetizálásából a hazai trendek nemzetközi geopolitikai összefüggésben történő elhelyezése, valamint annak megvilágítása, hogy e folyamatok hogyan kapcsolódnak a hazai gazdaságpolitika céljaihoz és a közgazdasági diskurzusban felerősödőben levő trendekhez, mint például a fenntarthatósághoz, önellátáshoz, ellátásbiztonsághoz, regionalizációhoz és a gyártás anyaországba történő visszatelepítésének (*reshoring*) a kérdéséhez.

KUTATÁSI MÓDSZEREK

A kutatás tartalomelemzésre épül, vagyis a témához kapcsolódó hazai (Irinyi Terv, Zrínyi Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program, Konvergencia Program), uniós (Új európai iparstratégia) és nemzetközi stratégiai dokumentumok (új német iparstratégia, valamint más, fenntarthatósággal és az ellátási láncok lehetséges rövidülésével, illetve a regionalizáció és *reshoring* problémájával foglalkozó tanulmányok), jelentések áttekintésére és elemzésére, valamint a bennük felvázolt folyamatok összevetésére a témát feldolgozó hazai szerzők védelmi iparral kapcsolatos megállapításaival és a releváns, nemzetközi összevetésre alkalmas adatbázisokból (SIPRI 2022, Világbank 2022, KSH, Eurostat, Global Firepower) kiolvasható trendekkel és információkkal.

EREDMÉNYEK

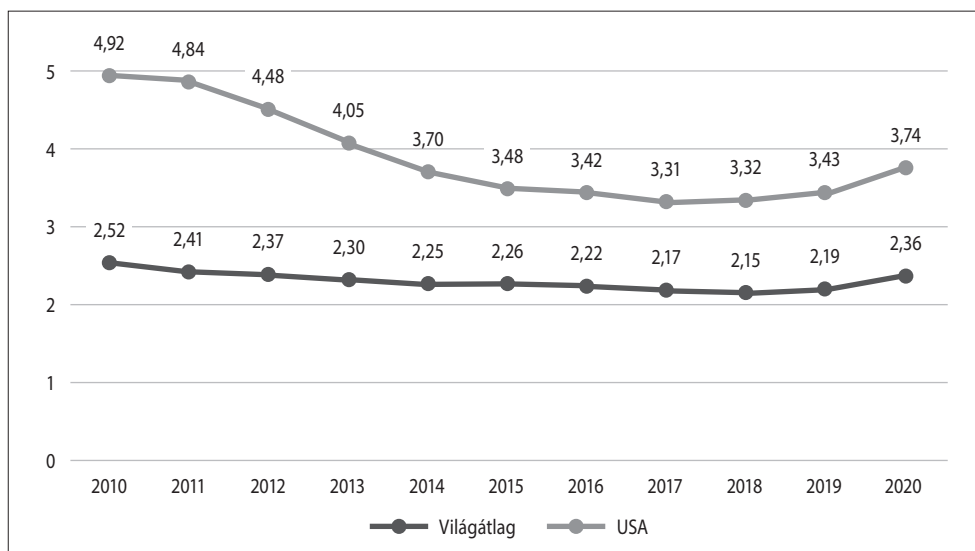
Magyar haderőfejlesztés a nemzetközi trendek tükrében

A honvédelem és a katonai biztonság fontosságának felismerése és ismételt felértékelődése részben már a járvány előtti években megfigyelhető volt például az Amerikai Egyesült Államok részéről, amelyet a 2017-ben hivatalba lépő kormányzat korszerű védelmi és nemzetbiztonsági stratégiájának kidolgozása¹² mellett az ország GDP-arányos védelmi kiadásainak a trendje is alátámaszt, mivel a mutató, miután 2017-ben elérte a mélypontját, 2018-tól emelkedő trendbe kezdett (vö. 1. ábra). A globális GDP-arányos védelmi kiadások mutatója pedig a Világbank adatai szerint 2018. évi mélypontját elérve 2019-től emelkedni kezdett. 2019-ben az emelkedés mértéke még csak mintegy 4 bázispontos volt, majd 2020-ban az emelkedés dinamikája erősödött és már mintegy 17 bázisponttal haladta meg az előző évi értéket. Ezzel a GDP-arányos védelmi kiadások szintje ismét 2,3% fölé emelkedett, amely arányszámot előtte legutóbb 2013-ban érte el a védelmi költségvetés részesedése a világban.¹³

¹¹ Zrínyi Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program. Honvedelem.hu. https://web.archive.org/web/20180306144605/https://honvedelem.hu/files/files/108409/zrinyi2026_190_190_7.pdf (Letöltés időpontja: 2022. 06. 04.)

¹² Jason F. Emert: A Trump-elnökség vége – republikánus szemmel. (The End of the Trump Presidency – A Republican Viewpoint. Fordította: Baranyi Tamás Péter) Külügyi Szemle, 2021/1., 17. https://kki.hu/wp-content/uploads/2021/05/KSZ_2021_1_1_Emert.pdf (Letöltés időpontja: 2022. 06. 03.)

¹³ Military expenditure (% of GDP). <https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.GD.ZS?end=2020&start=2010> (Letöltés időpontja: 2022. 06. 03.)

1. ábra *Védelmi kiadások szintje globálisan és az Amerikai Egyesült Államokban 2010–2020 között a GDP százalékában (Saját szerkesztés a Világbank adatai¹⁴ alapján)*

Az Amerikai Egyesült Államok védelmi prioritásainak megerősítését mutatja, hogy egyrészt létrejött új haderőnemként az űrerő, ami egyúttal alátámasztja azt az elméleti geopolitikai megállapítást, amely szerint a modern geopolitikai térnek a világűr is egyre inkább a részét képezi.¹⁵ Másrészt a Lengyelországban állomásoztatott csapatok létszámának növelésével erősítette a kelet-európai NATO-jelenlétet, és végül – de nem utolsósorban – az amerikai vezetés hatást gyakorolt a NATO-szövetségesekre, hogy 2024-ig növeljék védelmi kiadásait a GDP legalább 2%-ára, hogy növekedjen a katonai szövetség védelmi képessége.¹⁶ Ez utólag visszatekintve fontosnak bizonyult, ugyanis a 2022-ben eszkalálódó orosz–ukrán konfliktus következtében megnövekedtek a szövetség védelmi képességeivel kapcsolatos elvárások – különösen a kelet-európai tagállamok részéről – és a kihívások.

Magyarország 2010 utáni biztonsági stratégiájába¹⁷ egyébként jól illeszkedett az Amerikai Egyesült Államok és a NATO-szövetségesek fokozottabb védelmi hozzájárulást igénylő elvárása. Sok uniós állam tiltakozott e nyomásgyakorlás ellen, de az orosz–ukrán konfliktus kiszélesedése után még a II. világháború óta kényesen pacifista Németország is történelmi léptékű haderőfejlesztési programot hirdetett meg, amelyben megduplázta védelmi kiadásait.¹⁸

¹⁴ Uo.

¹⁵ Szilágyi István: A geopolitika elmélete. Pallas Athéné Könyvkiadó Kft., Budapest, 2018, 166–189.

¹⁶ Emert: i. m. 18.

¹⁷ Budavári Krisztina: A magyar védelmi ipar helyzete és fejlődési lehetőségei. Magyar Hadtudományi Társaság, Budapest, 2020, 124–126. [https://www.mhtt.eu/hadtudomany/Tud%3a1st%3a1r/2020/Budav%3a1ri%20Krisztina%20A%20magyar%20v%3a9delmi_ipar%20helyzete%20%3a9s%20fej%5c91d%3a9si%20lehet%5c91s%3a9gei.%20MHTT%202021.%20\(PDF%20k%3ab6nyv\).pdf](https://www.mhtt.eu/hadtudomany/Tud%3a1st%3a1r/2020/Budav%3a1ri%20Krisztina%20A%20magyar%20v%3a9delmi_ipar%20helyzete%20%3a9s%20fej%5c91d%3a9si%20lehet%5c91s%3a9gei.%20MHTT%202021.%20(PDF%20k%3ab6nyv).pdf) (Letöltés időpontja: 2022. 06. 03.)

¹⁸ Richard Weiss et al.: Germany Doubles Military Spending, But Can't Rearm Overnight. Bloomberg, 24. 03. 2022. <https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-03-24/germany-military-spending-up-after-russia-invades-ukraine> (Letöltés időpontja: 2022. 03. 27.)

Az Európában meginduló védelemfejlesztési trendben Magyarország korai belépő volt, ugyanis már jóval az amerikai kérések megfogalmazása, valamint több évvel az Európa többségét a védelmi képességek fontosságára ráébresztő orosz–ukrán konfliktus 2022. évi eszkalálódása előtt¹⁹ megkezdődött a Magyar Honvédség újjászervezése és megerősítése. A 2010. évi szemléletváltást követően²⁰ elindult az új biztonságstratégia kidolgozása, amelynek keretében elfogadták azt az elvet, hogy a biztonságra áldozni kell,²¹ továbbá megindult a hazai tartalékos rendszer újjáélesztése is.²² A honvédség társadalmi kapcsolatainak fontosságát és a Magyar Tartalékosok Szövetségének kiváló szervező- és toborzó munkáját szemlélteti, hogy a 2010 előtt még kritikus létszámhiánnyal és fluktuációval küzdő²³ magyar hadseregben nemcsak a hivatásos állomány állt helyre, de a 2010-ben még csak mindössze 17 (!) főnyi tartalékost felmutatni képes Magyar Honvédségben 2021-re a tartalékos katonák száma már meghaladta a 11 ezer főt.²⁴

A változás egyik első lépésének, illetve „a biztonságra áldozni kell” elv gyakorlati megvalósulásának tekinthető, hogy 2012-től megindult a honvédségi illetmények folyamatos emelése.²⁵ A honvédelem – különösen a védelmi ipar – szempontjából a tudomány, az innováció elengedhetetlen – sőt, az alapvető három pillér egyike²⁶ –, ezért tudományos területen is történt előrelépés: 2013-ban létrejött a Honvéd Vezérkar Tudományos Kutatóhelye.²⁷

A szervezeti, illetve humán intézkedéseket követően gazdasági téren is felgyorsultak az események, egyrészt az Irinyi Terv²⁸ részeként megkezdődött a leendő hazai védelmi ipar bázisául szolgáló iparfejlesztés, majd pedig elindult a 2017-ben kormányhatározattal²⁹ elfogadott, kimondottan a honvédség modernizálását és védelmi képességeinek fejlesztését célul tűző Zrínyi Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program (HHP).

¹⁹ Annie-Marle Slaughter et al.: U.S. Grand Strategy After Ukraine. Seven thinkers weigh in on how the war will shift U.S. foreign policy. Foreign Policy, 21. 03. 2022. <https://foreignpolicy.com/2022/03/21/us-geopolitics-security-strategy-war-russia-ukraine-china-indo-pacific-europe/> (Letöltés időpontja: 2022. 03. 27.)

²⁰ Budavári: i. m. 4–5.

²¹ Benkő Tibor: Hivatástudat és technológiai fejlődés a Magyar Honvédségben. Hadtudomány, 2016. évi különszám, 10. http://real.mtak.hu/50092/1/ht2016_kulonszam_8_16_u.pdf (Letöltés időpontja: 2022. 06. 04.)

²² Magyar Tartalékosok Szövetsége: Húsz éve híd a társadalom és a honvédség között. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2021, 6.

²³ Jelentés a Honvédelmi Minisztérium fejezet működésének ellenőrzéséről. Állami Számvevőszék, Budapest, 2009, 25–28. <https://www.asz.hu/storage/files/files/%C3%96sszes%20jelent%C3%A9s/2009/0905j000.pdf?ctid=732> (Letöltés időpontja: 2022. 03. 27.)

²⁴ Magyar Tartalékosok Szövetsége: i. m. 6.

²⁵ B. Müller Tamás: Adatok a honvédelem területéről – Képviselői Információs Szolgálat, 2018/7. Infotabló. https://www.parlament.hu/documents/10181/1489583/Infotablo_2018_7_honvedelmi_adatok.pdf/b576c3a8-d457-8db0-62e9-749482615fe1; B. Müller Tamás: A katonai életpálya és illetményrendszere. – Képviselői Információs Szolgálat, 2020/25. Infojegyzet, 2020. 04. 30. https://www.parlament.hu/documents/10181/4464848/Infojegyzet_2020_25_honvedseg_illetmeny.pdf/8a2217d1-7aa4-ff75-ede0-231de22dfc1?t=1588227974540 (Letöltések időpontja: 2022. 03. 26.)

²⁶ Taksás: i. m. 71–72.

²⁷ Benkő: i. m. 13.

²⁸ Irinyi Terv – Az innovatív iparfejlesztés irányainak meghatározásáról. Nemzetgazdasági Minisztérium, Budapest, 2016. <https://2015-2019.kormany.hu/download/d/c1/b0000/Irinyi-terv.pdf> (Letöltés időpontja: 2021. 08. 18.)

²⁹ 1298/2017. (VI. 2.) Korm. határozat a Zrínyi 2026 Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program megvalósításáról. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A17H1298.KOR&txtreferer=00000001.txt> (Letöltés időpontja: 2022. 03. 18.)

A Covid–19 járvány kapcsán Baker McKenzie tanulmánya³⁰ is megerősíti, hogy a pandémia következtében az egészségipar mellett a védelmi ipar is nagyobb szerepet kaphat majd többek között az ellátásbiztonsággal kapcsolatos aggodalmak és a fokozódó geopolitikai feszültségek következményeként. Ehhez illeszkedik, hogy az adatok alapján a globális GDP-hez viszonyított védelmi kiadások valóban emelkedést mutattak, a 2018-as 2,15%-ról 2020-ra 2,36%-ra (1. ábra). Magyarországon ugyanakkor ez a folyamat – a globális trendet megelőzve – már évekkal korábban megindult: 2014 óta növekvő trendet mutatnak a magyar GDP-arányos védelmi kiadások, míg globálisan egy 2010 óta tartó csökkenő trend tört meg 2018 után.

A Világbank, valamint a Stockholmi Nemzetközi Békekutató Intézet (SIPRI) katonai kiadásokkal kapcsolatos globális adatgyűjtése alapján eddig beigazolódni látszanak az említett tanulmány³¹ várakozásai a védelmi képességek, illetve a védelmi ipar felértékelődésével kapcsolatban. A tisztánlátás végett fontos kiemelni, hogy a járvány okozta turbulenciák következtében a GDP jellemzően visszaeső mintázatot mutatott 2020-ban, így a magasabb GDP-arányos kiadás nem minden ország esetében jelenti a védelmi kiadások nominális emelkedését. Ha figyelembe vesszük azonban, hogy egy egészségügyi-gazdasági-társadalmi krízis idején a világ országai átlagosan nem mérsékeltek a jellemzően csökkenő GDP-ből a védelmi kiadások arányát, hanem épp ellenkezőleg, a szűkös erőforrásokból nagyobb arányban költöttek hadseregükre, akkor az a terület felértékelődését vetítheti előre.

Magyarország esetében némileg egyedi vonás, hogy a védelmi képességeinek fejlesztését már évekkal a Covid–19 járvány kitörése előtt beépítette a nemzet- és gazdaságstratégiájába (lásd Irinyi Terv), továbbá már 2014 óta a magyar GDP-arányos védelmi kiadások is növekvő trendet mutattak.³² A legtöbb uniós állam inkább csak a stratégiai ágazatokban turbulenciákat okozó világjárványt,³³ illetve főleg a 2022 elején eszkalálódó orosz–ukrán konfliktust követően, illetve ezek következtében értékelte újra védelmi képességeit és védelmi iparának jelentőségét.³⁴

A magyar hadsereg és a védelmi ipar trendjei a rendszerváltást követő két évtizedben

A Magyar Honvédség esetében egy, a rendszerváltás óta tartó folyamatos és a 2000-es évektől még inkább súlyosbodó leépülés volt megfigyelhető. Az 1990-es években a meglehetősen szűkös anyagi források apadása, a létszám-, csapat- és fegyverzetcsökkentés volt jellemző. Az állandó átszervezések, leépítések és a fizetések vásárlóértékének zuhanása miatt nemcsak a katonai pálya lett egyre kevésbé vonzó, de a még hivatásos állomány morálja is jelentősen romlott.³⁵

³⁰ Supply Chains Reimagined: i. m.

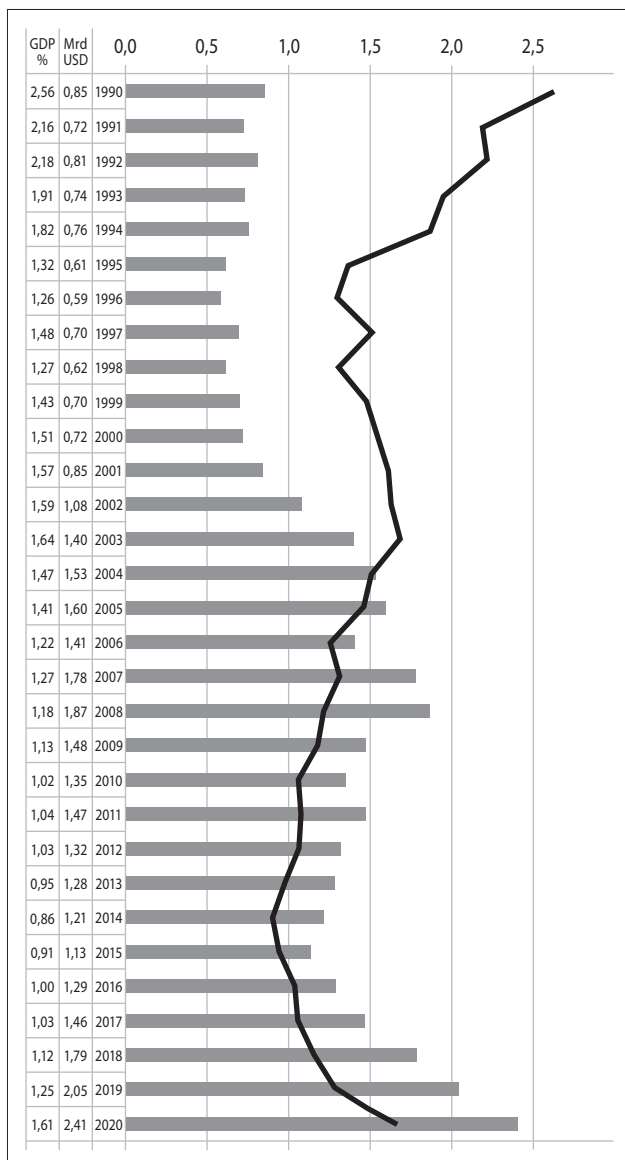
³¹ Supply Chains Reimagined: i. m. 17.

³² Military expenditure (% of GDP) – Hungary. World Bank. <https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.GD.ZS?locations=HU> (Letöltés időpontja: 2022. 02. 25.)

³³ Supply Chains Reimagined: i. m. 17.

³⁴ Slaughter et al.: i. m.

³⁵ Kollega Tarsoly István (főszerk.): Magyarország a XX. században I. kötet: Politika és társadalom, hadtörténet, jogalkotás. Babits Kiadó, Szekszárd, 1996, 437–439.

2. ábra Magyarország honvédelmi kiadásai 1990–2020 között folyó áron (Mrd USD) és a GDP százalékában (Saját szerkesztés a Világbank adatai³⁶ alapján)

Hazánk honvédelemre fordított GDP-arányos kiadásai a 1990-et követő 5–7 évben gyakorlatilag megfeleltek, majd – valószínűleg a közelgő NATO- és EU-csatlakozás hatására – kissé emelkedtek, de 2014-ig csökkenő tendenciát mutattak (2. ábra).

³⁶ Military expenditure (% of GDP) – Hungary. World Bank. <https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.GD.ZS?end=2020&locations=HU&start=1990>; Military expenditure (current USD) – Hungary. World Bank. <https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.CD?end=2020&locations=HU&start=1990> (Letöltések időpontja: 2022. 06. 03.)

A számok mögött meghúzódó szervezeti veszteség azonban még sokkal súlyosabb képet mutat. Ebben az időszakban ugyanis számos katonai kötelék szűnt meg véglegesen, többek között hét gépesített lövészdandár, két tüzérdandár, egy harcokocsidandár, öt légvédelmi tüzér-, illetve rakétaezred, két páncéltörő tüzérezred, három műszaki ezred, a harcászati rakétaosztályok, a közlekedési dandár, számos híradó-, rádiótechnikai, ellátó-, egészségügyi, műszaki zászlóalj stb. Mivel az Oroszország által a Szovjetuniótól örökölt, Magyarországgal szemben fennálló államadósság orosz törlesztéseként ajánlottak fel eszközöket, így némileg kényszerpályás, de számottevő haditechnikai fejlesztésnek ebben az időszakban egyedül az 1993-ban beszerzett MiG–29 típusú elfogó vadászrepülőgépek tekinthetők. Összesen 28 darab MiG–29 állt szolgálatba, amelyeknek köszönhetően jelentősen megnőtt a magyar légierő harcértéke.³⁷

Nemcsak létszámban és eszközökben, de szellemi-technológiai téren is komoly veszteség érte az 1990-es években a honvédséget, ugyanis a szervezeti egységek megszüntetése, a források elapadása és a kutatóintézetek felszámolása következtében a hazai védelmi ipar képzett és tapasztalt szellemi gárdája nagyrészt elhagyta a pályáját.³⁸ Ez azért is különösen problémás, mert – ahogy arra Shih³⁹ és Vörös⁴⁰ is rámutat – ha egy iparágat sokáig magára hagynak, és eltűnik a szaktudás, a know-how, akkor a legjobb szándékok és komoly anyagi áldozatok mellett is csak nagyon nehezen lehet azt újraindítani. Tulajdonképpen a védelmi ipar kapcsán felidézhetjük Taksás Balázs háromszögét,⁴¹ amely szerint az ágazat „háromsága”, vagyis három alapvető feladata az alábbi:

- technológiai színvonal: megfelelő technikai színvonalú termékekkel és szolgáltatásokkal ellátni a vevőket;
- gazdaságosság: hatékony termelés és versenyképes árak biztosítása;
- ellátásbiztonság: biztosítani a termelés és az ellátás zavartalanságát a körülményektől függetlenül, mind békeidőben, mind háborúban.

A fentiek alapján megállapítható, hogy a három védelmi ipari alafunkció mindegyike számottevően sérült az 1990-es évektől kezdődően.

A honvédség leépülése folytatódott a 2000-es években, amikor is a takarékosági intézkedések keretében tovább csökkentek a haderő finanszírozási forrásai, sőt 2006 környékén még a maradék honvédségi vállalatokat is megkísérelték privatizálni.⁴² Fontos változás, hogy 2004. november 3-án megszűnt a sorozás intézménye békeidőben, vagyis az általános hadkötelezettség.⁴³

³⁷ Uo.

³⁸ Sticz: i. m. 378.

³⁹ W. C. Shih: What it takes to reshore manufacturing successfully. Sloan Management Review, 09. 2014. <https://sloanreview.mit.edu/article/what-it-takes-to-reshore-manufacturing-successfully/> (Letöltés időpontja: 2021. 08. 12.)

⁴⁰ Vörös József: Termelés- és szolgáltatásmenedzsment [Digitális kiadás]. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2018. <https://mersz.hu/kiadvany/298/dokumentum/info/> (Letöltés időpontja: 2021. 08. 12.)

⁴¹ Taksás: i. m. 2.

⁴² Sticz: i. m. 376.

⁴³ Tálás Péter et al.: Katonai Alapismeretek. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2010, 5, 302–303.

A 2000-es évek első évtizedének végére a Magyar Honvédség működése kritikus állapotba került, fennállt a védelmi képességek csökkenésének veszélye.⁴⁴ Az időszakban nemcsak finanszírozás, de létszám⁴⁵ és felszereltség területén is hiányok keletkeztek, vagyis mind a személyi, mind pedig az eszközállomány az erodálódás jeleit mutatta.⁴⁶ 2004-ben a 122 mm-es 2Szl Gvozgyika önjáró tarackokat selejtezték le és adták el ócskavasként, amely lépéssel megszűnt a magyar önjáró tüzérség mint fegyvernem.⁴⁷ A páncélosok elhárítására is alkalmas lánctalpas BMP–1 gyalogsági harcjárműveket 2005-ben szintén kivonták a honvédség kötelékéből, ráadásul ezeknek az eszközöknek a pótlását azóta sem sikerült megoldani, így komoly harcászati képességihiány keletkezett a magyar honvédelemben.⁴⁸ A tervek szerint egyébként a német eredetű, de hazai gyártású Lynx gyalogsági harcjárművek fogják majd ellátni ezt a funkciót.⁴⁹ A fenti folyamathoz kapcsolódik annak a magyar szakemberek által modernizált⁵⁰ 77 darab T–72-es harckocsinak a sorsa, amelyeket a magyarországi vezetés 2005-ben az iraki hadseregnek térítés nélkül átadott.⁵¹ A lépés következtében a magyar páncéloserők jelentősen visszaépültek. A jelentés azt is megállapítja, hogy a 2004 után végrehajtott szervezeti átalakítások, átszervezések, létszámleépítések, forráselvonások, továbbá a béremelések elmaradása következtében 2005. január 1. és 2007. december 31. között a magyar haderő létszáma negyedével csökkent – 24 872 főre.⁵²

A honvédség védelmi képességbeli nehézségeinek történelmi léptékét jól szemlélteti, ha összevetjük azt az 1920-as évekkel. A Magyar Királyi Honvédség ugyanis 1928-ban – amikor is a trianoni diktátum következtében meglehetősen korlátozott tere volt az ország védelmi képességeinek fejlesztésében, és a fegyvereket, lövegeket rejtegetni kellett az antant ellenőrei előtt – mintegy negyvenszer annyi tüzérségi löveggel rendelkezett, mint amennyit ma a szabad, NATO-tag Magyar Honvédség bevetni képes. A honvédség 12 darab hadra fogható állapotban levő tüzérségi lövegével szemben az 1920-as években – a trianoni tilalmak ellenére – a diósgyőri MÁVAG-üzemben 285 darab tüzérségi löveg készült el.⁵³

⁴⁴ Jelentés a Honvédelmi Minisztérium fejezet...: i. m. 26.

⁴⁵ Uo. 25–28.

⁴⁶ Porkoláb Imre: Szervezeti innováció a Magyar Honvédségben: az ember-gép szimbiózisa a stratégiaelméletek tükrében. *Haditechnika*, 2019/1., 7. http://real.mtak.hu/98523/1/HT_2019-1_cikk-01.pdf (Letöltés időpontja: 2022. 06. 04.)

⁴⁷ Ernszt József: A 122 mm-es 2Szl Gvozgyika önjáró tarack. *Haditechnika*, 2013/6., 68. <https://docplayer.hu/110404791-A-zrinyi-jarmucsalad-tortenete.html> (Letöltés időpontja: 2021. 08. 12.)

⁴⁸ Ocskay István: Puma lánctalpas gyalogsági harcjármű és lehetséges megjelenése a Magyar Honvédség állományában. *Hadmérnök*, 2020/1., 32. http://real.mtak.hu/109941/1/HM_2020_1_Ocskay_Istvan.pdf (Letöltés időpontja: 2021. 08. 12.)

⁴⁹ Huszák Dániel: Elkészült a magyar páncélozott harcjárműgyár épülete – Itt vannak a legfontosabb tudnivalók. *Portfolio.hu*, 2022. 03. 26. <https://www.portfolio.hu/global/20220326/elkeszult-a-magyar-pancelozott-harcjarmugyar-epulete-itt-vannak-a-legfontosabb-tudnivalok-535735> (Letöltés időpontja: 2022. 04. 17.)

⁵⁰ Sticz: i. m. 383.

⁵¹ Donated T-72 Tanks arrive in Iraq. NATO E-Library, 11. 11. 2005. https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_21570.htm?selectedLocale=en (Letöltés időpontja: 2022. 03. 18.)

⁵² Jelentés a Honvédelmi Minisztérium fejezet...: i. m. 25.

⁵³ Kovács Vilmos: A honvédtüzérség újrászervezése és megtartása a rejtés időszakában, 1928-ig. *Haditechnika*, 2013/6., 3–9. <https://docplayer.hu/110404791-A-zrinyi-jarmucsalad-tortenete.html> (Letöltés időpontja: 2022. 06. 04.); Comparison of Hungary and Romania Military Strengths (2022). *Global Firepower*. <https://www.globalfirepower.com/countries-comparison-detail.php?country1=hungary&country2=romania> (Letöltés időpontja: 2022. 03. 12.)

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 1298/2017. (VI. 2.) Korm. határozat a Zrínyi 2026 Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program megvalósításáról. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A17H1298.KOR&txtreferer=00000001.txt>
- Aliche, Knut – Azcue, Xavier – Barriball, Edward: *Supply chain recovery in coronavirus times – plan for now and the future*. McKinsey & Company, 18. 03. 2020. <https://www.mckinsey.com/business-functions/operations/our-insights/supply-chain-recovery-in-coronavirus-times-plan-for-now-and-the-future#>
- Andr k Gábor: *A Krim félsziget annektálásának orosz k lts gei  s a folyamat visszaford thatóságának k rdese*. Külügyi Szemle, 2022/1., 142–175. <https://kki.hu/wp-content/uploads/2022/05/06-Andreko-Gabor.pdf>; DOI: 10.47707/Kulugyi_Szemle.2022.1.6
- Benkő Tibor: *Hivatástudat és technológiai fejlődés a Magyar Honvédségben*. Hadtudomány, 2016.  vi k l nysz m, 6–14. http://real.mtak.hu/50092/1/ht2016_kulonszam_8_16_u.pdf; DOI: 10.17047/HADTUD.2016.26.K.6
- B. Müller Tamás: *Adatok a honvédelem területéről*. Képviselői Információs Szolgálat, 2018/7. Infotabl . https://www.parlament.hu/documents/10181/1489583/Infotablo_2018_7_honvedelmi_adatok.pdf/b576c3a8-d457-8db0-62e9-749482615fe1
- B. Müller Tamás: *A katonai életpálya és illetményrendszere*. Képviselői Információs Szolgálat, 2020/25. Infojegyzet, 2020. 04. 30. https://www.parlament.hu/documents/10181/4464848/Infojegyzet_2020_25_honvedseg_illetmeny.pdf/8a2217d1-7aa4-ff75-ede0-231dc22dffc1?t=1588227974540
- Budavári Krisztina: *A magyar védelmi ipar helyzete és fejlődési lehetőségei*. Magyar Hadtudom nyai Társaság, Budapest, 2020. [https://www.mhtt.eu/hadtudomany/Tud%20A%20magyar%20v%20a9delmi_ipar%20helyzete%20%20a9s%20fejl%20%20a9si%20lehet%20%20a9sei.%20MHTT%202021.%20\(PDF%20k%20b6nyv\).pdf](https://www.mhtt.eu/hadtudomany/Tud%20A%20magyar%20v%20a9delmi_ipar%20helyzete%20%20a9s%20fejl%20%20a9si%20lehet%20%20a9sei.%20MHTT%202021.%20(PDF%20k%20b6nyv).pdf); DOI: 10.51491/vedelmi.ipar2021
- Comparison of Hungary and Romania Military Strengths (2022). Global Firepower. <https://www.globalfirepower.com/countries-comparison-detail.php?country1=hungary&country2=romania>
- Donated T-72 Tanks arrive in Iraq. 11. 11. 2005. NATO E-Library. https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_21570.htm?selectedLocale=en
- Emert, Jason F.: *A Trump-eln ks g v ge – republik nus szemmel*. (The End of the Trump Presidency – A Republican Viewpoint. Fordította: Baranyi Tamás Péter) Külügyi Szemle, 2021/1., 3–28. https://kki.hu/wp-content/uploads/2021/05/KSZ_2021_1_1_Emert.pdf; DOI: 10.47707/Kulugyi_Szemle.2021.1.01.
- Ernszt József: *A 122 mm-es 2S21 Gvozgnyika  nj r  tarack*. Haditechnika, 2013/6., 65–68. <https://docplayer.hu/110404791-A-zrinyi-jarmucsalad-tortenete.html>
- Hausmann Róbert: *A globális ellátási láncok átalakulása a feldolgozóiparban a koronavirus-járvány következtében*. Hitelintézeti Szemle, 2020/3., 130–153. <https://hitelintezetiszemle.mnb.hu/letoltes/hsz-19-3-el-hausmann.pdf>; DOI: 10.25201/HSZ.19.3.130153
- Huszák Dániel: *Elkészült a magyar páncélozott harcj rm gy r épülete – Itt vannak a legfontosabb tudnivalók*. Portfolio.hu, 2022. 03. 26. <https://www.portfolio.hu/global/20220326/elkeszult-a-magyar-pancelozott-harcjarmugyar-epulete-itt-vannak-a-legfontosabb-tudnivalok-535735>
- Irinyi Terv – Az innov t v iparfejlesztés irányainak meghatározásáról. Nemzetgazdasági Minisztérium, Budapest, 2016. <https://2015-2019.kormany.hu/download/d/c1/b0000/Irinyi-terv.pdf>
- Jelent s a Honvédelmi Minisztérium fejezet működésének ellenőrzéséről.  llami Számvevőszék, Budapest, 2009. <https://www.asz.hu/storage/files/files/%C3%96sszes%20jelent%C3%A9s/2009/0905j000.pdf?ctid=732>
- Kollega Tarsoly István (főszerk.): *Magyarország a XX. században I. kötet: Politika és társadalom, hadtörténet, jogalkotás*. Babits Kiadó, Szekszárd, 1996.

- Kovács Vilmos: *A honvédtüzérség újraszervezése és megtartása a rejtés időszakában, 1928-ig*. Hadi-technika, 2013/6., 3–9. <https://docplayer.hu/110404791-A-zrinyi-jarmucsalad-tortenete.html>
- Magyar Tartalékosok Szövetsége: *Húsz éve hid a társadalom és a honvédség között*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2021.
- Military expenditure (% of GDP). <https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.GD.ZS?end=2020&start=2010>
- Military expenditure (% of GDP) – Hungary. World Bank. <https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.GD.ZS?locations=HU>
- Military expenditure (% of GDP) – Hungary. World Bank. <https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.GD.ZS?end=2020&locations=HU&start=1990>
- Military expenditure (current USD) – Hungary. World Bank. <https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.CD?end=2020&locations=HU&start=1990>
- Ocskay István: *Puma lánctalpas gyalogsági harcjarmű és lehetséges megjelenése a Magyar Honvédség állományában*. Hadmérnök, 2020/1., 31–44. http://real.mtak.hu/109941/1/HM_2020_1_Ocskay_Istvan.pdf
- Porkoláb Imre: *Szervezeti innováció a Magyar Honvédségben: az ember-gép szimbiózis a stratégia-elméletek tükrében*. Haditechnika, 2019/1., 2–8. http://real.mtak.hu/98523/1/HT_2019-1_cikk-01.pdf; DOI: 10.23713/HT.53.1.01
- Shih, W. C.: *What it takes to reshore manufacturing successfully*. Sloan Management Review, 09. 2014. <https://sloanreview.mit.edu/article/what-it-takes-to-reshore-manufacturing-successfully/>
- Slaughter, Annie-Marle – Mahbubani, Kishore – Walt, Stephen M. – Nakayama, Toshihiro – O’Neil, Shannon K. – Mohan, C. Raja – Niblett, Robin: *U.S. Grand Strategy After Ukraine. Seven thinkers weigh in on how the war will shift U.S. foreign policy*. Foreign Policy, 21. 03. 2022. <https://foreignpolicy.com/2022/03/21/us-geopolitics-security-strategy-war-russia-ukraine-china-indo-pacific-europe/>
- Sticz László: *A védelmi ipar helye, szerepe a katonai képességfejlesztés folyamatában a HM Rt.-k és azok privatizációja bemutatása tükrében*. Hadmérnök, 2009/3., 375–388. http://hadmernok.hu/2009_3_sticz.pdf
- Supply Chains Reimagined – Recovery and Renewal in Asia Pacific and Beyond. Baker McKenzie, 2020. https://www.bakermckenzie.com/-/media/files/insight/publications/2020/08/supply-chains-reimagined_17-aug.pdf?la=en
- Szilágyi István: *A geopolitika elmélete*. Pallas Athéné Könyvkiadó Kft., Budapest, 2018.
- Taksás Balázs: *Trinity of Defense Industry*. University of Defence, Brno, Economics and Management, 2019/1., 70–77. https://www.researchgate.net/profile/Balazs-Taksas/publication/335321585_TRINITY_OF_DEFENSE_INDUSTRY/links/5d5e806d92851c376371b763/TRINITY-OF-DEFENSE-INDUSTRY.pdf
- Tálás Péter – Téglási József – Dr. Kállai Attila – Makalicza József – Nyulászi Tamás – Dr. Berek Tamás: *Katonai Alapismeretek*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2010.
- Tóth József (szerk.): *Általános Társadalomföldrajz*. Dialog Campus Kiadó, Budapest, 2002.
- Vörös József: *Termelés- és szolgáltatásmenedzsment* [Digitális kiadás]. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2018. <https://mersz.hu/kiadvany/298/dokumentum/info/>; DOI: 10.1556/9789634542162
- Weiss, Richard – Delfs, Arne – Nienaber Michael: *Germany Doubles Military Spending, But Can’t Rearm Overnight*. Bloomberg, 24. 03. 2022. <https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-03-24/germany-military-spending-up-after-russia-invades-ukraine>
- Zrínyi Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program. https://web.archive.org/web/20180306144605/https://honvedelem.hu/files/files/108409/zrinyi2026_190_190_7.pdf

Kemény János:

OROSZ–UKRÁN HÁBORÚ: KEZDETI MEGFIGYELÉSEK¹

DOI: [10.35926/HSZ.2022.5.2](https://doi.org/10.35926/HSZ.2022.5.2)

ÖSSZEFOGLALÓ: A tanulmány célja, hogy összefoglalja a folyamatban lévő orosz–ukrán háború főbb eseményeit és irányait, valamint következtetéseket fogalmazzon meg a konfliktus dinamikáit illetően. Terjedelmi okok miatt nem célja a konfliktus teljes, 2014 óta tartó menetének elemzése, ennek komplex bemutatása későbbi munkák feladata lesz. Rendkívül nehéz egy folyamatban lévő konfliktusról részletesen, nyílt forrásokra alapozva mélyrehatóan írni, ahol jelentős a téves adatok és a szándékosan megtévesztő jellegű információk mennyisége – az alább írtakat ezekre a korlátokra tekintettel javasolt olvasni. A tanulmány nem célja az információs környezetben bekövetkezett változások részletes tárgyalása, mivel ez több önálló elemzés tárgyát képezhetné. Hasonlóképpen nem célja az energetikai kérdések és azok nemzetközi vonatkozásainak elemzése, sem az Ukrajna területén végbe ment események jogi megítélése. A szerző áttekintést ad a háború fontosabb eseményeiről és dinamikáiról, valamint a várható irreguláris dimenzióról. Folyamatban lévő konfliktusról lévén szó a leírt számadatok csak tájékoztató jellegűek, a jelenleg elérhető információk alapján a háború nyílt forrásokban tapasztalható dinamikáját kívánják alátámasztani.

KULCSSZAVAK: orosz–ukrán háború, Ukrajna, Oroszország, hibrid hadviselés, drónok

A SZERZŐRŐL:

Kemény János, a Nemzeti Közszerződési Egyetem Eötvös József Kutatóközpont Stratégiai Védelmi Kutatóintézetének tudományos munkatársa

A TANULMÁNY KORLÁTAI ÉS AZ INFORMÁCIÓS KÖRNYEZET JELENTETTE NEHÉZSÉGEK

Minden háborús helyzet bizonytalan információs környezetet teremt. A kihívás ma több irányból érkezik, amennyiben konvencionális háborús helyzetben újdonságnak számít a közösségi média kiterjedt használata.

A hadviselő felek az információs térben is a saját helyzetüket igyekeznek erősíteni, és ezen a téren az információk elhallgatása, torzítása, esetleges hamisítása egyáltalán nem egyedi jelenség. Például: Oroszország a jelen cikk írásakor (2022. május végén) elérhető legaktuálisabb összesített veszteségi jelentését 2022. március 25-én adta ki, akkor 1351 halottról

¹ TKP2021-NVA-16 azonosítószámú NKE HHK pályázat „Alkalmazott katonai műszaki, had- és társadalomtudományi kutatások a nemzetvédelem, nemzetbiztonság területén a Hadtudományi és Honvédtisztképző Karon”.

beszámolva.² A BBC május közepén 2336 orosz halottról tudott, akiknek 20%-a tiszt volt.³ Nem hivatalos nyugati becslések ennél jóval nagyobbak gondolták az orosz veszteségeket. Ben Wallace brit védelmi miniszter 2022. április 25-i, a brit képviselőház előtt elmondott beszédében – a veszteség összetételéről nem nyilatkozva – 15 ezer főre becsülte a harcokban meghalt orosz katonák számát.⁴ Az ukrán vezérkar a Facebook-oldalán rendszeresen közölt adatokat az orosz veszteségekről, ezek általában jóval magasabbak voltak a nyugati becslésnél.⁵ Az ukrán veszteségekről nem állnak rendelkezésre megbízható adatok.

Újdonság volt a közösségi média jelentős szerepe, az ott megjelenő, sokszor pontatlan vagy szenzációhajhász közlés gyorsan terjedt. Erre példa az *Admiral Makarov* orosz fregatt esete. Röviddel a *Moszkva* cirkáló április 14-i elsüllyesztése után a közösségi médiában szárnyra kapott a hír, hogy egy újabb orosz hajót ért ukrán rakétatalálat. A hír bekerült a hagyományos médiába is⁶ – hivatalos alátámasztás nélkül. Amerikai oldalról John Kirby, az amerikai védelmi minisztérium szóvivője kérdésre válaszolva jelezte, hogy az amerikai oldal nem tudja a hírt megerősíteni.⁷ Közben megosztásra került egy videó az állítólagos találat utóéletéről, ami gyorsan lelepleződött, mert kiderült, hogy az Arma 3 videójátékból származik.⁸

Felettébb fontos a közösségi médiavállalatok törekvése arra, hogy ebben a helyzetben csökkentsék a téves és félrevezető információk mennyiségét, bár ez minden bizonnyal nehezen kivitelezhető vállalkozás.⁹ A korántsem csak állami szintről érkező dezinformációs törekvések látványos megjelenései az ún. *deepfake* videók, erre ukrán- és oroszellenes éllel is akadt már példa a háború alatt.¹⁰ Bár az eddigi próbálkozások kiszűrése még nem jelentett különösebben nagy gondot, a későbbiekben nagyobb problémát okozhat a hatékonyabb hamisítványok felfedése és hihető leleplezése.

² Russia Says 1,351 Of Its Soldiers Have Died In Ukraine, Well Below Western Estimates. Radio Free Europe/Radio Liberty, 25. 03. 2022. <https://www.rferl.org/a/russia-ukraine-death-toll-1351/31770672.html> (Letöltés időpontja: 2022. 05. 25.)

³ Olga Ivshina: The BBC continues to verify Russian military losses in Ukraine. BBC, 13. 05. 2022. https://www.bbc.com/news/live/world-europe-61404062?ns_mchannel=social&ns_source=twitter&ns_campaign=bbe_live&ns_linkname=627e6e04c6835775caca808e%26The%20BBC%20continues%20to%20verify%20Russian%20military%20losses%20in%20Ukraine%262022-05-13T18%3A10%3A03.435Z&ns_fee=0&pinned_post_locator=urn:asset:690d4225-9015-4458-8bae-f1c10f3f9f1c&pinned_post_asset_id=627e6e04c6835775caca808e&pinned_post_type=share (Letöltés időpontja: 2022. 05. 25.)

⁴ Oral statement to Parliament – Defence Secretary statement to the House of Commons on Ukraine: 25 April 2022. Ministry of Defence, 25. 04. 2022. <https://www.gov.uk/government/speeches/defence-secretary-statement-to-the-house-of-commons-on-ukraine-25-april-2022> (Letöltés időpontja: 2022. 05. 25.)

⁵ Генеральный штаб ЗСУ / General Staff of the Armed Forces of Ukraine. Facebook, 29. 05. 2022. <https://www.facebook.com/photo/?fbid=327706256209126&set=a.229159252730494> (Letöltés időpontja: 2022. 05. 29.)

⁶ Liam James: Russian warship Admiral Makarov 'on fire after being hit by Ukrainian missile'. The Independent, 06. 05. 2022. <https://www.independent.co.uk/news/world/europe/russia-ship-admiral-makarov-ukraine-war-b2073007.html> (Letöltés időpontja: 2022. 05. 25.)

⁷ Pentagon Press Secretary John F. Kirby Holds a Press Briefing. Department of Defense, 06. 05. 2022. <https://www.defense.gov/News/Transcripts/Transcript/Article/3023614/pentagon-press-secretary-john-f-kirby-holds-a-press-briefing/> (Letöltés időpontja: 2022. 05. 25.)

⁸ Josh Kelety: Clip shows video game, not Ukraine attacking Russian navy. Associated Press, 08. 05. 2022. <https://apnews.com/article/fact-checking-ukraine-drone-simulation-485598229735> (Letöltés időpontja: 2022. 05. 25.)

⁹ Twitter steps up Ukraine misinformation fight. BBC, 19. 05. 2022. <https://www.bbc.com/news/business-61512261> (Letöltés időpontja: 2022. 05. 25.)

¹⁰ Jane Wakefield: Deepfake presidents used in Russia-Ukraine war. BBC, 18. 03. 2022. <https://www.bbc.com/news/technology-60780142> (Letöltés időpontja: 2022. 05. 25.)

HIBRID HÁBORÚBÓL KONVENCIONÁLIS HÁBORÚBA

2008-ban James Mattis tábornok, akkoriban az amerikai Összhaderőnemi Parancsnokság (Joint Forces Command, JFCOM) parancsnoka, későbbi amerikai hadügyminiszter úgy fogalmazott, hogy a „*konvencionális háborúk véleményem szerint a hibernáció állapotában vannak*”.¹¹ Az Ukrajnában történtek – köztük a hibrid fenyegetések Európában való megjelenése – 2014-től kezdve alakítják a modern konfliktusokról kialakított képünket, 2022 februárja pedig visszahozta a köztudatba a konvencionális államközi háborút.

A NATO aktuális definíciója szerint a hibrid fenyegetés „*térben és időben kiterjedő konvencionális, irreguláris és aszimmetrikus tevékenységek kombinációja által okozott fenyegetés*”.¹² A hibrid fenyegetések, illetve a hibrid hadviselés kérdése az utóbbi években dominálta a jövő konfliktusaival kapcsolatos vitákat. Az ukrajnai események fejlődésének iránya és konvencionális háborúvá alakulása fontos jelzés a hibrid konfliktusokkal elérhető lehetőségeket illetően. Oroszország a kelet-ukrajnai „népköztársaságok” kialakítására és fenntartására jelentős forrásokat biztosított, a minszki megállapodások tető alá hozásakor viszont semleges szereplőnek mutatta magát.¹³ Az orosz megközelítésben bekövetkezett változások pontos okaival kapcsolatos vita eldöntése bizonyára még sok időt fog igénybe venni.

Figyelembe véve, hogy a konfliktus már nyolc éve tart és az orosz fél hadviselő félként történt megjelenése komplikálja a tárgyalásos megoldást, ezért jelenleg nem lehet megbecsülni a konfliktus időkeretét. Az elmúlt hónapok eseményei alapján vitathatatlan, hogy az orosz vezetés a céljai eléréséhez 2022-re elkerülhetetlennek ítélte a semleges fél politikai szerepének feladását és a konvencionális katonai erő alkalmazását.

Ezt a fejleményt nem szabad alábecsülni, mivel jelentős hatást gyakorolhat az 1945 után kialakított nemzetközi kapcsolatrendszerre is. Másfelől a háború jól mutatja a katonai erő alkalmazásának nehézségeit azáltal, hogy egy jól felkészített, vezetett és felfegyverzett kisebb létszámú haderő milyen komoly ellenállást tud kifejteni. A konfliktus ilyen irányú tanulságainak értékelése és feldolgozása a következő években jelentős munkát fog adni a terület szakértőinek.

KEZDETI CÉLOK, KORLÁTOK ÉS AZOK KÖVETKEZMÉNYEI

A háború – az orosz szóhasználatban: különleges katonai művelet – célja Vlagyimir Putyin orosz elnök Oroszország és Ukrajna lakosságához intézett 2022. február 24-i beszéde szerint Ukrajna „demilitarizációja” és „denácifikációja”, valamint a donyecki és a luhanszki „népköztársaságokkal” két nappal korábban kötött megállapodás gyakorlati érvényesítése, amely a két „népköztársaságot” a teljes közigazgatási területével – vagyis nem csak az oroszbarát erők által akkoriban uralt területtel – ismeri el.¹⁴

¹¹ Ann Roosevelt: Mattis: Irregular Warfare Is The Key Today, But Not To Exclusion of All Else. Defense Daily, 23. 06. 2008. <https://www.defensedaily.com/mattis-irregular-warfare-is-the-key-today-but-not-to-exclusion-of-all-else/navy-usmc/> (Letöltés időpontja: 2022. 05. 25.)

¹² AAP-06 Edition 2021 – NATO Glossary of Terms and Definitions. NATO Standardization Office (NSO), 2021, 65. https://standard.di.mod.bg/pls/mstd/MSTD.blob_upload_download_routines.download_blob?p_id=281&p_table_name=d_ref_documents&p_file_name_column_name=file_name&p_mime_type_column_name=mime_type&p_blob_column_name=contents&p_app_id=600 (Letöltés időpontja: 2022. 05. 25.)

¹³ Duncan Allan: The Minsk Conundrum: Western Policy and Russia's War in Eastern Ukraine. Chatham House, 20. 05. 2022. <https://www.chathamhouse.org/2020/05/minsk-conundrum-western-policy-and-russias-war-eastern-ukraine-0/minsk-2-agreement> (Letöltés időpontja: 2022. 05. 25.)

¹⁴ Robert Coalson: Putin's Recognition Of Separatist Formations In Eastern Ukraine Embraces All Their Territorial Claims Against Kyiv. Radio Free Europe/Radio Liberty, 22. 02. 2022. <https://www.rferl.org/a/putin-recognizes-ukraine-separatists-territorial-claims/31717306.html> (Letöltés időpontja: 2022. 05. 25.)

Az orosz narratíva szerint Oroszország itt egy védekező és korlátozott műveletbe kezdett, ami a NATO terjeszkedésének megakadályozását szolgálja.¹⁵ Az, hogy az orosz elnök mit értett pontosan a „demilitarizáció” és a „denácifikáció” alatt, illetve ezek megvalósíthatóságát katonai erő alkalmazásával miként tekintette kivitelezhetőnek, alaposabb körüljárást igénylő kérdés. A náciellenes fellépés hívószó az orosz társadalomban, a második világháborús örökségnek köszönhetően jó mozgósító erő, nemzetközi téren azonban nem hozott sikert, sőt Izraellel még diplomáciai feszültséget is kiváltott Lavrov orosz külügyminiszter egy kijelentése miatt.¹⁶ „Denácifikáció” alatt az orosz vezetés feltételezhetően a Zelenszkij-kormány hatalomból történő eltávolítását és egy oroszbarát vezetés hatalomra juttatását értette. Ennek realitása a jelenlegi helyzetben minimális, és csak egy átfogó, Ukrajna nyugati területeit is érintő katonai művelettel lenne megvalósítható. Az oroszbarát politikai erők és politikusok – mint pl. Viktor Medvedcsuk – a háború miatt nincsenek abban a helyzetben, hogy befolyásolják az ukrán belpolitikai történéseket.¹⁷ A demilitarizációt jelenleg csak az ukrán hadiipari és egyéb kapcsolódó infrastruktúra elleni támadásokkal tudják megvalósítani, itt is elsősorban rakétatámadásokkal nyugat-ukrajnai célpontok ellen.

A nyugati államok által a háború kezdete óta Ukrajna számára biztosított jelentős katonai támogatás kétségessé teszi e cél elérését. A nagy mennyiségű nyugati nehézfegyverzet beáramlásával Ukrajna ipari bázisa jelentősen védett, amit Oroszország nem képes hatékonyan támadni. Ennek megfelelően csak az országba leszállított fegyver- és lőszerkészleteket veheti célba, de az orosz támadások hatékonysága az eddigi információk szerint ezen a területen is megkérdőjelezhető.¹⁸ Diplomáciai értelemben az orosz fél igyekezett nyomást gyakorolni a nyugati országokra,¹⁹ de a tanulmány írásakor ez a törekvés sem mutatott jelentősebb eredményt.

A tény, hogy Oroszország továbbra is ragaszkodik a különleges katonai művelet megnevezéshez, azt mutatja, hogy az orosz vezetés kockázatosnak tarthatja a hadiállapot bevezetését és az ezzel járó mozgósítást. Egyes szakértők véleménye szerint egy általános mozgósítás – amire társadalmi és gazdasági értelemben egyaránt szükség lenne a háborús erőfeszítések fenntartásához – aláásná a Putyin által kialakított belső stabilitás maradékát, ami részben az orosz társadalom depolitizáltságára épül.²⁰ Kérdéses, hogy a nyugati államok által bevezetett szankciók milyen gyorsan és mennyire látványosan tudják gyengíteni a rendszert. Eddig az orosz vezetés nem adta jelét annak, hogy a gazdasági nyomás hatására bármiben is hajlandó lenne engedni. Az orosz társadalom hozzáállását nehéz felmérni, az elérhető információk eddig nem mutatják, hogy jelentős társadalmi ellenállás lenne formálódóban, ugyanakkor a háborús erőfeszítések széles körű lakossági támogatása körül vannak kérdőjelek.²¹

¹⁵ Michael Kimmage – Maria Lipman: Putin’s Hard Choices: Why the Russian Despot Can Neither Mobilize Nor Retreat. *Foreign Affairs*, 31. 05. 2022. <https://www.foreignaffairs.com/articles/russian-federation/2022-05-31/putins-hard-choices> (Letöltés időpontja: 2022. 06. 02.)

¹⁶ Hadas Gold et al.: Putin apologized over FM’s Hitler comments, Israel says. *CNN*, 05. 05. 2022. <https://edition.cnn.com/2022/05/05/middleeast/putin-bennett-apology-intl/index.html> (Letöltés időpontja: 2022. 05. 25.)

¹⁷ Ukraine: Fugitive Putin ally Medvedchuk arrested – security service. *BBC*, 13. 04. 2022. <https://www.bbc.com/news/world-europe-61089039> (Letöltés időpontja: 2022. 05. 25.)

¹⁸ Robert Burns: Russia has yet to slow a Western arms express into Ukraine. *Associated Press*, 14. 04. 2022. <https://apnews.com/article/russia-ukraine-business-nato-europe-e335d774954f6403c38e88a3a6bfbcff> (Letöltés időpontja: 2022. 05. 25.)

¹⁹ Natasha Bertrand et al.: Russia formally protests US weapons shipments to Ukraine. *CNN*, 22. 04. 2022. <https://edition.cnn.com/2022/04/15/politics/russia-us-diplomatic-note/index.html> (Letöltés időpontja: 2022. 05. 25.)

²⁰ Kimmage–Lipman: i. m.

²¹ Alexei Levinson: Putin may have high ratings – but Russians are terrified too. *The Guardian*, 09. 05. 2022. <https://www.theguardian.com/commentisfree/2022/may/09/putin-may-have-high-ratings-but-russians-are-terrified-too> (Letöltés időpontja: 2022. 05. 25.)

Ukrán oldalról a meghirdetett célok közé tartozik az orosz irányítás alá került területek maradéktalan visszaszerzése, beleértve a Krím félszigetet is. Az elvesztett területek feladásának ügye az ukrán belpolitikában kényes kérdés, és nemzetközi jogi szempontból sem elhanyagolható, mivel az annexió elismerése az 1945 utáni nemzetközi jog számos aspektusát alapjaiban ásná alá. Az ukrán retorikában emellett megjelent a „civilizációs” aspektus, ami az ukrán nemzeti szimbólumok és identitás elleni támadásokat állítja középpontba.

Ezek ismeretében kijelenthető, hogy a háború jelenlegi szakaszában mindkét oldalon a fegyveres erők segítségével kialakítandó realitások elérése áll az erőfeszítések középpontjában. Egyik fél sem tud jelenleg olyan eredményt elérni a tárgyalóasztalnál, amivel a saját meghirdetett céljaihoz közelebb tudna kerülni. A harctéren kialakuló helyzet lesz majd az alapja bármilyen tárgyalási helyzetnek, amikor valamelyik fél akarata megtörik, vagy a háború folytatásához szükséges gazdasági és/vagy katonai eszközei elfognak.

Erre a hozzáállásra kitűnő példa volt a két hadviselő fél szereplése a márciusi törökországi egyeztetésen, ahol az ukrán oldal a civilek védelmét és a humanitárius folyosók sérthetetlen-ségének fontosságát, illetve a tűzszünetet hangsúlyozta, míg orosz oldalról a háború elején kitűzött orosz célok maradéktalan teljesítését tűzték ki a tűzszünet előfeltételeként.²² Újabb jelentős, nyilvános diplomáciai lépések a tanulmány lezárásáig nem történtek.

AZ ELSŐ TÁMADÁS, FŐBB TÁMADÁSI IRÁNYOK

Az orosz támadás február 24-én indult meg Ukrajna ellen négy fő irányban:

- északi frontszakasz: Kijev felé, Beloruszból kiindulva;
- északkeleti frontszakasz: Kijev felé, orosz területről kiindulva;
- keleti frontszakasz: a „népköztársaságok” területéről kiindulva Harkov felé;
- déli frontszakasz: a megszállt Krím félsziget területéről kiindulva Odessza, Mariupol és Zaporizzsja irányába.²³

Az orosz támadás első szakaszának fő célja Kijev elérése volt, amit az elérhető információk alapján könnyű erővel, gyorsan kívántak végrehajtani. A hosztomeli repülőtér ellen végrehajtott ejtőernyős akció volt a terv leglátványosabb része, ami az ukrán erők erélyes fellépése miatt hamar kudarcot vallott.²⁴ Arra következtethetünk, hogy az orosz vezetés nem számolt jelentős ellenállással az ukrán hadsereg részéről, vagy – Putyin február 25-i beszéde alapján – talán az ukrán hadseregen belül nagyobb ellentétet feltételezett.²⁵ Ukrán közlés szerint az orosz haderő a honi, a belorusz, a „népköztársasági” és a megszállva tar-

²² ‘No progress’ as top Russia, Ukraine diplomats talk in Turkey. Al Jazeera, 10. 03. 2022. <https://www.aljazeera.com/news/2022/3/10/top-russia-ukraine-diplomats-arrive-in-turkey-for-talks> (Letöltés időpontja: 2022. 05. 25.)

²³ Seth G. Jones: Russia’s Ill-Fated Invasion of Ukraine: Lessons in Modern Warfare. Center for Strategic and International Studies Briefs, 06. 2022., 2. https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/publication/220601_Jones_Russia%27s_Ill-Fated_Invasion_0.pdf?Ggqjb.JsRbJzr_wlu5jrVT_Xe3AW3jur (Letöltés időpontja: 2022. 06. 02.)

²⁴ Andrew S. Bowen: Russia’s War in Ukraine: Military and Intelligence Aspects. Congressional Research Service, 27. 04. 2022., 4. <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/R/R47068> (Letöltés időpontja: 2022. 05. 25.)

²⁵ Putin calls on Ukrainian military to seize power to better negotiate with Russia. Reuters, 25. 02. 2022. <https://www.reuters.com/world/europe/putin-calls-ukrainian-military-seize-power-better-negotiate-with-russia-2022-02-25/> (Letöltés időpontja: 2022. 05. 25.)

tott ukrán területeken hozzávetőleg 200 ezer főt koncentrált a támadáshoz.²⁶ Más becslések ezt a számot alacsonyabbra teszik – az amerikai Stratégiai és Nemzetközi Tanulmányok Központja (Center for Strategic and International Studies, CSIS) becslése 142 ezer fő –, kiemelve, hogy a támadóerőknek a donyecki és a luhanszki területeken toborzott – sokszor kényszertoborzott – erők is a részét képezték.²⁷ Seth G. Jones elemzése szerint a várható megszállási feladatokhoz egy ekkora méretű erő teljes mértékben elégtelen lett volna,²⁸ de a konvencionális műveletek hatékony végrehajtásához is kevésnek bizonyult.

Az orosz erők támadását rakéta- és légitámadások, valamint kibertérben végrehajtott műveletek kísérték, ezek hatékonysága azonban messze elmaradt a várttól. Sem a lakossági morált, sem az ukrán katonai képességeket nem sikerült olyan mértékben csökkenteni, ahogy azt a külső megfigyelők várták.²⁹ A támadás a négy frontszakaszon egyszerre indult, ami nem bizonyult szerencsésnek, elaprózta a rendelkezésre álló erőket. Nyugati szakértők felhívták a figyelmet arra, hogy a háború első hat hetében nem volt főparancsnok, aki összefogta volna a műveletet, ami szerintük a központi orosz irányítás hiányosságait mutatja.³⁰ Alekszander Dvornikov hadseregtábornokot³¹ csak 2022. április 10-én nevezték ki az orosz támadás parancsnokává.³²

Az orosz légierő teljesítménye is elmaradt a várttól, nem volt képes a teljes légi fölény megszerzésére (az ukrán légierő és a légvédelmi erők a tanulmány írásakor is részben működőképeseek). Az orosz légierő az elérhető információk alapján a rendszerben lévő legkorszerűbb típusokból is szenvedett el veszteséget.³³ Mutakoztak problémák a légi és a szárazföldi erők tevékenységének koordinációjában is.³⁴

Az orosz vezetés kénytelen volt belátni a bevetett támadóerő korlátait, pontosabban azt, hogy nem tudják végrehajtani Kijev körbezárását, és március 30. körül visszavonulást hajtottak végre a főváros környékéről, ahol komoly veszteségeket szenvedtek. Ezután a Donbasz elfoglalása helyeződött előtérbe,³⁵ ami az orosz katonai törekvések csökkenését mutatta, de nem feltétlenül járt együtt az ambíciók csökkenésével.

²⁶ Ukraine conflict: Russian forces attack from three sides. BBC, 24. 02. 2022. <https://www.bbc.com/news/world-europe-60503037> (Letöltés időpontja: 2022. 05. 25.)

²⁷ Jones: i. m. 2.

²⁸ Uo. 6.

²⁹ Uo. 4.

³⁰ Robert Dalsjö et al.: A Brutal Examination: Russian Military Capability in Light of the Ukraine War. *Survival Global Politics and Strategy*, Volume 64, Issue 3, 30. 05. 2022., 7–28. <https://doi.org/10.1080/00396338.2022.2078044> (Letöltés időpontja: 2022. 06. 02.)

³¹ Mason Clark et al.: Russian General Officer Guide. Institute for the Study of War, 11. 05. 2022., 13. <https://www.understandingwar.org/sites/default/files/Russian%20General%20Officer%20Guide%20ISW%20May%202022.pdf> (Letöltés időpontja: 2022. 05. 25.)

³² Nathan Hodge: Russia has appointed a new general for Ukraine. Can Moscow reboot its war in time for Putin to claim a victory? CNN, 11. 04. 2022. <https://edition.cnn.com/2022/04/11/europe/ukraine-donbas-battle-russia-cmd-intl/index.html> (Letöltés időpontja: 2022. 05. 25.)

³³ Stijn Mitzer et al.: List Of Aircraft Losses During The 2022 Russian Invasion Of Ukraine. Oryx blog, 20. 03. 2022. <https://www.oryxspioenkop.com/2022/03/list-of-aircraft-losses-during-2022.html> (Letöltés időpontja: 2022. 05. 25.)

³⁴ Jones: i. m. 4.

³⁵ Zelenskiy Dismisses Russia's Claims On Pullback, Says Ukrainian Forces Preparing For Fight In East. Radio Free Europe/Radio Liberty, 30. 03. 2022. <https://www.rferl.org/a/russia-ukraine-scalng-down-skepticism/31777329.html> (Letöltés időpontja: 2022. 05. 25.)

OROSZ PARANCSNOKOK HALÁLA, MEGTÁMADÁSA, LEVÁLTÁSA; SZERZŐDÉSES KATONÁK TÁVOZÁSA

Az orosz haderő a vezetési szinten szokatlanul nagy veszteségeket szenvedett el. A 2022. június elejéig beérkezett ukrán információk szerint 12 orosz tábornok vesztette életét a harcokban, az orosz források négy tábornok halálát ismerték el.³⁶ A nyilvános forrásokban elérhető magyarázatok egyike erre az, hogy az orosz erőknek mind a kommunikációs, mind a harctéri morállal problémáik vannak, ami szükségessé teszi, hogy a magas rangú vezetők a frontvonalhoz közel, személyesen vegyenek részt a műveletek koordinálásában.³⁷ Ez korábban is jellemző volt, de a modern felderítési és csapásmérési képességek csak növelik ezt a problémát.

Ukrán források szerint megtörtént, hogy egy orosz dandárparancsnokot a saját katonái sebesítettek meg, mert az általa vezetett egység jelentős veszteségeket szenvedett és emiatt elégedetlenek voltak vele.³⁸ Orosz oldalon jellemző a nem jól teljesítő parancsnokok leváltása. Ez történt a Fekete-tengeri Flotta parancsnokával a *Moszkva* cirkáló elvesztése után, valamint két tábornokkal a harkovi kudarc miatt.³⁹

Az orosz haderőben tapasztalható lemorzsolódásnak szokatlan tényezői is vannak. A Kijev környékéről kivont egységek új harctéri szolgálatot megtagadó állományával kapcsolatban nincsenek pontos adatok, de több hír is szólt arról, hogy csak csekély számú szerződéses katona kívánt visszatérni.⁴⁰

OROSZ TECHNIKAI VESZTESÉGEK ÉS A MORÁL

Az információs technológia fejlődésének köszönhetően a haditechnikai veszteségek mértékére vonatkozó nyilvános becslések nagyszámú videó és kép felhasználásával készülnek. A témával foglalkozó területen komoly munkát végző Oryx blog szerint 2022 júniusának elejéig az orosz fél 4239 járművet veszített. Ebből 2479 teljesen megsemmisült; 74 valamilyen kárt szenvedett, de javítható; 315-öt feladtak; 1370-et az ukrán oldal zsákmányolt.⁴¹ Ugyanezen forrás szerint az ukrán oldal vesztesége 1136 jármű volt; ebből 542 megsemmisült; 24 kárt szenvedett; 35-öt feladtak és 535-öt az orosz oldal zsákmányolt.⁴²

A valós számok mindkét oldalon minden bizonnyal jelentősen magasabbak az itt közöltekhez képest, mivel harctéri körülmények között nem lehet minden veszteséget dokumentálni.

³⁶ Ukraine war: Putin vows to hit new targets if West sends weapons to Ukraine. BBC, 06. 06. 2022. <https://www.bbc.com/news/world-europe-61697093> (Letöltés időpontja: 2022. 06. 10.)

³⁷ Bowen: i. m. 8–9.

³⁸ Dan Sabbagh: Mutinous Russian troops ran over their own commander, say western officials. The Guardian, 25. 03. 2022. <https://www.theguardian.com/world/2022/mar/25/russian-troops-mutiny-commander-ukraine-report-western-officials> (Letöltés időpontja: 2022. 05. 25.)

³⁹ Jones: i. m. 3.

⁴⁰ Pjotr Sauer: 'They were furious': the Russian soldiers refusing to fight in Ukraine. The Guardian, 12. 05. 2022. <https://www.theguardian.com/world/2022/may/12/they-were-furious-the-russian-soldiers-refusing-to-fight-in-ukraine> (Letöltés időpontja: 2022. 05. 25.)

⁴¹ Stijn Mitzer et al.: Attack On Europe: Documenting Russian Equipment Losses During the 2022 Russian Invasion of Ukraine. Oryx blog, 06. 06. 2022. <https://www.oryxspioenkop.com/2022/02/attack-on-europe-documenting-equipment.html> (Letöltés időpontja: 2022. 06. 06.)

⁴² Stijn Mitzer et al.: Attack On Europe: Documenting Ukrainian Equipment Losses During the 2022 Russian Invasion of Ukraine. Oryx blog, 06. 06. 2022. <https://www.oryxspioenkop.com/2022/02/attack-on-europe-documenting-ukrainian.html> (Letöltés időpontja: 2022. 06. 06.)

A logisztikai feladatokra használt civil járművekben és könnyebb eszközökben bekövetkezett veszteségekről a jelenlegi helyzetben még megközelítő adatok sincsenek.

A dokumentált veszteségek közül figyelmet érdemelnek az orosz haderőben a megújulás jegyében 2008 óta rendszerbe állított eszközökben bekövetkezett veszteségek. Az Oryx blog alapján június elejéig az alábbi technikai veszteségeket lehet kiemelni:

- T-90A: 19 db, ezekből kilenc megsemmisült, 10 ukrán kézre került;
- T-90M: 1 db, megsemmisült;
- T-80 variánsai: 138 db, ezekből 56 db megsemmisült, 82 db pedig feladásra vagy ukrán kézre került.

Az orosz harckocsivesztés döntő hányadát teszik ki a T-72 típus különböző változatai. Figyelemre méltó, hogy a T-80-asok veszteségei között van egy prototípus, a T-80UM2, amelyből az elérhető információk alapján mindössze egy darab készült.⁴³ A jelentős harckocsivesztés valószínűleg kiképzési, műszaki, logisztikai és taktikai hibákkal magyarázható. A legújabb eszközöket – pl. a T-14 harckocsicsalád tagjait – az elérhető információk alapján nem vették be Ukrajnában. Ennek oka feltehetően az, hogy ezeket még nem tartják alkalmasnak a harcéri szolgálatra.

Az érzékenyebb technikai veszteségek közé tartozik, hogy az elérhető információk alapján az orosz haderő 7 db Pancir-Sz1 önjáró légvédelmi rendszert veszített, közülük hármat az ukránok megszereztek, valamint viszonylag épségben ukrán kézre került a Barnaul-T légvédelmi rendszer több eleme is.⁴⁴

Az elektronikai hadviselési eszközök terén is érték fontos veszteségek az orosz felet. Az Oryx blog adatai szerint négy darab, a kommunikációs navigációs (GPS) rendszerek zavarására szolgáló R-330BMV Boriszoglebszk-2B van a veszteségi listán, amiből egy az ukrán fél kezére jutott.⁴⁵ Ennél nagyobb visszhangja volt annak, hogy az ukrán erők a Kraszuha-4 típusú elektronikai hadviselési rendszer egyik elemét viszonylag épségben megszerezték még márciusban.⁴⁶ Ha ezek a technológiák megfelelő elemzésre kerülnek, akkor lehetőség lesz ellenintézkedések kidolgozására, ami sokat levonhat az orosz elektronikai hadviselési rendszerek hatékonyságából.

Az orosz légierő mind személyi, mind technikai oldalon számottevő veszteségeket szenvedett el. A már hivatkozott Oryx blog adatai szerint az orosz légierő (jelen kézirat lezárásáig) 30 repülőgépet veszített, köztük 10 db Szu-34 csapásmérő, 5 db Szu-30SzM és 1 db Szu-35Sz többcélú repülőgépet.⁴⁷ Emellett már a háború korai szakaszában látványosan megjelentek a légi és a földi műveletek koordinálásának, valamint a légi főlény kivívásának a problémái, emiatt egyes nyugati szakértők szerint az orosz légierő gép- és személyi állománya, illetve

⁴³ Thomas Newdick: Russia's Only Prototype T-80UM2 Tank Was Destroyed In Ukraine. The Drive, 21. 03. 2022. <https://www.thedrive.com/the-war-zone/44855/russias-only-prototype-t-80um2-tank-was-destroyed-in-ukraine> (Letöltés időpontja: 2022. 05. 25.)

⁴⁴ Joseph Trevithick: One Of Russia's Newest Air Defense Systems Has Been Captured In Ukraine. The Drive, 30. 03. 2022. <https://www.thedrive.com/the-war-zone/44981/ukraine-captured-one-of-russias-newest-air-defense-systems> (Letöltés időpontja: 2022. 05. 25.)

⁴⁵ Stijn Mitzer et al.: Attack On Europe: Documenting Russian Equipment Losses... i. m.

⁴⁶ Joseph Trevithick: Ukraine Just Captured Part Of One Of Russia's Most Capable Electronic Warfare Systems. The Drive, 22. 03. 2022. <https://www.thedrive.com/the-war-zone/44879/ukraine-just-captured-part-of-one-of-russias-most-capable-electronic-warfare-systems> (Letöltés időpontja: 2022. 05. 25.)

⁴⁷ Stijn Mitzer et al.: Attack On Europe: Documenting Russian Equipment Losses... i. m.

vezetése nem tud megfelelni az Ukrajna elleni támadás által támasztott követelményeknek.⁴⁸ Bár jelenleg a problémák pontos jellegét nem lehet független forrásokból feltárni, az nyilvánvaló, hogy az ukrán légvédelem továbbra is aktív, és az oroszok nem tudták kivívni a légi fölényt. Az, hogy 2022 májusának végén az ukrán légvédelem egy 63 éves nyugalmazott vezérőrnagy által vezetett Szu-25-ös csatarepülőgépet lőtt le, azt mutatja, hogy az orosz légierőnek problémái vannak a megfelelően képzett személyi állomány biztosításával is.⁴⁹ A harcokban megsemmisült repülőgépek pótlása ideális gazdasági körülmények között sem lenne egyszerű, de a jelenlegi erős szankciók mellett szinte kiszámíthatatlan, hogy mikor tudják a veszteségeket pótolni.

Ukrajnának, Oroszországnak és az Ukrajnát támogató államoknak is vannak elképzeléseik arról, hogy a háború intenzív szakasza meddig tarthat. Ennek mindkét oldalról vannak politikai és anyagi feltételei, amikre a rálátásunk csekély. Az új politikai-gazdasági realitások felmérése nehéz, mivel az orosz hadiipar és gazdaság teljesítőképessége a nyugati szankciók után még nehezebben értékelhető. Amennyiben igaz az az ukrán közlés, miszerint megkezdődött T-62-es harckocsik Ukrajnába történő átcsoportosítása, akkor az orosz félnek problémái vannak a modernebb eszközök harctérre küldésével – mert a T-62-esekben még nincs automata töltőrendszer, ezért más kiképzést igényelnek, mint az újabb orosz harckocsik, így az alkalmazásuk ilyen téren problémás⁵⁰ –, és gondjai lesznek az olyan fontosabb támadóeszközök visszapótlásával is, mint a precíziós bombák és eszközök. Ezt támasztja alá a védelmi kérdések elemzésével foglalkozó brit intézet (Royal United Services Institute, RUSI) elemzése, amely szerint az ukrán kézre került eszközökben jelentős mennyiségű külföldön gyártott processzor és alkatrész van.⁵¹

Az nagyon nehezen megjósolható, hogy az orosz társadalom a nagyban leszűkített információs környezetben⁵² mennyire lesz érzékeny az Ukrajnában folyó harci tevékenységre és az ebből fakadó veszteségekre. Ukrajna esetében a lakosság mozgósításának fenntartása és a háborús körülmények között működő politikai-gazdasági rend fenntartásának kérdése lesz elsősorú, amihez a nyugati országok támogatása nélkülözhetetlen lesz. Az ukrán haderő jelenleg egy konvencionális konfliktus folyamán hajt végre újrafegyverzést, aminek során igyekszik integrálni a haderőbe a nyugati partnerektől kapott nehézfegyvereket és egyéb eszközöket. Ez békeidőben is jelentős és időigényes feladat lenne, háborúban pedig még nagyobb terhet ró az abban részt vevő hadseregére és társadalomra.

Összességében azt mondhatjuk, hogy a háború jelenleg felörlő jellegű, ahol mindkét fél arra törekszik, hogy anyagi és emberveszteségek okozásával megtörje a másik harckészségét.

⁴⁸ Justin Bronk: The Mysterious Case of the Missing Russian Air Force. Royal United Services Institute, 28. 02. 2022. <https://rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/mysterious-case-missing-russian-air-force> (Letöltés időpontja: 2022. 05. 25.)

⁴⁹ Russian Major General Shot Down Over Ukraine – BBC Russian. The Moscow Times, 25. 05. 2022. <https://www.themoscowtimes.com/2022/05/24/russian-major-general-shot-down-over-ukraine-bbc-russian-a77788> (Letöltés időpontja: 2022. 05. 25.)

⁵⁰ Dan Parsons: Ancient Russian T-62 Tanks Spotted Wearing Cage Armor In Ukraine. The Drive, 06. 06. 2022. <https://www.thedrive.com/the-war-zone/ancient-russian-t-62-tanks-spotted-wearing-cage-armor-in-ukraine> (Letöltés időpontja: 2022. 06. 06.)

⁵¹ Jack Watling – Nick Reynolds: Operation Z: The Death Throes of an Imperial Delusion. Royal United Services Institute, 22. 04. 2022., 10–12. <https://static.rusi.org/special-report-202204-operation-z-web.pdf> (Letöltés időpontja: 2022. 05. 25.)

⁵² Russia's Media Regulator Blocks Two More Independent Websites. Radio Free Europe/Radio Liberty, 09. 04. 2022. <https://www.rferl.org/a/russia-blocks-more-media/31795005.html> (Letöltés időpontja: 2022. 05. 25.)

TECHNOLÓGIAI INNOVÁCIÓ ÉS INFORMÁCIÓS FELHASZNÁLÁS⁵³

Nem túlzás azt mondani, hogy az orosz–ukrán háború legjobban kommunikált technológiai sajátossága a pilóta nélküli repülőeszközök (köznnyelven drónok) nagyszámú bevetése. Ukrán oldalról a török gyártmányú TB–2 Bayraktar drónok alkalmazása kapta a legtöbb figyelmet, de ez csak egyike a szervezeti-technológiai erőfeszítéseiknek. Jelentős a civil piacra szánt eszközök katonai célú alkalmazása – az egészen olcsó típusokat is beleértve –, de ugyanígy az új nyugati eszközöké, mint a Phoenix Ghost névre keresztelt amerikai gyártmányú, ukrán iránymutatással készült öngyilkos dróné.⁵⁴

Az ukrán Aerorozvidka (légi felderítés) csoport jelentős erőfeszítéseket tett azért, hogy civil drónokat meglévő technológiák harmonizálásával katonailag alkalmazhatóvá tegyen. Maga a csoport is civil kezdeményezés volt, a 2014-es események nyomán jött létre.⁵⁵ Egyszerű eszközökkel régi RKG–3 típusú páncéltörő gránátokat gravitációs minibombákká alakítottak, amelyeket civil gyártású drónokkal célba lehet juttatni.⁵⁶ Az eszközök hatékonyságáról nincsenek megbízható adatok, de kárt tudnak okozni, és így képesek pszichológiai hatást gyakorolni.

Az ukrán fél nagyon jól használja a közösségi médiát annak alátámasztására, hogy eredményesen tud fellépni az orosz hadsereggel szemben, vannak saját gyártmányú eszközei, és bevonja a lakosságot a harcba a hadsereg támogatására.⁵⁷

A pilóta nélküli repülőeszközök jelentősége a 2000-es évek óta folyamatosan nő, most az orosz–ukrán háború megmutatta, hogy ez a trend a konvencionális konfliktusokra vonatkozóan is érvényes. Ezeknek az eszközöknek a költséghatékonysága, a katonailag is alkalmazható civil modellek növekvő piaca és a bevetésükhöz szükséges minimális infrastruktúra a drónalkalmazás további növekedését vetíti előre. Amit most nem tudunk pontosan, az az, hogy a kommunikált ukrán eredmények milyen mértékben köszönhetőek annak, hogy az orosz erők nem rendelkeznek drónelhárító eszközökkel, vagy nem megfelelően alkalmazzák a rendelkezésükre állókat.⁵⁸

A NYUGATI TÁMOGATÁS FONTOSSÁGA

Az Amerikai Egyesült Államok és más NATO-országok Ukrajnának nyújtott katonai jellegű támogatása mindenképpen említést érdemel, mivel annak mértéke és technikai jellege a második világháború utáni időszakban párját ritkítja. Lloyd Austin amerikai védelmi miniszter fogalmazott úgy, hogy országának érdekében áll Oroszország meggyengítése, hogy az sehol

⁵³ Zachary Kallenborn: Seven (Initial) Drone Warfare Lessons from Ukraine. Modern Warfare Institute, 05. 05. 2022. <https://mwi.usma.edu/seven-initial-drone-warfare-lessons-from-ukraine/> (Letöltés időpontja: 2022. 05. 25.)

⁵⁴ Dan Parsons: Mysterious ‘Phoenix Ghost’ Suicide Drones Headed To Ukraine. The Drive, 21. 04. 2022. <https://www.thedrive.com/the-war-zone/mysterious-ghost-phoenix-suicide-drones-headed-to-ukraine> (Letöltés időpontja: 2022. 05. 25.)

⁵⁵ Patrick Tucker: Ukraine’s Drone Warriors. Atlantic Council, 10. 03. 2022. <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/natosource/ukraine-s-drone-warriors/> (Letöltés időpontja: 2022. 05. 25.)

⁵⁶ How Ukraine Uses Obsolete Soviet Grenades To Destroy Russian Tanks From Above. Radio Free Europe/Radio Liberty, 05. 03. 2022. <https://www.rferl.org/a/ukraine-cheap-grenades-expensive-tanks/31835434.html> (Letöltés időpontja: 2022. 05. 25.)

⁵⁷ Julian Borger: The drone operators who halted Russian convoy headed for Kyiv. The Guardian, 28. 03. 2022. <https://www.theguardian.com/world/2022/mar/28/the-drone-operators-who-halted-the-russian-armoured-vehicles-heading-for-kyiv> (Letöltés időpontja: 2022. 05. 25.)

⁵⁸ Kallenborn: i. m.

se tudjon fegyveres erővel fellépni.⁵⁹ Olyan országok is a fegyverszállítások megindítása mellett döntöttek, mint Németország és Norvégia, ahol általában nem szokás aktív harcoló feleket támogatni – bár Németország oldaláról voltak következtetések és ellentmondások, amelyek országon belül is problémásnak bizonyultak.⁶⁰

Technikai oldalon a kelet-közép-európai NATO-országok jelentős hányada – ahol még szovjet rendszerű eszközök állnak hadrendben – elkötelezte magát nehézfegyverek és a hozzájuk tartozó lőszer ukrán hadseregnek történő átadására. Lengyelország például T-72 típusú harckocsik átadását erősítette meg,⁶¹ Csehország is T-72-es harckocsikat és BMP-1 típusú gyalogsági harcjárműveket,⁶² míg Szlovákia Sz-300-as légvédelmi rendszert adott át Ukrajnának.⁶³ Természetesen voltak problémák is, például a lengyel MiG-29 típusú vadászpilóta nélküli repülőgépek átadása körül, ami végül kudarcba fulladt.⁶⁴ Mindegyik felajánló ország valamelyik partnerországgal kötött megállapodást az átadottnál korszerűbb járművek és eszközök biztosítására. Az átadható tartalék véges, így Ukrajnának fejlettebb nyugati rendszerekre van szüksége ahhoz, hogy hosszabb távon fenn tudja tartani a harcképességét.

Nyugati országok részéről számos bejelentés történt ilyen eszközök leszállítására. A teljesség igénye nélkül, csak jelentősebb példákat kiemelve:

- az Amerikai Egyesült Államok és Norvégia M109 típusú önjáró tarackok átadását vállalta, amelyek egy részét a hírek szerint már a tanulmány írása idején bevetették;⁶⁵
- az Amerikai Egyesült Államok⁶⁶ és Nagy-Britannia⁶⁷ többféle rakétatüzérségi eszközt ígért Ukrajnának, beleértve az M142 HIMARS nagy mozgékonyaságú rakétatüzérségi rendszert;
- Németország Gepard önjáró légvédelmi gépágyúkat ígért.⁶⁸

⁵⁹ Matt Murphy: Ukraine war: US wants to see a weakened Russia. BBC, 25. 04. 2022. <https://www.bbc.com/news/world-europe-61214176> (Letöltés időpontja: 2022. 05. 25.)

⁶⁰ Mathis Feldhoff: Panzer für Ukraine: Immer neue Widersprüche. ZDF, 27. 05. 2022. <https://www.zdf.de/nachrichten/politik/streit-panzerlieferungen-ukraine-krieg-russland-100.html> (Letöltés időpontja: 2022. 06. 02.)

⁶¹ Jaroslaw Adamowski: Poland confirms T-72 tank delivery to Ukraine, with Challenger 2 tanks to fill gap. Army Times, 26. 04. 2022. <https://www.armytimes.com/land/2022/04/26/poland-confirms-t-72-tank-delivery-to-ukraine-with-challenger-2-tanks-to-fill-gap/> (Letöltés időpontja: 2022. 05. 25.)

⁶² Joseph Trevithick: Ukraine Situation Report: Donated Czech T-72 Tanks, BMP-1 Armored Vehicles Headed To Ukraine. The Drive, 08. 04. 2022. <https://www.thedrive.com/the-war-zone/45078/ukraine-situation-report-donated-czech-t-72-tanks-bmp-1-armored-vehicles-headed-to-ukraine> (Letöltés időpontja: 2022. 05. 25.)

⁶³ Slovakia says it has given S-300 air defence system to Ukraine. Al Jazeera, 08. 04. 2022. <https://www.aljazeera.com/news/2022/4/8/slovakia-says-it-has-given-s-300-air-defence-system-to-ukraine> (Letöltés időpontja: 2022. 05. 25.)

⁶⁴ US rejects Poland's offer to send MiG-29 fighter jets to Ukraine. Al Jazeera, 09. 03. 2022. <https://www.aljazeera.com/news/2022/3/9/us-rejects-poland-offer-to-send-mig-29-fighter-jets-to-ukraine> (Letöltés időpontja: 2022. 05. 25.)

⁶⁵ Dan Parsons: Ukraine Situation Report: Russia Claims Destruction Of Western-Supplied M109 Howitzers. The Drive, 07. 06. 2022. <https://www.thedrive.com/the-war-zone/ukraine-situation-report-russia-claims-destruction-of-western-supplied-m109-howitzers> (Letöltés időpontja: 2022. 06. 10.)

⁶⁶ Jim Sciutto et al.: US preparing to approve advanced long-range rocket system for Ukraine as Russian TV host warns of crossing a 'red line'. CNN, 27. 05. 2022. <https://edition.cnn.com/2022/05/26/politics/us-long-range-rockets-ukraine-mlrs/index.html> (Letöltés időpontja: 2022. 06. 02.)

⁶⁷ Dan Sabbagh: UK to send long-range rocket artillery to Ukraine despite Russian threats. The Guardian, 06. 06. 2022. <https://www.theguardian.com/world/2022/jun/06/uk-to-send-long-range-rocket-artillery-to-ukraine-despite-russian-threats> (Letöltés időpontja: 2022. 06. 10.)

⁶⁸ Germany to deliver 15 'Gepard' tanks to Ukraine in July. Deutsche Welle, 22. 05. 2022. <https://www.dw.com/en/germany-to-deliver-15-gepard-tanks-to-ukraine-in-july/a-61880311> (Letöltés időpontja: 2022. 05. 25.)

Kiseb partnerek számos egyéb, de fontos jármű és eszköz leszállítására tettek ígéretet, például a hollandok PzH 2000 önjáró tarackágyúk leszállítását vállalták.⁶⁹

Arról nem állnak rendelkezésre átfogó információk, hogy a beígért eszközök leszállítása, technikai támogatása, illetve az ukrán személyi állomány átképzése hol tart. Az már önmagában jelentős szervezeti és technikai kihívás, hogy az ukrán hadseregnek egy háborúban kell átállnia nyugati rendszerű eszközök alkalmazására, amit a beígért nagyszámú és különböző típusú eszköz hatékony integrációja tovább nehezít. A kézi páncélelhárító és légvédelmi eszközök terén az integráció jóval egyszerűbb és gyorsabb volt.

A nyugati országok által nyújtott anyagi támogatás mellett mindenképpen ki kell emelni azokat a híreket, amelyek szerint az Amerikai Egyesült Államok jelentős hírszerzési és felderítési támogatást nyújt Ukrajnának. Ezzel kapcsolatban értelemszerűen nincsenek biztos információk. Voltak olyan sajtójelentések, hogy a *Moszkva* irányított rakétás cirkáló elsüllyesztésében is szerepet játszottak az amerikaiak által nyújtott információk,⁷⁰ más források pedig az orosz tábornokok ellen végrehajtott csapások mögött feltételeznek aktív amerikai támogatást.⁷¹

A GERILLA-HADVISELÉS LEHETŐSÉGEI

Bár a háború hibrid jellege a nyílt orosz beavatkozással átmenetileg háttérbe szorul, az irreguláris hadviselésnek minden bizonnyal lesz szerepe a háború további részében – a konvencionális harci cselekmények jövőbeli lassulásával. Ukrán közléseken alapuló nyugati források szerint az oroszok által megszállt területeken jelenleg is folyik ilyen tevékenység.⁷²

Egy aktív, gerillajellegű hadviselés előfeltétele, hogy a lakosságban legyen egy olyan politikailag elkötelezett mag, amely hajlandó veszteségeket felvállalni, képes és alkalmas támadások végrehajtására, és megvannak a megfelelő anyagi és földrajzi feltételek az ilyen jellegű hadviselés folytatásához.

Az amerikai FM 3-24 felkeléssel szembeni kézikönyv egy felkelés előfeltételeként három ténnyet említ:

- lehetőség: területi ellenőrzési és biztonsági problémák vannak, amiket ki lehet használni (beleértve a földrajzi és a lakossági sajátosságokat);
- motiváció: idegen csapatok jelenléte, identitásalapú, kulturális stb. lakossági elégedetlenség vagy csalódottság;
- eszközök: egy elhúzódó konfliktus folytatásához szükséges pénzügyi, fegyverzetbeli stb. anyagi feltételek elérhetősége; állami támogatás.⁷³

⁶⁹ Stijn Mitzer – Joost Oliemans: Beyond The Call – Dutch Arms Deliveries To Ukraine. Oryx blog, 25. 04. 2022. <https://www.oryxspioenkop.com/2022/04/beyond-call-dutch-arms-deliveries-to.html> (Letöltés időpontja: 2022. 05. 25.)

⁷⁰ Moskva sinking: US gave intelligence that helped Ukraine sink Russian cruiser – reports. BBC, 06. 05. 2022. <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-61343044> (Letöltés időpontja: 2022. 05. 25.)

⁷¹ Peter Beaumont – Julian Borger: US intelligence helping Ukraine kill Russian generals, report says. The Guardian, 05. 05. 2022. <https://www.theguardian.com/world/2022/may/05/us-intelligence-helping-ukraine-kill-russian-generals-report> (Letöltés időpontja: 2022. 05. 25.)

⁷² Abdjalil Abdurasulov: Ukraine war: Melitopol residents resist Russian occupation. BBC, 24. 05. 2022. <https://www.bbc.com/news/world-europe-61525477> (Letöltés időpontja: 2022. 05. 25.)

⁷³ FM 3-24/MCWP 3-33.5 – Insurgencies and Countering Insurgencies. Headquarters, Department of the Army, 02. 06. 2014., 4-3–4-5. <https://irp.fas.org/doddir/army/fm3-24.pdf> (Letöltés időpontja: 2022. 05. 25.)

Az irreguláris hadviselés lehetőségeinek kapcsán valószínűsíthető, hogy az orosz erők előtt kihívások állnak. Az orosz rendszerben a nemzeti gárda (Roszgvargyija) feladata a frontvonal mögötti területek biztosítása.⁷⁴ A háború első szakaszában a Roszgvargyija jelentős veszteséget szenvedett, bár ennek mértékéről független forrásból nincs adat. Az orosz fél hadiállapot hiányában nem mindig tudta bevetni a rendelkezésre álló alakulatokat – ez egy a szolgálatot megtagadó nemzeti gárdisták elleni bírósági keresetből tudható.⁷⁵ Az orosz belbiztonsági feladatok fokozott ellátása is a Roszgvargyija feladatkörébe tartozik, ami további terhet ró a meglévő állományra.

Motiváció terén nehéz konkrét előrejelzésekkel élni. Az elmúlt időszakban tapasztalt jelenségek azt mutatják, hogy ebben a tekintetben is ideális a helyzet az irreguláris dimenzió építésére. A Kyiv Independent című ukrán lap 2021. decemberi közvélemény-kutatása azt mutatta, hogy a megkérdezettek 33%-a hajlandó lenne fegyverrel fellépni az oroszok ellen egy fegyveres támadás esetén, és közel 22% választotta az erőszakmentes ellenállás (tüntetés, bojkott stb.) eszközeit egy esetleges orosz támadás esetén.⁷⁶ Bár ezek a számok elméleti jellegűek – mivel egy közvélemény-kutatásban való részvétel nem jelenti, hogy a résztvevők a válaszaiknak megfelelően fognak cselekedni, illetve hogy a hozzáállásukat szélesebb társadalmi rétegek is osztják –, a nagyságrendek a fontosak. A regionális bontás adatai szerint az ország keleti részében élők az országos átlagnál magasabb mértékben voltak elkötelezettek a fegyveres és fegyvertelen ellenállás ügyében. Az oroszok által megszállt területekről, köztük Herszonból rendelkezésre állnak közösségimédia- és sajtóbeszámolók a lakosság egy részének passzív ellenállási törekvéseiről, beleértve a rubel fizetőeszközként történő bevezetését.⁷⁷

Az orosz–ukrán háború az elérhető indikátorok alapján az identitáskérdésben is változást hozott. Az a tény, hogy az orosz ajkú területeken nem voltak látványos ukránellenes megmozdulások a háború megindulása után, sőt a fentebbi herszoni példa azt mutatja, hogy az orosz ajkú területeken is vannak az orosz jelenléttel szemben megmozdulások, szintén kedveznek egy esetleges irreguláris megközelítésnek.

Az ilyen jellegű harchoz szükséges eszközökben Ukrajna nem szűkölködik. Külső szemlélők nem tudhatják, hogy az ukrán hadsereg és a biztonsági erők a háború előtt tettek-e előkészületeket ennek a scenáriónak az elősegítésére. De ha ezt el is mulasztották volna, a feltakarítatlan csatatereken, illetve a későbbiekben megszervezett logisztikai hálózatok segítségével kompenzálhatják a hiányosságot. Az ukrán hadseregnek juttatott jelentős mennyiségű nyugati hadianyagnak, a nyugati gyártmányú páncéltörő és egyéb eszközök bevetésének jelentős szerep juthat a megszálló orosz erők ellen. Arra vonatkozóan nincsenek megbízható független információk, hogy az orosz felügyelet alá került területeken a felnőtt

⁷⁴ Roszgvardiya: Hurling Towards Confrontation? Center for Strategic and International Studies, 21. 09. 2020. <https://www.csis.org/blogs/post-soviet-post/roszgvardiya-hurling-towards-confrontation> (Letöltés időpontja: 2022. 05. 25.)

⁷⁵ Pjotr Sauer – Andrew Roth: 115 Russian national guard soldiers sacked for refusing to fight in Ukraine. The Guardian, 27. 05. 2022. <https://www.theguardian.com/world/2022/may/27/115-russian-national-guard-soldiers-sacked-for-refusing-to-fight-in-ukraine> (Letöltés időpontja: 2022. 06. 02.)

⁷⁶ Sergiy Slipchenko: Poll: Over half of Ukrainians will actively resist Russian invasion. Kyiv Independent, 17. 12. 2021. <https://kyivindependent.com/national/poll-over-half-of-ukrainians-will-actively-resist-russian-invasion/> (Letöltés időpontja: 2022. 05. 25.)

⁷⁷ Caroline Davies: Ukraine war: Resistance to Russian rouble in Kherson. BBC, 01. 05. 2022. <https://www.bbc.com/news/world-europe-61286505> (Letöltés időpontja: 2022. 05. 25.)

lakosságnak hány százaléka rendelkezik alapszintű vagy magasabb katonai képzettséggel, de feltételezhetjük, hogy ez a szám nem elhanyagolható.

Az orosz félnek potenciálisan jelentős erőforrásokat kell majd erre a dimenzióra összpontosítania. A jelenleg kirajzolódó frontvonalak mentén kevés a természetes akadály a beszivárgás megakadályozására, amit nagyobb számú Roszgvargyija- és kiegészítő erők toborzásával próbálhatnak kompenzálni. Az orosz fél jelentős tapasztalatokkal rendelkezik a csecsenföldi háború idejéből, a kihívás azonban mind a terület, mind a lakosságszám tekintetében nagyságrendekkel nagyobb lesz az orosz erők számára, ha az ukrán fél ebben az irányban is keresi majd az orosz jelenlét ellenszerét. Az oroszok a jelenleg elérhető információk alapján is tettek előkészületeket egy ilyen szituáció kialakítására. Információs téren az orosz irányítás alá került területeken az internetet elkezdték az orosz kommunikációs infrastruktúrához kötni, ami feltételezhetően egyszerűsíteni fogja az orosz erők információs ellenőrzését az elfoglalt területeken.⁷⁸

Formailag az orosz erők különböző módon járnak el a két „népköztársasághoz” számított és az azokon kívüli területeken. A „népköztársaságokban” alkalmazott adminisztratív szabályokat és intézményrendszert kiterjesztik azok környékére, annak ellenére, hogy az EBESZ felhívta a figyelmet arra, hogy ez ellenkezik a nemzetközi jogi gyakorlattal. A „népköztársaságokon” kívüli területeken az orosz megszálló hatóságok saját intézményrendszert építenek ki. Egyes területeken eltávolították a helyi vezetést, ukrán források szerint illegális módszerekkel, kimerítve a kényszerített eltűnések fogalomkörét.⁷⁹ Két nemzetközileg ismert példa erre Ivan Fedorov melitopoli és Jevhen Matvejev dniprorudnei polgármester esete.⁸⁰

A két „népköztársaság” területén túl megszállt területekkel kapcsolatban voltak olyan jelzések, hogy ezeket Oroszország a jövőben annektálni kívánja. Az orosz erők által kijelölt herszoni közigazgatási vezető 2022. május közepén tett kijelentése szerint a területet az Oroszországi Föderáció részévé fogják tenni.⁸¹ Május végén a feltételezhetően legitimációs alpnak szánt népszavazásokat – a harcok hevességére hivatkozva – 2023 elejére halasztották.⁸²

A korai felkeléssel szembe fordított hadviselési kísérleteknek már most tanú lehetünk. Az orosz erők „szűrőtáborokat”⁸³ hoztak létre, amelyek célja, hogy megtalálják és leválasszák a lakosságnak azt a részét, amelyik politikailag elkötelezett a kijevi kormány mellett, illetve egyéb okból tartják veszélyesnek őket. A működésükről rendkívül kevés adat áll rendelkezésre, a tevékenységük kívülről nem értékelhető.

⁷⁸ Russia reroutes internet traffic in occupied Ukraine to its infrastructure. Reuters, 02. 05. 2022. <https://www.reuters.com/world/europe/russia-reroutes-internet-traffic-occupied-ukraine-its-infrastructure-2022-05-02/> (Letöltés időpontja: 2022. 05. 25.)

⁷⁹ Report on Violations of International Humanitarian and Human Rights Law, War Crimes And Crimes against Humanity Committed in Ukraine Since 24 February 2022. Organization for Security and Co-operation in Europe Office for Democratic Institutions and Human Rights, 13. 04. 2022., 20–21. <https://www.osce.org/files/f/documents/f/a/515868.pdf> (Letöltés időpontja: 2022. 05. 25.)

⁸⁰ War in Ukraine: Russian forces accused of abducting second mayor. BBC, 13. 03. 2022. <https://www.bbc.com/news/world-europe-60725962> (Letöltés időpontja: 2022. 05. 25.)

⁸¹ Ukraine’s Kherson to Become ‘Part of Russia,’ Occupation Official Claims. The Moscow Times, 20. 05. 2022. <https://www.themoscowtimes.com/2022/05/19/ukraines-kherson-to-become-part-of-russia-occupation-official-claims-a77738> (Letöltés időpontja: 2022. 05. 25.)

⁸² Felix Light: Pro-Moscow Kherson official sees decision ‘towards next year’ on joining Russia. Reuters, 28. 05. 2022. <https://www.reuters.com/world/europe/pro-moscow-kherson-official-sees-decision-towards-next-year-joining-russia-2022-05-28/> (Letöltés időpontja: 2022. 06. 02.)

⁸³ Report on Violations...: i. m. 18–19.

Az ukrán fél által az EBESZ-hez 2022. április közepéig küldött adatok szerint 500 ezer civil személyt akaratuk ellenére szállítottak el Ukrajnából Oroszországba, amit az orosz fél tagad.⁸⁴ Alexander Statievnek az orosz felkelésellenes tradíciókat feldolgozó munkája alapján ez nem példa nélküli, hiszen az általa gyűjtött adatok szerint a Szovjetunióban 1929–1952 között közel 2,7 millió lakossal ugyanez történt.⁸⁵

Kijelenthető, hogy az orosz támadás humanitárius katasztrófához vezetett, aminek következtében főleg a szomszédos országok nagyszámú ukrán menekültet fogadtak be. A UNHCR szerint 2022 júniusának elejéig 6 983 041 kiutazást rögzítettek, 4 712 784 fő európai országokba távozott, a visszatérők száma pedig 2 102 047 fő.⁸⁶ A belső menekültek számáról jelenleg nincs pontos információ, 2022. május elején 7,7 millió fős becslésről lehetett olvasni.⁸⁷

KÖVETKEZTETÉSEK

A háborúnak számos téren jelentős hatásai lesznek a nemzetközi kapcsolatokra, a védelempolitikára és a katonai tervezésre. Alapjaiban írja felül az európai politikai számításokat a háború okozta sokk, és az, hogy a konvencionális államközi háború rémképe a történelmi relikvia szerepköréből kilépve nemzetközi kapcsolati tényezővé vált. Ennek látványos példája Németország elhatározása a katonai képességeinek megerősítésére,⁸⁸ vagy Finnország és Svédország lépései a tradicionális semleges helyzetük feladása és a NATO-csatlakozás irányába.⁸⁹

Az orosz hadsereg teljesítménye és láthatóvá vált hiányosságai, valamint a háborúra adott nyugati válaszok új realitásokat teremtettek. Oroszország konvencionális katonai képességei rövid távon jelentős károkat szenvedtek. A háború június eleji állása azt mutatja, hogy az orosz haderőreform szervezeti és technológiai szempontból messze elmaradt attól, amit az orosz vezetés elvárt, illetve amit a nyugati megfigyelők feltételeztek az eredményességével kapcsolatban.

Az orosz–ukrán háború tavaszi intenzív szakasza egyik oldalról sem tartható a végtelenségig, és politikai megoldás egyelőre nem körvonalazódik. Ilyen körülmények között feltételezhetően a felek kifulladásá után alacsonyabb intenzitással, illetve gerillajellegű akciókkal fog folytatódni, ami nem fogja feltétlenül a konvencionális konfliktus végét jelenteni. Az ukrán fél számára meghatározó fontosságú lesz, hogy a nyugati partnerei mennyire lesznek képesek a gazdasági és katonai támogatásukat fenntartani.

A konfliktus távlati irányával és az orosz ambíciókkal kapcsolatban sok spekuláció látott napvilágot, mint például az, hogy az oroszok Odessza vagy akár Transznisztria elérésére törekednek. 2022. június elején egyik terület sem tűnik reális orosz katonai célnak, és a Donbasz területének megszerzése – ami deklarált orosz célnak mondható – sincs olyan

⁸⁴ Report on Violations...: i. m. 23–24.

⁸⁵ Alexander Statiev: *The Soviet Counterinsurgency in the Western Borderlands*. Cambridge University Press, 2010, 165.

⁸⁶ Ukraine Situation Flash Update #15. UNHCR, 03. 06. 2022., 1. <https://data.unhcr.org/en/documents/download/93271> (Letöltés időpontja: 2022. 06. 06.)

⁸⁷ Ukraine: Millions of displaced traumatised and urgently need help, say experts. UN Office of the High Commissioner for Human Rights, 05. 05. 2022. <https://www.ohchr.org/en/press-releases/2022/05/ukraine-millions-displaced-traumatised-and-urgently-need-help-say-experts> (Letöltés időpontja: 2022. 05. 25.)

⁸⁸ Weg frei für Bundeswehr-Sondervermögen. Tagesschau, 03. 06. 2022. <https://www.tagesschau.de/inland/bundeswehr-sondervermogen-107.html> (Letöltés időpontja: 2022. 06. 06.)

⁸⁹ Finland and Sweden submit applications to join NATO. NATO E-Library, 18. 05. 2022. https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_195468.htm (Letöltés időpontja: 2022. 05. 25.)

közel, mint azt feltételezhetően az orosz vezetés tervezte. Politikailag fontos tényező lesz, hogy Oroszország megpróbálja-e véghez vinni a megszállt területek előre jelzett annexióját, vagy pedig újra „népköztársaságok” kreálása mellett dönt.

Az, hogy az orosz konvencionális kapacitások lekötése Ukrajnában hogyan fogja az orosz nukleáris stratégiát és retorikát alakítani, olyan kérdés, aminek a megválaszolása még nem lehetséges.

A háború következtében egy hosszú távon bizonytalan helyzet keletkezett hazánk közvetlen szomszédságában, ami politikai, gazdasági és katonai szempontból is jelentős figyelmet fog kapni. A háborús helyzet várt és kevésbé előre látható következményeinek orvoslására kell készülnünk.

Kézirat lezárva: 2022. június 12-én.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- AAP-06 Edition 2021 – NATO Glossary of Terms and Definitions. NATO Standardization Office (NSO), 2021. https://standard.di.mod.bg/pls/mstd/MSTD.blob_upload_download_routines.download_blob?p_id=281&p_table_name=d_ref_documents&p_file_name_column_name=file_name&p_mime_type_column_name=mime_type&p_blob_column_name=contents&p_app_id=600
- Abdurasulov, Abduljalil: *Ukraine war: Melitopol residents resist Russian occupation*. BBC, 24. 05. 2022. <https://www.bbc.com/news/world-europe-61525477>
- Adamowski, Jaroslaw: *Poland confirms T-72 tank delivery to Ukraine, with Challenger 2 tanks to fill gap*. Army Times, 26. 04. 2022. <https://www.armytimes.com/land/2022/04/26/poland-confirms-t-72-tank-delivery-to-ukraine-with-challenger-2-tanks-to-fill-gap/>
- Allan, Duncan: *The Minsk Conundrum: Western Policy and Russia's War in Eastern Ukraine*. Chatham House, 20. 05. 2022. <https://www.chathamhouse.org/2020/05/minsk-conundrum-western-policy-and-russias-war-eastern-ukraine-0/minsk-2-agreement>
- Beaumont, Peter – Borger, Julian: *US intelligence helping Ukraine kill Russian generals, report says*. The Guardian, 05. 05. 2022. <https://www.theguardian.com/world/2022/may/05/us-intelligence-helping-ukraine-kill-russian-generals-report>
- Bertrand, Natasha – Perez, Evan – Atwood, Kylie – Collins, Kaitlan: *Russia formally protests US weapons shipments to Ukraine*. CNN, 22. 04. 2022. <https://edition.cnn.com/2022/04/15/politics/russia-us-diplomatic-note/index.html>
- Borger, Julian: *The drone operators who halted Russian convoy headed for Kyiv*. The Guardian, 28. 03. 2022. <https://www.theguardian.com/world/2022/mar/28/the-drone-operators-who-halted-the-russian-armoured-vehicles-heading-for-kyiv>
- Bowen, Andrew S.: *Russia's War in Ukraine: Military and Intelligence Aspects*. Congressional Research Service, 27. 04. 2022. <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/R/R47068>
- Bronk, Justin: *The Mysterious Case of the Missing Russian Air Force*. Royal United Services Institute, 28. 02. 2022. <https://rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/mysterious-case-missing-russian-air-force>
- Burns, Robert: *Russia has yet to slow a Western arms express into Ukraine*. Associated Press, 14. 04. 2022. <https://apnews.com/article/russia-ukraine-business-nato-europe-e335d774954f6403c38e88a3a6bfbcff>
- Clark, Mason – Hird, Karolina – Stepanenko, Kateryna: *Russian General Officer Guide*. Institute for the Study of War, 11. 05. 2022. <https://www.understandingwar.org/sites/default/files/Russian%20General%20Officer%20Guide%20ISW%20May%2011%202022.pdf>

- Coalson, Robert: *Putin's Recognition Of Separatist Formations In Eastern Ukraine Embraces All Their Territorial Claims Against Kyiv*. Radio Free Europe/Radio Liberty, 22. 02. 2022. <https://www.rferl.org/a/putin-recognizes-ukraine-separatists-territorial-claims/31717306.html>
- Dalsjö, Robert – Jonsson, Michael – Norberg, Johan: *A Brutal Examination: Russian Military Capability in Light of the Ukraine War*. Survival Global Politics and Strategy Volume 64, Issue 3, 30. 05. 2022., 7–28. <https://doi.org/10.1080/00396338.2022.2078044>; DOI: 10.1080/00396338
- Davies, Caroline: *Ukraine war: Resistance to Russian rouble in Kherson*. BBC, 01. 05. 2022. <https://www.bbc.com/news/world-europe-61286505>
- Feldhoff, Mathis: *Panzer für Ukraine: Immer neue Widersprüche*. ZDF, 27. 05. 2022. <https://www.zdf.de/nachrichten/politik/streit-panzerlieferungen-ukraine-krieg-russland-100.html>
- Finland and Sweden submit applications to join NATO. NATO E-Library, 18. 05. 2022. https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_195468.htm
- FM 3-24/MCWP 3-33.5 – Insurgencies and Countering Insurgencies. Headquarters, Department of the Army, 02. 06. 2014. <https://irp.fas.org/doddir/army/fm3-24.pdf>
- Germany to deliver 15 'Gepard' tanks to Ukraine in July. Deutsche Welle, 22. 05. 2022. <https://www.dw.com/en/germany-to-deliver-15-gepard-tanks-to-ukraine-in-july/a-61880311>
- Gold, Hadas – Krebs, Katharina – Kolirin, Lianne: *Putin apologized over FM's Hitler comments, Israel says*. CNN, 05. 05. 2022. <https://edition.cnn.com/2022/05/05/middleeast/putin-bennett-apology-intl/index.html>
- Hodge, Nathan: *Russia has appointed a new general for Ukraine. Can Moscow reboot its war in time for Putin to claim a victory?* CNN, 11. 04. 2022. <https://edition.cnn.com/2022/04/11/europe/ukraine-donbas-battle-russia-cmd-intl/index.html>
- How Ukraine Uses Obsolete Soviet Grenades To Destroy Russian Tanks From Above. Radio Free Europe/Radio Liberty, 05. 03. 2022. <https://www.rferl.org/a/ukraine-cheap-grenades-expensive-tanks/31835434.html>
- Ivshina, Olga: *The BBC continues to verify Russian military losses in Ukraine*. BBC, 13. 05. 2022. https://www.bbc.com/news/live/world-europe-61404062?ns_mchannel=social&ns_source=twitter&ns_campaign=bbc_live&ns_linkname=627e6e04c6835775caca808e%26The%20BBC%20continues%20to%20verify%20Russian%20military%20losses%20in%20Ukraine%262022-05-13T18%3A10%3A03.435Z&ns_fee=0&pinned_post_locator=urn:asset:690d4225-9015-4458-8bae-f1c10f3f9f1c&pinned_post_asset_id=627e6e04c6835775caca808e&pinned_post_type=share
- James, Liam: *Russian warship Admiral Makarov 'on fire after being hit by Ukrainian missile'*. The Independent, 06. 05. 2022. <https://www.independent.co.uk/news/world/europe/russia-ship-admiral-makarov-ukraine-war-b2073007.html>
- Jones, Seth G.: *Russia's Ill-Fated Invasion of Ukraine: Lessons in Modern Warfare*. Center for Strategic and International Studies Briefs, 06. 2022. https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/publication/220601_Jones_Russia%27s_Ill-Fated_Invasion_0.pdf?Ggqjb.JsRbJzr_wlu5jrVT_Xe3AW3jur
- Kallenborn, Zachary: *Seven (Initial) Drone Warfare Lessons from Ukraine*. Modern Warfare Institute, 05. 05. 2022. <https://mwi.usma.edu/seven-initial-drone-warfare-lessons-from-ukraine/>
- Kelety, Josh: *Clip shows video game, not Ukraine attacking Russian navy*. Associated Press, 08. 05. 2022. <https://apnews.com/article/fact-checking-ukraine-drone-simulation-485598229735>
- Kimmage, Michael – Lipman, Maria: *Putin's Hard Choices: Why the Russian Despot Can Neither Mobilize Nor Retreat*. Foreign Affairs, 31. 05. 2022. <https://www.foreignaffairs.com/articles/russian-federation/2022-05-31/putins-hard-choices>
- Levinson, Alexei: *Putin may have high ratings – but Russians are terrified too*. The Guardian, 09. 05. 2022. <https://www.theguardian.com/commentisfree/2022/may/09/putin-may-have-high-ratings-but-russians-are-terrified-too>

- Light, Felix: *Pro-Moscow Kherson official sees decision ,towards next year' on joining Russia*. Reuters, 28. 05. 2022. <https://www.reuters.com/world/europe/pro-moscow-kherson-official-sees-decision-towards-next-year-joining-russia-2022-05-28/>
- Mitzer, Stijn – Oliemans, Joost: *Beyond The Call – Dutch Arms Deliveries To Ukraine*. Oryx blog, 25. 04. 2022. <https://www.oryxspioenkop.com/2022/04/beyond-call-dutch-arms-deliveries-to.html>
- Mitzer, Stijn – Oliemans, Joost – Kemal – Dan – Janovsky, Jakub: *Attack On Europe: Documenting Russian Equipment Losses During the 2022 Russian Invasion of Ukraine*. Oryx blog, 06. 06. 2022. <https://www.oryxspioenkop.com/2022/02/attack-on-europe-documenting-equipment.html>
- Mitzer, Stijn – Oliemans, Joost – Kemal – Dan – Janovsky, Jakub: *Attack On Europe: Documenting Ukrainian Equipment Losses During the 2022 Russian Invasion of Ukraine*. Oryx blog, 06. 06. 2022. <https://www.oryxspioenkop.com/2022/02/attack-on-europe-documenting-ukrainian.html>
- Mitzer, Stijn – Oliemans, Joost – LotA – Kemal – Dan – Janovsky, Jakub: *List Of Aircraft Losses During The 2022 Russian Invasion Of Ukraine*. Oryx blog, 20. 03. 2022. <https://www.oryxspioenkop.com/2022/03/list-of-aircraft-losses-during-2022.html>
- Moskva sinking: US gave intelligence that helped Ukraine sink Russian cruiser – reports. BBC, 06. 05. 2022. <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-61343044>
- Murphy, Matt: *Ukraine war: US wants to see a weakened Russia*. BBC, 25. 04. 2022. <https://www.bbc.com/news/world-europe-61214176>
- Newdick, Thomas: *Russia's Only Prototype T-80UM2 Tank Was Destroyed In Ukraine*. The Drive, 21. 03. 2022. <https://www.thedrive.com/the-war-zone/44855/russias-only-prototype-t-80um2-tank-was-destroyed-in-ukraine>
- ‘No progress’ as top Russia, Ukraine diplomats talk in Turkey. Al Jazeera, 10. 03. 2022. <https://www.aljazeera.com/news/2022/3/10/top-russia-ukraine-diplomats-arrive-in-turkey-for-talks>
- Oral statement to Parliament – Defence Secretary statement to the House of Commons on Ukraine: 25 April 2022. Ministry of Defence, 25. 04. 2022. <https://www.gov.uk/government/speeches/defence-secretary-statement-to-the-house-of-commons-on-ukraine-25-april-2022>
- Parsons, Dan: *Ancient Russian T-62 Tanks Spotted Wearing Cage Armor In Ukraine*. The Drive, 06. 06. 2022. <https://www.thedrive.com/the-war-zone/ancient-russian-t-62-tanks-spotted-wearing-cage-armor-in-ukraine>
- Parsons, Dan: *Mysterious ‘Phoenix Ghost’ Suicide Drones Headed To Ukraine*. The Drive, 21. 04. 2022. <https://www.thedrive.com/the-war-zone/mysterious-ghost-phoenix-suicide-drones-headed-to-ukraine>
- Parsons, Dan: *Ukraine Situation Report: Russia Claims Destruction Of Western-Supplied M109 Howitzers*. The Drive, 07. 06. 2022. <https://www.thedrive.com/the-war-zone/ukraine-situation-report-russia-claims-destruction-of-western-supplied-m109-howitzers>
- Pentagon Press Secretary John F. Kirby Holds a Press Briefing. Department of Defense, 06. 05. 2022. <https://www.defense.gov/News/Transcripts/Transcript/Article/3023614/pentagon-press-secretary-john-f-kirby-holds-a-press-briefing/>
- Putin calls on Ukrainian military to seize power to better negotiate with Russia. Reuters, 25. 02. 2022. <https://www.reuters.com/world/europe/putin-calls-ukrainian-military-seize-power-better-negotiate-with-russia-2022-02-25/>
- Report on Violations of International Humanitarian and Human Rights Law, War Crimes And Crimes against Humanity Committed in Ukraine Since 24 February 2022. Organization for Security and Co-operation in Europe Office for Democratic Institutions and Human Rights, 13. 04. 2022. <https://www.osce.org/files/f/documents/f/a/515868.pdf>
- Roosevelt, Ann: *Mattis: Irregular Warfare Is The Key Today, But Not To Exclusion of All Else*. Defense Daily, 23. 06. 2008. <https://www.defensedaily.com/mattis-irregular-warfare-is-the-key-today-but-not-to-exclusion-of-all-else/navy-usmc/>

- Rosgvardiya: Hurling Towards Confrontation? Center for Strategic and International Studies, 21. 09. 2020. <https://www.csis.org/blogs/post-soviet-post/rosgvardiya-hurling-towards-confrontation>
- Russia reroutes internet traffic in occupied Ukraine to its infrastructure. Reuters, 02. 05. 2022. <https://www.reuters.com/world/europe/russia-reroutes-internet-traffic-occupied-ukraine-its-infrastructure-2022-05-02/>
- Russia Says 1,351 Of Its Soldiers Have Died In Ukraine, Well Below Western Estimates. Radio Free Europe/Radio Liberty, 25. 03. 2022. <https://www.rferl.org/a/russia-ukraine-death-toll-1351/31770672.html>
- Russian Major General Shot Down Over Ukraine – BBC Russian. The Moscow Times, 25. 05. 2022. <https://www.themoscowtimes.com/2022/05/24/russian-major-general-shot-down-over-ukraine-bbc-russian-a77788>
- Russia's Media Regulator Blocks Two More Independent Websites. Radio Free Europe/Radio Liberty, 09. 04. 2022. <https://www.rferl.org/a/russia-blocks-more-media/31795005.html>
- Sabbagh, Dan: *Mutinous Russian troops ran over their own commander, say western officials*. The Guardian, 25. 03. 2022. <https://www.theguardian.com/world/2022/mar/25/russian-troops-mutiny-commander-ukraine-report-western-officials>
- Sabbagh, Dan: *UK to send long-range rocket artillery to Ukraine despite Russian threats*. The Guardian, 06. 06. 2022. <https://www.theguardian.com/world/2022/jun/06/uk-to-send-long-range-rocket-artillery-to-ukraine-despite-russian-threats>
- Sauer, Pjotr – Roth, Andrew: *115 Russian national guard soldiers sacked for refusing to fight in Ukraine*. The Guardian, 27. 05. 2022. <https://www.theguardian.com/world/2022/may/27/115-russian-national-guard-soldiers-sacked-for-refusing-to-fight-in-ukraine>
- Sauer, Pjotr: *'They were furious': the Russian soldiers refusing to fight in Ukraine*. The Guardian, 12. 05. 2022. <https://www.theguardian.com/world/2022/may/12/they-were-furious-the-russian-soldiers-refusing-to-fight-in-ukraine>
- Sciutto, Jim – Bertrand, Natasha – Marquardt, Alex: *US preparing to approve advanced long-range rocket system for Ukraine as Russian TV host warns of crossing a 'red line'*. CNN, 27. 05. 2022. <https://edition.cnn.com/2022/05/26/politics/us-long-range-rockets-ukraine-mlrs/index.html>
- Slipchenko, Sergiy: *Poll: Over half of Ukrainians will actively resist Russian invasion*. Kyiv Independent, 17. 12. 2021. <https://kyivindependent.com/national/poll-over-half-of-ukrainians-will-actively-resist-russian-invasion/>
- Slovakia says it has given S-300 air defence system to Ukraine. Al Jazeera, 08. 04. 2022. <https://www.aljazeera.com/news/2022/4/8/slovakia-says-it-has-given-s-300-air-defence-system-to-ukraine>
- Statiev, Alexander: *The Soviet Counterinsurgency in the Western Borderlands*. Cambridge University Press, 2010.
- Trevithick, Joseph: *One Of Russia's Newest Air Defense Systems Has Been Captured In Ukraine*. The Drive, 30. 03. 2022. <https://www.thedrive.com/the-war-zone/44981/ukraine-captured-one-of-russias-newest-air-defense-systems>
- Trevithick, Joseph: *Ukraine Just Captured Part Of One Of Russia's Most Capable Electronic Warfare Systems*. The Drive, 22. 03. 2022. <https://www.thedrive.com/the-war-zone/44879/ukraine-just-captured-part-of-one-of-russias-most-capable-electronic-warfare-systems>
- Trevithick, Joseph: *Ukraine Situation Report: Donated Czech T-72 Tanks, BMP-1 Armored Vehicles Headed To Ukraine*. The Drive, 08. 04. 2022. <https://www.thedrive.com/the-war-zone/45078/ukraine-situation-report-donated-czech-t-72-tanks-bmp-1-armored-vehicles-headed-to-ukraine>
- Tucker, Patrick: *Ukraine's Drone Warriors*. Atlantic Council, 10. 03. 2022. <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/natosource/ukraine-s-drone-warriors/>

- Twitter steps up Ukraine misinformation fight. BBC, 19. 05. 2022. <https://www.bbc.com/news/business-61512261>
- Ukraine conflict: Russian forces attack from three sides. BBC, 24. 02. 2022. <https://www.bbc.com/news/world-europe-60503037>
- Ukraine Situation Flash Update #15. UNHCR, 03. 06. 2022. <https://data.unhcr.org/en/documents/download/93271>
- Ukraine war: Putin vows to hit new targets if West sends weapons to Ukraine. BBC, 06. 06. 2022. <https://www.bbc.com/news/world-europe-61697093>
- Ukraine: Fugitive Putin ally Medvedchuk arrested – security service. BBC, 13. 04. 2022. <https://www.bbc.com/news/world-europe-61089039>
- Ukraine: Millions of displaced traumatised and urgently need help, say experts. UN Office of the High Commissioner for Human Rights, 05. 05. 2022. <https://www.ohchr.org/en/press-releases/2022/05/ukraine-millions-displaced-traumatised-and-urgently-need-help-say-experts>
- Ukraine’s Kherson to Become ‘Part of Russia,’ Occupation Official Claims. The Moscow Times, 20. 05. 2022. <https://www.themoscowtimes.com/2022/05/19/ukraines-kherson-to-become-part-of-russia-occupation-official-claims-a77738>
- US rejects Poland’s offer to send MiG-29 fighter jets to Ukraine. Al Jazeera, 09. 03. 2022. <https://www.aljazeera.com/news/2022/3/9/us-rejects-poland-offer-to-send-mig-29-fighter-jets-to-ukraine>
- Wakefield, Jane: *Deepfake presidents used in Russia-Ukraine war*. BBC, 18. 03. 2022. <https://www.bbc.com/news/technology-60780142>
- War in Ukraine: Russian forces accused of abducting second mayor. BBC, 13. 03. 2022. <https://www.bbc.com/news/world-europe-60725962>
- Watling, Jack – Reynolds, Nick: *Operation Z: The Death Throes of an Imperial Delusion*. Royal United Services Institute, 22. 04. 2022. <https://static.rusi.org/special-report-202204-operation-z-web.pdf>
- Weg frei für Bundeswehr-Sondervermögen. Tagesschau, 03. 06. 2022. <https://www.tagesschau.de/inland/bundeswehr-sondervermoegen-107.html>
- Zelenskiy Dismisses Russia’s Claims On Pullback, Says Ukrainian Forces Preparing For Fight In East. Radio Free Europe/Radio Liberty, 30. 03. 2022. <https://www.rferl.org/a/russia-ukraine-scalng-down-skepticism/31777329.html>
- Генеральный штаб ЗСУ / General Staff of the Armed Forces of Ukraine. Facebook, 29. 05. 2022. <https://www.facebook.com/photo/?fbid=327706256209126&set=a.229159252730494>

Lukács László ny. alezredes – Balogh Zsuzsanna alezredes:

ALAGÚTHÁBORÚ – A MÚLT ÁRNYAI KÍSÉRTENEK (1.)

DOI: [10.35926/HSZ.2022.5.3](https://doi.org/10.35926/HSZ.2022.5.3)

ÖSSZEFOGLALÓ: A föld fegyveres konfliktusok sújtotta övezeteiben régi-új harcmód okoz egyre több gondot az egyébként 21. századi csúcstechnológiát alkalmazó katonai szervezetek számára: az alagútháború. A történelem kerekét visszaforgatva azt látjuk, hogy a föld alatti aknaharcot több évezred óta alkalmazzák a támadó és a védelmi harcot folytató hadseregek egyaránt. A tanulmány ennek az aknaharcnak a fejlődését mutatja be a Tigris és az Eufrátesz gazdag ókori városállamainak harcaitól kezdve a középkori várostromokon át az első világháború megmerevedett állásharcai föld alatti aknaháborújának borzalmáig. A második világháború végén, a Japán által megszállt szigeteken folytatott harcokban az amerikai hadsereg szenvedett hatalmas veszteséget, a védők több tíz kilométeres alagúrendszeinek elfoglalása során. Ez adhatott mintát a későbbiekben a Koreában, Vietnámban és Afganisztánban alkalmazott, hasonló alagúrendszerből folytatott sikeres védelmi harcokhoz. Mai világunkban a Közel-Keleten próbálja az izraeli hadsereg felderíteni és megsemmisíteni a határ alatt ásott palesztin alagutakat, de az al-Kaida is létrehozott hasonló alagutakat pl. Irakban. A fejlett hadseregek legmodernebb információs eszközei is hatástalanok a föld alatt rejtőzködő csapatok felderítésére, és az ugyancsak csúcstechnológiás tüzérségi és légicsapások sem képesek komoly károkat okozni a több méter vastag szikla és föld mélyén húzódó alagutakban. Mi lehet a következő lépés ebben a harcban?

KULCSSZAVAK: akna, várostrom, föld alatti aknaharc, ellenakna, alagútháború

A SZERZŐKRŐL:

- ▶ Dr. Lukács László ny. mk. alezredes (CSc), egyetemi tanár, az NKE Katonai Műszaki Doktori Iskola tagja
- ▶ Dr. Balogh Zsuzsanna okl. mk. alezredes (PhD), az NKE Katonai Műszaki Doktori Iskola tagja

BEVEZETÉS

Aknáról hallva megsemmisített harcjárművek és felrobbant katonák képe jelenik meg korunk emberének lelki szemei előtt. A szó kapcsán – szakmai szemmel nézve – a leggyakrabban a mai katonai értelemben vett szárazföldi vagy vízi (folyami vagy tengeri) aknákra asszociálunk. Pedig a magyar „akna”, az angol „mine” és az orosz „мина” szó első jelentése a bányászati értelmezés volt, mely szerint a föld alá valamilyen ásvány, érc stb. kinyerése céljából mélyített járatot neveztek aknának. Már a bronzkori ember is készített aknákat, mikor az ón- és a rézteléreket a földfelszíni lelőhelyek kimerülése után követte a föld alá. Kr. e. mintegy 7000 évvel művelt föld alatti rézbányát találtak az akkori Anatólia (ma Törökország) területén, de az ókori egyiptomiak is bányásztak vörösrezt és türkizt Kr. e. 3400 körül a Sínai-félszigeten, a hettiták pedig vasércet Kr. e. 1900–1400

között.¹ A réz, később a bronz és a vas a történelem során mint fegyverek nélkülözhetetlen alapanyaga szerepelt. Föld alatti aknák nem csak az ásványkincseinek kinyerése céljából készültek az ókorban. Dzsószer fáraó (Kr. e. 2600 körül) 60 m magas piramisa alatt a régészek 2,5 km hosszú alagútrendszert találtak. A törökországi Kappadókia (Közép-Anatólia) lakói számtalan föld alatti várost is vájtak, ahova az idegen csapatok támadása esetén elrejtőzhettek. A legismertebb közülük talán Derinkuyu, ahol a 11 szinten elterülő, 600 bejáráttal rendelkező alagút komplexumban akár 20 ezer ember is menedéket találhatott, az állataival együtt.

A bemutatott példák azt bizonyítják, hogy a föld alatti járatok, alagutak, tárnák készítésével kapcsolatos szakmai tudás már több ezer éve az emberiség birtokában volt. Ez eleinte csak áttételesen szolgálta a háborús cselekményeket – a kitermelt ásványok és ércek fegyverekhez történő felhasználása révén. Aztán az áruterelés és a kereskedelem fejlődésével az ebben részes közösségek gazdagsága növekedni kezdett. A megalakuló városok, városállamok gazdagságát pedig új veszélyek fenyegették: a megszerzett javak elleni rablótámadások. Ezek elhárításának legegyszerűbb módja a városokat védő falak építése volt. Jerikót kb. 7 m magas és 4 m vastag fal védte. Hogy megakadályozzák az ellenség mozgatható rohambástyáinak (ostromtornyok) eljuttatását a falakhoz, 9 m széles és 3 m mély vizesárkot is készítettek. Később a falak méretei tovább növekedtek: II. Nabú-kudurri-uszur (Nabukodonozor) uralodása alatt (Kr. e. 600 körül) Babilon falainak vastagsága már 26 m volt.²

Ezzel pedig elkezdődött az a körforgás, amely a várakat, erődített városokat építők és az azokat ostrommal elfoglalni akaró támadók között zajlott. A korábbi értékteremtő bányászokra ezután már a harci cselekményekben is szükség lett a falakat támadók és az azokat védők részéről egyaránt. Erről a föld alatti aknaharcról, annak fejlődéséről és az alkalmazott módszerekről szólunk a továbbiakban. Korról korra felidézünk olyan nagy csatákat, melyek során sorsdöntők voltak a föld alatti aknák. A tanulmány az ókorban kezdődik, de az utolsó gondolatok mindennapjaink fenyegetéséről, az alagútháborúról szólnak.

FÖLD ALATTI AKNAHARC AZ ÓKORI OSTROMOKBAN

Az ókori erődítmények elleni ostromokról Hamblin az alábbiakat írta: „Míg csatákról szóló elbeszélésekkel viszonylag ritkán találkozunk a kor dokumentumaiban, addig az ostromok meglehetősen gyakoriak voltak Mezopotámiában. A mai Szíria területén elterülő korabeli Mária³ archívumában részletesen tárgyalják őket, ami lehetővé teszi számunkra, hogy meglehetősen jól megértsük a mezopotámiai ostromtechnikát. Az erődítés Mezopotámiában a mari városokban már legalább 6000-tól létezett, amikor a mai Szamara közelében lévő Tell al-Sawwant egy vastag téglafallal és egy három méter széles várókkal erősítették meg. Az ostromművészet kétségtelenül akkor indult fejlődésnek, amikor a falépítés megkezdődött. A harmadik évezredre Mezopotámia minden nagyobb városának masszív falai

¹ William C. Schneck: The Origins of Military Mines I. Engineer, Volume 28. PB-5-98-3, 07. 1998., 49. https://books.google.hu/books?id=06GK7_E0uacC&pg=PA5&lpg=PA5&dq=Engineer,+Volume+28.+PB-5-98-3,+July+1998&source=bl&ots=rITUssXDx0&sig=ACfU3U3_HTQsKQ7n4qt_qb5tGwTokUEsEA&hl=hu&sa=X&ved=2ahUKewjXgIGA0u32AhXSQeUKHW9nCqgQ6AF6BAgCEAM#v=onepage&q=Engineer%2C%20Volume%2028.%20PB-5-98-3%2C%20July%201998&f=false (Letöltés időpontja: 2022. 03. 30.)

² Uo.

³ Mária a Kr. e. 2900–1759. közötti időkben az Eufrátesz mellett, kereskedelmi útvonalak csomópontjában elterülő, virágzó szemita városállam.

voltak. A folyóölgyekbe szorosan beékelődött erődített városok nagy száma miatt a nyílt csaták helyett az ostromok váltak a hadviselés szokásos módjává. Ha valaki a csata jellemző alakját keresi a középső bronzkori Mezopotámiában, azt nem a nyílt mezőkön találja meg, hanem a hosszú, fásasztó, veszélyes ostromokban a kétségbeesett, éhes és koszos harcosok között.”⁴

Az óbabiloni korszakból (Kr. e. 1800–1600) származó későbbi szövegek két nagyszabású ostrom során is említenek két ostromgépet, a faltörő kost és az ostromtoronyt, melyeket a legtöbb későbbi óbabiloni ostromtámadásban már általában együtt említenek. Az ostromtoronyok és a hatalmas, sokszor kerekeken guruló faltörő kosok várfalig történő eljuttatását viszont akadályozták a várárok, ezért azokat az ostromlók először megpróbálták betönni. A védők ezt nem tűrhették tétlenül, és megjelentek az első védelmi célú föld alatti aknáknak, amikor a bányászok tudására alapozva a várfal alatt alagutat ástak az árokig, és az éj leple alatt eltávolították az árkot feltöltő köveket, földdel töltött kosarakat és zsákokat. A támadók tanultak a módszerből és ők – szintén bányászok segítségével – a falak alá ástak aknákat vagy azért, hogy azokon keresztül a várba juttassák a katonákat, vagy pedig azért, hogy leomlasszák a falakat. Ezek voltak a nem robbanó támadó aknáknak. A védők ezek ellen az aknáknak ellen saját ellenaknákkal védekeztek, melynek során most már a föld alatt is harcoltak egymással a támadók és a védők.

Hamblin érdekes megállapítással zárja az ókori Babilonról szóló gondolatait: „Az ókori Közel-Kelet ostromtechnikáinak teljes skálája – ostromtoronyok, faltörő kosok, aláaknázás, ostromrampák, védőbunkerek, ostrompajzsok és létrák – a Kr. e. 18. században már mind megvoltak, sőt valószínűleg több évszázaddal korábban. Bár a későbbi korokban számos fontos technikai fejlesztés történt, az ostromtechnikának ezek az alapelemei a babiloni középső bronzkorban kialakultak. Az egyetlen olyan ostromeszköz, amelyet a Közel-Keletről a bronzkorban még nem igazoltak, az a nagyméretű lövedékdobó eszköz, amely három szakaszban fejlődött ki: az alapvetően a Kr. e. 4. században megjelent torziós szerkezetek; az ellensúlyos trebuchetek⁵ a Kr. u. 12. században, majd a puskaporos fegyverek a Kr. u. 14. század végén. E jelentős előrelépések ellenére az ostromtechnika lényege a bronzkorból származó találmány volt.”⁶

Hahn István az általa szerkesztett *A hadművészet ókori klasszikusai* című könyv bevezetésében így írt erről a korról: „Az ókori Közel-Kelet klasszikus hadművészetét az asszírok, a Tigris felső folyása mentén élt sémi nyelvű nép alakította ki. [...] A harciszekér-osztagok és lovasok mellett a gyalogságon belül is különváltak a gyalogos íjászok, a lándzsások, parittyások, végül az ugyancsak több csoportra oszló »műszaki csapatok«. Ezeknek leginkább a várostromban volt jelentőségük. Az asszír hadsereg magas színvonalú ostromtechnikát alkalmazott. [...] Ostrom alkalmával az ellenséges falakat aláaknázták, az aknáknak támfáit meggyújtották, és ezzel beomlasztották a védő erődítményeket. [...] Ostromtechnikájuk alapelveiben (körülzárás és roham kombinációja), valamint egyes technikai eljárásaiban (faltörő kos, ostromtorony, ostromlétra) mintájává lett a perzsa, később a hellenisztikus, a római és a

⁴ William J. Hamblin: *Warfare is the Ancient Near East to 1600 BC – Holy Warriors at the Dawn of History*. Routledge, 2006, 215.

⁵ Ellensúlyos követő katapult, ismert még torbocsin néven is. 50–100 kg-os köveket képes volt akár 300 méterre is elhajítani.

⁶ Hamblin: i. m. 236.

középkori ostromművészetnek is. Az asszír birodalom virágkorában, a Kr. e. 8–7. században hadseregük jelentős része már hivatásos katonákból áll.”⁷

A kor szegényes írott emlékei ellenére egy asszírok által végrehajtott várostromról a mai napig pontos képet kaphatunk. Ha úgy tetszik, még „fényképek” is rendelkezésre állnak az akkor történekről. Ez Lákis Kr. e. 701-ben végrehajtott ostroma, amely azért egyedülálló az ókor történetében, mert az eseményekről több forrásban is beszámolnak: az Őszövetségben, Szennahérib asszíriai évkönyveiben és a Lákis-korabeli ábrázolásokban. Szennahérib, a győztes asszír király ugyanis a ninivei palotája számára pompás domborműveket, reliefeket készíttetett a csatáról, melyek ma a British Múzeumban láthatók. Ezek az asszír aknászokat is – a falak aláásása közben – megörökítették az utókor számára.⁸

A föld alatti aknaharc nem korlátozódott a bemutatott közel-keleti csatákra. Kínában Szun-ce, az azóta is a hadtudományi irodalom egyik klasszikusának tekintett, *A hadviselés törvényei* című munkájában még elutasítóan írt a várostromról mint kerülendő rosszról: „Városfalak ostromlásának törvénye, hogy ilyesmit csak akkor csináljunk, ha más lehetőség nincsen.”⁹

Amennyire Szun-ce elutasította a városok elleni harcnak még a gondolatát is, annyira pontos és részletes leírást olvashatunk a vár védelménél alkalmazandó föld alatti aknaharcról egy másik korabeli kínai teoretikus, Mozi (Mo mester) városvédelemről és a defenzív hadviselésről szóló, a nevével megegyező, *Mozi* című hadtudományi munkájában.¹⁰

A Távoll-Keletről visszatérve Európába, a görög városállamok egymás közötti háborúiban is alkalmazták az aknaharcot (pl. Kr. e. 431-ben az Athénhoz csatlakozott Plataiai spártaiak általi ostroma során). Hogy milyen veszélyesnek is tartották a városokat védők a támadók által ásott aknát, arról a görög történetíró, Polübiosz írásában olvashatunk. V. Philipposz makedón király (Kr. e. 229–179), Prinasszosz erődjének ostromakor egy cselet alkalmazott I. Attalosz pergamoni király (Kr. e. 241–197) ellen. Földkupacokat halmozva fel a falak előtt elhittette, hogy aláaknázza a városfalakat, és ha a védők nem adják fel a várat, akkor meggyújtja a falakat alátámasztó gerendákat az aknákból. A védők hittek neki és megadták magukat.

Támadó föld alatti aknák segítségével foglalta el pl. Nagy Sándor (mérnöke, Diades hathatós közreműködésével) Halikarnassoszt Kr. e. 334-ben, valamint Gázát Kr. e. 332-ben. Ugyancsak ezt a módszert alkalmazták sikeresen Julius Caesar légiói is, amikor Gaius Trebonius legátus vezetésével Kr. e. 49-ben ostrommal elfoglalták Massiliát (a mai Marseilles).¹¹ Az aknászok korabeli teljesítményének nagyságát akkor tudjuk igazán értékelni, ha figyelembe vesszük azt a tényt, hogy még néhány évtizeddel ezelőtt is egy 500–600 m hosszú föld alatti vágat hajtásánál a 2–4 m eltérés jó eredménynek számított!

⁷ Hahn István (szerk.): A hadművészet ókori klasszikusai. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1963, 23–25.

⁸ Lásd Wall panel; relief. The British Museum. https://www.britishmuseum.org/collection/object/W_1849-1222-23 (Letöltés időpontja: 2022. 01. 24.)

⁹ Szun-ce: A hadviselés törvényei. 3. A támadás kitervelése. <https://mek.oszk.hu/01300/01345/01345.htm> (Letöltés időpontja: 2022. 03. 30.)

¹⁰ Tokaji Zsolt (ford.): Városvédelem és defenzív hadviselés – A Mozi című könyv hadtudományi fejezetei. In: Tokaji Zsolt – P. Szabó Sándor (szerk.): A kínai hadtudomány klasszikusai. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2018, 327–372. https://nkepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/12625/web_XS_PDF_PMA_A_kinai_hadtudomany_klasszikusai.pdf;jsessionid=DBFBDA3C785B2E2344E9183EC1088E58?sequence=1 (Letöltés időpontja: 2022. 03. 30.)

¹¹ Iulius Caesar feljegyzései a polgárháborúról. Második könyv. In: Iulius Caesar feljegyzései a gall háborúról, a polgárháborúról. 10–11. pontok. Magyar Helikon, Budapest, 1974, 149–150. <https://mek.oszk.hu/05000/05020/05020.htm> (Letöltés időpontja: 2022. 03. 30.)

FÖLD ALATTI AKNAHARC A KORA KÖZÉPKORBAN

Az aknaharc döntő szerepet játszott a 195 éven át tartó kereszties háborúkban, a Szentföldön folyó várostromokban is. Később a hazatérő keresztiesek európai, aknatámadással folytatott ostromokban is eredményesen alkalmazták a „nemzetközi” haderőkben megszerzett ezzel kapcsolatos tudásukat. A szentföldi háborúk során többek között Szaladin szultán 1179-ben aknákkal támadta és foglalta el a Jákob gázlójánál épült kereszties erődöt, majd 1187-ben Jeruzsálemet. Az akkor éppen muzulmán csapatok kezén lévő Akko 1191-es kereszties ostromakor viszont I. (Oroszlánszívű) Richárd angol király és a francia Fülöp Ágost alkalmazta eredményesen az aknaharcot.

I. Richárd király aztán – kalandos hazatérését követően – 1196-ban Normandia hercegeként építette meg a Château Gaillard-t mint bevehetetlen erődöt. Richárd széles körű ismeretekkel rendelkezett az ostromhadviselésről, és nemcsak a Nyugat-Európában használt korabeli koncepciókat építette be az új erődítménybe, hanem a harmadik kereszties hadjárat során látott kereszties és muzulmán várak tervezési jellemzőit is. A korábbi szövetségesből ellenséggé váló francia Fülöp azonban 1203 szeptemberében megtámadta az erődöt, és a hat hónapig tartó ostrom során katonái sikeres aknatámadással törték át a külső bástya falát. Majd az aknászok rájöttek, hogy a várba vezető kőhíd alatt is tudnak alagutat ásni a falba. A védők erre egy ellenalagutat ástak, remélve, hogy sikerül elűzniük a francia vajúrokat, de a két alagút kombinációja annyira meggyengítette a falnak ezt a szakaszát, hogy egyes részek elkezdtek leomlani. Amikor egy elég széles rés nyílt, akkor a támadók átrohantak rajta. Így esett el a bevehetetlennek tervezett vár, melyet szentföldi mintára építettek, és végül ugyancsak a kereszties hadjáratban tanult módszerekkel foglaltak el.

A keresztiesek nemcsak a Szentföldön támadtak erődítményekre aknákkal, hanem Európában is. Így foglalták el 1147-ben az akkor mórok által uralt Lisszabont (2. hadjárat), és Zára 1202-es ostromakor még az sem jelentett visszatartó erőt a velencei dózse (Enrico Dandolo) által vezetett 4. kereszties hadjáratban résztvevők számára, hogy a dalmáciai város a szintén kereszties Magyar Királysághoz tartozott, és III. Ince pápa még kiátkozással is megfenyegette a támadókat. A támadó keresztiesek a falak alá aknákat ásva elfoglalták és kifosztották Zárát.

Akkó erődítménye végül száz évvel később került újból a mamelukok kezére, amikor az 1291-es ostromban szintén jelentős szerepet kaptak a falak leomlasztásában az alájuk ásott aknák.¹²

A 14. században Európában is megjelenik egy – önmagában tulajdonképpen egyszerű – anyag, mely drámai változást okoz a háborúk, a város- és várostromok megvívásában. A salétromból, kénből és faszénből előállított feketelőport Kínában találták fel 700 körül, de a „barbár” Keleten évszázadokig csak tűzijáték céljára használták ezt a stratégiai fontosságú találmányt. Első írott képlete szintén Kínából származik 1044-ből. A lőport 1000 körül alkalmazták először katonai célokra a Távol-Keleten, mikor a mongol Ögödej nagykan csapatai ellen a Szung Birodalom hadserege az első lőporos kézi „ágyúkat” bevetette. 1200 körül már az arabok is harcoltak a lőporral, Európában azonban csak a 14. század elején kezdték először lőfegyverekben használni.

¹² Részletes információkat lásd Roger Crowley: Az Elátkozott torony – Akkó eleste és a kereszties háborúk vége. Park Könyvkiadó, Budapest, 2020.

A tüzéség megjelenése (1350–1500) után a városerődítések terén is újabb jelentős fejlődés figyelhető meg. A falak vastagodtak, a magasságuk viszont csökkent, és elkezdtek földtöltéseket is építeni a belső oldalukon a becsapódó ágyúgolyók faltörő hatását csökkentendő. A vastagabb – és töltésekkel megtámasztott – falak ellenállóbbak lettek a becsapódás rezgéseivel, valamint az aknákkal szemben is. Az 1400-as évekre a városok megostromlása hosszadalmas, lassú műveletté változott. A várvédő tüzesczközök megjelenése gyakorlatilag lehetetlenné tette az ostromtornyok bevetését. A korábbi ostrommódszerekből azonban a következő évszázadokban is megmaradt, sőt megnőtt az aknaharc és -elhárítás szerepe a várostromok során.

Konstantinápoly 1453-as ostromakor a török II. Mehmed szultán a szerbiai oszmán csatlós államban lévő, ezüstbányáiról híres Novo Brdo bányászait küldte a falak alá ásandó aknák készítésére. Tíz nap alatt tizennégy alagutat építettek, de a védők a skót származású hivatásos katona és hadmérnök, Johannes Grant vezetésével ellenaknák ásásával mindegyiket elhárították. Ekkor még a korábbi módszert, az aláásott falak faácsolattal történő alátámasztását, majd annak felgyújtását alkalmazták. A várost végül egy Orbán nevű székely ágyúöntő hatalmas ágyú segítségével foglalták el.¹³

FÖLD ALATTI AKNAHARC A 16–17. SZÁZADOKBAN

Talán egyetlen másik olyan időszak sem volt a történelemben, mint a reneszánsz, amikor kiváló festők és szobrászok – köztük Brunelleschi, Alberti, Bramante, Michelangelo, Peruzzi, Leonardo da Vinci és a németalföldi Dürer –, akiknek műveit a mai napig a világ legnagyobb múzeumaiban csodálhatjuk meg, egyben polihisztor művészként és tudósként kiemelkedőt alkottak nemcsak a civil építészet, hanem a hadtudomány és a haditechnika, hadi építkezés terén is. Ilyen volt Francesco di Giorgio Martini (1439–1501) is, aki egy személyben volt építész, hadmérnök, tervező, szobrász, festő, hidraulika- és ballisztikai szakértő, és 1495-ben Nápoly ostromakor megtervezte és végrehajtotta Európa első, várfal elleni robbanó aknával történő támadását.

A technikát a spanyol Pedro Navarro (1460–1528) fejlesztette tovább. Aknáival az első nagy sikert a franciáknak Nápolyból történő kiűzésekor érte el, amikor 1503-ban Castello Uovo várát a megszálló legénységgel együtt a tengerbe sodorta a robbanás. Ezután már nem volt sok alkalma találmányát érvényesíteni, mivel a térség valamennyi vára, amelyben hírért hallották aknáinak, csupa félelemből harc nélkül nyitotta meg kapuit a spanyol ellenség előtt. Navarro első sikeres próbálkozását követően a robbanó aknák várfalak elleni alkalmazása egyre inkább elterjedt az ostromok során. Mint azt korábban már említettük, a fadúcolatok égetésével történő falomlasztáshoz képest ez sokkal gyorsabb és biztosabb eredményt hozott, ha az ostromlók megfelelő ismeretekkel rendelkeztek a szükséges mennyiségű löportöltet tömegének meghatározásához. Magának az aknaalagútnak az ásása nem jelentett gondot, annak technikáját a bányászok már évezredek óta ismerték, fejlesztették.

A 15–16. századokban az európai, különösen az olasz erődítő mérnökök munkája nyomán komoly fejlődésnek indult a várépítés a kontinensen. Ugyanakkor a 13. század végétől egy hatalmas új birodalom jött létre a Közel-Keleten, az Oszmán Birodalom. Hadereje, „felhasználva a korábbi kultúrkörök hadművészeti hagyatékait és a meghódított népek erőforrásait, másfél évszázad alatt a kortársak által is gyakran emlegetett »hadsergek hadseregévé« vált” – írja

¹³ Roger Crowley: 1453 – Konstantinápoly utolsó nagy ostroma. Park Könyvkiadó, Budapest, 2016.

róluk Generál Tibor.¹⁴ A soknemzeti hadseregben, az általánosan ismert szervezetszerű nehézség és könnyűlovasság, valamint a talán legismertebb janicsár gyalogság mellett, műszaki erőkkel is rendelkeztek. Ezek voltak a műszellemek (utászok), a jáják (utászok, árkászok) és az aknászok, a légumdzsik.¹⁵ A műszaki szolgálatot a „gránátos, vagy bombardir khúmbaradzsik (petárdások) és az aknász légumdzsik látták el, illetve a hozzájuk vezényelt segéderőket, bányászokat ők irányították. Mindkét rend az előírt napokon köteles volt geometriát (műهندس) tanulni”.¹⁶

Az Oszmán Birodalom I. (Nagy) Szulejmán uralkodása idején (1494–1566) volt hatalmas csúcán. A török hadseregnél a várostrom sémája – körülzárás, a falak megközelítése, rész- lövés- és robbantás, roham – Szulejmán hadjáratai során alakult ki. Az apjától, I. Szelimtől átvett török haderő jelentős tűzérőséggel rendelkezett, mely önmagában is képes volt hatékony várostromra, de a korszerű várharci eljárását jelentős részben a magyarországi háborúk folyamán alakította ki. Ezek többségében nagy szerepet kapott a föld alatti aknaharc. 1521-ben így foglalta el Nándorfehérvárt, mely a legjelentősebb török siker volt a Magyarország elleni addigi háborúk során. Egy kis szünet következett 1522-ben, mert Szulejmán Rodosz ostromával és meghódításával volt elfoglalva. A védők 50 török alagutat fedeztek fel és semlegesítettek ellenaknákkal, míg az 51.-et sikerült felrobbantani az egyik bástya fala alatt. A török sikert végül az hozta el, hogy a védők kifogytak a lőporból, a lőszerből és az élelmiszerből is.

Magyarországon Pétervárad (1526), Kőszeg (1532), Siklós (1543) és Székesfehérvár (1543) elfoglalásában egyaránt nagy szerepük volt a török aknászoknak. A támadásnak egyedül Eger vára állt ellen sikeresen 1552-ben. Utolsó hadjáratát Szulejmán Szigetvár ellen vezette. 1566-ban az ostrom a két nagy hadvezér, Zrínyi Miklós és Nagy Szulejmán halálával zárult.

A 16–17. századokban más hadszíntereken is megjelent a föld alatti aknaharc. Az egri várostrommal egy időben, 1552-ben Kazanyt vették be IV. (Rettegett) Iván orosz csapatai. Indiában 1567-ben Akbar mogul császár foglalta el Csitor erődítményét többek között aknákkal. 1583-ban Japánban Hidejosi¹⁷ a környékbeli aranybánya bányászai által a Kamejama kastély alá ásott aknában felrobbantott lőporral döntötte le a falat és foglalta el az erődítményt. Ugyanebben az évben a mai Észak-Rajna–Vesztfáliában zajlott vallási háború során Godesberget ostromolták és robbantották fel. Szmolenszk húsz hónapos lengyel ostroma (1609–1611) szintén a sikeres aknatámadások után dőlt el.

Az Oszmán Birodalom hódító háborúinak során került sor az egyik legnagyobb aknaharcra, a Kréta szigetén fekvő Kandia (Candia) 1669-es elfoglalásakor. A város és az azt védő erőd elleni ostrom során zajló hatalmas akna-, illetve ellenakna-harchoz hasonló méretű az I. világháborúig nem ismétlődött meg a történelemben. Magyar szempontból is van egy jelentős mozzanata ennek az ostromnak: egy olyan török résztvevő, akivel legközelebb Buda 1686-os visszafoglalásánál fogunk találkozni. Az ostrom 1648-ban kezdődött. „A védők nemcsak a falakban bíztak, hanem komoly sáncrendszert is emeltek, mely sikeresen tartotta fel az ostromlókat. A rohamok többsége a föld alatti aknában történt, ahol nemritkán több száz ember harcolt egymással a felszín alatt. A hosszú ostromot nem úgy kell elképzelnünk, hogy 21 évig folyamatosan rohamoztak a támadók, hanem olykor – akár évekre is – megelégedtek csupán az ostromzárral. Mindenesetre a védők kitarását jelzi, hogy 56 rohamot vertek vissza,

¹⁴ Generál Tibor: Az oszmán-török haderő szervezete és vezetése a birodalom fénykorában. Hadtörténelmi Közlemények, 1984/4., 617. https://epa.oszk.hu/00000/00018/00156/pdf/EPA00018_hadtortenelmi_1984_04_617-663.pdf (Letöltés időpontja: 2022. 03. 29.)

¹⁵ Uo. 622–623.

¹⁶ Uo. 640.

¹⁷ Tojotomi Hidejosi paraszti sorból felemelkedett hadvezér, kancellár, főminiszter, majd taiko.

96 alkalommal törtek ki és 45 nagyobb csata zajlott a föld alatt” – írja Bácsmegi Gábor.¹⁸ „Az aknaháború méreteit érzékelteti, hogy a velenceiek 1172 aknát robbantottak fel, a törökök pedig háromszor annyit” – olvashatjuk a Népszava 1915-ben megjelent, az aknaháborúról szóló cikkében.¹⁹ Az ostromban elesettek számát tekintve általában 30–40 ezer keresztény és 120 ezer török áldozatról olvashatunk. A törökök által az aknák robbantására felhasznált lőpor mennyiségét 50–170 tonna körülire becsülték.

Kandia ostromában egy Abdi Arnaut nevű, albán származású janicsár aga is részt vett. Harcolt, figyelt és tanult. A későbbi harctereken tanúsított tettei jutalmaként 1684-ben budai beglerbég lett. Mi, magyarok Abdurrahmánként, az utolsó budai pasaként ismerjük. A Buda visszavételéért folytatott ostrom során lezajlott aknaharcban nem a támadók, hanem a védelmet szervező egykori janicsár aga jeleskedett, aki – többek között – a kandiai ostromban szerzett tapasztalataira alapozva kiválóan megtervezett ellenaknáival súlyos veszteségeket okozott a Szent Liga csapatainak. 1686-ban Buda várát végül is visszafoglaltuk, a várvédő pasa is elesett a harcok során. Abdinak ma a Budai Várban, az általa védett egykori Sziavus pasa bástya helyén álló emlékköven az alábbi olvasható: „*Hős ellenfél volt, békesség vele.*”

Az 1633. év egy újabb mérőföldkövet jelentett az erődítmények és az ellenük való harc fejlődésében. Franciaországban megszületett Sebastien Le Prestre de Vauban, aki az egységes erődvédelem kialakításával írta be a nevét a történelembe. Hosszú pályafutása során 50 várostromot irányított és 160 erőd tervét dolgozta ki. Az általa tervezett, épített vagy korszerűsített erődítményekkel utat mutatott a későbbi korok tervezőinek. És mivel pontosan tudta, hogy melyek az erődítmények gyenge pontjai, ezért képes volt gyökeresen megreformálni az ellenük való harcot is. Vauban ostromművészetének lényege az volt, hogy a földművek védelmi erejét alkalmazta a támadásra, s „*inkább verejtéket, semmint vért*” áldozott a siker érdekében. A Vauban által kialakított erődépítési és -ostromlási módszer elterjedt egész Európában, és azt kisebb módosításokkal több mint száz évig alkalmazták.

Vauban a könyvében elsőként írt az aknaharccal kapcsolatban olyan tudományos megalapozottságú robbantási szabályokról, melyeket még a 19. században is alkalmaztak.²⁰ Művében elsőként rögzítette az aknaharc szakterminológiáját, elvégezte az aknák rendeltetés szerinti felosztását, rögzítve jellemzőiket. Szintén elsőként dolgozta ki a feketelőpor-töltet számításának metodikáját a várható határfok alapján. Vauban a töltetek könnyebb meghatározásához egy táblázatot készített, melyben az 1,8–12,2 m mélységben kialakított aknakamrákban elhelyezendő feketelőpor tömege elérhette akár a 2300 kg-ot is.

A Vauban által kidolgozott ostromtechnika alkalmazása rengeteg földmunkával járt. Ehhez „Vauban a szerszámokat is precízen készítette elő, hogy alkalmazhatók legyenek mindenféle földtípushoz. Rajzokat készített, és standardizálta a szerszámokat a jövő számára.”²¹ Az aknák készítése során az azokat kiásó csapatoknak nagy veszteségeik voltak. „Amikor XIV. Lajos király vizsgálta a harcokban elesett különböző fegyvernemek halottait, rádöbrent, hogy a halott műszaki katonák létszáma feltűnően magas. Éppen ezért azonnal megbízta Vaubant,

¹⁸ Bácsmegi Gábor: Velencei várak Krétán. Határtalan Régészet, 2018/4., 59–63. http://epa.oszk.hu/03200/03255/00008/pdf/EPA03255_hatartalan_regeszet_2018_4_059-063.pdf (Letöltés időpontja: 2022. 01. 24.)

¹⁹ Aknaháború – Régi fegyver új alkalmazásban. Népszava, 1915. 02. 27., 5.

²⁰ Sebastien Le Prestre de Vauban: A Manual of Siegecraft and Fortification. University of Michigan Press, 1968. (Mémoire pour servir d'instruction dans la conduite des sièges et dans la défense des places, Leiden, 1740. alapján ford. George A. Rothrock.)

²¹ Komárné Laskai Mária Erika: Vauban és kora – A francia hadsereg XIV. Lajos korában. Gesta, 2006/1., 61. <http://docplayer.hu/4069081-Vauban-es-kora-a-francia-hadsereg-xiv-lajos-koraban.html> (Letöltés időpontja: 2022. 03. 30.)

hogyan tanulmányozza az eseteket, és valamilyen védőfelszereléssel lássa el katonáit. Vauban javaslatára a műszaki katonákat ellátták nehéz páncélzatú mellénnyel és páncélozott sisakkal. Ez műszaki szimbólummá vált, s több mint 200 éve, egészen pontosan 1775 óta a francia műszakiak a ruházatuk minden egyes gombján ezt az emblémát viselik.”²²

Vauban tábornagy halála után utódja, Belidor tovább tökéletesítette az aknaharcot, amennyiben a löporos aknák használatára a gyakorlati tapasztalatokból merített elméleti tan-tételeket állapított meg.

AKNAHARC A 18–19. SZÁZADOKBAN

A 18. és a 19. század az aknaharc szempontjából nagyon érdekes képet mutat. A 18. század elején – többek között Vauban és tanítványai munkássága révén – az erődök egyre ellen-állóbbá váltak a tüzérségi és az aknatámadások ellen egyaránt. Aztán a napóleoni háborúk döntően a hatalmas hadseregek által a csatamezőkön vívott küzdelemben dőltek el, tüzérségi párbajokban, lovas- és szuronyrohamokban.

Az 1800-as években újból megjelenik a várak ostroma, és vele együtt az aknaharc is. Hogy az akkori katonai vezetők mekkora jelentőséget tulajdonítottak ennek, azt mi sem bizonyítja jobban, mint az erődök fejlődésének utolsó képviselőiként megjelenő, a komáromi erődrend-szerhez hasonló komplexumok építése, melyek azonban mire elkészültek – a haditechnika (robbanó tüzérségi lövedékek, nagy űrméretű, huzagolt csövű lövegek és mozsarak, füst nélküli, nitroglicerin-bázisú lőpor) gyors fejlődésének köszönhetően – már elavulttá is váltak.

Az 1828–1829-es orosz–török háború során az orosz csapatok először Várna ostrománál alkalmazták az aknaharcot. Kiss Károly, a kiváló katonatiszt, hadtudós, hadtörténész, költő és író, aki a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagjaként – többek között – az első magyar nyelvű hadászati műszótár megalkotója volt, a Magyar Tudományos Akadémián 1854. február 27-én tartott előadásában erről így írt:²³ „Művészileg s eréllyel folytaták az oroszok a támadó gátakna munkálatokat földszínt és a föld alatt egyaránt. [...] Végre midőn már az erőd e bástyái közül több romba dőlt; midőn már a támadók a körfal kárpitozatai alá ásták magokat; midőn felröpített több tűzakna tárt rést nyitott a bástyák fokain; [...] Jussuf pasa az orosz táborba ment october 10-kén és magát s pártját a czár kegyelmébe ajánlotta.”²⁴ Az ostrom során az orosz csapatok aknaharcát irányító Karl Andrejevics Schilder korának kiemelkedő hadmérnöke volt. A várnai török erőd ostroma során javaslatot tett az erődök elleni föld alatti aknaharc és az ellenaknák elhárítása módszerének továbbfejlesztésére.

I. Miklós cár csapatai Várna sikeres elfoglalását követően, 1829 áprilisában megtámadták a térség másik nagy erődjét, Szilisztriát. Az aknaharcot itt is Schilder vezette, és ahogy a Budapesti Hírlap 1854-ben megjelent lapszámában írta, „a törökök minden vitézsége mellett 1829-ben orosz ásó és kapa Szilisztria esését elhatározta. Jun. 19-kén az oroszok két aknát robbantottak el, mi öt nagy rést okozott a főbástyában s a tüsténti védelmet orosz kartácsok gátolták. Más nap a 9000 főnyi őrség letette a fegyvert”.²⁵ Az erődítmény elleni aknaharc

²² Hegyemegi Zoltán: A francia katonai műszaki csapatok története. Műszaki Katonai Közlöny, 2003/1–4., 141. <https://folyoirat.ludovika.hu/index.php/mkk/article/view/3087/2338> (Letöltés időpontja: 2022. 03. 30.)

²³ Kiss Károly: A várnai ütközet stratégiai szempontból. Magyar Akadémiai Értesítő 1854-ről, 61–62. http://real-j.mtak.hu/21/1/AkademiaiErtesito_1854.pdf (Letöltés időpontja: 2022. 01. 24.)

²⁴ Uo. 57–61.

²⁵ Budapesti Hírlap. 1854. 06. 03., 436.

szervezésében Schilder segítője Eduard Ivanovich Totleben alezredes volt, aki az itt szerzett tapasztalatait 25 év múlva Szevasztopol hősi védelme során kamatoztatta.

Franciaország és Nagy-Britannia nem nézte jó szemmel, hogy a Boszporusz és a Dardanellek orosz befolyás alá kerüljenek. Ezért amikor I. Miklós cár csapatai 1853-ban bevonultak Moldvába és Havasalföldre, a törökök hadat üzentek Oroszországnak és ellentámadást indítottak, melyhez aztán csatlakoztak a britek és a franciák is. A krími háborúban (1854–1855) miután világossá vált, hogy csupán tüzérségi tüzzel és gyalogos rohamokkal nem tudják bevenni Szevasztopolt, a szövetségesek aknaháborúba kezdtek. A Szilisztria ostromában részt vevő Totleben utászai ellenaknákat készítettek. Szevasztopol ostroma és védelme a föld alatti aknaháború egyik legkiválóbb példájaként került be a hadtörténelembe. A hét hónapig tartó aknaháború során a támadók föld alatti aknafolyosója összesen 1290 méter hosszú volt, a védők pedig 8692 métert tett ki. A szövetségesek 121 robbantást hajtottak végre 5551 fontnyi (2518 kg) lőpor felhasználásával. Az ellenaknához a kevesebb (109) orosz robbantás során 761 font (345 kg) lőport használtak. Csak a 4. bástyán végzett műveletek során 83 orosz és 107 ellenséges robbantást hajtottak végre. A harcok vége felé a város már romokban hevert. Nem volt elég gránát, a védők erői is megfogyatkoztak, ezért szeptember 9-én a védők felrobbantották a város és a kikötő erődítményeit, elsüllyesztették a maradék hadihajókat és a Csornij-öblön²⁶ keresztül elhagyták a várost.

1854–55-ben az ostrom nagy részében tüzéerként szolgált és harcolt a 4. bástyán (mely Totleben egyik állása volt) egy Tolsztoj nevű fiatal tiszt. A később világhírűvé vált író itt szerzett élményeit az orosz katonák hősiességéről *Szevasztopoli elbeszélések* című kötetben olvashatjuk. A védelem oszlopáról azt írta: „Itt Szevasztopolban Totleben két év alatt alezredesből tábornok lett.”

AKNAHARC A 20. SZÁZADBAN

A 19. század végére a nagy mennyiségű harcanyag és élőerő nagy távolságban történő szállítására képes vasutak megjelenésével az Európában zajló háborúk jellege egyre inkább átalakult. Az 1870–1871-es német–francia háborúban Moltke a vasútra alapozta a gyors mozgósítást és a szervezett hadászati felvonulást. Ezért és a tüzérség fent említett hatalmas fejlődése tükrében akkor egyértelműnek látszott, hogy az erődök, az erődharc és ezzel együtt a föld alatti aknaharc kora véget ért. Ha Napóleon a saját korában a hadviselés megújításával ezt egy időre elérhette, akkor a még újabb körülmények – legalábbis akkor így gondolták – ezt egyértelművé teszik. A történelem pedig – mint már korábban is annyiszor – bebizonyította, hogy a logikusnak tűnő gondolatok a valóságban egész másképpen alakulhatnak. A tanulópenzt pedig ismét csak a csatákban elesett katonatömegek vérével fizették meg.

A 20. század elején a Távol-Keleten egy japán tábornok a saját és a csapatai kárán tapasztalta meg, hogy a tüzérségi tűz és a hatalmas, újból és újból megindított gyalogsági rohamok egy mégoly gyengén kiépített erőd ellen is hatástalanok. A Nogi tábornok által vezetett japán erők 1904. július 31-én kezdték meg Port Arthur erődjének ostromát. Az eredménytelen tüzérségi támadások után a japánok „augusztus 19–24. között tömeges gyalogsági támadásokat intéztek az erőd ellen. Az »eredmény«: 15 ezer japán halott és sebesült. A következőkben áttértek a tényleges ostromra, melyhez már a szeptember közepén megérkező 280 mm-es tarackokat is igénybe tudták venni. A harcok ezek után váltakozó sikerességgel zajlottak.

²⁶ Fekete-öböl.

A japán támadásokat orosz ellentámadások követték. A japánok az október 30-án lezajlott véres küzdelmekben [újabb] 2000 embert vesztek és mivel azok nagyon csekély eredménnyel jártak, most már az aknaharcot voltak kénytelenek megkezdeni”.²⁷

A Port Arthurnál folyó ostromnak volt még egy különlegessége: az első olyan háború volt, melyről a helyszínen lévő újságírók folyamatosan küldtek tudósításokat, melyek aztán megjelentek a világon szinte mindenhol a lapokban. 1904 novemberében a Budapesti Hírlap az alábbiakat írta. „A legveszedelmesebb fegyverek egyikének bizonyult Port-Arthur ostrománál az akna, a mellyel pedig az európai hadseregeknél már abszolúte nem számolnak. A mineur-csapatokat már csaknem mindenütt föloszlatták, s csak az utászok foglalkoznak mellesleg akna-építéssel. Az oroszok azonban mindig nagy gondot fordítottak az aknaharcra, s Port-Arthur ostrománál több ízben hasznát is vették... A megfelelő műszaki csapatok hiányát is ugyan érezhették a japánok. Műszaki csapataikat annak idején német mintára szervezték, a vár ostromára tehát nem voltak úgy berendezkedve, mintha például a franciákat vették volna a műszaki csapatok szervezésénél mintául.”²⁸

Az ostromot végül a föld alatti aknaharc döntötte el. Az öt hónapos ostrom lesújtó eredménye: az eredeti 47 ezres orosz helyőrségből körülbelül 40 ezer maradt életben. A japán veszteségek ennek a többszörösére rúgtak: Nogi tábornok 64 ezer emberét – köztük két fiát – veszítette el a hadjárat alatt.

A Port Arthur ostromáról tudósító – fent idézett – 1904-es újságcikk egy érdekes gondolattal kezdődött. „Az 1870/71-iki francia-német háborúban a németek nem törődtek csak azokkal a várakkal, a melyek hadműveleti vonaluk mentén voltak. A francia-német háború még mindig tanulmányozás tárgya s az ott szerzett tapasztalatok még mindig szabályok, a melyeket a modern államok követni iparkodnak. Azért a közép európai államokban nem vetnek nagy súlyt a várakra... A műszaki csapatokat is újjászervezték 1880 óta a német birodalomban, csak utászok vannak, a többi műszaki csapatokat megszüntették. Mi, a kik vakon utánozzuk a németeket s azért egy lépéssel mindig mögöttük vagyunk, szintén átalakítottuk hadmérnöki ezredeinket utász-csapatokká, a melyeknek főhivatása az útépítés és hidverés s csak azután mellékesen az erődítések építése s jókarban tartása. A német, magyar és az osztrák szakembereket ezért természetesen meglepte Port-Arthur ostroma.”²⁹

Ha 1904-ben a katonai vezetés számára ilyen váratlan esemény volt egy erődítmény ostroma során alkalmazandó föld alatti aknaharc, akkor mennyire volt felkészülve a magyar hadsereg az első világháborúban végrehajtandó ilyen feladatokra?

Jacobi Ágost a világháborúban harcoló műszaki katonáknak emléket állító könyvének³⁰ bevezetőjében erről a következőket írta: „1917. december 15-én, a háború elég kritikus stádiumában, rossz és tájékozatlan tanácsadókra hallgatva, az utászokat és árkászokat úgy szervezték át, hogy egyesített árkász- (Sappeur) csapatot létesítettek. Eltekintve attól, hogy ezzel a céltalan, csak zavart és elkedvetlenedést okozó átszervezéssel a csapathagyományokat figyelmen kívül hagyták, sőt megsértették, egy olyan műszaki csapattípust állítottak fel, amelynek parancsnokát, mielőtt századával valami műszaki beosztást nyert, mindig meg kellett kérdezni: »mi voltál azelőtt, utász-e vagy árkász?« [...] Az olasz háború a magyar utászt az eddig neki ismeretlen sziklavilágba szelítette, ahol új földeket vártak rá. Követ-

²⁷ Gabányi János: Az orosz–japán háború, 1904–05. Kassa, 1909, 262.

²⁸ Port-Arthur – katonai vélemény. Budapesti Hírlap, 1904. 11. 06., 15.

²⁹ Uo.

³⁰ Jacobi Ágost: A Magyar műszaki parancsnokságok, csapatok és alakulatok a világháborúban, 1914–1918. Közlekedési Nyomda K.F.T., Budapest, 1938.

kezett az állások sziklába való robbantásának, alagutaknak, kavernáknak és aknaharcoknak ideje. És megkezdődtek a harcok az örök hó birodalmában. [...] *És amíg az Isonzo-csatákban dúlt a gigantikus küzdelem, addig a svájci határtól egészen az Isonzo felső folyásáig, égiszerű havasok bércein tevékenykedett, alkotott a műszaki tudás, leleményesség, szorgalom és bátorság.*³¹

Az eddig leírtak azt igazolják, hogy szervezetileg egyáltalán nem volt felkészülve a hadsereg a világháborúban folytatandó aknaharcra. A képet még jobban árnyalja, hogy az olasz hadszíntéren nemcsak az aknaharc, hanem a sziklában lövészárkok, fedezékek, alagutak készítése is várt rájuk, és ehhez az esetek egy részében áson, csákányon, feszítővason kívül nem sok más eszköz állt rendelkezésükre.

A következő, amit megvizsgálunk: mennyire voltak a katonák szakmailag és technikailag felkészültek erre a gigászi feladatra?

A kép sajnos itt is elkészerítő. Az első világháború kitörése előtt nem volt olyan katonai szabályzat, mely a föld és a sziklás közet robbantására felkészítette volna a műszaki katonákat. Az 1899-ben kiadott *Vezérfonal az utászszolgálat oktatásához* egyáltalán nem tárgyalja a kérdést.³² Az 1915-ben megjelent német nyelvű *H-26 k. u. k. utasításban*³³ a tölcérszámításokat teljesen kihagyták, és a 98. pontban egy táblázattal intézték el a kérdés tárgyalását. A képzés terén sem volt jobb a helyzet, ahogy ezt a m. kir. honvéd kerületi tiszti iskolák és a honvéd központi lovas iskola tiszti tanfolyama számára 1913-ban kiadott tansegédlet³⁴ is bizonyítja. Az *A világitás és robbantásszak* című kiadvány mindösszesen 40 oldalt szentel e két szakterületnek, kiemelve, hogy a felhasznált forrásművek „a szakbeli szabályzatok”. A robbantás szaknál ez a fent említett *H-26 k. u. k. utasítás* volt. Jogosan vetődik fel a kérdés: hová lett az a tudás, pl. az aknaharc és az azt alapozó természettudományos tárgyak tekintetében, melyekről pl. Bolyai János már 1822-ben Bécsben, a cs. kir. Mérnökakadémián kadétként tanult?³⁵ Pedig az elméleti tudás meg lett volna, hiszen Schaffer Antal 1903-as civil robbantástechnikai kézikönyvében³⁶ részletes útmutatást ad ezekre a robbantási feladatokra is. A szükséges ismeretek tehát adottak voltak egy megfelelő katonai szakutastás megírásához is.

A hazai helyzethez képest a kor más államaiban körülnézve egészen mást tapasztalunk az aknaharcot illetően. Az Amerikai Egyesült Államokban egy 1867-ben megjelent szakkönyv³⁷ 284 oldalon mutatta be a tábori erődítés, a várostrom és az aknaharc katonai-műszaki kérdéseit. Az ugyancsak amerikai West Point Katonai Akadémián egy 1894-es kiadású, az ábramelléklettel együtt 232 oldalas könyvből tanultak a tisztjelöltek a megerősített helyek ostromáról.³⁸ A kiadvány második része a katonai robbantásokkal és a föld alatti

³¹ Uo. 2–5.

³² *Vezérfonal az utászszolgálat oktatásához* – fordítás. Pallas Irodalmi és Nyomdai Rt., Budapest, 1899.

³³ *H-26. Technischer Unterricht für die k.u.k. Sappeur-Pionier truppe. Teil; Sprengvorschrift. Aus der Druckerei des k.u.k. Kriegsministeriums, Wien, 1915. Az utasításnak egy 1918-as (a jelzettel megegyező tartalmú) utánnyomása is fellelhető a könyvtárakban.*

³⁴ *Katonai műszak – 6. füzet. A világitás és robbantásszak – Tansegédlet a m. kir. Honvéd Kerületi Tiszti Iskolák és a Honvéd Központi Lovas Iskola tiszti tanfolyama számára.* Pallas, 1913.

³⁵ Bővebben lásd Ács Tibor: *Bolyai János új arca – a hadi mérnök.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 2004, 86–95.

³⁶ Schaffer Antal: *A gyakorlati robbantó technika kézikönyve.* Pallas Rt., Budapest, 1903.

³⁷ Dennis Hart Mahan: *An Elementary Course of Military Engineering. Part I. Compressing Field Fortification, Military Mining and Siege Operations.* John Wiley & Sons, New York, 1867.

³⁸ James Mercur: *Attack of Fortified Places – Siege-Works, Mining and Demolitions. Prepared for the use of the Cadets of the United States Military Academy.* John Wiley & Sons, New York, 1894.

aknaharccal foglalkozott, melyben közel 70 oldalon keresztül tárgyalta a robbanásfizikai alapoktól a töltetek számításán, az aknakamrák kialakításán, töltésén, fojtásán és iniciálásán keresztül egészen a föld alatti járatok megfelelő szellőztetésének lehetséges módszeréig terjedő ismereteket. Angliában is hasonló katonai tankönyvekkel találkozunk a 19. század végén. A Woolwichben székelő, 1741-ben alapított Tüzér és Műszaki Tiszti Akadémián 1886-ban megjelent *Erődítés* könyvben³⁹ 30 oldal foglalkozott az aknaharc elméletével és gyakorlatával. A bemutatott amerikai és angol katonai akadémiai tankönyvekkel szemben a Brunner Mór cs. k. hadmérnökkari százados által a cs. kir. katonai akadémiák és hadapródiskolák számára írt, Reviczky Károly által magyarra fordított 1874-es, *A Várharczhoz*⁴⁰ című kiadványban a *III. Az aknaharcz* fejezet összesen három oldalt szentel a problémának, és ebben benne foglaltatnak a támadásban és a védelemben alkalmazandó ismeretek.

Magyarországon az események után kullogva – már a háború alatt – a m. kir. honvédelmi minisztérium annyit tett, hogy először 1916-ban két ideiglenes,⁴¹ majd ezeket leváltva 1918-ban egy végleges *Az állásharc II. rész, Az aknaharc* című utasítást⁴² jelentetett meg szigorúan kihangsúlyozva, hogy „*Nem viendő el a legelső harc vonalba!*”. A 60 oldalas műben aztán egyetlen konkrétum sem található az aknaharc tényleges megvívásáról. „Minden esetben megfelelő aknaelmélet nincs. A használatban levő képletek és táblázatok [hol vannak azok?] igen hosszú gyakorlatnak az eredményei és csakis tapasztalatok, kísérletek által tökéletesíthetők és az esetenként előforduló viszonyokra alkalmazhatók. Ez különösen a robbanótöltet erősségére vonatkozik, mely a talajnemtől függ. A robbanótöltet erősségét a harcterületen eszközölt próbarobbantások útján kell megállapítani, mert ez a töltet helyes kiszámításnak egyedüli alapja.”⁴³

Schaffer több mint tíz évvel korábban már konkrét számításokat, munkaszervezést és végrehajtást tudott ezzel kapcsolatban leírni. Ez az utasítás azonban a további részeiben sem nyújtott segítséget a harcterek poklában küzdő műszaki katonáknak, sőt sajnálatos módon a továbbiakban is ezen a színvonalon ad iránymutatást. Az egyedüli szerencse, hogy a harctéri parancsnokok az alábbi – egyedül hasznos – útmutatást betartották: „Ajánlatos az árkász-csapatok erősítésére bányászokat és esetleg kőbányaaknázókat is minden fegyvernemből kirendelni. Emellett nem szabad azonban válogatás nélkül mindenféle bányamunkást vezényelni. [?] Csak azok jöhetnek számításba, kik tárnák és aknák építésében, furatok fúrásában, robbantóanyagok kezelésében és ácsmunkákban járatosak.”⁴⁴

Ezek után válnak igazán érthetővé Jacobi Ágost fentebbi gondolatai, melyben a „műszaki tudás, leleményesség, szorgalom és bátorság” kapta a legnagyobb szerepet a háború során.⁴⁵

³⁹ Textbook of Fortification and Military Engineering, for use at The Royal Military Academy, Woolwich, Part II. 1886. Chapter VII. Military Mining, 117–147.

⁴⁰ Brunner Mór: A várharcz. A m. kir. honvédelmi minisztérium által a m. kir. honvédség használatára elfogadott tankönyv. Második, javított kiadás, Ráth Mór, Budapest, 1874.

⁴¹ A 10077/eln. 1. számmal, majd a 15433/eln. 1. számmal kiadott Az aknaharc című ideiglenes utasítás.

⁴² Az állásharc. II. rész, Az aknaharc. (A cs. és kir. hadsereg főparancsnokság Op. Nr. 53000. számú segédletének fordítása). M. kir. honvédelmi minisztérium, 1918.

⁴³ Uo. 7.

⁴⁴ Uo. 6–7.

⁴⁵ A honi katonai robbantástechnika tárgyalt kérdéseiről bővebben lásd Lukács László: Szemelvények a magyar robbantástechnika fejlődéstörténetéből – Különös tekintettel a továbbfejlesztés várható irányai és a kor új kihívásaira. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2017. <https://tudasportal.uni-nke.hu/tudastar-reszletek?id=123456789/6916> (Letöltés időpontja: 2022. 01. 24.)

Az aknaharc a háború egyéb színterein is hasonló méretekben folyt. A nyugati fronton a vonalak megmerevedését követően az állóháború megtörésére az angol–francia szövetséges erők többször is alagutat ástak az ellenség vonalai alá, 40 vagy még több tonna dinamitot, melinitet és pyroxilint elhelyezve bennük. Az egyik legjelentősebb ilyen jellegű tevékenység a messinesi magaslat elleni támadáshoz kötődik, ahol az angol, kanadai, ausztrál, új-zélandi műszaki alakulatok – 18 hónapos munkával, közel 8 km-es alagutat ásva a német vonalak alá – 22 db töltetet készítettek elő robbantáshoz, közel 500 t robbanóanyag felhasználásával. A támadás hajnalán felrobbantott 19 töltet 10 ezer német katonát halálát okozta.⁴⁶ Az orosz–német fronton mintegy 40 alkalommal került sor föld alatti aknaharcra. Rigánál pl. 1915-ben négy járatot fúrtak, egyenként mintegy 250 m hosszban, és ezekben 5,5–16 tonnás tölteteket robbantottak fel.

Az első világháborút lezáró békeszerződés a magyar hadseregre is bénító hatású volt. Igaz volt ez a műszaki csapatokra is. Egy 1939-es újságközlemény erről a következőket írta: „Bár a műszaki csapatokat a segéd-fegyvernemek közé szokás számítani, ők jelentik különleges szakképzettségüknél fogva a hadsereg legértékesebb részét. Mivel nehezen pótolhatók, csak végszükség esetén szabad őket harcra alkalmazni. [...] 1918-ban az utászok eltűntek, illetve átalakultak árkászokká.”⁴⁷

Az önálló hadseregben a katonai robbantástechnika is hatalmas változáson ment át. Korábbiakban kifogásoltuk az első világháború aknaharcaiba küldött katonák megfelelő szabályzatokkal történő ellátottságának hiányát. Ennek mintegy kritikájának is tekinthető a Műszaki Szemlében 1927-ben megjelent, Nagy Gábor által írt *Központosított aknák hatásának számítása tölcséreképzés esetében és az aknaharcban* című háromrészes tanulmány.⁴⁸ Egyetlen apró hibája talán csak az, hogy mintegy 10 évet késett, mert a felhasznált forrásmunka Johann Jelen őrnagy k. u. k utásztiszt 1917-ben Bécsben megjelent német nyelvű tanulmánya volt.⁴⁹ Ebben tudományos igényű számítások találhatók a témában, melyek aztán megjelentek az 1928-as *E–34 Műszaki oktatás a műszaki csapatok számára – Robbantások I. rész*⁵⁰ szabályzatban is. Ezt az aknaharc megszervezésére és gyakorlati végrehajtására vonatkozóan egy hasonlóan színvonalas szabályzat követte 1929-ben.⁵¹ Immár a föld alatti aknaharc megvívásához szükséges megfelelő szakmai tudással felvértezve érkeztek tehát el a magyar műszaki katonák a második világháborúba. Hogy mennyire készültek rá, azt többek között Markovits Árpád 1943-ban megjelent cikke is bizonyítja, melyben olyan alapos, lényegre törő összefoglalását olvashatjuk az aknaharc megvívásának, mely az első világháborúban harcoló műszakiaknak is komolyabb segítséget jelentett volna, mint a fent bemutatott tartalmú és színvonalú 1918-as, 60 oldalas utasítás.⁵²

⁴⁶ Szabó Sándor: A műszaki támogatás cél- és feladatrendszerének változása az I. világháború végéig. Műszaki Katonai Közlöny, 2014/2., 2–43. <https://folyoirat.ludovika.hu/index.php/mkk/article/view/2411/1682> (Letöltés időpontja: 2022. 03. 30.)

⁴⁷ Korszerű műszaki csapatok. Új Magyarország, 1939. 06. 18., 13.

⁴⁸ Nagy Gábor: Központosított aknák hatásának számítása tölcséreképzés esetében és az aknaharcban I. Műszaki Szemle, 1927/1., 14–20.; Uő.: II. Műszaki Szemle, 1927/2., 51–59.; Uő.: III. Műszaki Szemle, 1927/3., 99–107.

⁴⁹ Johann Jelen: Geballte Ladungen in Erde. Sonderabdruck aus den „Mitteilungen der Gegenstände des Artillerie- und Geniewesens“. Druck-u.Komm.-Vlg. Waldheim-Eberle AG. Wien, 1917.

⁵⁰ E–34 (Műsz. okt. műsz.) Műszaki oktatás a műszaki csapatok számára, 2. Füzet – Robbantások I. rész. M. kir. honvédelmi minisztérium, Budapest, 1928.

⁵¹ E–34 (Műsz. okt. műsz.) Műszaki oktatás a műszaki csapatok számára, 2. Füzet – Robbantások II. rész + Mellékletek. M. kir. honvédelmi minisztérium, Budapest, 1928–1929.

⁵² Markovits Árpád: A villámháborútól az aknaharcig. Magyar Katonai Szemle, 1943/1., 39–46.

Az aknaharc azonban – Markovits várakozásával szemben – már nem játszott fontos szerepet a második világháborúban az európai hadszíntéren. Ennek okairól pl. Bocsánczy Kálmán 1944-es cikkében⁵³ olvashatunk: „Az erődök harcon kívül helyezése a rohamcsapat, az ember feladata. A korszerű erődharcban minden tűzfegyver csak azért van beállítva, hogy az ellenséges erődök vakítása, zavarása által az erőd közelébe segítse a rombolást végző csekélyszámú, de kiválóan kiképzett rohamegységet. A korszerű erődharc győzött. A bevehetetlennek kikiáltott Maginot vonal egyik leghatalmasabb erődjét, az 505-ös sarok-erődöt, német rohamutászok két halott veszteséggel bevették, a leghatalmasabb belga erődöt 70 fő rohamutász számottevő veszteség nélkül leküzdötte és megvívták a *rohamcsapatok Szevasztopolt és Sztálingrádot is. Az állandó erődítés és az erődharc egymás elleni fejlődéséből ismét az erődharc, a támadás került ki győzedelmesen.*”⁵⁴

(A tanulmány 2., befejező részét folyóiratunk 2022/6. számában közöljük.)

FELHASZNÁLT IRODALOM

Könyvek, könyvfejezetek

- Ács Tibor: Bolyai János új arca – a hadi mérnök. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2004.
- Brunner Mór: *A várharcz*. A m. kir. honvédelmi miniszterium által a m. kir. honvédség használatára elfogadott tankönyv. Második, javított kiadás, Ráth Mór, Budapest, 1874.
- Crowley, Roger: *1453 – Konstantinápoly utolsó nagy ostroma*, Park Könyvkiadó, Budapest, 2016.
- Crowley, Roger: *Az Elátkozott torony – Akkó eleste és a keresztes háborúk vége*, Park Könyvkiadó, Budapest, 2020.
- Gabányi János: *Az orosz–japán háború, 1904–05*. Kassa, 1909.
- Hahn István (szerk.): *A hadművészet ókori klasszikusai*. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1963.
- Hamblin, William J.: *Warfare is the Ancient Near East to 1600 BC – Holy Warriors at the Dawn of History*. Routledge, 2006.
- Iulius Caesar feljegyzései a polgárháborúról. Második könyv. In: Iulius Caesar feljegyzései a gall háborúról, a polgárháborúról Magyar Helikon, Budapest, 1974. <https://mek.oszk.hu/05000/05020/05020.htm>
- Jacobi Ágost: *A Magyar műszaki parancsnokságok, csapatok és alakulatok a világháborúban, 1914–1918*. Közlekedési Nyomda K.F.T., Budapest, 1938.
- Jelen, Johann: *Geballte Ladungen in Erde. Sonderabdruck aus den „Mitteilungen der Gegenstände des Artillerie- und Geniewesens“*. Druck-u.Komm.-Vlg. Waldheim-Eberle AG. Wien, 1917.
- Lukács László: *Szemelvények a magyar robbantástechnika fejlődéstörténetéből, különös tekintettel a továbbfejlesztés várható irányjai és a kor új kihívásaira*, Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2017. <https://tudasportal.uni-nke.hu/tudasar-reszletek?id=123456789/6916>
- Mahan, Dennis Hart: *An Elementary Course of Military Engineering. Part I. Compressing Field Fortification, Military Mining and Siege Operations*. John Wiley & Sons, New York, 1867.
- Mercur, James: *Attack of Fortified Places – Siege-Works, Mining and Demolitions*. Prepared for the use of the Cadets of the United States Military Academy. John Wiley & Sons, New York, 1894.
- Schaffér Antal: *A gyakorlati robbantó technika kézikönyve*. Pallas Rt., Budapest, 1903.

⁵³ Bocsánczy Kálmán: Az erődharc fejlődése. Magyar Katonai Szemle, 1944/3. negyedév, 327–338.

⁵⁴ Uo. 338.

- Szun-ce: *A hadviselés törvényei*. <https://mek.oszk.hu/01300/01345/01345.htm>
- Textbook of Fortification and Military Engineering, for use at The Royal Military Academy, Woolwich, Part II. 1886. Chapter VII. Military Mining, 117–147.
- Tokaji Zsolt (ford.): *Városvédelem és defenzív hadviselés – A Mozi című könyv hadtudományi fejezetei*. In: Tokaji Zsolt – P. Szabó Sándor (szerk.): *A kínai hadtudomány klasszikusai*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2018, 327–372. https://nkerepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/12625/web_XS_PDF_PMA_A_kinai_hadtudomany_klasszikusai.pdf;jsessionid=DBFBDA3C785B2E2344E9183EC1088E58?sequence=1
- Vauban, Sebastien Le Prestre de: *A Manual of Siegecraft and Fortification*. University of Michigan Press, USA, 1968. (Mémoire pour servir d'instruction dans la conduite des sièges et dans la défense des places, Leiden, 1740. alapján fordította George A. Rothrock.)

Katonai szabályzatok, szakutasítások

- Az állásharc. II. rész, Az aknaharc. (A cs. és kir. hadsereg főparancsnokság Op. Nr. 53000. számú segédletének fordítása) M. kir. honvédelmi minisztérium, 1918.
- E–34 (Műsz. okt. műsz.) Műszaki oktatás a műszaki csapatok számára, 2. Füzet – Robbantások I. rész. M. kir. honvédelmi minisztérium, Budapest, 1928.
- E–34 (Műsz. okt. műsz.) Műszaki oktatás a műszaki csapatok számára, 2. Füzet – Robbantások II. rész + Mellékletek. M. kir. honvédelmi minisztérium, Budapest, 1928–1929.
- H–26. Technischer Unnterricht für die k.u.k. Sappeur-Pionier truppe. Teil; Sprengvorschrift. Aus der Druckerei des k.u.k. Kriegsministeriums, Wien, 1915.
- Katonai műszak – 6. füzet. A világítás és robbantásszak. Tansegédlet a m. kir. Honvéd Kerületi Tiszti Iskolák és a Honvéd Központi Lovas Iskola tiszti tanfolyama számára, Pallas, 1913.
- Vezérfonal az utászszolgálat oktatásához – fordítás. Pallas Irodalmi és Nyomdai Rt., Budapest, 1899.

Cikkek, előadások, tanulmányok

- Aknaháború – Régi fegyver új alkalmazásban. Népszava, 1915. 02. 27.
- Bácsmegei Gábor: *Velencei várak Krétán*. Határtalan Régészet, 2018/4., 59–63. http://epa.oszk.hu/03200/03255/00008/pdf/EPA03255_hatartalan_regeszet_2018_4_059-063.pdf
- Bocsányi Kálmán: *Az erődharc fejlődése*. Magyar Katonai Szemle, 1944/3. negyedév, 327–338.
- Budapesti Hírlap. 1854. 06. 03.
- Generál Tibor: *Az oszmán-török haderő szervezete és vezetése a birodalom fénykorában*. Hadtörténelmi Közlemények, 1984/4., 617–661. https://epa.oszk.hu/00000/00018/00156/pdf/EPA00018_hadtortenelmi_1984_04_617-663.pdf
- Hegymegi Zoltán: *A francia katonai műszaki csapatok története*. Műszaki Katonai Közlöny, 2003/1–4., 135–165. <https://folyoirat.ludovika.hu/index.php/mkk/article/view/3087/2338>
- Kiss Károly: *A várnai ütközet stratégiai szempontból*. Magyar Akadémiai Értesítő 1854-ről, 53–71. http://real-j.mtak.hu/21/1/AkademiaiErtesito_1854.pdf
- Komárné Laskai Mária Erika: *Vauban és kora – A francia hadsereg XIV. Lajos korában*. Gesta, 2006/1., 57–65. <http://docplayer.hu/4069081-Vauban-es-kora-a-francia-hadsereg-xiv-lajos-koraban.html>
- Korszerű műszaki csapatok. Új Magyarország, 1939. 06. 18.
- Markovits Árpád: *A villámháborútól az aknaharcig*. Magyar Katonai Szemle, 1943/1., 39–46.
- Nagy Gábor: *Központosított aknák hatásának számítása tölcsérsétképzés esetében és az aknaharcban I*. Műszaki Szemle, 1927/1., 14–20.
- Nagy Gábor: *Központosított aknák hatásának számítása tölcsérsétképzés esetében és az aknaharcban II*. Műszaki Szemle, 1927/2., 51–59.

- Nagy Gábor: *Központosított aknák hatásának számítása tölcséreképzés esetében és az aknaharcban III.* Műszaki Szemle, 1927/3., 99–107.
- *Port-Artur – katonai vélemény.* Budapesti Hírlap, 1904. 11. 06.
- Schneck, William C.: *The Origins of Military Mines I. Engineer, Volume 28.* PB-5-98-3, 07. 1998., 49–54. https://books.google.hu/books?id=06GK7_E0uacC&pg=PA5&lpg=PA5&dq=Engineer,+Volume+28.+PB-5-98-3,+July+1998&source=bl&ots=rITUssXDx0&sig=ACfU3U3_HTQsKQ7n4qt_qb5tGwTokUEsEA&hl=hu&sa=X&ved=2ahUKEwjXglGA0u32AhXSQeUKHW9nCqgQ6AF6BAgCEAM#v=onepage&q=Engineer%20C%20Volume%2028.%20PB-5-98-3%20July%201998&f=false
- Szabó Sándor: *A műszaki támogatás cél- és feladatrendszerének változása az I. világháború végéig.* Műszaki Katonai Közlöny, 2014/2., 2–43. <https://folyoirat.ludovika.hu/index.php/mkk/article/view/2411/1682>
- Wall panel; relief. The British Muzeum. https://www.britishmuseum.org/collection/object/W_1849-1222-23

KÉT JÓBARÁT

*Források és iratok a magyar–lengyel politikai
és katonai kapcsolatokhoz,
1918–1920*

A kötet a 20. század egyik agyonhallgatott, de lengyel és magyar részről igen lényeges eseménysorozatának dokumentumait (többek között diplomáciai leveleket, katonai jelentéseket, újságcikkeket) tárja elénk abból a korszakból, amikor Lengyelország elkezdett önvédelmi háborút vívni a szovjet-országi Vörös Hadsereggel. Ebben a küzdelemben riasztóan kevesen siettek a segítségére, de a támogatók között ott volt Magyarország.

Szerző: Varga E László
Megjelenés éve: 2021
keménytáblás
804 oldal
Ára:

9500 Ft

A könyv a Zrínyi Kiadó webshopjában (shop.hmzrinyi.hu) vagy a Kiadó könyv- és térképboltjában (1024 Budapest, Filler u. 14.) vásárolható meg.

Siposné Kecskeméthy Klára ezredes:

A NATO ÉS UKRAJNA STRATÉGIAI PARTNERSÉGE¹

DOI: [10.35926/HSZ.2022.5.4](https://doi.org/10.35926/HSZ.2022.5.4)

ÖSSZEFOGLALÓ: A NATO 2030 jelentés² szerint a Szövetségnek az elkövetkező évtizedben a mainál egy sokkal összetettebb stratégiai környezethez kell alkalmazkodnia. Ezt az időszakot a rendszerszintű rivalizálás visszatérése, Oroszország és Kína felemelkedése, valamint a feltörekvő és diszruptív technológiák (EDT)³ növekvő szerepe jellemzi, ugyanakkor fokozott transznacionális fenyegetésekkel és kockázatokkal is szembe kell néznie. A NATO 2030 jelentés jó lehetőséget nyújtott a Szövetség folyamatos megújulási képességének és a változó világhoz való alkalmazkodásának áttekintésére és a júniusi madridi történelmi jelentőségű csúcserőkezellet előkészítésére. A szerző egy korábbi tanulmányában⁴ már elemezte a NATO 2030 jelentés főbb megállapításait. Jelen dolgozatában a NATO és Ukrajna stratégiai partnerségének kérdéseit vizsgálja. Az áttekintést különösen aktuálissá teszi Oroszország 2022. februári, Ukrajna elleni inváziója. Fontos kiemelni: a szerző 2021 decemberében lezárta a tanulmányát, így az azóta történt események nem képezik vizsgálat tárgyát. Ugyanakkor a Szövetség egyértelműen kinyilvánította álláspontját: a NATO elítéli Oroszország Ukrajna elleni invázióját, amely súlyosan megsérti a nemzetközi jogot, és komoly veszélyt jelent az euroatlanti biztonságra. Ugyancsak elítéli a kelet-ukrajnai szeparatista régiók elismerését, az Ukrajna elleni katonai művelet befejezésére és az erők kivonására szólította fel Oroszországot. A Szövetség támogatja Ukrajna területi integritását és szuverenitását nemzetközileg elismert határain belül.

KULCSSZAVAK: Független Államok Közössége, közel-külföld, NATO–Ukrajna Bizottság, Északatlanti Partnerségi Tanács, NATO–Ukrajna Akcióterv, Átfogó Segítségnyújtási Csomag, Partnerségi Interoperabilitási Kezdeményezés

A SZERZŐRŐL:

Siposné dr. Kecskeméthy Klára ezredes (CSc), egyetemi tanár (Nemzeti Közszerológiai Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar)

¹ Részlet a szerző – A NATO-partnerségi kezdeményezések története 2021-ig című – készülő könyvből (Zrínyi Kiadó, Budapest, 2022). A kötet a NATO-partnerségek fejlődéstörténetét, jelenét, jövőjét és működését mutatja be a Szövetség fejlődési szakaszaihoz kapcsolódóan, a Szövetség hármas feladatrendszerében elsősorban a kooperatív biztonságra fókuszálva, átfogó módon tárgyalja és komplex módon tekinti át a partnerségi kezdeményezéseket.

² A NATO-tagállamok külügyminiszterei 2020. december elején kétnapos virtuális tanácskozást tartottak, ahol bemutatták a NATO 2030: Egységben egy új korszakért című 67 oldalas jelentést. NATO 2030: United for a new era – Analysis and recommendations of the Reflection Group appointed by the NATO Secretary General. Brussels, 25. 10. 2020. https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2020/12/pdf/201201-Reflection-Group-Final-Report-Uni.pdf (Letöltés időpontja: 2021. 10. 23.)

³ Emerging and disruptive technologies.

⁴ Siposné Kecskeméthy Klára ezredes: A NATO 2030 jelentés – Stratégiai prioritások és megközelítések. Honvédségi Szemle, 2021/4., 3–16. <https://kiadvany.magyarhonvedseg.hu/index.php/honvszemle/article/view/543> (Letöltés időpontja: 2021. 10. 23.)

A STRATÉGIAI PARTNERSÉG

A NATO és Ukrajna közötti kapcsolatok a függetlenség kinyilvánítása után kezdődtek. Ukrajna 1991. augusztus 24-én nyilvánította ki elszakadását a Szovjetuniótól és deklarálta függetlenségét. Az ország geostratégiai helyzete meghatározó fontosságú Európában, területét tekintve Európa egyik legnagyobb országa (603 500 km²), a függetlenség elnyerésekor Európa egyik legnagyobb hadseregével rendelkezett.⁵

A Független Államok Közössége (FÁK) 1991. december 9-én Minszkben alakult meg. A megállapodást elsőként az Oroszországi Föderáció, Ukrajna és Fehéroroszország írta alá. Az ukrán törvényhozás december 10-én jóváhagyta a szerződést. A későbbiekben 1991. december 21-én az Alma Ata-i (ma Almati) tanácskozáson Azerbajdzsán, Kazahsztán, Kirgizisztán, Moldova, Örményország, Tádzsikisztán, Türkmenisztán és Üzbegisztán csatlakozott. Grúzia 1992-ben lett a Közösség tagja. A Független Államok Közösségének 1991. december 21-ei megalakulása egyben a Szovjetunió felbomlását is jelentette, amely elvileg lehetővé tette a Szovjetunió volt tagköztársaságai számára a „civilizált szétválást”, a gyakorlat azonban mást mutatott. A Szovjetuniót felszámoló 1991. december 8-án Belovezszzkaja Puscsában aláírt nyilatkozat 5. pontja kimondja, hogy a részes felek tiszteletben tartják egymás határait és területeik sérthetlenségét, vagyis változtatás nélkül ismerik el nemzetközi határokként az addigi szovjet belső határokat.⁶ Ukrajna nem ratifikálta a szervezet alapokmányát, az ország 2014-ben bejelentette a kilépési szándékát.

Ukrajna alapító tagja volt viszont a GUAM-csoportnak – a rövidítés Grúzia, Ukrajna, Azerbajdzsán és Moldova államok kezdőbetűi –, amelynek célkitűzése a Kaszpi-tenger térségében lévő energiaforrások Oroszországot elkerülő nemzetközi szállítási útvonal kialakításának megteremtése és biztosítása volt. A Strasbourgban aláírt szerződés egy olyan politika kezdetét jelentette, amely az egykori szovjet belső periféria új államainak Moszkvától való eltávolodását, majd teljes leválását tekintette célnak.⁷

Oroszország számára Ukrajna politikai súlya és jelentősége miatt a posztszovjet térség egyik legfontosabb állama volt, ezt erősítette a két országot összekapcsoló történelmi, kulturális és nyelvi kötelékek is. Oroszország meg akarta tartani Ukrajnát a geopolitikai érdekszférája, kül- és biztonságpolitikai érdekei miatt az ún. közel-külföldi régióban. Ez a FÁK-hoz történő csatlakozással részben sikerült is, de Ukrajna nem csatlakozott sem az 1992-ben alapított Kollektív Biztonsági Szerződés Szervezetéhez, sem a 2014-ben létrehozott Eurázsiai Gazdasági Közösséghez.

A függetlenség kinyilvánítása után Ukrajnában a változások és maga a társadalom is kettős képet mutatott. A lakosság egyik fele a Nyugat felé történő integrálódásban, a másik fele az Oroszországgal való szoros unióban képzelte el az ország jövőjét. A narancsos forradalom⁸ után a politikai vezetés nyugati orientáltságot érvényesített a kül- és biztonságpolitikában.

⁵ Gelsei András: Ukrajna esete a NATO-val. In: Benes Károly et al.: NATO partnerség 2014. A szövetségi partnerségi programok múltja, jelene és jövője. Tanulmányok. Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Budapest, 2014, 78–97.

⁶ Ez fontos a Krím félsziget annexiója kapcsán. Bár a Szovjetunió belső határai több esetben szelíd fikciónak minősültek, ezt támasztja alá az, hogy 1954-ben az Oroszországi Szovjet Szövetségi Szocialista Köztársasághoz tartozó krími területet átadta az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaságnak.

⁷ Sz. Bíró Zoltán: A Független Államok Közössége, 1991–2008. História, XXXI. évf. 2009/1., 3–8.

⁸ A narancsos forradalom politikai eseménysorozat volt 2004 novembere és 2005 januárja között. A tüntetések a 2004-es ukrán elnökválasztáson elkövetett csalások miatt indultak, de a korrupt ukrán politikai elit elleni fellépésre szélesedtek. Az esemény a tüntetések mögött álló legfőbb politikai erő, a Mi Ukrajnánk (Наша Україна) narancssárga jelképéről kapta a nevét. A narancsos forradalom eredményeként a 2005 januárjában megismételt második választási fordulóban Viktor Juscsenkót választották Ukrajna elnökévé.

Az 1993-ban elfogadott első katonai doktrína Ukrajna tömbön kívüli státuszát, semlegességét hangsúlyozta, az ország nem kereste a NATO-tagság lehetőségét. Az 1996-ban elfogadott alkotmányban és az 1997. évi nemzetbiztonsági koncepcióban már nem szerepeltek ezek a markáns kitételek. Az 1997-ben Madridban aláírt Megkülönböztetett Partnerségről szóló egyezmény pedig egyértelműen jelezte, hogy Ukrajna kilépett a tömbön kívüliséget (*Non-block status*) preferáló státuszról.⁹

Az országgal a geopolitikai jelentősége miatt a NATO megkülönböztetett partnerségi viszonyt folytat. A NATO és Ukrajna közötti kapcsolatok a kilencvenes évek elejére nyúlnak vissza. A párbeszéd és az együttműködés akkor kezdődött, amikor a független Ukrajna 1991-ben csatlakozott az Észak-atlanti Együttműködési Tanácshoz, majd 1994. február 8-án az elsők között a Partnerség a Békéért programhoz is. Az ország eleinte semleges magatartást tanúsított és nem kereste a NATO-tagság lehetőségét (1. táblázat). Kezdetben, 1997. május 25-ig a NATO–ukrán kapcsolatok az Észak-atlanti Együttműködési Tanácson, ezután az Észak-atlanti Partnerségi Tanácson keresztül valósultak meg.

1. táblázat A NATO és Ukrajna kapcsolata 1991 és 2001 között¹⁰

Idő	Esemény	Helyszín
1991	Ukrajna csatlakozik az Észak-atlanti Együttműködési Tanácshoz	NATO-főparancsnokság, Brüsszel
1992. február 22–23.	Manfred Wörner NATO-főtitkár Ukrajnába látogat	Kijev, Ukrajna
1992. július 8.	Leonyid Kravcsuk ukrán elnök a brüsszeli NATO-központba látogat	NATO-főparancsnokság, Brüsszel
1992. november 16.	John M. Shalikashvili tábornok (SACEUR) látogatást tesz Ukrajnában	Kijev, Ukrajna
1994. január 14.	Az amerikai, orosz és ukrán elnök megállapodást ír alá az Ukrajnában lévő nukleáris robbanófejek Oroszországnak történő átadásának részleteiről, biztonsági garanciáiról és az ezzel kapcsolatos kompenzációról	Moszkva, Oroszország
1994. február 8.	Ukrajna csatlakozik a Partnerség a Békéért kezdeményezéséhez	
1997. február 1.	Javier Solana NATO-főtitkár és Leonyid Kucsma ukrán elnök találkozása	Davos, Svájc
1997	Ukrajna az Euro-atlanti Partnerségi Tanács egyik alapító tagja	Brüsszel, NATO-főparancsnokság
1997	Ukrajna megnyitja NATO diplomáciai képviseletét	Brüsszel, NATO-főparancsnokság
1997. május 6.	Javier Solana NATO-főtitkár megnyitja Kijevben a NATO Információs és Dokumentációs Központot	Kijev, Ukrajna

⁹ Gelsei András: A NATO–Ukrajna kapcsolatok fejlődése, perspektívái. Doktori disszertáció. Budapest, 2007, 45.

¹⁰ Relations with Ukraine. https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_37750.htm (Letöltés időpontja: 2021. 10. 23.)

Idő	Esemény	Helyszín
1997. július 9.	<ul style="list-style-type: none"> • A Megkülönböztetett Partnerségről szóló egyezmény aláírása¹¹ • A NATO–Ukrajna Bizottság alapítása 	Madrid, Spanyolország
1999. április 23.	A NATO Összekötő Iroda megnyitása	Kijev, Ukrajna
2000. május 19.	A NATO PfP SOFA-egyezmény ratifikálása Ukrajnában	
2001. szeptember 14.	A NATO–Ukrajna Bizottság elítéli az USA ellen elkövetett terrorcselekményeket	

1997. július 9-én Madridban a NATO és Ukrajna aláírták a Megkülönböztetett Partnerségről szóló egyezményt.¹² A kapcsolatok a szerződés aláírásával megerősödtek, ez hozta létre a NATO–Ukrajna Bizottságot (*NATO–Ukraine Commission, NUC*)¹³ a felek közötti együttműködés előmozdítása érdekében.¹⁴ Ekkor a NATO–Ukrajna Bizottság lett a kapcsolat legmagasabb fóruma, az akkor 19+1 (később 26+1, napjainkban pedig 30+1) összeállításban.

A Madridban aláírt szerződésben a Szövetség megerősítette Ukrajna szuverenitásának, függetlenségének, valamint demokratikus és gazdasági fejlődésének támogatását. A NATO pozitívként értékelte Ukrajna csatlakozását az atomsorompó-egyezményhez, valamint a nukleáris robbanófejeknek az ország területéről történő kivonását. Az együttműködés egyik jelentős eredménye a kijevi NATO Információs és Dokumentációs Központ megnyitása volt. Ezt a NATO Összekötő Iroda (*NATO Liaison Office, NLO*) megnyitása követte 1999. április 23-án Kijevben. 2000 májusában az ukrán parlament ratifikálta a SOFA-egyezményt¹⁵ és a hozzá kapcsolódó szerződéseket. Ez elősegítette Ukrajna növekvő szerepvállalását a PfP-ben.

A Megkülönböztetett Partnerségről szóló egyezmény első fejezete a NATO–Ukrajna kiterjesztett kapcsolatok kiépítéséről, a második fejezet a NATO–Ukrajna kapcsolatok fejlesztésének alapelveiről (ENSZ Alapokmány, Helsinki Záróokmány) szól. A harmadik fejezet megteremtette a lehetőséget a NATO és Ukrajna közötti rendszeres párbeszédre, valamint a katonai együttműködésre az alábbi területeken: az euroatlanti térség biztonsága és stabilitása, beleértve Ukrajna biztonságát; konfliktusmegelőzés, válságkezelés, béketámogató és humanitárius műveletek az ENSZ-szel és EBESZ-szel együttműködésben; a nukleáris, biológiai és vegyifegyverek terjedésének politikai és védelmi vonatkozásai; a leszereléssel és a fegyverzet-ellenőrzéssel kapcsolatos kérdések, ideértve a CFE- és a Nyitott Égbolt szerződéseket, valamint az 1994-es Bécsi Dokumentum bizalom- és biztonságerősítő intézkedéseivel kapcsolatos kérdéseket; fegyverexport és kapcsolódó technológiai transzferek; a kábítószer-kereskedelem és a terrorizmus elleni küzdelem.

¹¹ NATO–Ukraine Distinctive Partnership turns twenty: Lessons to take forward. <https://www.nato.int/docu/review/articles/2017/07/04/nato-ukraine-distinctive-partnership-turns-twenty-lessons-to-take-forward/index.html> (Letöltés időpontja: 2021. 10. 23.)

¹² Charter on a Distinctive Partnership between the North Atlantic Treaty Organization and Ukraine. https://www.nato.int/cps/in/natohq/official_texts_25457.htm (Letöltés időpontja: 2021. 10. 23.)

¹³ NATO–Ukraine Commission. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50319.htm (Letöltés időpontja: 2021. 10. 23.)

¹⁴ Relations with Ukraine, i. m.

¹⁵ Az 1999. évi CXVII., az Észak-atlanti Szerződés tagállamai közötti, fegyveres erők jogállásáról szóló törvény. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99900117.tv> (Letöltés időpontja: 2021. 10. 23.)

Az egyezmény részletezi a gyakorlati együttműködés területeit: polgári veszélyhelyzeti tervezés és katasztrófákra való felkészülés; civil-katonai kapcsolatok, a fegyveres erők demokratikus ellenőrzése és az ukrán védelmi reform; védelmi tervezés, költségvetés, biztonságpolitikai, stratégiai és nemzetbiztonsági koncepciók; védelmi reform; NATO–Ukrajna katonai együttműködés és átjárhatóság; a biztonság gazdasági vonatkozásai; tudományos-technológiai és környezetbiztonsági kérdések, beleértve a nukleáris biztonságot is; úrkutatás és fejlesztés; a légiforgalmi irányítás és ellenőrzés civil-katonai koordinációja. Emellett a Szövetség vizsgálja a következő együttműködési területeket: fegyverzeti együttműködés; katonai kiképzés, az ukrán területen zajló PfP-gyakorlatok és a lengyel–ukrán békefenntartó zászlóalj NATO-támogatása; védelmi együttműködés előmozdítása Ukrajna és szomszédai között.

A negyedik fejezet az együttműködés gyakorlati kérdéseiről szól, amely találkozókát jelent az Észak-atlanti Tanács (*North Atlantic Council, NAC*) szintjén, az egyes NATO-bizottságokkal, a vezérkari főnökökkel, kölcsönös magas szintű találkozókát és a PfP-keretében végrehajtott tevékenységet. A NATO és Ukrajna közötti kapcsolatok javítása érdekében Ukrajna katonai összekötő missziót létesített a brüsszeli NATO–ukrán misszió részeként, a NATO pedig katonai összekötő missziót hozott létre Kijevben.

A 2002. évi prágai csúcsertekezleten¹⁶ elfogadták a NATO–Ukrajna Akciótervet,¹⁷ amely fontos előrelépés volt, meghatározta a politikai, gazdasági, katonai és egyéb területeken végrehajtandó reformokat. Az ukrán vezetés sikerként könyvelte el az akciótervet és a 2003. évi jóváhagyott tervet.¹⁸

Az akciótervet a NATO–Ukrajna Bizottság határozata alapján hozták létre a NATO–Ukrajna kapcsolatok elmélyítésére és szélesítésére, amely tükrözte Ukrajna stratégiáját a Szövetséggel fenntartott kapcsolatokról. Ez a Megkülönböztetett Partnerségről szóló, 1997. július 9-én Madridban aláírt Chartára épült, amely a NATO–Ukrajna kapcsolat alapját jelentette. Az akcióterv öt szakaszra tagolódott: 1. politikai és gazdasági; 2. biztonsági, védelmi és katonai; 3. információvédelmi és -biztonsági; 4. jogi; 5. a végrehajtási mechanizmus. A cselekvési terv közösen elfogadott elveket és célokat tartalmazott, amelyek támogatása érdekében az 5. szakaszban leírtak szerint éves célterveket (*Annual Target Plan, ATP*) dolgoztak ki, amelyek konkrét intézkedéseket tartalmaztak az ukrán, valamint a NATO–Ukrajna közös fellépésre vonatkozóan.

Az együttműködés politikai és gazdasági területeken (1. szakasz) a belpolitikai, a kül- és biztonságpolitikai, a gazdasági, valamint az információ-, a szólás- és sajtószabadság elveit és célkitűzéseket tartalmazza. Többek között a demokratikus és választási intézmények, illetve az igazságszolgáltatás függetlenségének erősítését, a civil társadalom, a jogállamiság, az alapvető emberi jogok és a polgárok szabadságának erősítését, a vallásszabadság és a gyülekezési jog biztosítását, közigazgatási reformot; a fegyveres erők és a teljes biztonsági szektor feletti civil és demokratikus ellenőrzés megerősítését; a korrupció, a pénzmosás és az illegális gazdasági tevékenységek elleni küzdelmet. Megfogalmazták többek között a gazdasági együttműködés előmozdítását Ukrajna és a NATO, valamint a partnerszágok között.

¹⁶ Prague Summit Declaration. Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Prague on 21 November 2002. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_19552.htm (Letöltés időpontja: 2021. 10. 23.)

¹⁷ NATO–Ukraine Action Plan. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_19547.htm (Letöltés időpontja: 2021. 10. 23.)

¹⁸ Gelsei (2007): i. m. 46.

A biztonság, védelem és katonai kérdések (2. szakasz) területén alapelveként az euroatlanti biztonsági struktúrákba való teljes integrációt fogalmazta meg Ukrajna külpolitikai prioritásaként és stratégiai céljaként. Célkitűzésként a dokumentum az alábbiakat sorolta fel: Ukrajna kül- és biztonságpolitikája tükrözze az euroatlanti integráció célját, az állambiztonsági struktúrák reformja tükrözze Ukrajna euroatlanti politikáját; kapjon kulcsfontosságú szerepet a hozzájárulás a regionális stabilitáshoz és biztonsághoz, növelje Ukrajna hozzájárulását a konfliktusrendezéshez és a békefenntartás nemzetközi együttműködéséhez, tartsa fenn és fokozza a békefenntartó műveletekben való részvételét, tartsa be a nemzetközi fegyverzet-ellenőrzési kötelezettségeket, fejlessze tovább a civil-katonai kapcsolatait; fokozza részvételét a terrorizmus elleni nemzetközi küzdelemben, továbbá vegyen részt a terrorizmus elleni partnerségi akciótervben (PfP PAP-T) előírt intézkedésekben.

Mind a védelmi reform, mind az új biztonsági fenyegetésekhez történő alkalmazkodás összefüggésében elengedhetetlen a NATO–Ukrajna együttműködés a védelmi reform, a védelemhez kapcsolódó kérdések és a katonai együttműködés területén. A NATO-val a katonai szférában folytatott együttműködés a NATO–Ukrajna átfogó partnerség fontos eleme. Fontos célkitűzés Ukrajna hozzájárulásának növelése a NATO által vezetett békefenntartó műveletekhez (Balkán) és a szövetségesek terrorizmus elleni küzdelemben tett intézkedéseikhez. Ugyancsak fontos a fegyveres erők átjárhatóságának, fenntarthatóságának és hatékonyságának növelése a partnerségi célok eredményes végrehajtásában, az interoperabilitás fejlesztése Ukrajna és a NATO kommunikációs, valamint információs rendszerei között.

A 3. szakasz az információvédelmet és annak biztonsági területeit taglalja.

A 4. szakasz legfontosabb célkitűzései az alábbiak voltak: a NATO és Ukrajna megállapodásainak teljes körű végrehajtása, beleértve a NATO–Ukrajna biztonsági megállapodást, a fegyveres erők jogállásáról szóló megállapodást (*Status of Forces Agreement, SOFA*), a befogadó nemzeti támogatásról szóló egyezményt (*Memorandum of Understanding on Host Nation Support*) és a tervezett stratégiai légiszállításról szóló memorandumot.

A végrehajtás mechanizmusáról szóló 5. szakasz részletesen szabályozta a tevékenységet: Ukrajna évente bemutatja az éves cselekvési tervet, a NATO-tagállamok a NATO–Ukrajna Bizottság keretében javaslatokat fogalmaznak meg a konkrét intézkedésekről és ütemtervekről. Ukrajna ezt követően a legmagasabb szinten hagyja jóvá az ATP-jét, amely magában foglalja a NATO és Ukrajna közös, az NUC által elfogadott és az Ukrajna által önállóan elvégzendő tevékenységeket.

Az akciótervben megfogalmazott, jól mérhető feladatok komoly lendületet adtak Ukrajna euroatlanti integrációs törekvéseinek, körvonalazódott az ország NATO-taggá válásának lehetősége. A megvalósítás során számos kedvező előrelépés történt, jogszabályalkotás folyt, elfogadták az ukrán nemzetbiztonsági koncepciót, amelyben egyértelműen megfogalmazták az ország teljes jogú NATO-tagságának célkitűzését. A közvélemény tájékoztatása nagy elánal folyt, ennek eredményeként jelentősen javult a Szövetség állampolgárai megítélése. Komoly problémát jelentett azonban a jogszabályok gyakorlati alkalmazásának késlekedése.

Az ukrán nemzetbiztonsági koncepciót (törvény az ukrán állam nemzetbiztonsági alapjairól) 2003 nyarán fogadta el a parlament. Ez a koncepció az alapvetése a biztonság és védelempolitikai elveknek. Ebben egyértelműen megfogalmazták Ukrajna euroatlanti integrációs elkötelezettségét, és a teljes jogú NATO-tagság elérésének célkitűzését¹⁹ (2. táblázat).

¹⁹ Uo. 46–47.

2. táblázat A NATO és Ukrajna kapcsolata 2002 és 2011 között²⁰

Idő	Esemény	Helyszín
2002. május	Leonyid Kucsma elnök bejelenti Ukrajna NATO-csatlakozási szándékát	
2002. július 9.	A NATO és Ukrajna képviselői aláírják a befogadó nemzeti támogatásról szóló közös egyezményt	
2002. november 22.	A NATO–Ukrajna Akcióterv aláírása	Prága, Csehország
2003. március 24.	Az első NATO–Ukrajna Akcióterv aláírása	
2004. június 7.	A NATO SACEUR és Viktor Janukovics ukrán miniszterelnök aláírja a stratégiai légi szállításról szóló közös egyezményt	
2005. április 21.	Az Intenzív Párbeszéd kezdete Ukrajnával ²¹	
2006. június 19.	NATO-PfP Fejlesztési, Pénzügyi Alap projektjének elindítása	
2006. október 24.	A NATO–ukrán védelmi reform munkacsoport létrehozása	
2008. január 19.	Ukrajna hivatalosan kéri a Tagsági Akciótervéhez való csatlakozását	
2008. április 3.	A bukaresti csúcsertekezleten a NATO-vezetők egyetértenek abban, hogy Ukrajna NATO-tag lesz, amennyiben megfelel a tagság követelményeinek	Bukarest, Románia
2010.	A semlegesség, tömbön kívüliség meghirdetése	Kijev, Ukrajna
2011. május	Viktor Janukovics hivatalosan lemondja a NATO-integrációt	Kijev, Ukrajna

Ukrajna felfokozott reményekkel és elvárásokkal tekintett a 2004. évi isztambuli csúcsertekezletre, azonban a csúcsertekezletnek nem volt témája az ukrán tagság. A nyilatkozatban megemlézték a földközi-tengeri térségben zajló Aktív Törekvés (*Operation Active Endeavour, OAE*) művelethez nyújtott orosz és ukrán támogatást. Üdvözlötték Ukrajna eltökéltségét az euroatlanti integráció folytatása iránt, hangsúlyozták a demokratikus reformok fontosságát, valamint a NATO–Ukrajna cselekvési tervben felvázolt célkitűzések teljesítését – különösen a szabad és tisztességes választások lebonyolítását –, a médi szabadság garantálását és a védelmi felülvizsgálat eredményeinek végrehajtását. Értékelték a védelmi és katonai együttműködést, Ukrajna részvételét a KFOR-ban, a befogadó nemzeti támogatás és a stratégiai légi szállítás terén nyújtott segítségét. Egyben utasították a Tanácsot, hogy tekintse

²⁰ Relations with Ukraine, i. m.

²¹ Enhancing NATO–Ukraine Cooperation: Short-Term Actions. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_21741.htm (Letöltés időpontja: 2021. 10. 23.)

át és értékeli a NATO–Ukrajna kapcsolatokat.²² Az isztambuli csúcsertekezlet nagyfokú kiábrándultságot és frusztrációt eredményezett.

A rigai csúcsertekezletre készülve Viktor Juscsenko elnöki deklarációjában stratégiai célként együttműködés szerepelt a NATO-val és nem a csatlakozás. A rigai csúcsertekezlet zárónyilatkozatában Ukrajnával kapcsolatban a következő szerepel: „Megerősítjük, hogy a Szövetség Grúziával és Ukrajnával folytatja az intenzívebb párbeszédet, amely ezen országok tagsági törekvéseivel kapcsolatos politikai, katonai, pénzügyi és biztonsági kérdések teljes skáláját lefedi [...] megerősítjük a NATO–Ukrajna Megkülönböztetett Partnerség fontosságát [...] nagyra értékeljük Ukrajna jelentős hozzájárulását közös biztonságunkhoz, többek között a NATO által vezetett műveletekben való részvétel és a regionális együttműködés előmozdítására tett erőfeszítések révén [...] gyakorlati együttműködéssel továbbra is támogatjuk a reformtörekvések végrehajtását, a nemzetbiztonság és a védelmi szektor reformját, a védelmi ipar átalakítását és a korrupció elleni küzdelmet.”²³

A NATO és Ukrajna 2007. július 9-én ünnepelte az egyezmény 10. évfordulóját, ez jó alkalmat biztosított a feleknek a visszatekintésre és az elmúlt évtized értékelésére. A NATO úgy értékelte, hogy a kapcsolatok jelentős fejlődésen mentek keresztül, számos területen folyt párbeszéd és jött létre gyakorlati együttműködés, ezek a reformok az ország demokratikus fejlődése és euroatlanti integrációja miatt voltak fontosak. Az ukránok az országuk NATO-műveletekhez való hozzájárulásának kiemelt jelentőségét, valamint az állampolgárok tájékoztatásának fontosságát hangsúlyozták.

A 2008. évi bukaresti csúcsertekezlet mérföldkőnek tekinthető a NATO–ukrán kapcsolatokban is. A csúcsertekezlet egyik fő kérdését Grúziának és Ukrajnának a Tagsági Akciótervhez (*Membership Action Plan, MAP*) való csatlakozása adta. Ezzel kapcsolatban, illetve a két ország későbbi NATO-tagságát illetően is a Szövetség megosztott volt. Németország, Franciaország, Olaszország, Spanyolország és a Benelux államok is elleneztek a két volt szovjet tagköztársaság MAP-tagságát, ebben szerepet játszott az Oroszországgal való konfrontáció elkerülése, a demokratikus hagyományok hiánya a két államban, továbbá az országok területi széttagoltsága is. Az Egyesült Államok, az Egyesült Királyság, Kanada és számos közép-európai tagállam azonban támogatta a törekvéseket.²⁴ A bukaresti csúcsertekezlet zárónyilatkozatának 23. pontjában a Szövetség világosan megfogalmazta, hogy „[a] NATO üdvözli Ukrajna és Grúzia euroatlanti törekvéseit a NATO-tagság elérése érdekében. Ma megegyeztünk, hogy ezen országok NATO-tagországok lesznek”.²⁵ A szövetségesek megállapodtak abban, hogy Ukrajna NATO-tag lesz, amennyiben minden szükséges követelménynek megfelel az ország. Ezt a döntést azóta minden egyes csúcsertekezleten megerősítették.

²² Istanbul Summit Communiqué. Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council 28 June 2004. <https://www.nato.int/docu/pr/2004/p04-096e.htm> (Letöltés időpontja: 2021. 10. 23.)

²³ Riga Summit Declaration. Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Riga on 29 November 2006. <http://www.nato.int/docu/pr/2006/p06-150e.htm> (Letöltés időpontja: 2021. 10. 23.)

²⁴ Ronald D. Asmus: Chapter 4: Diplomatic Shootout in Bucharest. In: *A Little War That Shook the World, Georgia, Russia, and the Future of the West*. Palgrave Macmillan, 2010, 111–141.

²⁵ „23. NATO welcomes Ukraine’s and Georgia’s Euro-Atlantic aspirations for membership in NATO. We agreed today that these countries will become members of NATO.” Bucharest Summit Declaration. Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Bucharest on 3 April 2008. http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_8443.htm (Letöltés időpontja: 2021. 10. 23.)

A NATO–Ukrajna egyezmény kiegészítéséről szóló 2009. évi nyilatkozat felhatalmazta az NUC-t – Ukrajna éves nemzeti programján keresztül –, hogy támogassa Ukrajna euroatlanti törekvéseinek megvalósítása érdekében a reformokat, összhangban a 2008-as bukaresti csúcstalálkozó döntéseivel. Az együttműködés idővel elmélyült, és kölcsönösen előnyössé vált, mivel Ukrajna aktívan hozzájárul a NATO által vezetett műveletekhez és missziókhoz.

A 2010 és 2014 közötti időszakban Ukrajna a semlegesség, a tömbön kívüliség politikáját érvényesítette, amely szerint csak együttműködésre törekszik a NATO-val és stratégiai partnerséget tart fenn az Oroszországi Föderációval. 2011 májusában Viktor Janukovics hivatalosan lemondta az ország NATO-integrációs törekvését.

2014 óta Ukrajna első számú prioritása ismét az euroatlanti integráció, a NATO-hoz való közeledés. Ez része az ukrán nemzeti biztonságnak és a modern demokratikus állam megteremtésére irányuló szándéknak. Elsőbbséget élvez a biztonsági és védelmi szektor átfogó reformjának támogatása, amely elengedhetetlen Ukrajna demokratikus fejlődéséhez és védelmi képességének megerősítéséhez. 2014 óta, az orosz–ukrán konfliktusra válaszul a NATO megerősítette támogatását Ukrajnában a képességfejlesztésben és a kapacitásépítésben (3. táblázat). A szövetségesek elítélik és nem ismerik el a Krím félsziget Oroszország általi illegális és törvénytelen annektálását, valamint destabilizáló, agresszív tevékenységét Kelet-Ukrajnában és a Fekete-tenger térségében. A NATO növelte jelenlétét a Fekete-tengeren, és fokozta a tengeri együttműködést Ukrajnával és Grúziával.

3. táblázat A NATO és Ukrajna kapcsolatának legfontosabb mérföldkövei 2014 és 2021 között²⁶

Idő	Esemény	Helyszín
2014. március 2.	Az Észak-atlanti Tanács rendkívüli ülése	Oroszország megkezdte illegális katonai akcióját Ukrajna ellen
2014. augusztus 29.	A NATO–Ukrajna Bizottság rendkívüli ülése	
2014. augusztus	Arszenyij Jacenyuk ukrán miniszterelnök bejelenti, hogy Ukrajna folytatja a NATO-integrációs törekvését	
2014. szeptember 4–5.	<ul style="list-style-type: none"> Partnerségi Interoperabilitási Kezdeményezés elindítása Ukrajna az Interoperabilitási Platform partnerországa Védelmi Képességfejlesztési Kezdeményezés 	walesi csúcstalálkozó
2014. december 29.	Petro Porosenko ukrán elnök aláírja az Ukrajna semlegességéről, azaz tömbön kívüliségéről szóló törvényt hatályon kívül helyező törvényt	
2016. július 9.	A NATO–Ukrajna Bizottság ülése	varsói csúcstalálkozó
2016. október 20.	Petro Porosenko elnök és Jens Stoltenberg főtábornok találkozója	Brüsszel, NATO-főparancsnokság
2017. február 9.	Volodimir Hrojszman miniszterelnök látogatása és találkozója Rose Gottemoeller NATO-főtábornok helyettesével	Brüsszel, NATO-főparancsnokság

²⁶ Relations with Ukraine, i. m. (Letöltés időpontja: 2021. 10. 23.)

Idő	Esemény	Helyszín
2017. március 31.	A NATO–Ukrajna Bizottság külügyminiszteri szintű ülése	Brüsszel, NATO-főparancsnokság
2017. április 6.	Rose Gottemoeller NATO-főtitkár-helyettes látogatása Ukrajnába, találkozója Petro Porosenko elnökkel	Kijev Security Forum, Ukrajna
2017. július 10.	<ul style="list-style-type: none"> A NATO–Ukrajna Bizottság ülése A NATO–Ukrajna Megkülönböztetett Partnerségről szóló egyezmény 20. évfordulója 	Kijev, Ukrajna
2017. november 24.	Petro Porosenko ukrán elnök találkozója Jens Stoltenberg NATO-főtitkárral	Kijev, Ukrajna
2018. november 26.	A NATO–Ukrajna Bizottság rendkívüli nagyköveti szintű ülése	Brüsszel, NATO-főparancsnokság
2018. december 4.	Az Észak-atlanti Tanács külügyminiszteri ülése az ukrán és a grúz külügyminiszterekkel	Brüsszel, NATO-főparancsnokság
2018. december 13.	Petro Porosenko ukrán elnök találkozója Jens Stoltenberg NATO-főtitkárral	Brüsszel, NATO-főparancsnokság
2019. március 6.	A NATO–Ukrajna Bizottság ülése	Brüsszel, NATO-főparancsnokság
2019. április 4.	Az Észak-atlanti Tanács külügyminiszteri ülése, intézkedéscsomag a Fekete-tengeri térség biztonságának fokozása érdekében	Washington D.C.
2019. június 4.	Volodimir Zelenskij ukrán elnök Brüsszelbe látogat	Brüsszel, NATO-főparancsnokság
2019. október 30–31.	Az Észak-atlanti Tanács ülése Kijevben	Kijev, Ukrajna
2019. október 31.	A NATO–Ukrajna Bizottság ülése Kijevben	Kijev, Ukrajna
2021. február 9.	Denisz Smihal miniszterelnök Brüsszelbe látogat, megbeszélést folytat Jens Stoltenberg NATO-főtitkárral	Brüsszel, NATO-főparancsnokság
2021. április 6.	Sir Stuart Peach légi marsall, a Katonai Bizottság elnöke Ukrajnába látogat	Kijev, Ukrajna

A 2016. júliusi varsói csúcstalálkozó fogadta el a NATO Ukrajnának nyújtott gyakorlati támogatását az ún. Átfogó Segítségnyújtási Csomagot (*Comprehensive Assistance Package, CAP*).²⁷ 2017 júniusában az ukrán parlament jóváhagyta a NATO-tagságot stratégiai kül- és biztonságpolitikai célként és ezt prioritásként visszaállító törvényt. 2019-ben hatályba lépett az ukrán alkotmány megfelelő módosítása.

²⁷ Comprehensive Assistance Package for Ukraine. https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2016_09/20160920_160920-compreh-ass-package-ukraine-en.pdf (Letöltés időpontja: 2021. 09. 10.)

2020 szeptemberében Volodimir Zelenskij elnök jóváhagyta Ukrajna új nemzeti biztonsági stratégiáját, amely előírja a NATO-val való megkülönböztetett partnerség kialakítását a NATO-tagság elérése céljából.

AZ EGYÜTTMŰKÖDÉS INTÉZMÉNYESÜLÉSE

A NATO–Ukrajna kapcsolatok alapját a Megkülönböztetett Partnerségről szóló, 1997-ben született egyezmény képezi. A NATO–Ukrajna Bizottság irányítja az együttműködési tevékenységeket, illetve fórumot biztosít a szövetségesek és Ukrajna között a biztonsági kérdések megtárgyalására. Az NUC különböző szinteken ülésezik: állam- és kormányfők, külügy- vagy védelmi miniszterek, továbbá nagykövetek szintjén, illetve különböző munkacsoportokban.

Az egyezmény kiegészítésére vonatkozó, 2009-ben aláírt nyilatkozat az NUC számára központi szerepet biztosított az Ukrajna reformtörekvéseit alátámasztó politikai párbeszéd és együttműködés elmélyítésében. A folyamat támogatásának fő eszköze az Éves Nemzeti Program (*Annual National Programme, ANP*), amely Ukrajna nemzeti reformcéljait és éves végrehajtási terveit tükrözi. Az ANP öt fejezetből áll, amely a következőkre összpontosít: politikai és gazdasági kérdések, védelmi és katonai kérdések, erőforrások, biztonsági és jogi kérdések. A szövetségesek évente értékelik Ukrajnának az ANP keretében elért előrehaladását.

A programban foglaltak végrehajtásának felelőssége elsősorban Ukrajnára hárul, az európai és euroatlanti integrációért felelős miniszterelnök-helyettes koordinálja, aki egyben elnöke is a bizottságnak. Az ANP-folyamat révén a szövetségesek arra ösztönzik Ukrajnát, hogy folytassa a reformfolyamatot a demokrácia, a jogállamiság, az emberi jogok és a piacgazdaság megerősítése érdekében. Egy másik prioritást jelent Ukrajna támogatása a védelmi és biztonsági ágazat nagy horderejű átalakításában.

A NATO ukrajnai képviselője a NATO Információs és Dokumentációs Központból (*NATO Information and Documentation Centre, NIDC*) és a NATO Összekötő Irodából (*NATO Liaison Office, NLO*) áll. Az előbbi 1997-ben hozták létre, hogy támogassák a nyilvánosság tájékoztatását a NATO tevékenységéről és a NATO–Ukrajna együttműködés előnyeiről. A NATO Összekötő Irodát 1999-ben alapították azért, hogy megkönnyítse Ukrajna részvételét a NATO békepartneri programjában (PfP), illetve támogassa a védelmi és biztonsági ágazat reformját a külügyminisztériummal, a védelmi minisztériummal, a Nemzetbiztonsági és Védelmi Tanáccsal, továbbá más ukrán hatóságokkal, illetve ügynökségekkel. A NATO ukrajnai képviselője stratégiai szintű tanácsadást nyújt a NATO Ukrajnára vonatkozó Átfogó Segítségnyújtási Csomagja keretében.

AZ EGYÜTTMŰKÖDÉS KULCSFONTOSÁGÚ TERÜLETEI

Ukrajna együttműködése a NATO-val kölcsönösen előnyös, és az alábbi területeket foglalja magában.

A képességek és interoperabilitás

A NATO támogatja Ukrajna védelmi és kapcsolódó biztonsági ágazati reformját a Közös Védelmi Reformmal Foglalkozó Munkacsoport (*Joint Working Group on Defence Reform, JWGR*),²⁸ a PfP tervezési és felülvizsgálati folyamat (*Planning and Review Process, PARP*),

²⁸ Joint Working Group on Defence Reform. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50320.htm (Letöltés időpontja: 2021. 09. 10.)

a NATO integritásfejlesztési programja (*Integrity Building Programme, IBP*), a NATO védelmi oktatási fejlesztési programja (*Defence Education Enhancement Programme, DEEP*), a Védelmi-technikai Együttműködéssel Foglalkozó Közös Munkacsoport (*Joint Working Group on Defence Technical Cooperation, JWGDTC*) és a NATO kijevi képviseletének tanácsadó tevékenységén keresztül.

2016 óta a szövetségesek az Átfogó Segítségnyújtási Csomag révén támogatják Ukrajna azon célját, hogy a biztonsági és védelmi szektor reformjait a NATO előírásai szerint hajtsa végre, stratégiai szintű tanácsadással a NATO ukrainai képviseletén keresztül, valamint képességbővítő programokon és a fejlesztési, pénzügyi alapokon keresztül.²⁹ Az e területeken folytatott együttműködés döntő fontosságú Ukrajna biztonsági helyzetének folyamatos átalakítása szempontjából, és továbbra is lényeges része az ország demokratikus átmenetének.

Az Oroszország–Ukrajna válságra reagálva 2014 óta számos fejlesztésialap-projekt indult a képességfejlesztés és a fenntartható kapacitásépítés támogatása érdekében a következő legfontosabb területeken: vezetés, irányítás, híradás, komputeres (*Command, controll, communication and computers, C4*), logisztika és szabványosítás, orvosi rehabilitáció, katonai rekonverzió, valamint lőszer- és robbanóanyag-mentesítés.

A vezetés, irányítás, híradás és komputeres projekt segíti Ukrajnát C4 struktúráinak és képességeinek átszervezésében, korszerűsítésében, megkönnyítve a NATO-val való interoperabilitást, hogy hozzájáruljon a NATO által vezetett gyakorlatokhoz és műveletekhez, és fokozza Ukrajna azon képességét, hogy saját védelméről és biztonságáról gondoskodjon. A C4 projekten belül a végrehajtás különböző szakaszaiban vannak a regionális légtérbiztonsággal, a biztonságos harcászati kommunikációval, a tudásmegosztással és a helyzetfelismeréssel foglalkozó programok.

Alapvető cél az ukrán logisztikai és szabványosítási rendszerek folyamatban lévő reformjának támogatása a fegyveres erők, más katonai szervezetek, köztük a Nemzeti Gárda és az Állami Határőrszolgálat hatáskörében.

A 2017-ben befejezett program célja a kiberfenyegetések elleni védelmi technikai képességek kifejlesztése volt. A segítségnyújtás magában foglalta egy Eseménykezelő Központ (*Incident Management Center*) életre hívását a kiberbiztonsági események nyomon követésére, valamint laboratóriumok létrehozását a kiberbiztonsági események kivizsgálására.

Az orvosi rehabilitáció projekt célja a védelmi és biztonsági szektor állományának (aktív és leszerelt katonák, polgári alkalmazottak, nők) a megfelelő orvosi ellátásához való gyors hozzáférés biztosítása, továbbá Ukrajna orvosi rehabilitációs rendszerének fejlesztése azért, hogy hosszú távon fenntartható szolgáltatásokat nyújthasson.

A katonai rekonverzió célja a fenntartható, hatékony és integrált megközelítés kidolgozása, majd végrehajtása a fegyveres erők személyi állományának rekonverziójára vonatkozóan.

A lőszer- és robbanóanyag-mentesítés (*Explosive Ordnance Disposal, EOD*) és a rögtönzött robbanóeszközök elleni küzdelem (*Countering Improvised Explosive Devices, C-IED*) projekt keretén belül támogatják a polgári humanitárius tevékenységeket a robbanásveszély – beleértve az improvizált robbanóeszközöket is – elhárításában, továbbá segítenek megalapozni az EOD átalakítását és a C-IED fejlesztését Ukrajnában.

²⁹ NATO–Ukraine Trust Funds. https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_153288.htm (Letöltés időpontja: 2021. 09. 10.)

Ukrajna részt vesz a PfP tervezési és felülvizsgálati folyamatában³⁰ a reformok és a haderő azon képességének javítása érdekében, hogy a szövetséges erőkkel együttműködhessenek a válságreakgáló és béketámogató műveletekben.

2005 októberében elindult egy szakmai fejlesztési program Ukrajna védelmi és biztonsági intézményeiben dolgozó civilek számára. Az átalakulás és a reformfolyamatok támogatása érdekében a projekt költségvetését 2014-ben megduplázták. 2017-ben új koncepciók megvalósítását kezdték meg, beleértve a „Champions 100” projektet, amely az euroatlanti integrációs folyamatokért közvetlenül felelős ukrán köztisztviselők csoportját támogatja.

Ukrajna 2007 óta részt vesz az integritásfejlesztési programban (*Integrity Building Programme, IBP*),³¹ amely gyakorlati segítséget és tanácsokat ad a védelmi és biztonsági szektor integritásának, elszámoltathatóságának és átláthatóságának megerősítéséhez. 2019 októberében befejezték az integritásfejlesztési önértékelési és szakértői felülvizsgálati folyamatot, amely átvizsgálta a korábbi korrupcióellenes csomagot és ajánlásokat adott a jó kormányzás javítására, illetve a fenntartható korrupcióellenes reformok folytatására a védelmi és a kapcsolódó biztonsági ágazatokban.

A védelmi oktatási fejlesztési program (DEEP) segít Ukrajnának javítani és átszervezni a katonai oktatási intézményeinek szakmai képzési rendszereit. A programban nyolc kijevi, lvivi, harkivi, odesszai és zsitomiri védelmi oktatási intézmény, valamint öt altiszti képzési központ (Desna, Javoriv, Starychi, Mikolajiv és Vaszilkiv – ide tartozik a Haditengerészeti Akadémia néhány képességének helyreállítása Odesszában) vesz részt. A DEEP-programban tanácsokat adnak az akadémiák és egyetemek menedzsmentjével kapcsolatban, beleértve a tanári kar támogatását a vezetési és döntéshozatali eljárásokkal kapcsolatos tanfolyamok oktatásában és fejlesztésében.

A kibervédelem területén a NATO támogatja a képességfejlesztést az ügynökségek közötti együttműködés és koordináció érdekében, valamint elősegíti Ukrajna nemzeti kiberbiztonsági stratégiájának fejlesztését.

2004 óta a Védelmi Technikai Együttműködéssel Foglalkozó Közös Munkacsoport a képességfejlesztés, a védelmi felszerelések beszerzési folyamatai és a műszaki szabványok fejlesztése terén fokozott együttműködésre törekszik. Ez magában foglalja a szabványosítást és a kodifikációt, számos „okos védelem” (*smart defence*) projektet, a kikötők védelmét, valamint az együttműködést a Nemzeti Fegyverzeti Igazgatók Konferenciájával (*Conference of National Armaments Directors, CNAD*) és a NATO Tudományos és Technológiai Szervezetével (*Science and Technology Organization, STO*).

Ukrajna 2006 júliusában csatlakozott a légihelyzetadatok cseréjével (*Air Situation Data Exchange, ASDE*) kapcsolatos programhoz, amely révén csökkenti a határokon átnyúló potenciális incidensek kockázatát és optimalizálja a polgári repülőgépekkel végrehajtott terrortámadásokra adott válaszokat. Az orosz–ukrán válságot követően a NATO által szolgáltatott légi adatokkal kapcsolatos információkat kiterjesztették, hogy nagyobb területet fedhessenek le.

A Katonai Bizottság és Ukrajna között létrejött munkaterv az ukrán fegyveres erők interoperabilitásának és működési képességeinek javítására összpontosít, de jelentősen hozzájárul a folyamatban lévő biztonsági és védelmi reformokhoz is.

³⁰ Partnership for Peace Planning and Review Process. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_68277.htm (Letöltés időpontja: 2021. 11. 05.)

³¹ Building Integrity. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_68368.htm (Letöltés időpontja: 2021. 11. 05.)

Ukrajna részt vesz a NATO műveleti képességek koncepciójának (*Operation Capabilities Concept, OCC*) értékelésével és visszacsatolásával kapcsolatos programjában, amely támogatja a fegyveres erők fejlesztését és lehetővé teszi a Szövetség számára, hogy személyre szabott haderőcsomagokat állítson össze, a NATO által vezetett műveletek és küldetések támogatására.

Ezenkívül létrehozták a NATO és Ukrajna operatív együttműködésének továbbfejlesztését szolgáló jogi keretet, 2000 májusában pedig hatályba lépett a fegyveres erők jogállásáról szóló megállapodása (SOFA).³² 2004 márciusában ratifikálták a Befogadó Nemzeti Támogatás Megállapodást (*Host Nation Support Agreement/Arrangement, HNSA*), és 2006 októberében aláírták a Stratégiai Légiszállítási Megállapodást (*Strategic Airlift Agreement, SSA*).

2020 júniusában Ukrajna lett a hatodik ország, amely kibővített lehetőségek partnerségi státuszt kapott (*Enhanced Opportunity Partner, EOP*). Ezt azon résztvevőknek kínálják a NATO Partnerségi Interoperabilitási Kezdeményezésen belül, akik különösen jelentős mértékben járultak hozzá a NATO-műveletekhez és a Szövetség más célkitűzéseéhez. Ez a státusz Ukrajnának kedvezményes hozzáférést biztosít a NATO interoperabilitási eszköztárhoz (gyakorlatok, képzés, információcsere). Ukrajna pedig a képességépítésben és az interoperabilitás fejlesztésében vállal szerepet a NATO Reagáló Erőkben való részvétele révén.

Széles körű együttműködés

Az Oroszország Ukrajnával szembeni fellépése miatt a 2016. júliusi varsói NATO-csúcstalálkozón létrehozták a hibrid háború elleni küzdelem NATO–Ukrajna platformját. Ez olyan mechanizmust biztosít, amely képes jobban azonosítani a hibrid fenyegetéseket, illetve segít az állam és a társadalom ellenálló képességének erősítése érdekében a képességfejlesztésben.

Számos fejlesztési-, pénzügyialap-projekt támogatja az Ukrajna területén található gyalogsági aknákat, lőszerkeket, valamint kis- és könnyűfegyverek készleteinek megsemmisítését, a volt szovjet katonai bázisokról származó radioaktív hulladékok biztonságos elhelyezését. Projektek támogatják a volt katonai állomány polgári életbe történő visszailleszkedését, segítséget nyújtva a szakmai átképzéshez és a pszichológiai rehabilitációs szolgáltatásokhoz a leszerelt hadkötelesek poszttraumás stressz-szindrómájának enyhítése érdekében. Ezenkívül tanácsot adnak egy integrált, átfogó átmeneti katonai előmeneteli rendszer felállításához.

A 2014. évi krími és kelet-ukrajnai válság óta a szakértők tanácsokat adtak Ukrajna veszélyhelyzeti terveihez és válságkezelési intézkedéseikhez a kritikus energiainfrastruktúrával és a polgári védelmi kockázatokkal kapcsolatban. Ez az együttműködés a polgári felkészültség és a hibrid fenyegetésekkel szembeni ellenálló képesség nemzeti képességének javítására összpontosít. 2019-ben az Ellenállóképességi Tanácsadó, Támogató Csoport (*Resilience Advisory Support Team, RAST*) ajánlásokat dolgozott ki az ukrán intézményeknek a nemzeti ellenálló képesség fokozása érdekében. Ezen a területen a polgári veszélyhelyzeti tervezéssel foglalkozó közös munkacsoport felügyeli az együttműködést.

Ukrajna 1991 óta aktívan részt vesz a NATO Tudomány a Békéért és Biztonságért programjában. A tudományos és környezetvédelmi együttműködéssel foglalkozó közös munkacsoport (*Joint Working Group on Scientific and Environmental Cooperation, JWGSEC*) hozzájárul az SPS-program keretében a tudományos együttműködés kiemelt területeinek

³² Partnership for Peace Status of Forces Agreement. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50086.htm (Letöltés időpontja: 2021. 11. 05.)

meghatározásához. 2014 után Ukrajna vált az SPS-program legnagyobb kedvezményezettjévé.³³ Az SPS keretében folytatott együttműködés vezető területei közé tartozik a fejlett technológia, a terrorizmus elleni küzdelem, a vegyi, biológiai, radiológiai és nukleáris (CBRN) anyagok elleni védelem, valamint az energia- és környezetbiztonság. Figyelemre méltó Ukrajna részvétele abban a programban, amely a robbanóanyagok és lőfegyverek felderítését célozza a terrorizmus elleni küzdelemben (*Detection of Explosives and Firearms to Counter Terrorism, DEXTER*), integrált rendszert fejlesztve ki a köztereken való észlelés segítésére.

A NATO támogatja Ukrajnát az ENSZ Biztonsági Tanácsának a nőkről, a békéről és a biztonságról szóló 1325. számú határozatának végrehajtásában. Ezen túlmenően a NATO Összekötő Iroda tanácsadói támogatást nyújt Ukrajna biztonsági és védelmi szektorának reformjához.

A kijevi NATO Információs és Dokumentációs Központ pedig támogatja a nemzeti hatóságok és nem kormányzati szervezetek azon törekvéseit, hogy információkat nyújtsanak a NATO-ról, és a NATO–Ukrajna viszonyról. A NATO tanácsadói és finanszírozási támogatást is nyújt az ukrán hatóságoknak a nyilvános diplomácia, a médiakapcsolatok és a stratégiai kommunikáció területén.

Ukrajna részt vett a bosznia-hercegovinai béketámogató műveletekben (IFOR, SFOR), és továbbra is hozzájárul a KFOR-hoz egy improvizált robbanóeszközök felderítésére szakosodott műszaki egységgel. Az afganisztáni Nemzetközi Biztonsági Közreműködő Erők támogatása érdekében Ukrajna engedélyezte légterének használatát az utánpótlás szállításához, valamint egészségügyi személyzettel járult hozzá az afganisztáni Tartományi Újjáépítési Csoportokhoz és a NATO afganisztáni kiképzési missziójához. Az ISAF-misszió befejezése után Ukrajna hozzájárult az afgán biztonsági erők kiképzésére, tanácsadására és segítésére irányuló Eltökélt Támogatás művelethez (*Resolute Support Mission, RSM*).

2005 márciusa és 2011 között Ukrajna közreműködött a NATO iraki kiképző feladatában. Ukrajna 2007 és 2010 között részt vett az Aktív Törekvés hadműveletben, támogatva a terrorizmus elleni tengeri küzdelmet a Földközi-tengeren. 2013-ban hozzájárult a NATO kalózkodás elleni Óceánpajzs műveletéhez (*Operation Ocean Shield, OOS*) is. A Tengeri Őrző művelet (*Operation Sea Guardian*) 2016. évi kezdete óta Ukrajna információkat nyújt a NATO tengeri helyzetfelismerésének támogatására a Fekete-tengeren és környékén.

ÖSSZEZÉS

A NATO és Ukrajna közötti kapcsolatok az ország függetlenségének kinyilvánítása után kezdődtek. Ukrajna a Független Államok Közössége tagja lett, az Oroszországi Föderációval és Fehéroroszországgal együtt elsőként írta alá a megállapodást, azonban nem ratifikálta a szervezet alapokmányát, és 2014-ben bejelentette kilépési szándékát. Alapító tagja volt a GUAM-csoportnak is, azonban nem csatlakozott sem az 1992-ben alapított Taskenti Megállapodáshoz (2002 óta Kollektív Biztonsági Szerződés Szervezet), sem a 2014-ben létrehozott Eurázsiai Gazdasági Közösséghez.

Ukrajna geostratégiai helyzete meghatározó fontosságú Európában. Oroszország számára a posztszovjet térség egyik legfontosabb állama, a két országot történelmi, kulturális és nyelvi

³³ Ukraine Country Flyer 2021. <https://www.nato.int/science/country-fliers/Ukraine.pdf> (Letöltés időpontja: 2021. 11. 05.)

kötélékek kapcsolják össze. Ukrajna Oroszország geopolitikai érdekszférájába, kül- és biztonságpolitikai érdekei miatt az ún. közel-külföldi régióba tartozik.

Annak ellenére, hogy a volt szovjet tagköztársaságok közül elsőként csatlakozott a NATO Partnerség a Békéért kezdeményezéséhez, az elmúlt húsz évben Ukrajna integrációs törekvései változó orientációjúak voltak. Ukrajna a függetlenség óta kettős képet mutat, egyrészt az euroatlanti integráció, a Nyugat felé történő nyitás, másrészt az Oroszországgal való szoros kapcsolatok kialakítása, valamint a semlegesség között képzelte el az ország jövőjét. Az orosz befolyás és az Észak-atlanti Szerződés Szervezetével fenntartott kapcsolatok optimális és legelőnyösebb formájának fenntartása érdekében egyensúlyozott. 1993-ban az első katonai doktrína deklarálta a tömbön kívüliséget, a semlegességet. Az ország ekkor még nem kereste a NATO-tagság lehetőségét. 1997-ben a Megkülönböztetett Partnerségről szóló egyezmény már egyértelműen jelezte, hogy Ukrajna kilépett a tömbön kívüliséget preferáló státusból és az euroatlanti integráció vált a fő irányvá. Mozgalmas volt az 1997-es év, amikor az ország az Euro-atlanti Partnerségi Tanács egyik alapító tagja lett, megnyitotta NATO-képviselőt Brüsszelben és megalakult Kijevben a NATO Információs és Dokumentációs Központ. Ugyanebben az évben írták alá a Megkülönböztetett Partnerségről szóló egyezményt is. Aztán 1999-ben megnyílt a NATO Összekötő Iroda Kijevben, 2000-ben pedig Ukrajna ratifikálta a SOFA-egyezményt.

A 2002. évi prágai csúcsertekezleten elfogadták a NATO–Ukrajna Akciótervet, amely fontos előrelépés volt, meghatározta az ország politikai, gazdasági, katonai és egyéb területeken végrehajtandó reformjait. Az ukrán vezetés sikerként könyvelte el az akciótervet, Leonyid Kucsma bejelentette Ukrajna NATO-csatlakozási szándékát. A 2004-es narancsos forradalom után a politikai vezetés a kül- és biztonságpolitikában a nyugati orientáltságot érvényesítette. Az Intenzív Párbeszéd, valamint az ország tagsági törekvései, a kapcsolódó reformokkal együtt 2005-ben kezdődtek. Leonyid Kucsma elnök az euroatlanti integrációt Ukrajna külpolitikai doktrínájának részévé tette.

2008-ban az ország hivatalosan kérte a Tagsági Akciótervhez történő csatlakozását. A 2008. évi bukaresti csúcsertekezlet mérföldkő volt a NATO–Ukrajna kapcsolatokban. A Tagsági Akciótervhez való ukrán csatlakozás nem volt napirenden, ellenben a NATO-vezetők egyetértettek abban, hogy Ukrajna NATO-tag lesz, amennyiben megfelel a tagság követelményeinek.

2010-ben Ukrajna hivatalosan is elutasította a NATO-tagság perspektíváját az új külpolitikai doktrína elfogadásával. A 2010 és 2014 közötti időszakban Ukrajna ismét a semlegesség, a tömbön kívüliség politikáját érvényesítette, amely szerint csak együttműködésre törekszik a NATO-val, viszont stratégiai partnerséget az Oroszországi Föderációval tart fenn. 2011 májusában Viktor Janukovics hivatalosan is lemondta az ország NATO-integrációs törekvését. A tömbön kívüliség deklarálása, a NATO-tagság nyilvánvaló elutasítása után nem csökkent a Szövetséggel való interakció és koordináció szintje, hanem új területeken fejlesztették az interoperabilitást és az együttműködést (kalózkodás elleni küzdelem, kiberbiztonság), továbbá elfogadták az éves nemzeti programokat (ANP) is. 2011–2012-ben az ANP nemzeti programja fokozatosan kétoldalú együttműködéssé alakult át, amelyben a forrásokat nagyrészt a Szövetség partnerei biztosították. 2012-ben az ukrán katonai doktrínából kikerült a NATO-integráció. 2013-ban Ukrajna volt az egyetlen partnerország, amely hozzájárult minden folyamatban lévő, NATO által vezetett művelethez Bosznia-Hercegovinában, Koszovóban, Afganisztánban, Irakban, a Földközi-tengeren, illetve Szomáliában. Az első partnerország volt, amely hozzájárult a NATO Reagáló Erőhöz. A 2014-es krími válságig Ukrajna és a NATO partnersége két fő dimenzióból állt: belső és külső. A belső dimenzió mindenekelőtt a biztonsági szektor reformját, a közös katonai kiképezéseket és a

lőszerkészletek hatástalanítását jelentette. A külső dimenzió az információcserét, a közös részvételt a békefenntartó vagy különleges műveletekben, a gyors reagálást és az intelligens biztonságot foglalta magában.³⁴

2014 óta Ukrajna első számú prioritása ismét az euroatlanti integráció, a NATO-hoz való közeledés, ami része az ukrán nemzeti biztonságnak és a modern demokratikus állam megteremtési szándékának. Elsőbbséget élvez a biztonsági és védelmi szektor átfogó reformjának támogatása, amely elengedhetetlen Ukrajna demokratikus fejlődéséhez és védelmi képességének megerősítéséhez. 2014 óta, az orosz–ukrán konfliktusra válaszul a NATO megerősítette Ukrajna támogatását a képességfejlesztésben és a kapacitásépítésben. A szövetségesek elítélik a Krím félsziget illegális és törvénytelen annektálását, valamint Oroszország destabilizáló, agresszív tevékenységét Kelet-Ukrajnában és a Fekete-tenger térségében.

A varsói csúcstalálkozón az Ukrajnát támogató intézkedések az Átfogó Segítségnyújtási Csomag részévé váltak. A NATO támogatja Ukrajna azon képességét, hogy gondoskodjon saját biztonságáról, és széles körű reformokat hajtson végre a biztonsági és védelmi szektorban, amely tanácsadó missziót, valamint képességbővítő és -fejlesztési, pénzügyi programokat foglal magában. Ez utóbbi keretében, az Oroszország–Ukrajna válságra reagálva 2014 óta a képességfejlesztés és a fenntartható kapacitásépítés támogatása érdekében számos területen folyik együttműködés: C4, logisztika és szabványosítás, kibervédelem, orvosi rehabilitáció, katonai rekonverzió, lőszer- és robbanóanyag-mentesítés. Emellett kiemelkedő jelentőségű a tervezési és felülvizsgálati folyamatban, valamint a védelmi oktatási fejlesztési programban való részvétel. A krími és kelet-ukrajnai események óta az együttműködés kiemelt területe a polgári felkészültség és a hibrid fenyegetésekkel szembeni ellenálló képesség nemzeti képességének javítása.

Az orosz–ukrán konfliktus kezdetétől fogva a NATO határozott álláspontot képvisel Ukrajnának a nemzetközileg elismert határain belüli szuverenitásának és területi integritásának a támogatása érdekében. A válság során a NATO–Ukrajna Bizottságban rendszeres konzultációk folytak. A politikai támogatással párhuzamosan a NATO jelentősen fokozta az országnak nyújtott gyakorlati támogatását a meglévő együttműködési programok fejlesztése és új programok kidolgozása révén. A NATO növelte jelenlétét a Fekete-tengeren, és fokozta a tengeri együttműködést Ukrajnával és Grúziával.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 1999. évi CXVII. törvény az Észak-atlanti Szerződés tagállamai közötti, fegyveres erőik jogállásáról szóló Megállapodáshoz történő csatlakozásról, a Megállapodás kihirdetéséről, valamint a Megállapodáshoz kapcsolódó egyes jogszabályok módosításáról. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99900117.tv>
- Asmus, Ronald D.: *A Little War That Shook the World, Georgia, Russia, and the Future of the West*. Palgrave Macmillan, 2010.
- Bucharest Summit Declaration. Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Bucharest on 3 April 2008. http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_8443.htm
- Building Integrity. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_68368.htm

³⁴ Hanna Shelest: NATO and Ukraine: In and Out? IS International, 2014 (4:3–4), 55–67.

- Charter on a Distinctive Partnership between the North Atlantic Treaty Organization and Ukraine. https://www.nato.int/cps/in/natohq/official_texts_25457.htm
- Comprehensive Assistance Package for Ukraine. https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2016_09/20160920_160920-compreh-ass-package-ukraine-en.pdf
- Enhancing NATO–Ukraine Cooperation: Short-Term Actions. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_21741.htm
- Gelsei András: A NATO–Ukrajna kapcsolatok fejlődése, perspektívái. Doktori disszertáció. Budapest, 2007, 45.
- Gelsei András: *Ukrajna esete a NATO-val*. In: Benes Károly – Fucsku Sándor – Gelsei András – Kiss Petra – Mártonffy Balázs – Molnár Anna – Siposné Kecskeméthy Klára – Zsolt Melinda: NATO partnerség 2014. A szövetségi partnerségi programok múltja, jelene és jövője. Tanulmányok. Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Budapest, 2014, 78–97.
- Istanbul Summit Communiqué. Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council 28 June 2004. <https://www.nato.int/docu/pr/2004/p04-096e.htm>
- Joint Working Group on Defence Reform. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50320.htm
- NATO 2030: United for a new era – Analysis and recommendations of the Reflection Group appointed by the NATO Secretary General. Brussels, 25. 10. 2020. https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2020/12/pdf/201201-Reflection-Group-Final-Report-Uni.pdf
- NATO–Ukraine Action Plan. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_19547.htm
- NATO–Ukraine Commission. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50319.htm
- NATO–Ukraine Distinctive Partnership turns twenty: Lessons to take forward. <https://www.nato.int/docu/review/articles/2017/07/04/nato-ukraine-distinctive-partnership-turns-twenty-lessons-to-take-forward/index.html>
- NATO–Ukraine Trust Funds. https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_153288.htm
- Partnership for Peace Planning and Review Process. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_68277.htm
- Partnership for Peace Status of Forces Agreement. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50086.htm
- Prague Summit Declaration. Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Prague on 21 November 2002. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_19552.htm
- Relations with Ukraine. https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_37750.htm
- Riga Summit Declaration. Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Riga on 29 November 2006. <http://www.nato.int/docu/pr/2006/p06-150e.htm>
- Shelest, Hanna: *NATO and Ukraine: In and Out?* IS International, 2014 (4: 3–4), 55–67.
- Siposné Kecskeméthy Klára: *A NATO 2030 jelentés – Stratégiai prioritások és megközelítések*. Honvédségi Szemle, 2021/4., 3–16. <https://kiadvany.magyarhonvedseg.hu/index.php/honvszemle/article/view/543>; DOI: 10.35926/HSZ.2021.4.1
- Sz. Bíró Zoltán: *A Független Államok Közössége, 1991–2008*. História, XXXI. évf. 2009/1., 3–8.
- Ukraine Country Flyer 2021. <https://www.nato.int/science/country-fliers/Ukraine.pdf>

Szilágyi-Kiss Hajnalka:

A TÁRSADALMI VÁLTOZÁSRA ADHATÓ VÁLASZ: NEMZETKÖZI ÖSSZEFOGÁS IRAKBAN

DOI: [10.35926/HSZ.2022.5.5](https://doi.org/10.35926/HSZ.2022.5.5)

ÖSSZEFOGLALÓ: Irakban egyre jellemzőbb a vallási radikalizálódás, viszont jelentősen növekszik azoknak a száma is, akik az iszlámot csak felhasználják egyéni vagy közösségi érdekeik érvényesítésére, és csak látszólag fontos számukra a vallás, viszont szívük szerint semmilyen módon nem viselnek dzsihádot, áldozatokat már nem hoznak. A felületes szemlélő számára e jelek alapján az iszlám erősen terjed, viszont érdemes a felszín alatt tapasztalhatókat is megvizsgálni. Az iszlám egyre inkább egy társadalomintegrációs tényező,¹ társadalomszervező vallási ideológia,² ami összekapcsolja a vallási, politikai, morális, társadalmi, jogi és kulturális hozzáállást, illetve ezeket a szempontokat minden témakörben. Mivel leginkább egy külső szereplő tud elfogulatlanul nézni a történésekre, ezért megvizsgálom az Irakban tevékenykedő nemzetközi szervezeteken keresztül azokat a folyamatokat, amelyek jelen vannak ebben a sokat szenvedett országban, ahol a biztonságpolitikai kihívásokon túl erőteljes a belpolitikai megosztottság és az instabilitás, az olajár hullámzásának következtében fellépő gazdasági gondokat pedig a közellátás elhúzódó problémái és a humanitárius kihívások tetézik. Az alábbiakban arról a nemzetközi összefogásról is szó lesz, amely hozzájárulhat a társadalmi megújuláshoz. Az Irakban uralkodó helyzet magán viseli az ideiglenesség, átmenetiség jellemzőit, a politikai, vallási, etnikai, törzsi töredezettség következtében egymással rivalizáló, konfrontálódó közösségek, csoportok pedig uralják a politikai színteret. Ezek következtében Irak jövőjét illetően elképzelhető a szétesés is (a kurdok mellett egyes síita arab körök is ebbe az irányba törekednek, különösen jelentős kőolajkészleteik miatt), de lehetséges egy föderatív, egységes Irak megszervezése is.³

KULCSSZAVAK: Irak, Közel-Kelet, társadalmi változás, nemzetközi összefogás, segítségnyújtás

A SZERZŐRŐL:

Szilágyi-Kiss Hajnalka PhD-hallgató (Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola, ORCID: 0000-0002-2930-0467)

A NEMZETKÖZI SZERVEZETEK MŰKÖDÉSE ÉS SZEREPE AZ IRAKI ÚJJÁÉPÍTÉSSEN

Irakot – noha nagy gazdasági potenciállal rendelkezik – továbbra is összeütközések és az olajtól való túlzott függőség kihívásai jellemzik. A politikai rendszer instabil, és az emberek

¹ Maulana Muhammad Ali: The religion of Islam. A Comprehensive Discussion of the Sources, Principles and Practices of Islam. National Publication and Printing House, Cairo, 2015, 227.

² F. A. Klein: The Religion of Islam. Curzon Press, London, Humanities Press, New York, 1979, 44.

³ Rostoványi Zsolt: Irak: az iszlám és a politikai hatalom viszonya. Grotius: A Budapesti Corvinus Egyetem Nemzetközi Tanulmányok Intézetének tudományos folyóirata, 2010, 1. www.grotius.hu/doc/pub/SJOTNF/2010_120_rostovanyi_zsolt_irak.pdf (Letöltés időpontja: 2022. 02. 15.)

megítélése alapján nagyon jelentős a korrupció. Iraknak a gazdaság diverzifikációjára lenne szüksége, és hosszabb távú befektetésekre kellene összpontosítania. Nemcsak az olaj árának ingadozása jelent nehézséget, hanem az is, hogy a humán tőke fejlesztésére az utóbbi időszakban nem fordítottak kellő figyelmet. A kihívásokkal teli gazdasági és társadalmi körülményeket tekintve Irakban komoly nemzetközi összefogásra van szükség ahhoz, hogy az ország fejlődésnek induljon, és a hátrányos helyzetű közösségek ne vándoroljanak ki teljes mértékben. Az alábbiakban sorra vesszük az Irakban tevékenykedő és az ország társadalmát, gazdaságát megszilárdító nemzetközi szervezetek munkáját, továbbá az elért eredményeiket.

Az ENSZ szerepe

Az ENSZ, a legnagyobb világszervezet tevékenységét az országra vonatkozó, fenntartható fejlődést célzó együttműködési keretmegállapodás határozza meg. Az ENSZ iraki támogató szerepét az iraki kormány kérésére a Biztonsági Tanács 1500. számú határozata 2003-ban állapította meg, amelyet az 1770. sz. határozat alapján 2007-ben felülvizsgáltak, és azóta évente meghosszabbítanak.

Jelenleg leginkább a humanitárius, a béketeremtési és a fejlesztési területek kapcsolatának ösztönzését és intézményesítését, valamint a strukturális akadályok elhárítását sürgetik, amelyek egyelőre hátráltathatják Irak fenntartható fejlesztését. A közeljövőben a helyzet stabilizálódásával párhuzamosan a humanitárius segítségnyújtástól egyre inkább áttevéődik a fókusz a fenntartható fejlesztési célok (Sustainable Development Goals – SDG) elérésére politikai eszközök és jogalkotási reform révén. Az ENSZ az iraki Tervezési Minisztériummal együttműködve kifejlesztett egy online és interaktív adatplatformot, amely a Nemzeti Újjáépítési és Fejlesztési Platform nevet viseli. Ez az egyik kulcsfontosságú eszköz az iraki építési és újjáépítési tevékenységek tervezéséhez, végrehajtásához és nyomon követéséhez. Lehetővé teszi, hogy a párhuzamos tevékenységek elkerülhetők legyenek, és összehangolja az irakiak életének és jólétének javítását célzó tervezést. A cél elérni és segíteni azokat, akik lemaradtak vagy lemaradnak. Az erre vonatkozó tervek legalábbis megszülettek.

Az ENSZ és Irak közötti, 2020–2024-re vonatkozó legfontosabb fejlesztési területeket tartalmazó együttműködési keretrendszer, az UNSDCF⁴ – felvázolva a kormány stratégiai megközelítését a nemzeti SDG-célok megvalósítása érdekében – igazodik a *Fenntartható fejlődés 2030-ig szóló iraki jövőképe* és a *Kurdisztáni regionális kormány Irak 2020 jövőképe* elnevezésű dokumentumokhoz, valamint a 2018–2022-re vonatkozó *Nemzeti Fejlesztési Terv*hez (National Development Program – NDP) és a kormány *Fehér könyvé*hez.

Az UNSDCF – összhangban Irak nemzeti prioritásaival, valamint az NDP-vel és SDG-kkel – az alapvető emberi jogok, a nemek közötti egyenlőség, a hátrányos helyzetű csoportok befogadása és a szakpolitika-alkotási kapacitások fejlesztése alapfeladatokon kívül több stratégiai prioritást is megjelölt. A prioritások – a társadalmi kohézió és a szociális védelem, a gazdasági fejlődés, az elszámoltatható kormányzás, hatékony intézmények és szolgáltatások előmozdítása, végül a környezetvédelem, fenntartható megoldások keresése és az éghajlatváltozással szembeni ellenálló képesség előmozdítása – sajnos sok esetben inkább

⁴ UN Sustainable Development Cooperation Framework – az ENSZ Fenntartható Fejlesztési Együttműködési Keretrendszere, korábban United Nations Development Assistance Framework – UNDAF.

csak célok szintjén maradnak meg. A megvalósítás az UNCT⁵ feladata lenne, de az egyelőre akadozik. Az ENSZ szerepvállalásának kulcsfontosságú fókuszterületei közé tartoznak a fiatalok és önkéntes csoportok bevonása a közösségi cselekedetekbe, a kulturális örökségvédelem és helyreállítás, illetve az emberi jogok előmozdítása, beleértve a kiszolgáltatott rétegek jogait is. A nemzeti intézményi kapacitások fejlesztése érdekében a partnerségek elengedhetetlenek a 2030-as tervek eléréséhez. Az innovatív megoldások megtalálásába be kell vonni a politikai döntéshozókat és a tervezési osztályokat, hogy reagálni lehessen a fejlesztési kihívásokra. Ennek érdekében az ENSZ megerősítette a kormánnyal, a magánszektorbeli partnerekkel, egyetemekkel, civil és kutatással foglalkozó szervezetekkel történő közös munkát, főleg az adatmegosztást és a koordinációt.

A Humanitárius Reagálási Terv (Humanitarian Response Plan – HRP) 1,5 millió kiszolgáltatott ember támogatását vállalta az ENSZ iraki segítségnyújtási misszióján (United Nations Assistance Mission for Iraq – UNAMI)⁶ és a koronavírus-járvány hatásait is kezelő társadalmi-gazdasági választerven (Socio-Economic Response Plan – SERP) keresztül. Az utóbbit 2020-ban dolgozták ki. Lényege, ami a teljes újjáépítés és a fejlesztés jelmondata is: „senki ne maradjon le”. A SERP-en keresztül az ENSZ más partnerekkel együttműködve támogatja a kormány társadalmi-gazdasági stabilitását biztosító képességét.⁷

Az iraki misszió három legjelentősebb akciója volt az elmúlt időszakban a 2014-es vészhelyzeti reagálás, amikor az Iszlám Állam (IÁ) jelentős területeket hódított meg és félelemben tartotta a népeiséget, az ezt követő stabilizálás 2016-ban, végül a helyreállítás és az újjáépítés 2018-ban.

Az ENSZ Humanitárius Ügyek Koordinációs Hivatala (UN Office for the Coordination of Humanitarian Affairs – UN OCHA) felmérései alapján Irakban továbbra is komoly szükség van a beavatkozásra, a segítségnyújtásra, továbbá a nemzetközi fejlesztésekre. A 2014–2017-es válság és a belső menekültek helyzetének kezelése, valamint a világjárvány negatív hatásainak csökkentése az elmúlt időszak fontos prioritásai voltak. Folytak az ország újjáépítésére és a helyi gazdaságok fellendítésére irányuló erőfeszítések. Az elüldözött hátrányos helyzetű közösségek visszatérésének útjában főképpen a biztonsági aggályok, a társadalmi összetartás és a szolgáltatások hiánya, a dokumentációval kapcsolatos kérdések, a megélhetési nehézségek, a fel nem robbant lőszeres problémája, valamint a megsemmisült vagy sérült házak ügyei állnak.

A rászorulókat elérése mind a közigazgatási akadályok, mind a világjárvány következtében bevezetett korlátozások miatt jelentős kihívást jelentett az elmúlt időszakban.⁸ Az olajárak

⁵ Az UNCT (United Nations Country Team) 132 olyan országban, ahol ENSZ-programok futnak, az országokért felelős csoport, mely magában foglalja az összes ENSZ-szervezetet, amely a programországokban a fenntartható fejlesztéssel, vészhelyzettel, helyreállítással és átmenettel foglalkozik.

⁶ Az iraki missziót Jeanine Hennis-Plasschaert vezeti két helyettes támogatásával: Ingibjörg Sóllrún a politikai ügyekért és a választási segítségnyújtásért felelős főtisztár-helyettes, Irena Vojáčková-Sollorano SRSG-helyettes pedig Irakban rezidens és humanitárius koordinátorként irányítja a humanitárius és fejlesztési erőfeszítéseket. Az UNAMI jelenlegi mandátuma az iraki kormány kérésére számos kulcsfontosságú területre terjed ki, beleértve a tanácsadást, támogatást és segítségnyújtást a kormánynak és az iraki népnek a nemzeti és közösségi szintű befogadó politikai párbeszéd előmozdítása érdekében.

⁷ Valeria Vilardo: Gender Profile – Iraq: A situation analysis on gender equality and women’s empowerment in Iraq. 12. 2018. <https://oxfamilibrary.openrepository.com/bitstream/handle/10546/620602/rr-gender-profile-iraq-131218-en.pdf> (Letöltés időpontja: 2021. 12. 28.)

⁸ Humanitarian Bulletin (09. 2021). OCHA Iraq. https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/september_2021_humanitarian_bulletin_final.pdf (Letöltés időpontja: 2022. 01. 15.)

2020 elején bekövetkezett csökkenése is tovább növelte a társadalmi-gazdasági sebezhetőséget. A munkanélküliség egyre komolyabb gond, ahogy az élelmiszerekre fordított átlagos kiadások emelkedése is. A hozzáférést a jogi és a közösségi alapú támogatásokhoz akadályozta a koronavírus terjedésének mérséklését szolgáló szabad mozgás korlátozása. Mindennek máig ható lelki következményei vannak a társadalomban. Nemzetközi szempontból az ENSZ fejlesztési programja (United Nations Development Programme – UNDP) a legjelentősebb azok közül, amelyek az iraki háború okozta károk enyhítésében közreműködnek. 90 000 irakinak nyújtottak megélhetési támogatást a felszabadulást követően Anbár, Dijála, Kirkuk, Ninive és Szaláh ed-Dín kormányzóságokban.⁹ Bár jelentős újjáépítéseket hajtottak végre az Iszlám Állam elleni katonai műveletek által legsúlyosabban érintett öt kormányzóságban, sok millió iraki számára még nem sikerült tartós megoldást biztosítani. A belső menekülteken kívül a fogyatékkal élők, a gyermekek, a nők és a kisebbségek vannak a legnehezebb helyzetben.

Nemzetközi jogvédő szervezetek munkája

Az Amnesty International, a világ egyik legnagyobb nemzetközi jogvédő szervezete Irakban is tevékenykedik. Legutóbb a 2019. október 1-jén kezdődött kormányellenes tömeges tiltakozásokkal szembeni atrocitások ellen lépett fel az Iszlám Állam jezidik ellen elkövetett népirtását követően. A Global Center for the Responsibility to Protect (röviden R2P) szervezet is meghatározó szerepet játszik az iraki helyzet stabilizálásának előmozdításában. 2008-ban olyan személyek hozták létre, mint Kofi Annan volt ENSZ-főtitkár, Mary Robinson, aki az ENSZ emberi jogi főbiztosa volt 2002-ig, valamint a világ öt vezető nemzetközi nem kormányzati szervezete (a Human Rights Watch, az International Crisis Group, az Oxfam International, a Refugees International és a World Federalist Movement). A globális központ a válságsegítés céljából érdekképviseletet folytat, kutatásokat és stratégiai tervezést végez, emellett együttműködik a nem kormányzati szervezetekkel és a kormányokkal is. A legfontosabb feladata az ENSZ 2005-ös eredménydokumentumának elfogadása óta az emberek megvédése a népirtástól, a háborús bűnöktől, az etnikai tisztogatástól és az emberiség elleni bűncselekményektől. A nemzetközi közösségnek komoly felelőssége van ebben. A szervezet rendszeres elemzést ad azokról a tényezőkről, amelyek bármely közösséget tömeges bánthatlanságok veszélyének teszik ki, és megmutatja a nemzetközi válaszlépések ütemtervét, a további bűncselekmények megelőzésére javasolt intézkedések sorozatát.

Az UNAMI is nyomatékosította, hogy az iraki hatóságok súlyos emberi jogi jogsértéseket és visszaéléseket követtek el, beleértve fegyvertelen tüntetők szándékos meggyilkolását, valamint könnygázzal és kábítógránátokkal történő visszaélést. A biztonsági erők több mint 3000 tüntetőt vettek őrizetbe önkényesen, sokakat rossz bánásmódnak vagy kínzásnak kitéve. Az UNAMI a milíciák és az azonosítatlan harmadik felek által végrehajtott erőszakos eltűnéseket és a tüntetők önkényes letartóztatásait is dokumentálta. Ali Jaszeb Hattab emberi jogi ügyvédet sokakkal együtt vélhetőleg a Népi Mozgósítási Egységek (Popular Mobilization Unit – PMU) tagjai rabolták el 2019. október 8-án. A biztonsági erők legalább 600 tüntetőt

⁹ Emerging from conflict: Wansah's journey to rebuild. UNDP, 22. 04. 2021. <https://www.iq.undp.org/content/iraq/en/home/stories/2021-stories/04/emerging-from-conflict--wansahs-journey-to-rebuild-.html> (Letöltés időpontja: 2021. 09. 03.)

öltek meg éleslőszerrel a demonstrációk során.¹⁰ A Kurdisztáni Regionális Kormányzat (KRR) biztonsági erői feloszlatták a tiltakozásokat, és rengeteg tüntetőt letartóztattak.¹¹

A koronavírus terjedésének megakadályozása érdekében elrendelt korlátozások és egyéb intézkedések nagyon hátrányosan érintették Irakban a belső menekülteket. Több ezer embert kitelepítettek.¹² Ez akadályozhatja hozzáférésüket a humanitárius segítségnyújtáshoz. Az Iszlám Állammal esetleg kapcsolatban álló belső menekültek kollektív büntetésnek voltak kitéve. Több ezren eltűntek, miután az iraki biztonsági erők – köztük a PMU¹³ – fogságába estek, miközben az IÁ által birtokolt területekről menekültek. Az IÁ fogságát túlélő jezidi gyerekek és nők is komoly nehézségekkel szembesültek a jogokhoz és a jóvátételhez való hozzáférésben. Adil Abdul-Mahdi iraki miniszterelnök 2019. október 1. után nyomozást rendelt el tüntetők meggyilkolása és megsebesítése ügyében, és ígéretet tett családtagjaiknak a kártérítésre. Az év végéig azonban nem hozták nyilvánosságra e vizsgálatok eredményeit, ami tovább szította a tiltakozásokat. A biztonsági erők által elkövetett erőszak az iraki politikai és törzsi vezetők felháborodását váltotta ki, aminek következtében Adil Abdul-Mahdi november 29-én lemondott, hogy a törvényhozás mielőbb új kormányt választhasson.

A kormányellenes tüntetések 2020-ban kiújultak Dél-Irakban (leginkább Bagdadban, Bászrában és Naszrjában), és egészen addig tartottak, amíg a koronavírus-járvány átmenetileg le nem fékezte őket. Május 7-én új központi kormány alakult Musztafa al-Kadimi vezetésével. Irak kurd területein egész évben tiltakozást tartottak a köztisztviselők késedelmes vagy ki nem fizetett díjazása miatt. 2020. október 7-én a helyi rendőrség és a KRR biztonsági erői razzsiát tartottak Sherwan Sherwani újságíró otthonában, Erbilben, és magyarázat nélkül, fegyverrel letartóztatták. Október 26-ig tartották fogva, és másnap találkozhatott csak ügyvédjével. A KRR hatóságai később kijelentették, hogy az iraki büntető törvénykönyv értelmében „közbiztonság veszélyeztetésével” vádolják. Hat év börtönrre ítélték.

Férfiak és fiúk ezrei tűnnek el még mindig, miután önkényesen őrizetbe vették őket a tüntetéseken való részvétel vagy az IÁ-hoz fűződő feltételezett kapcsolataik miatt. Az iraki központi kormány és a KRR nem teljesítette azt a vállalást, hogy garantálják az IÁ kezei közül szabaduló jezidi gyermekek, valamint a rabszolgaságot túlélő jezidi nők és lányok egészséghez, oktatáshoz, jogi segítségnyújtáshoz és lelki gyógyuláshoz való jogát. Az elrabolt, rabszolgasorba vagy harcra kényszerített, megerőszkolt és más módon megkínzott, komoly emberi jogi visszaélések áldozatainak kitett jezidi gyermekek továbbra is jelentős kihívásokkal néznek szembe, miután visszatérnek családjaikhoz. Sokan nem tudtak újra beiratkozni az iskolába, és akadályokba ütköztek az új vagy helyettesítő anyakönyvi okmányok megszerzése előtt, amelyek Irakban elengedhetetlenek az alapvető jogok gyakorlásához. A belpolitikai állapotok jelentősen romlottak egészen addig, míg 2021. október 10-én végre előrehozott parlamenti választásokat tartottak.

¹⁰ Global Center for Responsibility to Protect. 15. 09. 2020. <https://www.globalr2p.org/countries/iraq/> (Letöltés időpontja: 2022. 02. 15.)

¹¹ Larisa Epatko: Voices from the Frontlines: Iraqis are 'just wishing for a better life'. Peace Insight, 16. 01. 2020. <https://www.peaceinsight.org/en/articles/voices-frontlines-iraqis-are-just-wishing-better-life/?location=iraq&theme=human-rights> (Letöltés időpontja: 2022. 02. 28.)

¹² 2014 óta 1 198 940 fő a kitelepítettek száma. The World Factbook (2021) – Iraq. CIA. <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/iraq/#military-and-security> (Letöltés időpontja: 2022. 02. 28.)

¹³ PMU, vagy másképpen Popular Mobilization Forces (PMF), vagy People's Mobilization Committee (PMC), kb. 50 különböző katonai egységből álló iraki állami harci egység, 122 ezer harcossal, többségében síitákat, de szunnitákat, keresztényeket is tömörít. 2014-ben az Iszlám Állam legyőzésére hozták létre.

Az R2P elemzése szerint a kulturális identitást és a vallási hűséget különféle iraki erők és hatóságok manipulálják, ami veszélyt jelenthet az ország hosszú távú politikai stabilitására és társadalmi kohéziójára. A PMF-hez állítólagosan kapcsolódó milíciák által elkövetett célzott támadások és emberrablások növelik az erőszak kockázatát, a szélsőséges csoportok, köztük az IÁ kihasználhatják az instabilitás új hullámát és további erőszakot követhetnek el a civilek ellen. Az iraki kormánynak folyamatos nemzetközi segítségre van szüksége ahhoz, hogy betartsa védelmi kötelezettségét.

Nemzetközi válasz az elkövetett bűncselekményekre

2017. szeptember 21-én az ENSZ Biztonsági Tanácsa engedélyezte az IÁ által elkövetett bűncselekmények elszámoltathatóságát elősegítő ENSZ-nyomozócsoport (UNITAD¹⁴) felállítását, hogy bizonyítékokat gyűjtsön az IÁ által Irakban elkövetett lehetséges atrocitásokkal kapcsolatban. Az UNITAD 160, az IÁ-hoz köthető személyt azonosított, akiket jogilag felelősségre vonhatnak tömeges bántalmazásokért. Befejezték 17 tömegsír feltárását a szindzsári Kajo faluban és környékén. 2019 októbere óta az UNAMI vezetője, az ENSZ főtitkára, az ENSZ Emberi Jogi Főbiztosának Hivatala és az ENSZ hat különleges előadója nyilatkozatot tett közzé, amelyben elítélték a tiltakozók törvénytelen meggyilkolását, az iraki hatóságokat az erőszak beszüntetésére sűrgették, és elszámoltathatóságra szólították fel. Az iraki kormánynak olyan magatartási kódexet kell bevezetnie a biztonsági erők számára, amely az egyetemes emberi jogok tiszteletben tartásán alapul. Az iraki hatóságoknak azonnali vizsgálatot kell végezniük a fegyvertelen polgári tüntetőkkel szembeni halálos és aránytalan erőszak alkalmazásáról, és érdemi biztonsági reformot kell végrehajtaniuk. A PMF-et és az összes többi nem állami fegyveres csoportot le kell szerelni, és gondoskodni kell a társadalmi integrációjukról. Az iraki kormánynak olyan jogszabályokat kell elfogadnia, amelyek lehetővé teszik a népiertás, a háborús és az emberiség elleni bűncselekményekkel kapcsolatos kategóriák nemzeti jogba való beépítését. A múltbeli iraki atrocitások minden elkövetőjét – hovatartozásától függetlenül – felelősségre kell vonni bűneikért.¹⁵

A KISEBBSÉGEK BÁNTALMAZÁSA

Az Egyházak Világtanácsa 2014 augusztusában egy küldöttséget bízott meg azzal, hogy tárja fel az IÁ által elüldözött keresztény kisebbség helyzetét, közvetlenül azt követően, hogy a „kalifátust” létrehozták és a legdurvább bántalmazások történtek. A küldöttséget megrendítette az, amivel szembesültek. Tapasztalataikról beszámoltak az ENSZ emberi jogi tanácsának is, illetve ajánlásokat fogalmaztak meg, melyeket továbbítottak az ENSZ részére.

Az Egyházak Világtanácsa Nemzetközi Ügyekért Felelős Egyházbizottságának írásos nyilatkozata¹⁶ az ENSZ emberi jogi tanácsának 2014. szeptember 1-jén tartott, kifejezetten Irakkal foglalkozó rendkívüli ülészakára került be. A küldöttség tapasztalata: annak

¹⁴ United Nations Investigative Team to Promote Accountability Against Da'esh/ISIL Crimes.

¹⁵ More than 600 people killed during anti-government protests from October 2019 to February 2020. Global Center for Responsibility to Protect, 15. 09. 2020. <https://www.globalr2p.org/countries/iraq/> (Letöltés időpontja: 2022. 02. 15.)

¹⁶ Written Statement by the Commission of Churches on International Affairs of the World Council of Churches – CCIA/WCC. <https://www.oikoumene.org/programme-activity/ccia> (Letöltés időpontja: 2022. 02. 12.)

ellenére, hogy a keresztény jelenlét őshonos, mind a keresztények, mind a tárgyi emlékeik nagy része eltűnik. Az IÁ katonái áttérésre kényszerítették őket, ellenkező esetben menekülniük vagy meghalniuk lehetett. Templomaikat, szent tárgyaikat megszentégtelenítették és megsemmisítették. Ezek a csoportok azóta sem tudták kiheverni a bántalmazást. Fontos lenne azok felelősségre vonása, akik anyagi támogatást nyújtottak az IÁ-nak, és akik támogatták és terjesztették az ezt mozgó ideológiát, illetve más hasonló mozgalmakat. Szintén megfogalmazódott, hogy az egész régióban véget kell vetni a büntetlenség kultúrájának, és kellő figyelmet kell fordítani arra, hogy Irakban és Szíriában háborús és emberiség elleni bűncselekményekkel foglalkozó különleges bíróságot hozzanak létre.¹⁷ A Biztonsági Tanács kötelező érvényű határozata hatékony intézkedéseket tartalmazott az IÁ további pénzeszközöktől és anyagi támogatástól való megfosztására vonatkozóan. Kiemelkedő fontosságú az Európai Parlament állásfoglalására irányuló indítvány a háborús bűncselekmények és az emberiség elleni bűncselekmények, többek között a népiirtás során elkövetett emberi jogok megsértése elleni fellépésről.¹⁸ Ez a nemzetközi jogi összefogás talán elegendő ahhoz, hogy mindez a jövőben ne ismétlődhesen meg.

A Minority Rights Group International munkája és vizsgálata különösen az iraki kisebbségek áttekintése kapcsán nélkülözhetetlen. A lakosság megközelítőleg 96%-a muszlim, közülük is sokan valamilyen etnikai kisebbséghez tartoznak. Az alábbi csoportok alkotnak kisebbségeket Irakban: szunnita arabok (32–37%, de a becslések jelentősen különböznek), kurdok (15–20%), türkmének (3% – maximum 3 millió), sabakok (250 000), szíriai menekültek és menedékkérők (220 787), roma vagy kawliyah csoport (50 000–2 000 000), sabian mandeánok (3500–5000), faili (síita kurdok), palesztin menekültek (10 000–15 000), cserkesz szunniták (2000), asszírok (500 000), örmények és zsidók (50 000–200 000).¹⁹

Minden kisebbségi csoport sokat szenvedett, de különösen a jezidiek (500 000), akik etnikai szempontból kurdok, vallásukban keveredik az iszlám és a zoroasztrianizmus, a kereszténység és a zsidó vallás. A 2005-ös alkotmány szerint védett vallási csoportot alkottak, 2014 előtt a Ninivei-fennsíkron éltek, de 2014-től a terroristák 5000 jezidit megöltek, több ezer nőt és gyermeket elhurcoltak szexrabszolgának vagy gyermekkatonának, több tízezer pedig elmenekültek a kegyetlenség elől. A kaka'i (200 000) egy etnikai gorán kurd nép, a szinkretikus vallás jellemzi őket (amelyet Sahak szultán alapított a 14. század végén), Irán nyugati részén kívül Kelet-Irakban élnek. A más néven jansanizmust alig említik a történelmi vallási könyvek, mivel tanai és rituáléi nagyrészt titkosak. A bahá'í (kevesebb mint 1000) a 19. században, Perzsiában alapított vallás, különösen a muszlim világban üldözik, ma is sok helyen hivatalosan betiltott. Magyarországon működik ilyen közösség. Bahá'u'lláh azt az üzenetet közvetíti, hogy a vallások lényegében egy ugyanazon, Istentől jövő, folyamatosan fejlődő nevelési folyamat részei. A keresztények (0,8% – 500 000) a terrorcsoport fenyegetéseire csak áttéréssel, a dzsizja adó megfizetésével vagy meneküléssel reagálhattak, ha el akarták kerülni a halált. A jelentős diszkrimináció ellenére a keresztény vallási közösség generációkon át tartó történelmi jelenléte miatt mégis megvédheti magát a politikai nyomás alól. A keresztények száma nagyon visszaesett,

¹⁷ Bálint Gáborral (Ökumenikus Segélyszervezet) 2021. november 20-én készített interjú alapján.

¹⁸ 2016/2239(INI) Addressing human rights violations in the context of war crimes, and crimes against humanity, including genocide. Legislative Observatory. European Parliament. <https://oeil.secure.europarl.europa.eu/oeil/popups/printficheglobal.pdf?id=673324&l=en> (Letöltés időpontja: 2022. 04. 04.)

¹⁹ Minority Rights Group International. <http://www.minorityrights.org/5726/iraq/iraq-overview.html> (Letöltés időpontja: 2022. 02. 15.)

létezésüket szinte csak annak köszönhetik, hogy az egyház nemcsak vallási, hanem egyben szociális intézmény is,²⁰ vagyis gondot visel a hívekre.

A HITALAPÚ SZERVEZETEK MUNKÁJA

Hatalmas jelentőséggel bírnak a helyi, keresztény szervezetek, mint például az *Új Remény Trauma Központ* (New Hope Trauma Center – NHTC) vagy a Ninive Humanitárius Segélyszervezet²¹ (Humanitarian Nineveh Relief Organization – HNRO), melyek helyi támogatói tevékenységét leginkább a londoni székhelyű Overseas Development Institute nemzetközi fejlesztési és humanitárius kutatószervezet tárta fel a Nyitott ajtók (Open Doors)²² szervezettel együttműködésben. Ez utóbbi online módon, félig strukturált arab vagy angol nyelvű interjúk segítségével vizsgálta a helyi keresztény közösségekhez kapcsolódó hitalapú civil szervezetek működését.²³ Összesen 19 interjú készült.

Az NHTC-t 2015-ben alapították meg a Szt. Rita Remény Kezei (St. Rita Hands of Hope) amerikai nonprofit alapítvány, illetve az iraki és a michigani Káld Katolikus Egyház támogatásával. Kulturális, képzési és közösségi programokat szervez. A központ egy Irakból Amerikába kitelepült káld paphoz kapcsolódik, és pszicho-szociális segítséget nyújt Alkosban, de egyben traumatológiai központ is, melynek kiemelkedő szerepe van különösen az IÁ uralmának borzalmait átélt nők és fiatalok segítésében.

A HNRO a Behnam Benoka atya által létrehozott egészségügyi profilú egyházi karitatív szervezet, mely klinikaként indult az IÁ által ellenőrzött régiókból elmenekülni kényszerült személyek megsegítése céljából, és diszkrimináció nélkül áll rendelkezésre minden segítséget szenvedő személy részére Észak-Irakban, Erbilben, Ainkavában. Mindkét helyi civil szervezet erős és több szállal kapcsolódó viszonyt ápol az iraki keresztény egyházzal, emellett aktívan hozzájárul Irak segélyezéséhez és fejlesztéséhez. Segítségük azokhoz a személyekhez jut el a konfliktusok által sújtott Ninivei-fennsíkon, akik a legnagyobb nélkülözésben élnek. Legnagyobb értékük a helyi közösséggel való különleges kapcsolatukban rejlik. A legfőbb tapasztalat, hogy a helyi vallási szereplőket kell meggyőzni, hogy vegyenek részt a humanitárius koordinációban és fejlesztésben, a segítő beszélgetésekben. Ők ismerik a helyi emberek igényeit, ezért még azt megelőzően tudnak tenni értük, hogy azok megfogalmazzák az igényeiket. A helyi hitszereplők a helyi igények kielégítésében nagy szerepet játszanak. Ahogy önkéntes orvosok is bekapcsolódtak, egyre többen jöttek segítséget kérni. Először csak egy sátor volt, majd ebből egy klinika lett, amely hamarosan jótékonyági szervezetté nőtte ki magát.

Ez utóbbi két szervezet tevékenységének vizsgálatából levonható, hogy a vallási közösségek helyi képviselőinek legnagyobb erősségét saját személyes helyi jelenlétük adja. Segítő

²⁰ Open Doors. World Watch list 2021. 17. <https://media.opendoorsuk.org/document/pdf/WorldWatchListreport-2021.pdf>; World Watch list 2022. <https://www.opendoors.org/en-US/persecution/countries/> (Letöltés időpontja: 2022. 02. 15.)

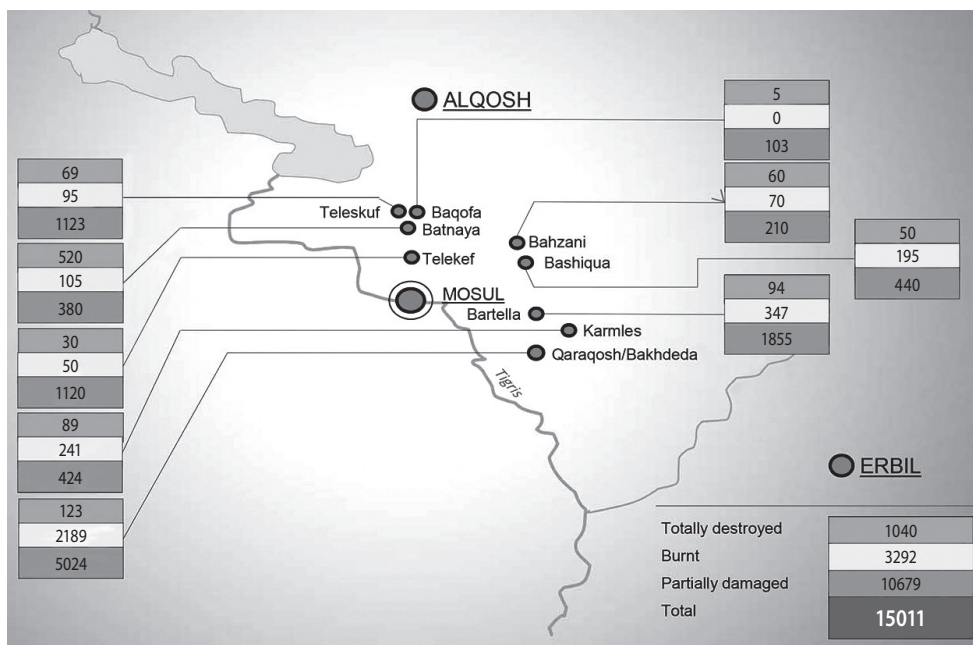
²¹ Humanitarian Nineveh Relief Organization, 2020. <https://hnroiraq.org/> (Letöltés időpontja: 2022. 02. 15.)

²² Az Open Doors egy felekezeten kívüli misszió, amely üldözött keresztényeket támogat a világon. A szervezet kiterjedt vizsgálatai alapján a keresztényüldözésről minden évben egy rangsort készít. Az egész világon figyelik a keresztényüldözést, kutatási eredményeiket rendszerezik. A World Watch List alapján Irak a 2020-es 15. helyhez képest 2021-ben a 11. helyen, 2022-ben pedig a 14. helyen szerepel. <https://www.opendoorsca.org/world-watch-list/country-profiles/> (Letöltés időpontja: 2022. 02. 15.)

²³ Az Open Doors szervezettel együttműködésben Kathryn Kraft PhD, a Kelet-londoni Egyetem előadója és a World Vision keresztény nemzetközi szervezet vezető kutatási tanácsadója készítette el az elemzést.

munkájukban kulcsszerepet játszik kapcsolati hálózatuk és mindazon kulcsszemélyek ismerete, akik tevékenységük végzéséhez elengedhetetlen fontosságúak, az ebből táplálkozó erős bizalmi viszonyokon nyugvó munkájuk nélkülözhetetlen.²⁴

Az egyházi támogatók közül kimagaslik a vatikáni Segély a Rászoruló Egyháznak (Aid to the Church in Need – ACN) elnevezésű segélyszervezet, mely szerteágazó munkájával segíti az újjáépítést. Az általa 2017. március 27-én létrehozott és Irakban működtetett Ninive Újjáépítési Bizottság az elmúlt években 6,43 millió euróval finanszírozta 2086 lakás helyreállítását a Ninivei-síkságon, ami a régióban újjáépített lakások több mint egyharmada.²⁵ A szervezet naprakész kutatási eredményeiből tudhatjuk, hogy Irakban jelenleg három felnőttből kettő munkanélküli, és a keresztények között még ennél is magasabb a munkanélküliségi arány, főleg a fiatalok körében. Sokan megélhetési nehézségekkel szembesülnek, 6 millióan külső segítségre szorulnak. Az iraki keresztények támogatásában és megtartásában vezető nemzetközi adományozóként elismert ACN megbecsültséget élvez mind a helyszínen, mind nemzetközi szinten. A Ninive Újjáépítési Bizottság adatai szerint az IÁ pusztítása idején 14 000 regisztrált család menekült el Moszulból és a Ninivei-fennsíkról, és még most is Erbilben kényszerülnek élni. 15 011 megrongált (részben vagy teljesen elpusztított, leégett) ház van, közülük 14 828 házat regisztráltak újjáépítés céljából, és már 8166 ház felújítása lezajlott a nemzetközi szervezetek összefogása eredményeként.

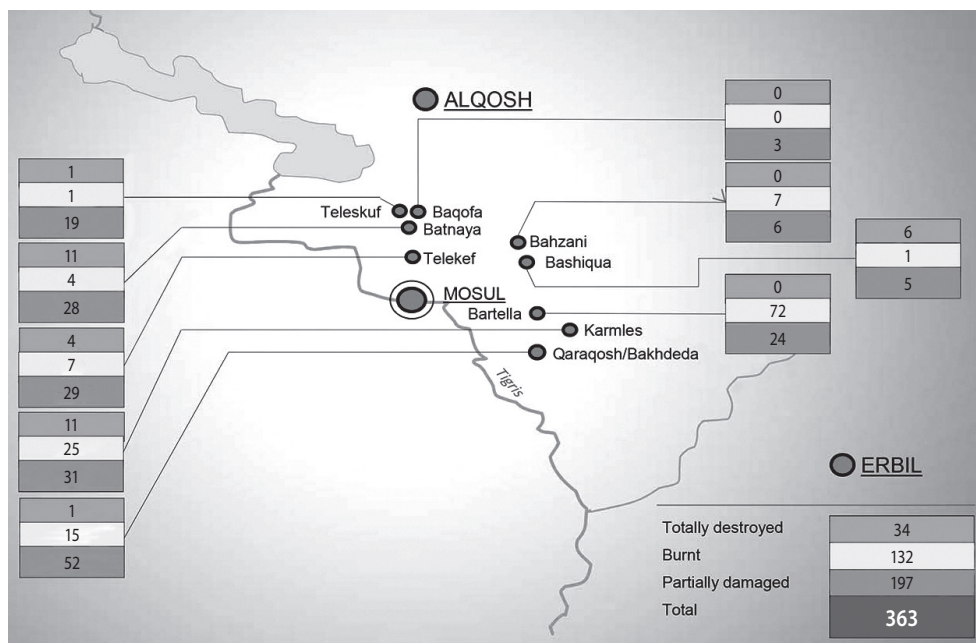
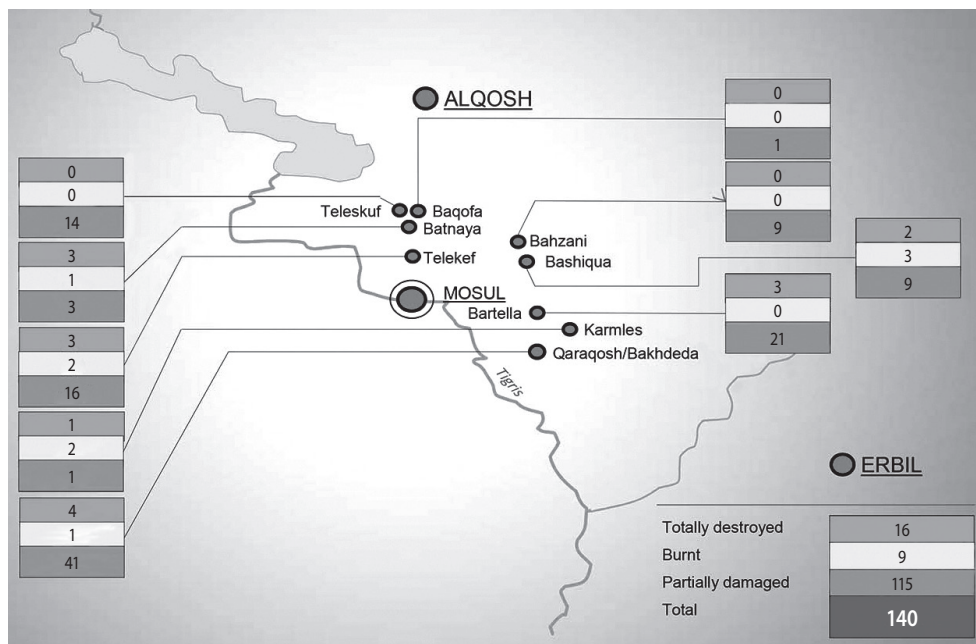

1. ábra *Megrongált magánházak a Ninivei-fennsíkon*²⁶

²⁴ John Bryant: The humanitarian response in Iraq: support beyond international assistance in Mosul. Humanitarian Policy Group, ODI, 2019, 17. <https://cdn.odi.org/media/documents/12782.pdf> (Letöltés időpontja: 2022. 01. 15.)

²⁵ ACN International. <https://acninternational.org/?s=iraq&lang=en> (Letöltés időpontja: 2022. 02. 15.)

²⁶ Destruction in the Niniveh Plains – without Mosul. Niniveh Reconstruction Committee, 04. 04. 2020. <https://www.nrciraq.org/wp-content/uploads/2020/04/private-houses-april-2020.jpg> (Letöltés időpontja: 2022. 02. 15.)

2. ábra Megrongált egyházi épületek a Ninivei-fennsík²⁷3. ábra Megrongált középületek a Ninivei-fennsík²⁸

²⁷ Destruction in the Niniveh Plains – without Mosul. Niniveh Reconstruction Committee, 11. 05. 2017. <https://www.nrciraq.org/wp-content/uploads/2017/04/church-properties-updated-11may.jpg> (Letöltés időpontja: 2022. 02. 15.)

²⁸ Destruction in the Niniveh Plains – without Mosul. Niniveh Reconstruction Committee, 03. 04. 2017. <https://www.nrciraq.org/wp-content/uploads/2017/04/public-properties-updated-3april.jpg> (Letöltés időpontja: 2022. 02. 15.)

Georges Jahola atya úgy írja le a helyzetet, hogy „természetesen még nem minden pozitív, az országunk hatalmas gondokkal küzd, de egy dolog biztos: ha a keresztények a világ minden részéről nem segítenék az ittenieket, már mindenki elmenekült volna”.²⁹ Az ACN-hez hasonlóan a magyar kormány is a templomok és a lakóházak újjáépítését tartja a legfontosabbnak, mert így biztosítható az iraki keresztények helyben maradása. Olyan más nemzetközi keresztény szervezetek is részt vesznek az újjáépítésben, mint a World Vision vagy a Nemzetközi Vöröskereszt.

Az Ökumenikus Segélyszervezet magyar csoportja 2003-tól van jelen Irakban, 2016-ban erbíli székhellyel helyi képviselőket is megnyitották. A cél a visszatelepülő családok és a belső menekültek támogatása humanitárius és fejlesztési programok végrehajtásával. Az iraki tevékenységet a magyarországi központi iroda felügyeletével, az erbíli és a bagdadi humanitárius képviselőken keresztül helyszínre delegált magyar munkatársakkal, valamint helyi szakértőkkel és partnerekkel történő együttműködésben végzik. Az IÁ pusztítása során bajba jutott családok házáinak rekonstrukciója a legfontosabb, hogy a visszatelepülés és a helyben maradás támogatása megvalósulhasson. Az iskolák felújítása is nélkülözhetetlen ahhoz, hogy a belsőmenekült-táborokból visszatérő gyermekek újra részt vehessenek az oktatásban és társaikkal együtt fejlődhessenek. A tiszta vízhez való hozzáférés számos iraki településen és a táborokban is mindennapos küzdelmet jelent a családoknak. Az elmúlt évek során a szervezet több településen mesterséges tavak létrehozását, víztartályok, öntözőcsatornák rehabilitálását, vízhálózatok rekonstrukcióját végezte, ezzel javítva több tízezer lakos életkörülményeit, ahol a mezőgazdaság sok család számára jelenti a megélhetést. A belsőmenekült-táborokban élő fiatalok és felnőttek képzése is nagyon fontos, hogy egy napon visszatérhessenek egykori otthonukba, és munkát vállalva gondoskodhassanak családjairól. A koronavírus-járvány megjelenése óta még fontosabbá vált a megfelelő egészségügyi ellátás megteremtése különösen a lerombolt településeken és a belsőmenekült-táborokban. Mindezen célokat a Qudra programon keresztül sikerül megvalósítani, mely az Európai Unió által finanszírozott többéves fejlesztési projekt. Célja az Irakban letelepedett szíriai menekültek, az iraki belső menekültek és az őket befogadó kiszolgáltatott közösségek életkörülményeinek javítása elsősorban megélhetési lehetőségek megteremtése és a civil társadalom szereplőinek kapacitásfejlesztése útján.³⁰

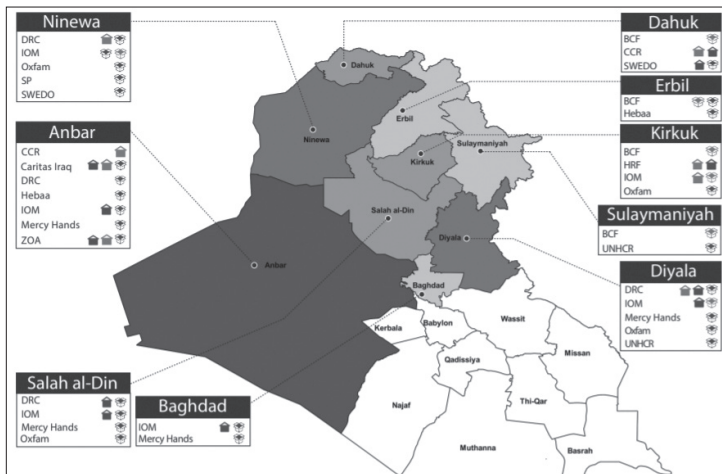
EGYÉB HELYI ÉS NEMZETKÖZI SZERVEZETEK FEJLESZTÉSI CÉLÚ ÖSSZEFOGÁSA

Az Irakban zajló segélyezésben és fejlesztésben a nemzetközi szervezeteken kívül a Maszúd Barzani, a kurdisztáni területek korábbi vezetője által támogatott nem kormányzati szervezet, a Barzani Jótékonyági Alapítvány (Barzani Charity Foundation – BCF) jelentős, amely elsősorban politikai alapon szerveződik Dahúk, Erbíl, Kirkuk és Szulejmánija kormányzóságokban.

A 4. ábra egy dán (Danish Refugee Council – DRC), két holland (Socialist Party – SP; Dutch Relief Organization – DRO), egy svéd (Swedish Development Aid – SDA), egy iraki (Mercy Hands for Humanitarian Aid – MHHA) és a magyarul Nemzetközi Migrációs Szervezetként ismert IOM (International Organization for Migration) északi régióbeli szerepvállalását foglalja össze.

²⁹ Szilágyi-Kiss Hajnalka: Irakban Magyarország segít – A Hungary Helps Program biztonságpolitikai vonatkozásai. In: Újházi Lóránt (szerk.): Budapest-jelentés a keresztényüldözésről. Mondat Kft., Vác, 2020, 330.

³⁰ Irak. Ökumenikus Segélyszervezet. <https://segelyszervezet.hu/irak/> (Letöltés időpontja: 2022. 02. 12.)

4. ábra Irak északi régiójában segítséget nyújtó humanitárius szervezetek, 2021. október³¹

Az IOM jelentése szerint 2014 januárja és 2021 júliusa között országsszerte 1,2 millió belső menekültet³² és 4,88 millió országon belüli kényszerű hazatérőt azonosítottak. A belső menekültek száma tovább csökkent (a 2017. decemberi 2,6 millióról 2021. júliusig 1,2 millióra), míg a hazatérők száma nőtt (a 2017. december végi 3,2 millióról 2021. július végére 4,88 millióra). A lakóhelyüket elhagyni kényszerült személyek 15%-a táborban él, míg 76%-uk jelenleg magánszálláson (bérelt szálláson vagy fogadó családnál), 9%-uk viszont továbbra is csak valamiféle menedéket biztosító befejezetlen, elhagyott épületben húzhatja meg magát.³³

KÖVETKEZTETÉSEK

Az Irakra jellemző gyenge államiság és a strukturális kihívások szinte vonzzák a külső szereplők jelentős befolyását, legyen az akár egy ország vagy csak egy nemzetközi szervezet, amely éppen valamilyen kihívást kezel. Előfordul, hogy a külső fél humanitárius segélyezési és fejlesztési projektjein keresztül avatkozik be a másik ügyeibe, és nyer egyre komolyabb befolyást, ahogy a korábbi térképen is látható. Különösen Irak esetében a terrorizmus elleni közös küzdelem az egyik legjobb példa a nemzetközi összefogásra. A Global Terrorism Database szerint Irak 2019-ben a világ négy leginkább fenyegetett országa közé tartozott. A biztonsági helyzet 2006–2007 között volt a legrosszabb, amikor a világ összes merényletének több mint 30%-át itt követték el, és a terrorcselekmények áldozatainak több mint a fele itt halt meg.³⁴

³¹ Iraq. Global Shelter Cluster, 22. 11. 2021. <https://www.sheltercluster.org/iraq/documents/iraq-shelter-cluster-3ws-operational-presence-october-2021> (Letöltés időpontja: 2022. 02. 12.)

³² A belső menekültek több mint a fele több mint négy éve tartozik ebbe a kategóriába, közülük 207 000 fő táborokban, 97 600 fő menedékhelyeken és 915 000 fő befejezetlen vagy elhagyott épületekben él. 2021. január közepéig 14 belsőmenekült-tábort zártak be, így a legfőbb az azokon kívüli elhelyezés, különösen a tartós megoldások keresése és a humanitárius segítségnyújtás a korábbi lakóhelyükre visszatérő személyek számára.

³³ Iraq. Global Shelter Cluster.

³⁴ Ablaka Gergely et al.: Irak stratégiai érdekek ütközőpontjában. 2020. 07. 31. In: Elemzések 2020/21. Stratégiai Védelmi Kutatóintézet, 2020. 07. 31., 3. [https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/SVKI_Elemzesek_2020_21_Irak%20strategiai%20erdek%20utkozopontjaban%20\(SVKI\).pdf](https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/SVKI_Elemzesek_2020_21_Irak%20strategiai%20erdek%20utkozopontjaban%20(SVKI).pdf) (Letöltés időpontja: 2022. 01. 12.)

Irak a közeljövőben várhatóan még az eddigiéknél is jobban rá fog szorulni nemzetközi partnerei segítségére, elsősorban a biztonság terén. Sajnos a világjárvány is hatalmas pusztítást végzett, és az ország nem kifogástalan egészségügyi rendszerrel, valamint a hátrányos helyzetben levő rétegek szolgáltatásokhoz való hozzáférését is nagyon megterhelte.

Az iszlám térhódítása erőteljes fenyegetést jelent a keresztény Európa számára is, különösen, hogy az elmúlt időszakban egyre nagyobb és gyorsan növekedő, még ha csak látszólagos muszlim népesség is van jelen. Mivel az iszlám nem alakult át abból a szempontból, hogy miképpen értékeli a nem muszlimokat, számítani lehet arra, hogy a befolyásuk alá kerülőkkel hogyan fognak bánni.³⁵ „*Bizonyos, hogy számos muszlim kormányzat igyekszik megfékezni az általa is szélsőségesnek tartott iszlamista irányzatot, de ahhoz, hogy sikerrel járjanak, egyszerre lenne szükség a gondolkodásmód teljes átalakítására, a dzsiháád deszakralizálására, a politikai hatalom világi jellegének elfogadására és egyes, Koránból eredeztetett dogmák elvetésére.*”³⁶

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 2016/2239(INI) Addressing human rights violations in the context of war crimes, and crimes against humanity, including genocide. Legislative Observatory. European Parliament. <https://oeil.secure.europarl.europa.eu/oeil/popups/printficheglobal.pdf?id=673324&l=en>
- Ablaka Gergely – Csiki Varga Tamás – Csizmazia Gábor – Deák András – Etl-Nádudvari Anna – Háda Béla – Jójárt Krisztián – Kemény János – Pénzváltó Nikolett – Rácz András – Tálás Péter: *Irak stratégiai érdekek ütközőpontjában*. In: Elemzések 2020/21. Stratégiai Védelmi Kutatóintézet, 2020. 07. 31. [https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/SVKI_Elemzések_2020_21_Irak%20strategiai%20erdekek%20utkozopontjaban%20\(SVKI\).pdf](https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/SVKI_Elemzések_2020_21_Irak%20strategiai%20erdekek%20utkozopontjaban%20(SVKI).pdf)
- ACN International. <https://acninternational.org/?s=iraq&lang=en>
- Ali, Maulana Muhammad: *The religion of Islam*. A Comprehensive Discussion of the Sources, Principles and Practices of Islam. National Publication and Printing House, Cairo, 2015.
- Bálint Gáborral (Ökumenikus Segélyszervezet) 2021. november 20-én készített interjú.
- Bryant, John: *The humanitarian response in Iraq: support beyond international assistance in Mosul*. Humanitarian Policy Group, ODI, 2019. <https://cdn.odi.org/media/documents/12782.pdf>
- Destruction in the Niniveh Plains – without Mosul. Niniveh Reconstruction Committee, 03. 04. 2017. <https://www.nrciraq.org/wp-content/uploads/2017/04/public-properties-updated-3april.jpg>
- Destruction in the Niniveh Plains – without Mosul. Niniveh Reconstruction Committee, 11. 05. 2017. <https://www.nrciraq.org/wp-content/uploads/2017/04/church-properties-updated-11may.jpg>
- Destruction in the Niniveh Plains – without Mosul. Niniveh Reconstruction Committee, 04. 04. 2020. <https://www.nrciraq.org/wp-content/uploads/2020/04/private-houses-april-2020.jpg>
- Ellul, Dominique: *Bevezető megjegyzések*. In: Ellul, Jacques: *Iszlám és zsidó-kereszténység*. Bencés Kiadó, Pannonhalma, 2007, 31–40.
- Emerging from conflict: Wansah's journey to rebuild. UNDP, 22. 04. 2021. <https://www.iq.undp.org/content/iraq/en/home/stories/2021-stories/04/emerging-from-conflict--wansahs-journey-to-rebuild-.html>

³⁵ Dominique Ellul: *Bevezető megjegyzések*. In: Jacques Ellul: *Iszlám és zsidó-kereszténység*. Bencés Kiadó, Pannonhalma, 2007, 34.

³⁶ Uo. 38.

- Epatko, Larisa: *Voices from the Frontlines: Iraqis are 'just wishing for a better life'*. Peace Insight, 16. 01. 2020. <https://www.peaceinsight.org/en/articles/voices-frontlines-iraqis-are-just-wishing-better-life/?location=iraq&theme=human-rights>
- Global Center for Responsibility to Protect. 15. 09. 2020. <https://www.globalr2p.org/countries/iraq/>
- Humanitarian Bulletin (09. 2021). OCHA Iraq. https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/september_2021_humanitarian_bulletin_final.pdf
- Humanitarian Nineveh Relief Organization, 2020. <https://hnroiraq.org/>
- Irak. Ökumenikus Segélyszervezet. <https://segelyszervezet.hu/irak/>
- Iraq. Global Shelter Cluster, 22. 11. 2021. <https://www.sheltercluster.org/iraq/documents/iraq-shelter-cluster-3ws-operational-presence-october-2021>
- Klein, F. A.: *The Religion of Islam*. Curzon Press, London, Humanities Press, New York, 1979.
- Minority Rights Group International. <http://www.minorityrights.org/5726/iraq/iraq-overview.html>
- More than 600 people killed during anti-government protests from October 2019 to February 2020. Global Center for Responsibility to Protect, 15. 09. 2020. <https://www.globalr2p.org/countries/iraq/>
- Open Doors. World Watch list 2021. <https://media.opendoorsuk.org/document/pdf/WorldWatchList-report-2021.pdf>
- Rostoványi Zsolt: *Irak: az iszlám és a politikai hatalom viszonya*. Grotius: A Budapesti Corvinus Egyetem Nemzetközi Tanulmányok Intézetének tudományos folyóirata, 2010. www.grotius.hu/doc/pub/SJOTNF/2010_120_rostovanyi_zsolt_irak.pdf
- Szilágyi-Kiss Hajnalka: *Irakban Magyarország segít – A Hungary Helps Program biztonságpolitikai vonatkozásai*. In: Újházi Lóránt (szerk.): Budapest-jelentés a keresztényüldözésről. Mondat Kft., Vác, 2020, 321–334.
- The World Factbook (2021) – Iraq. CIA. <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/iraq/#military-and-security>
- Vilardo, Valeria: *Gender Profile – Iraq: A situation analysis on gender equality and women's empowerment in Iraq*. 12. 2018. <https://oxfamilibrary.openrepository.com/bitstream/handle/10546/620602/rr-gender-profile-iraq-131218-en.pdf>
- World Watch list 2022. <https://www.opendoors.org/en-US/persecution/countries/>
- Written Statement by the Commission of Churches on International Affairs of the World Council of Churches – CCIA/WCC. <https://www.oikoumene.org/programme-activity/ccia>

Lengyel László alezredes – Veres József alezredes:

AZ ABV¹-TŰZSZERÉSZ KÉPESSÉG KIALAKÍTÁSA, AVAGY EGY ÚT, HOGY A LEGJOBBAK KÖZÉ KERÜLHESSÜNK (2.)

DOI: [10.35926/HSZ.2022.5.6](https://doi.org/10.35926/HSZ.2022.5.6)

ÖSSZEFOGLALÓ: A 21. század első évtizedeiben újra előtérbe kerültek a tömegpusztító fegyverek. A szíriai polgárháborúban egyaránt alkalmaztak korszerű idegmérgeket és veszélyes ipari anyagokat is. A tömegpusztító fegyverek alkalmazása napjainkban már nem csak az állami szereplők privilégiuma, ezért a veszély megnövekedett. A megnövekedett fenyegetettségre, annak kezelésére és a következmények mértékének csökkentésére adott egyik válasz az ABV-tűzszerezés képesség kialakítása. A szerzők tanulmányukban bemutatják, hogy a Magyar Honvédség milyen elképzelésekkel vágott neki a képesség kialakításának. Megvizsgálják a vegyi töltetű eszközök elleni eljárásrendek előnyeit és hátrányait, illetve a radiológiai eszközök elleni eljárásrendeket és az ehhez rendelkezésre álló eszközöket is.

KULCSSZAVAK: atom-, biológiai és vegyi (ABV), tűzszerezés, ABV-tűzszerezés, tömegpusztító fegyverek, radiológiai

A SZERZŐKRŐL:

- ▶ Lengyel László alezredes, törzsfőnök (MH 1. Honvéd Tűzszerezés és Hadihajós Ezred)
- ▶ Veres József alezredes, parancsnokhelyettes (MH Görgei Artúr Vegyivédelmi Információs Központ)

HATÁSTALANÍTÁSI ELJÁRÁSOK ABV-ANYAGOK ESETÉBEN

A rögtönzött robbanóeszközök, az IED-ek, és különösen a mérgező anyagokkal töltött IED-ek ellen a leghatékonyabb védekezés a még telepítés, élesítés előtti felderítés, illetve a telepítés megakadályozása. A radiológiai eszközökkel szemben a mérgező anyagok felderítésére jelenleg nincsenek olyan eszközök, amelyek lehetővé tennék, hogy valamilyen monitoring- vagy felderítőeszközzel távolról kimutathassuk az adott vegyi anyagot a kijuttatás előtt. Történnek kísérletek távolfelderítő eszközökkel arra, hogy néhány tíz vagy száz méter távolságból kimutathassunk mérgező anyagokat, ezeknek az eszközöknek a határfoka azonban alacsony, illetve valamilyen tárolóedényben elhelyezkedő, de nem szivárgó anyagot nem is tudnak detektálni. Ezeket az eszközöket a már kijuttatott mérgezőanyag-felhő felderítésére találták ki. A mérgező anyaggal töltött eszközök esetében csak a közvetlen mintavételezés, illetve a felderítés lehet eredményes.

Felderítés

Ha egy tűzéségi eszközről feltételezhető, hogy az MHA-val töltött, akkor ABV-felderítést kell végezni. Fokozott óvatossággal kell eljárni, hogy biztonságosan megállapíthassuk

¹ Atom-, biológiai és vegyi.

az adott eszköz töltetének a sajátosságait. A gránát megközelítését a legrosszabb eshetőségre felkészülve úgy kell végezni, mintha annak hólyaghúzó harcanyag (mustár) töltete lenne, ezért a felderítést minél hűvösebb időben célszerű végezni, hogy az esetleges párolgást minimalizáljuk. A felderítést legalább egy fő tűzserézszerű-parancsnoknak – lehetőség szerint olyannak, aki részt vett CBRN-EOD-képzésen – és egy fő tűzserész osztályos fokozattal rendelkező ABV-védelmi szakembernek kell végeznie.

A felderítés két részből, a szemrevételezésből és a gránát vizsgálatából áll. A szemrevételezés a gránát környezetének vizuális és műszeres átvizsgálását jelenti – a gránát mozgatása, érintése nélkül. A szemrevételezés során a gázálarc készenléti helyzetben van.

A megközelítést mindig a szél felőli oldalról kell végezni úgy, hogy a szél felőlünk (a hátunk mögül) fújjon a gránát irányába. A felderítés során rendelkezni kell minimum egy csomag CALID-3 kimutatópapírral és legalább egy vegyi jelzőműszerrel (pl.: CAM-2, AP-4C).

Elsőként a gránát környezetét kell átvizsgálni a vegyi jelzőműszerrel, hogy ellenőrizzük, van-e szivárgás, illetve megállapíthatjuk az esetlegesen elszennyeződött terület nagyságát és elhelyezkedését.

Ha a vegyi jelzőműszer jelez, akkor azonnal fel kell venni a gázálarcot, és a területet el kell hagyni. A felderítést ezután szigetelő típusú védőruhában, teljes védelmi helyzetben, onnan kell folytatni, ahol a műszer jelzést adott, hogy kijelölhessük a szennyezett terület határait. Csak akkor lehet a gránátot megvizsgálni, ha a műszer nem adott jelzést, vagy jelzés esetén a szennyezett terület kijelölése már megtörtént.

A gránát vizsgálata során a vegyi jelzőműszer jelzésétől függetlenül gázálarcot és védőkesztyűt kell viselni. A vizsgálat során az ABV-védelmi szakember ellenőrzi a gránát felületének esetleges szennyezettségét, valamint a gránát esetleges szivárgását. A tűzserézszerű-parancsnok megvizsgálja a gyújtószerkezet és a robbanóanyag állapotát, majd megítéli a gránát szállíthatóságát.

A felderítés végén meg kell állapítani:

- a gránát veszélyességét;
- a gránát szállíthatóságát;
- a gránát szennyezettségét;
- a gránát tömítettségét, az esetleges szivárgást;
- a gránát környezetének szennyezettségét.

A felderítés befejezése után döntést kell hozni a megsemmisítési eljárásról.

Szállítás

Ha a gránát szállítható, azt legalább két réteg műanyag zsákba kell csomagolni, majd egy abszorbens ágyzatba helyezve egy jól – lehetőség szerint légmentesen – zárható ládában kell szállítani. Az MHA-val töltött gránátokat a megsemmisítésig a szállítóládában hagyva, a várpalotai lőtér külön erre a célra szolgáló konténerében kell elhelyezni.

Megsemmisítés

A megsemmisítés célja, hogy az MHA-t biztonságosan eltávolítsuk a gránáttest belsejéből, majd a gránáttestben maradt maradék anyagot is közömbösítsük.

Az MHA eltávolításának több módszere lehetséges:

- szállítható gránáttest esetén
 - lefejtés;
 - oldás;
 - a gránáttest megnyitása mentesítőfolyadékban;
- nem szállítható gránáttest esetén
 - égetés vagy hóbontás;
 - robbantás;
 - ún. olasz módszer.

Ha a gránát nem tartalmaz gyújtószerkezetet, illetve robbanóanyagot, akkor az MHA eltávolítása ABV-védelmi szakfeladat. Az eltávolítás történhet lefejtéssel, oldással vagy mentesítőfolyadékban történő megnyitással.

Lefejtés

Ha a gránát nem tartalmaz gyújtószerkezetet, illetve robbanóanyagot, akkor a gránáttest biztonságosan megfúrható. A fúrt lyukon keresztül egy perisztaltikus pumpával vagy egy szivattyúval az MHA jelentős része eltávolítható.

Ez a módszer akkor alkalmazható, ha az MHA folyékony állapotban van – az esetlegesen gelesedett MHA-nál a hatékonysága alacsony. Előnye, hogy a töltet anyaga azonosítható, így a megsemmisítés hatékonysága ellenőrizhető. A lefejtés után a gránáttest belsejében maradó MHA megsemmisítése hóbontással történhet.

A 100 és 105 mm átmérőjű gránátoknál legalább 1 db, a 150 mm átmérőjűeknél legalább 2 db 10 kg-os sínhegesztő termit alkalmazásával a gránáttestet vörös izzásig hevítjük, így a gránáttest belsejében maradt harcanyag hőbomlás útján megsemmisül.

Oldás

Ez az eljárás leginkább olyan gránátmaradványok esetében alkalmazható, ahol szilárd MHA-töltet és robbanóanyag is található. Az eljárás azon az elven alapszik, hogy az MHA és a robbanóanyagok is jól oldódnak szerves oldószerekben, például acetonban.

Ebben az esetben a gránátmaradványt egy acetonnal teli zárható edénybe helyezjük, és így tároljuk. A folyamat hosszú ideig is eltarthat, leginkább a robbanóanyag és az MHA szabad felületétől és a hőmérséklettől függően. Előnye, hogy nem igényel nagy előkészületet, illetve a mentesítés határfoka is könnyen ellenőrizhető. Hátránya, hogy lassú és hőmérsékletfüggő, illetve keletkezik kisebb mennyiségű veszélyes hulladék is.

Gránáttest megnyitása mentesítőfolyadékban

Ha a gránát szállítható és tartalmaz robbanóanyagot és/vagy gyújtószerkezetet, akkor az MHA-töltetű gránátot mentesítőfolyadék alatt kell megnyitni. Ezt az eljárást lehet alkalmazni a gyújtószerkezetet és robbanóanyagot nem tartalmazó gránát esetében is. Gránáttestet mentesítőfolyadék alatt fúrással és vizes vágással lehet megnyitni.

Mindkét eljáráshoz szükséges a tűzserézsrobot, mely egy kamerákkal ellátott rádió-, illetve vezetékes irányítással működtethető, jó terepjáró képességgel rendelkező szerkezet, melynek elengedhetetlen része a manipulátorkar. Ennek segítségével távolról történő irányítással lehetséges a veszélyes eszközök mozgatása, szétszerelése, hatástalanítása. A távolság igen fontos tényező mind a robbanó, mind a mérgező harcanyaggal töltött IED-ek, illetve a világháborúból visszamaradt, fel nem robbant lövedékek hatástalanításában. Egy esetleges robbanás esetén csak anyagi kár keletkezik, viszont emberéletet nem követel.

A tűzserézsrobotokra az adott feladat függvényében egyéb szerszámok, illetve fegyverzet is felszerelhető. Képesek a veszélyes területre sugár- vagy vegyi felderítő műszereket szállítani. A kimutatott értékek a robot kameráin keresztül leolvashatók, így a vegyi mentesítést végző szak személyzet vagy tűzserész szakember biztonságos távolságban tudja megtervezni a mentesítési vagy hatástalanítási feladatot.

A Magyar Honvédségben két tűzserézsrobot-típust rendszeresítettek: az amerikai Remotec cég egyik leányvállalata által gyártott Andros F6–A nehéz tűzserézsrobotot, valamint a német Telerob cég által gyártott és forgalmazott Telemax könnyű tűzserészeti felderítőrobotot. Mindkét típushoz elérhetőek felszerelhető fűróberendezések.

Fúrás

A tűzserézsrobot manipulátorkarjára egy akkumulátoros fűróberendezést felszerelve a gránáttest mentesítőfolyadék alatt megfúrható. A fúrás előnye, hogy könnyen megállapítható a gránáttest megnyitásának sikeressége. Hátránya, hogy nehéz a fűrószár pozicionálása, ráadásul több lyuk fűrására van szükség.

A tapasztalatok szerint a fúrás során a robot kis valószínűséggel szennyeződik, szilárd vagy már gélekedett MHA-t tartalmazó eszköz esetén azonban nem célszerű használni.

Vizes vágás

A tűzserész vizesvágó-berendezést a tárgyak koptató hatású szert tartalmazó vízszugárral történő biztonságos vágására és/vagy nyitására fejlesztették ki. A koptató hatású vízszugárral történő vágás tűzserészeti szempontból azért előnyös, mert a robbanótestek töltetere nincs hátrányos hőhatással, illetve azok működtető szerkezeteinek belső alkatrészeire csak csekély erőhatást gyakorol.

A világon számos gyártó forgalmaz vizesvágó-berendezéseket ipari, illetve katonai/rendőrségi felhasználásra. Az utóbbi berendezéseket kifejezetten arra fejlesztették, hogy a rendvédelmi szervek tűzserézs egységei fel nem robbant háborús robbanótesteket és improvizált robbanószerkezeteket hatástalanítsanak.

Kezelése biztonságos távolságból történik. A vágandó tárgytól, illetve a vágási feladattól függően különböző vágóasztalok (két- és háromtengelyes, körívűvágó) alkalmazhatók, melyeket a kezelő egy vezérlőpulttal irányít, a vágási feladatot pedig a vágás helyszínére kihelyezett megfigyelőkamera segítségével követheti nyomon.

Az MH 1. HTHE-nél a német ANT AG (Applied New Technologies AG, Lübeck) által forgalmazott eszközök két típusa van rendszeresítve: a mini MACE és a MACE (Mobile Abrasive Cutting System) vizesvágó-készletek.²

Ezzel a módszerrel leggyakrabban a következő feladatokat hajtják végre:

- gyújtószerkezetek kivágása;
- robbanótestek működtető szerkezetet tartalmazó részének a levágása;
- robbanótestek burkolatának megnyitása a töltet eltávolítása céljából.

A két eszköz kombinációja is lehetséges. Az Andros F6–A nehéz tűzserézsrobot tömege 200 kg, masszív gumikerekei és lánctalpai segítségével nehéz terepen is könnyedén elboldogul. A készletéhez tartoznak DeWalt márkájú akkus szerszámok: saroksiszoló és orrfűrész.

² Ezeket az eszközöket használják Európában többek között Németországban, Nagy-Britanniában, Bulgáriában, Hollandiában, Litvániában, Szlovákiában, Svédországban és Franciaországban is. Európán kívül alkalmazzák az Amerikai Egyesült Államokban, Ausztráliában, Japánban és Kínában.

Ezekkel azonban nem célszerű robbanótesteket vágni. A vizesvágó-berendezéssel szerelve viszont hatékonyan alkalmazhatók. Az Andros F6–A robot hátsó futóművéhez rögzíthető egy – hozzá készletezett – vonószem, melyre egy gumikerekes pótkocsi csatlakoztatható, amelyet kifejezetten a mini MACE tűzszerezeti vizesvágó-berendezés szállítására fejlesztettek.

A mini MACE berendezés töltetlen állapotban 100 kg. Egy töltésre 5 kg 120-as szemcseméretű koptató hatású anyagot (gránithomok) és 25 liter vizet lehet beletölteni. Ezzel körülbelül 18 perc vágási feladat hajtható végre a maximális 450 bar (6525 psi) üzemi nyomással. Ezen a nyomáson 1 cm vastagságú acél esetén percenként 6,5 cm vágásra képes.

Az Andros F6–A robot képes maximális üzemi nyomás mellett megtartani a vágófűvökát. A manipulátorkar segítségével egyenes vonalú, illetve körív vágás is végezhető a céltárgyon, a vágási folyamatot a robot toronykameráján keresztül lehet nyomon követni.

A vizes vágás előnye, hogy a vágás során a nagy nyomású víz kimossa az MHA-t a gránáttest belsejéből, valamint a vágás mérete és formája jól szabályozható. Hátránya, hogy a felkavaródó homok miatt a vágás sikeressége nehezen ellenőrizhető. A tapasztalatok azt mutatják, hogy a vizes vágó fűvökája és a gránáttest között a távolság nem lehet nagyobb 2 cm-nél, különben a folyadékban a nagy nyomású vízszög vágási képessége csökken.

A vizesvágási eljárás a szilárd halmazállapotú MHA-t (például Klarkot) tartalmazó gránátoknál is jól alkalmazható. A mentesítőfolyadékból vett mintával a töltet anyaga laboratóriumban meghatározható. A gránáttest megnyitása után az esetlegesen a belsejében maradt MHA megsemmisítése hőbontással történhet. Ha a gránát tartalmaz robbanóanyagot és/vagy gyújtószerkezetet, akkor a termites hőbontásnál a robbantáshoz előírt biztonsági távolságot kell betartani.

Égetés

Ezt az eljárást elsősorban a kénmustártöltetű gránátok esetén lehet alkalmazni. Az égetési eljárás azon az elven alapszik, hogy az MHA-k 350 °C felett az égés során hőbomlással megsemmisülnek.

Az eljárás során a gránátot napalmágyra kell helyezni egy olyan fémhordóban, amelynek alsó részén a gránát behelyezésére szolgáló nyílás van, a tetején a kéményhatás érdekében további lyukak vannak kialakítva. A hordó belsejében legalább két perforált tálcát találhatók. A tálcákra és a hordó tetejére napalmot kell helyezni bőséges mennyiségben, hogy az esetlegesen kikerülő MHA biztosan elégjen.

Ha a gránát robbanóanyagot tartalmaz, akkor az ICP³ vagy az ICCP⁴ kijelölésekor a biztonságos robbantási távolságot és a szélirányt kell figyelembe venni. A hordó körül 1 és 2 m távolságban CALID–3 MHA-kimutató papírt kell elhelyezni. A hordót csak a tűz kialakása után lehet megközelíteni, védőruhában, teljes védelmi helyzetben, és legalább egy vegyi jelzőműszerrel ellenőrizni kell a hordó környezetét.

Hőbontás

Ebben az esetben is az égetési eljárást alkalmazzuk, de azzal kiegészítve, hogy a hordóba a gránáttest alsó részére legalább 1 db 10 kg-os sínhegesztő termitet helyezünk. A termit ráfolyási pontja legyen minél messzebb a gyújtószerkezettől.

³ Incident Control Point – egy incidens közelében kijelölt helyszín, ahol a válságkezelő erők találkoznak, majd a művelet megkezdése előtt irányítóképességet hoznak létre.

⁴ Incident Commander's Command Post – az a helyszín, ahonnan a parancsnok a műveletet vezeti.

Robbantás

Ezt az eljárást lehetőleg kerülni kell, mert a robbanás következtében a kiszabaduló MHA nagy valószínűséggel kiterjedt területet fog szennyezni. A vonatkozó STANAG-előírások ellenére az 5 kg robbanóanyag 1 liter MHA megsemmisítésére nem elégséges.⁵ Tapasztalatok alapján a 15–20:1 arány lehet megfelelő hatékonyságú, amennyiben biztosítható, hogy az MHA-t körülvevő robbanóanyag minden oldalról egyszerre detonáljon. Ez a módszer a legkevésbé biztonságos és a hatékonysága is a legkevésbé ellenőrizhető.

Olasz módszer

Ez az eljárás csak kisebb űrméretű gránátok esetén használható. Az eljárás lényege, hogy egy mentesítő anyaggal megtöltött hordó tetejére elhelyezünk két keresztartót (falécet), amelyre a gránátot helyezzük. Ez követően a gránát fölé egy kumulatív töltetet kell elhelyezni. A kumulatív töltet – működési mechanizmusa szerint – átégeti a gránáttestet, a robbanás ereje eltöri a két léccet, ezzel a megnyitott gránáttest beleesik a mentesítőfolyadékba.

Ez az eljárás nem túl megbízható. Ha a kumulatív töltet túl erős, akkor az szétörheti a gránáttestet, így a robbantásos eljáráshoz hasonlóan nagy kiterjedésű területszennyezés történhet. Ha viszont a robbanás ereje nem elég nagy, akkor a gránát nem esik bele a mentesítőfolyadékba, vagy a kumulatív töltet nem égeti át a gránáttest falát. A gránáttest megnyílását nehéz ellenőrizni. Az ilyen eljárás alkalmazása esetén a hordó köré MHA-t kimutató papírokat kell elhelyezni 1 és 2 m távolságra.

RADIOLÓGIAI ESZKÖZÖK KEZELÉSE

Az amerikai Központi Hírszerző Ügynökség (CIA⁶) már a 2003-as terrorellenes stratégiájában kiemelte, hogy bizonyos terrorista csoportok radiológiai vagy nukleáris fegyverek birtoklására, létrehozására és felhasználására törekednek.

A radiológiai fegyverek változó összetételűek és kialakításúak lehetnek a forgalmas helyen elhelyezett nyitott vagy zárt sugárforrástól a radioaktív anyagot tartalmazó és szétszóró – a köznyelvben piszkos bombaként ismert – eszközön vagy éppenséggel nukleáris tölteten keresztül a levegőbe kerülő sugárforrás kibocsátásáig (például a jód 131-es, a cézium 137-es és a stroncium 90-es izotópjai).⁷

A radiológiai fegyverek két nagy csoportját különböztetjük meg:

- a magyar terminológia szerint radiológiai diszperziós eszközök (RDD⁸), melyek hagyományos robbanóanyag vagy valamely fizikai hatás energiájának felhasználásával radioaktív anyagokat szórnak szét egy intermedier közegbe környezetének jelentős sugárszennyezésére;⁹

⁵ AEODP-10 – (RESTRICTED) Explosive Ordnance Disposal (EOD) Principles and Minimum Standards of Proficiency. NSO, 02. 07. 2020., annex D alapján.

⁶ Central Intelligence Agency.

⁷ Kis Enikő: Magyar részvétel az Európai Biodozimetriai Hálózat (RENEB) kialakításában. Hadmérnök, 2018/3., 220. http://hadmernok.hu/183_17_kis.pdf (Letöltés időpontja: 2021. 12. 05.)

⁸ Radiological Dispersal Device.

⁹ Krajnc Zoltán (főszerk.): Hadtudományi Lexikon – Új kötet. Dialóg Campus, Budapest, 2019, 9. https://nkerepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/14688/790_hadtudomanyi_lexikon_2019.pdf?sequence=1 (Letöltés időpontja: 2021. 12. 01.)

- a sugárzó anyag rejtetten, árnyékolás nélkül történő elhelyezése (RED¹⁰), amikor maga a radioaktív sugárzás a pusztító tényező, és mivel a radioaktív sugárzást érzékszerveinkkel nem tudjuk érzékelni, ezért így rejtetten rendkívül veszélyes.

A nukleáris és egyéb radioaktív anyagok feketekereskedelme létező probléma. A radioaktív anyagok az utóbbi években a bűn- és terrorszervezetek kifejezett célpontjává váltak, mivel azokat felhasználva hatékony pánikkeltő és komoly gazdasági károkat okozó eszközök építhetők. A Nemzetközi Atomenergia Ügynökség (NAÜ) az Esemény és Tiltott Kereskedési Adatbázisában¹¹ szerte a világból gyűjti a radioaktív anyagokhoz kapcsolódó szokatlan eseményeket, incidenseket, mint például lopás, elvesztés, sugárzó anyaggal történő visszaélés stb. Csak 2019-ben a NAÜ több mint 170 tagállama közül 36-ból összesen 189 olyan incidenst jelentettek, melyeket sugárzó anyaggal követtek el, mint például radioaktív anyagok csempészete és szándékos, rosszindulatú felhasználása. 1993–2019 között összesen 3686 ilyen eseményt jelentettek.¹²

Az adatbázis csak a hatóság felé hivatalosan bejelentett eseteket tartalmazza, így az ott fellelhető esetszám messze elmarad a ténylegestől.

Hogy ne menjünk messzire: 2018-ban Szlovákiában elfogtak egy olasz állampolgárt,¹³ aki Németországban próbált eladni az amerícium nagy tisztaságú 241-es izotópjából 10 kg-ot.¹⁴

1994. október 14-én Észtországban, Tallinn közelében egy 7 TBq¹⁵ aktivitású, a cézium 137-es izotópját tartalmazó sugárforrást loptak el színesfémgyűjtők egy radioaktív hulladék-tárolóból. A sugárforrást a konyhában egy szerszámos dobozban tárolták. A sugárforrás közelében mintegy 2 Gy/h¹⁶ sugárzási dózistér volt. A lopásban részt vevő három testvérből az egyik november 2-án meghalt. November 16-án a család rendszeresen a konyhában alvó kutyája pusztult el.¹⁷ Az egyik családtag a forrást rövid időre megfogta, egy héttel később kórházba ment, mert a kezén égési sérülések alakultak ki. Itt azonosították, hogy a sérülések valószínűleg radiológiai eseményből származnak. A rendőrség átvizsgálta a házat, a sugárforrást is megtalálták. A konyhában 50 mGy/h háttérsugárzási dózisteret mértek. A házban lakók 1–3 Gy, a vendégek 100–500 mGy többletdózist szenvedtek el.

De nem is szükséges, hogy kifejezetten sugárforrást szerezzünk be. Egy David Hahn nevű „radioaktív cserkész” 1994-ben a házuk udvarán készített egy neutronbesugárzót, amelyhez minden alapanyagot legálisan, a közeli áruházban vásárolt meg. A szükséges sugárforrásokat füstérzékelőkből, kempingfelszerelésből, tájolókból, fegyverirányzékokból

¹⁰ Radiological Exposure Device.

¹¹ Incident and Trafficking Database (ITDB). International Atomic Energy Agency. <https://www.iaea.org/resources/databases/itdb> (Letöltés időpontja: 2021. 12. 01.)

¹² 2020 Fact Sheet. Incident and Trafficking Database (ITDB). <https://www.iaea.org/sites/default/files/20/02/itdb-factsheet-2020.pdf> (Letöltés időpontja: 2021. 12. 01.)

¹³ Komjáthy Lóránt: Speciális egységek ütöttek rajta a radioaktív anyaggal üzletelő olasz férfira Poprádon. *Körkép.sk*, 2018. 02. 01. <https://korkep.sk/cikkek/friss-hirek/2018/02/01/specialis-egysegek-utottek-rajta-radioaktiv-anyaggal-uzletelo-olasz-ferfia-popradon/> (Letöltés időpontja: 2021. 12. 01.)

¹⁴ Man who sent envelopes containing radioactive material to courts given life sentence. *Slovak Spectator*, 09. 07. 2018. <https://spectator.sme.sk/c/20867081/man-who-sent-envelopes-containing-radioactive-material-to-courts-given-life-sentence.html> (Letöltés időpontja: 2021. 12. 01.)

¹⁵ Bq – becquerel, a radioaktivitás mértékegysége.

¹⁶ Gy – gray, az elnyelt sugárdózis mértékegysége.

¹⁷ Radiological Accidents/Incidents with Cesium-137 in Estonia. IAEA. https://inis.iaea.org/collection/NCLCollectionStore/_Public/30/008/30008044.pdf (Letöltés időpontja: 2021. 12. 01.)

és elemekből szedte össze. Az eszköz a természetes háttérsugárzás mintegy ezerszeresét,¹⁸ 60–80 $\mu\text{Gy/h}$ dózisteret hozott létre.

A probléma fontosságát az is mutatja, hogy jelentős nemzetközi szervezetek – mint a NAÜ és a Nukleáris Terrorizmus Elleni Globális Kezdeményezés – igen nagy hangsúlyt fektetnek erre a területre, jelentős nemzetközi fórumokon – például a Nukleáris Védeltség Csúcson – igyekeznek felhívni a figyelmet a téma jelentőségére és veszélyeire. Újabban hazánkban is egyre több helyszínen kerülnek elő nukleáris vagy egyéb radioaktív anyagok, amelyeknek már a felismerése, azonosítása is kihívást jelenthet a megfelelő detektálóeszközök hiányában. Pontos azonosításuk, begyűjtésük és szakszerű szállításuk, kezelésük, vizsgálatuk pedig speciális szakértelmet kíván.¹⁹

Az RDD-k és a RED-ek elsősorban nem a rombolóerővel, hanem sokkal inkább a pszichológiai hatásukkal képesek akadályozni a katonai műveleteket azzal, hogy jelentős erőket kötnek le, a kulcsfontosságú területek és létesítmények hozzáférhetőségét és/vagy használatát késleltetik vagy nehezítik, illetve pszichológiailag demoralizálják a katonai állományt és a civil lakosságot is.

A radiológiai és a nukleáris anyagokról, a radioaktivitásról sem a civil társadalom, sem az átlag katonai állomány jelentős része egyáltalán nem, vagy csak minimális ismeretekkel rendelkezik. Ennek bizonyítékai az atomerőművek építése és működtetése körül kirobbanó viták, és például a 2011-ben Magyarországon történt jód-131, illetve az Oroszországban történt ruténium-106 izotópok kibocsátását követő, minden szakmai vagy természettudományos alapot nélkülöző cikkek megjelenése.

Egy RDD alkalmazása várhatóan akut szorongási hatások – köztük olyan pszichoszomatikus tünetek, mint a hányinger és a hányás – megjelenését eredményezheti. A fent említett pszichoszomatikus tünetek és az akut sugárbetegség tüneteinek (lásd pl. az előbb említett hányás és hasmenés) hasonlósága miatt azoknak egy RDD alkalmazását követő időszakban akár csak néhány személy esetében történő megjelenése – a szorongásból eredően – robbanásszerű kiváltója lehet egy adott (ember)csoporthoz vagy egy nagyobb méretű (akár katonai) szervezeten belül a tünetek járványszerű jelentkezésének. Ez komoly többletterhelést jelenthet az egészségügyi szolgálat számára, mert – a tünetek hasonlósága miatt – meg kell határozni a kórképet kiváltó okot, hiszen a gyógykezelés módja a sugárbetegség és a szorongás esetében teljesen eltér.

A radioaktív sugárzás veszélyességére vonatkozó ismeretek hiánya növeli annak valószínűségét, hogy – függetlenül az RDD okozta valós veszélyeztetettségtől – a személyi állomány pusztán saját veszélyérzetéből eredően akut félelemmel és szorongással reagáljon a helyzetre. További problémát jelentene a krónikus, orvosilag indokolatlan fizikális tünetek járványszerű jelentkezése. Ez utóbbi tükrében a magukat sugárexpozíciót szenvedettnek gondolókkal nem könnyű elhiteni, illetve elfogadtatni a biztonságra vonatkozó hivatalos nyilatkozatokat. Az esetleges politikai következmények pedig felülmúlhatják a valódi egészségügyi hatást.²⁰

¹⁸ The „Radioactive Boy Scout” Who Built A Nuclear Reactor In His Back Yard. IFL Science. <https://www.iflscience.com/chemistry/the-radioactive-boy-scout-who-built-a-nuclear-reactor-in-his-back-yard/> (Letöltés időpontja: 2021. 12. 01.)

¹⁹ Kovács-Széles Éva et al.: Hogyan kezeljünk egy radioaktív anyaggal szennyezett bűnügyi helyszínt? Bűnügyi Szemle, 2020/12., 45–46. <http://real-j.mtak.hu/14089/76/334-322-PB.pdf> (Letöltés időpontja: 2021. 12. 01.)

²⁰ Kézikönyv az ABV-védelmi műveletek egészségügyi vonatkozásairól (nukleáris). I. kötet. Magyar Honvédség Dr. Radó György Honvéd Egészségügyi Központ, 2010, 59.

Az RDD pszichológiai hatása a benne alkalmazott sugárzó- és egyéb anyagok természetétől és az alkalmazás módjától függ. A radioaktív anyagok szétterítését hagyományos robbantásos módszerrel elérő RDD a sugárhatások mellett robbanásos sérüléseket is okozhat. A mentésben részt vevő személyzet körében szintén előfordulhat pszichológiai, egészségügyi veszteség. Pszichológiai hatások nemcsak a sérülteken, hanem a fizikailag nem sérült személyeken is előfordulhatnak. A robbanás következtében sérültek nagyobb száma és a helyzet irracionális felfokozza a katonák stressz-szintjét. A belélegzett anyagok vegyi mérgező hatása és a sebek elszennyeződése nagyobb pszichológiai hatást is gerjeszt.

Bár eddig az RDD-k tényleges alkalmazása még nem fordult elő, arra van példa, hogy elhagyott katonai telephelyeken eltemetett sugárforrások jelentős sérüléseket okoztak. A bekövetkezett ipari balesetek szintén tanulságosak lehetnek. Egy ipari radiográfias sugárforrással bekövetkezett baleset például néhány személy valódi sugársérülését okozta, ugyanakkor a sugáréxpozíciót nem szenvedettek körében is jelentős pszichológiai hatásokhoz vezetett. Ezekben az esetekben a valódi és a képzelt betegségeket is a sugáréxpozíciónak tulajdonították.

A radiológiai fegyvereknek több alkalmazási módja is lehetséges.

Már említettük a RDD-t, de egy hagyományos IED-et is lehet egy RED-del védeni. Amennyiben egy IED-et helyezünk el egy magas dózistérben, úgy a hatástalanítási eljárást megnehezíthetjük vagy akár lehetetlenné is tehetjük.

A magas dózistérben végzett munkánál az ALARA- és az ALAP-elveket²¹ kell figyelembe venni. Magyarország területén belül a 487/2015. Korm. rendelet határozza meg az elszennedhető effektív dózis nagyságát. Jelenleg ez az életmentésben közvetlenül részt vevőknek maximum 250 mSv, a kárelhárításban résztvevőknek pedig 100 mSv²² effektív dózist engedélyez.

A fent említett példánál maradva 2 g kobalt 60-as izotóp árnýékolás nélkül 108 Sv/h dózisteret hoz létre 50 cm távolságban. Ilyen dózistérben a tűzserész a halálos 10 Sv dózist 6 perc alatt, a rendeletben engedélyezett 100 mSv effektív dózist 3,5 másodperc alatt, míg a 250 mSv effektív dózist nem egészen 9 másodperc alatt szenved el. Nyilvánvaló, hogy ez lehetetlenné teszi akár csak az eszköz megközelítését is. Ilyen esetekben csak tűzserészrobotokkal és egyéb vezető nélküli eszközökkel lehet dolgozni. Ilyen eljárásrendeket nagyon nehéz kialakítani az eszközök különböző képességei, illetve az IED-ek kialakításának változatossága miatt. Ezért nem meglepő módon jelenleg nincs érvényes NATO-szabvány a radiológiai töltettel szerelt IED-ek hatástalanítására. A fenyegetettség azonban nyilvánvalóvá teszi, hogy fel kell készülni az ilyen eshetőségekre is. Mivel a hatástalanítás nagyon bonyolult, ezért itt a hangsúlyt a megelőzésre, illetve az alapos tűzserészeti felderítésre kell fektetni.

A radiológiai fegyverek alkalmazásának legnehezebb része, hogy észrevétlenül kell a helyszínrre szállítani azokat. Ha a körülöttük lévő dózisteret minimalizálni akarjuk, hogy a radiológiai szenzorok ne mutathassák ki, akkor nagy és nehéz árnýékolást igényelnek, vagy olyan alfa-sugárzó anyagokat kell használni (például a polónium 210-es izotópját), amelyek elképesztően drágák (grammonként 10 millió dollár), ráadásul nehezen beszerezhetőek.

²¹ ALARA – as low as reasonably achievable, vagyis az észszerűen elérhető legalacsonyabb érték; ALAP – as low as possible, vagyis a lehető legalacsonyabb érték.

²² Sv – sievert, a sugárzási dózis annak biológiai hatásán alapuló mértékegysége.

Felderítés

A vegyi töltetű eszközökkel szemben a radiológiai eszközök esetén jó lehetőségek vannak a szállítás közbeni, távolról történő detektálásra. Ebben az esetben fokozottan igaz, hogy a leghatékonyabb eljárás, ha még telepítés előtt sikerül az eszközt ellenőrzés alá vonni. Mivel itt távolfelderítéssel jó eséllyel detektálhatjuk a sugárzóanyagokat, az ABV-tűzserész képességnek is a felderítésre kell fókuszálnia.

A sugárzó anyagok felderítése több formában valósulhat meg:

- helikopteres légi felderítéssel, ami rövid idő alatt nagy területet tud lefedni;
- drónos vagy szárazföldi felderítéssel, ahol a légi sugárfelderítés által észlelt „forró pontok” precíz felderítése és a sugárzó anyagok azonosítása, illetve a valós dózisteljesítmény meghatározása a feladat;
- személyi dozimetriával, amely magát a tűzserész személyt védi.

A nukleáris balesetek, az elvesztett radioaktív források vagy a radioaktív anyagok szándékos szétszórása esetén a megfelelő vészhelyzeti reagáláshoz a környezetben végzett méréseken alapuló megfelelő információkra van szükség.

A sugárfelderítés alapvető harcászati célja egy ismert vagy ismeretlen esemény után a sugárhelyzet gyors, elsődleges felmérése, a terep felderítése, a lehetséges szennyeződés helyzetének és mértékének megállapítása, ellenőrzése.

A mobil detektálás számos módon és hordozóeszközön történhet. A mérésekre használnak terepjárókat, pótkocsikat, légi járműveket, vízi szállító járműveket és tömegközlekedési eszközöket. A földi adatgyűjtés történhet továbbá hordozható hátizsákok és kézi eszközök (sugárzóizotóp-azonosítók²³) segítségével.

Ha nagy területet kell rövid idő alatt ellenőrizni, akkor a levegőben végzett felmérések, a helikopteres légi sugárfelderítés a leghatékonyabb módszer a sugárzási adatok gyors összegyűjtésére. A légi járművek – a személyzet sugárvédelme érdekében – általában nagyobb felszín feletti magasságban repülnek, a sugárfelderítés során nagy területet képesek lefedni rövidebb idő alatt, viszont alacsonyabb az érzékenységük és kisebb felbontású felületi eloszlást, kevésbé részletes térképeket hoznak létre. A lefedettség területe azonban a felmérés során használt repülőeszköztől függően akár a szárazföldi, gépjárműalapú felmérések százszorosa is lehet. A Magyar Honvédség is rendelkezik légi sugárfelderítő eszközökkel. 2005-ben rendszeresítették a LABV-rendszert,²⁴ melyet egy fejlesztési projektnek köszönhetően 2022-ben egy modernizált LSF–21²⁵ típusú konténer vált majd.

A helikopterre rögzíthető LSF–21 légi sugárfelderítési eszköz:

- képes a pontszerű radioaktív források behatárolására, a háttérsugárzástól szignifikánsan eltérő pontok indikálásával meghatározza a források földrajzi koordinátáit;
- képes a nagy kiterjedésű terepi szennyezettség feltérképezésére, valamint a repülési magasság, a légköri és a talajviszonyok figyelembevételével meghatározza az egyes területek sugárszintjét;

²³ A radioizotóp meghatározása hordozható gammaspektrometriai izotópozonosító műszerekkel történhet. Az izotópozonosítók előnye, hogy a helyszínen információt adnak a vizsgált anyagban lévő izotópokról, valamint tárolják a felvett spektrumot, amire esetlegesen szükség lehet a további kiértékelés során. Útmutató a hiányzó nukleáris vagy más radioaktív anyagok keresésére. Országos Atomenergia Hivatal, FV-20. sz. útmutató, 2017. 07., 11. [http://www.haea.gov.hu/web/v3/eahportal.nsf/708B91804DA53733C1258167002F0F67/\\$FILE/FV-20v1T_y%C3%A9gleges_korr_tiszta.pdf](http://www.haea.gov.hu/web/v3/eahportal.nsf/708B91804DA53733C1258167002F0F67/$FILE/FV-20v1T_y%C3%A9gleges_korr_tiszta.pdf) (Letöltés időpontja: 2021. 12. 05.)

²⁴ Légi ABV-felderítőrendszer.

²⁵ Légi Sugárfelderítő.

- képes a radioaktív izotópok azonosításra, azaz energia szelektív mérésekkel támpontot nyújt a radioaktív szennyezettség összetételének becsléséhez.

A különböző sugárfelderítő eszközök alkalmazásának paramétereit az alábbi táblázatban foglaljuk össze:

Hordozó légi jármű	Személyzettel rendelkező helikopter	Személyzet nélküli helikopter	Személyzet nélküli repülőgép	Kis méretű drón
Vizsgált terület kiterjedése	>1000 km ²	>1 km ²	>100 km ²	<1 km ²
Magasság	100 m	50 m	150 m	<10 m
Lehetőségek	Nagy távolságú repülés, gyors térképezés, felderítés	Nagy felbontású térképezés	Távvezérelt, hosszú távú repülés	Nagyon fókuszált vizsgálat (pl. városi és erdős területen)

A kis méretű drónokkal lényegesen kisebb terület fedhető le, mint a nagyobb repülőgépekkel, de sokkal közelebb tudnak repülni az adott felszínhez vagy tárgyhoz, ezzel nagyobb érzékenységet és finomabb felbontást biztosítva. Ezek az eszközök képesek arra is, hogy más módon nem megközelíthető helyeken is repüljenek, például fasorok alatt, épületek között, hidak alatt és képesek az épületek (például magas falak, tetők) szennyeződésének a feltérképezésére is.

A drónokra szerelhető sugárfelderítő rendszer fejlesztése nemzetközi összefogásban már folyamatban van, de remélhetőleg hamarosan megindulhat a hazai szakmai szervezetek bevonásával egy magyar projekt is.

A sugárfelderítésre alkalmazott drón eszközrendszerével szemben támasztott követelmények:

- a szakrész legyen mentesíthető;
- a szakrész legyen könnyen illeszthető különböző típusú drónokhoz;
- legyen képes izotópozonosításra;
- legyen képes gamma- és neutronsugárzás detektálására;
- legyen képes dózisteljesítmény mérésére 100 nSv/h – 1 Sv/h tartományban;
- legyen képes az 1 m magasságban gamma-dózisteljesítmény mérésére vagy számítására;
- legyen képes az emelkedett dózisterek (forró pontok) detektálására.

A sugárfelderítésre alkalmazott drónnal szemben támasztott műszaki követelmények:

- legyen képes önállóan legalább 60 percig működni;
- az akkumulátorát könnyen és gyorsan lehessen cserélni;
- legyen lehetőség kiegészítő akkumulátor felszerelésére;
- legyen képes online adattovábbításra;
- legyen lehetőség önálló rádióalapú adattovábbító rendszer felszerelésére;
- legyen képes az adattovábbításra az ABV RIÉR-be egy földi vezetési ponton keresztül;
- kialakítása tegye lehetővé, hogy személyzet nélküli szárazföldi járműre, illetve a tűz-szerészrobotra is fel lehessen helyezni.

Amennyiben az elhelyezett RDD helyzetét sikerült pontosan meghatározni, a közvetlen közelében pontosan meg kell határozni a dózistér nagyságát, a sugárzás típusát és lehetőség szerint az eszközben található izotópokat. Itt különösen fontos, hogy az alfa- és a

neutronsugárzást is tudjuk detektálni, hiszen az alfa-sugárzás sugárzási súlytényezője²⁶ 20, a neutronsugárzásé 5–20 közötti érték. Ezek az adatok elengedhetetlenül szükségesek ahhoz, hogy a hatástalanítást végző tüzserész egészségét meg tudjuk óvni. Az alfa- és a neutron-sugárzások tulajdonságai lehetővé teszik, hogy ellenük – kis molekulatömegű anyagokkal – könnyű és vékony árnyékolás alkalmazásával védekezni tudjunk. A gamma-sugárzás elleni védelemhez nagy molekulatömegű anyagok – legismertebb a különböző rétegvastagságú ólommal történő árnyékolás – alkalmazása szükséges, ami viszont ellehetetleníti a tevékenységet. Itt csak az idő- és a távolságvédelem jöhet szóba. Mint a fent említett példában láthattuk, az idővédelem a gyakorlatban nem megvalósítható, ezért csak a távolságvédelem az egyetlen alkalmazható módszer.

Hatástalanítás

A radiológiai fegyverek hatástalanítása, a fenyegetés elleni védekezés még gyerekcipőben jár, az egyre inkább globalizálódó világban azonban a fenyegetettség szükségessé teszi, hogy legyenek kialakított eljárásrendek a radiológiai anyagokat is tartalmazó robbanószerkezetek, IED-ek hatástalanítására.

A hazai ABV-védelmi és tüzserészképzések során jelenleg csak érintőlegesen foglalkozunk a radiológiai eszközök hatástalanításának lehetőségeivel, az ABV-tüzserészek együttműködése keretében azonban a későbbiekben az ilyen eljárásrendek kialakítását is megkezdjük. A radiológiai eszközök elleni tevékenységek során nem támaszkodhatunk magyar szabályzókra vagy NATO STANAG-ra, eljárásrendekre, ezért ezeket részletesen ki kell dolgozni. A kidolgozásra célszerű egy külön erre a feladatra összeállított szakértői csoportot létrehozni, amelyben tüzserész végzettséggel és radiológiai szaktudással rendelkező ABV-védelmi, valamint ABV-védelmi ismeretekkel rendelkező I. osztályú tüzserész szakemberek és tüzserészrobot-kezelők vesznek részt. A csoport feladata az eljárásrendek kialakítása, alkalmazhatóságának tesztelése lesz, melynek tapasztalatait felhasználva a kijelölt ABV-tüzserész kisalegység felkészítésre kerül.

A kidolgozott eljárásrendeknek ki kell terjednie az RDD- és a RED-eszközökre egyaránt. Fontos, hogy az ABV-tüzserész műveletek távvezérelt eszközökkel, tüzserészrobot alkalmazásával is végrehajthatóak legyenek, így biztosítva, hogy nagy energiájú dózistérben is sikeres lesz a hatástalanítás. Az eljárásrendek kidolgozása során figyelmet kell fordítani a sugárzó anyagok biztonságos összegyűjtésének és szállításának módszerére is. Az így kialakított eljárásrend jól alkalmazható lesz katasztrófa-elhárítási, katasztrófavédelmi tevékenységek során is, így a képesség több célra is megfelel.

ÖSSZEFOGLALÁS

A tömegpusztító fegyverek első hadszíntéri alkalmazására az első világháborúban került sor. Az akkor használt vegyi fegyverek az addig alkalmazott hagyományos tűzfegyverekhez képest brutális pusztításra voltak képesek. Az első világháborús, szörnyűséges tapasztalatok

²⁶ Sugárzási súlytényező: az elnyelt dózis sugárvédelmi célokra megállapított szorzótényezője, különböző típusú sugárzásoknak a különböző szervek vagy szövetek egészségi állapotára gyakorolt viszonylagos hatásának figyelembevételére. Értelmező információk és meghatározások a sugárvédelemben. MVM Paksi Atomerőmű. <https://atomeromu.mvm.hu/-/media/PAZrtSite/Documents/Tudastar/HogyanMukodik/Sugarvedelmi-fogalmak.pdf?la=hu-HU> (Letöltés időpontja: 2021. 12. 05.)

miatt az európai hadviselő felek nem is vetették be a második világháborúban. A második világháború végén, Japánban ledobott két atombomba megmutatta, hogy az emberiség soha nem látott pusztítóerő birtokába jutott, olyan erő került a kezébe, amellyel akár saját magát is kipusztíthatja.

A hidegháborúban a kölcsönös elrettentés érdekében a két szemben álló fél anyagi eszközöket nem kímélve, gőzerővel fejlesztette tömegpusztító fegyvereit, amelyek legmodernebb változatait az emberiség szerencséjére nem vetették be. A hidegháború befejeződésével sokan reménykedtek abban, hogy – ezeknek a fegyvereknek a felszámolásával – véget ér az a korszak, amelyben az emberiség önmaga elpusztításával együtt megsemmisítheti az életet a Föld nevű bolygón. Ez a remény hamar szertefoszlott, a békés élet várakozásainak az egyre inkább globalizálódó világ hamar véget vetett.

A vegyi fegyverek első alkalmazásának 99. évfordulóján Szíriában újra ezek veszítették életüket egy idegméreggel végrehajtott támadásban. Szíria ezután nemzetközi ellenőrzés mellett megsemmisítette a vegyi fegyvereit, de nemsokára az internet segítségével újabb idegméreg-támadás képei járták be a világot, és az Iszlám Állam brutalitása széles körben ismertté vált. Kíméletlen támadásaikban gyakran használták az általuk kifejlesztett vegyi fegyvert, amelyet a missziós területen tevékenykedő magyar katonáktól alig néhány kilométer távolságban is bevetettek.

Jelenleg a tömegpusztító fegyverek terjedése okozta problémákra, az ellenük való védekezésre a NATO-tagállamok sem rendelkeznek teljes mértékben működő megoldásokkal. A Magyar Honvédség kitűzött célja, hogy térségünk meghatározó haderejévé váljon úgy, hogy szövetségesei is számíthatnak rá, ezért azt gondoljuk, hogy az ABV-tűzserész képesség kialakítása egy nehéz, de jó lehetőség arra, hogy olyan képességet tudjunk létrehozni, amellyel csak kevés ország rendelkezik, és a NATO-nak is nagy szüksége van rá.

Egy tűzserészkatona számára mindenképpen szakmai és erkölcsi kihívás lehet, hogy ne csak az általa ismert robbanóeszközök világában mélyüljön el, hanem az ABV-védelem alapját képező kémia és fizika szerteágazó tudományában is. Ugyanakkor ismereteire alapozva egy ABV-védelmi szakember számára is sok újat hozhat, ha elmélyül a tűzserészek ismeretlen világban.

Cikkünkben igyekeztünk áttekinteni az ABV-tűzserész képesség kialakításának jogi hátterét, a nemzetközi példákat és a magyar megvalósítási elképzeléseket is.

A vegyi fegyverek hatástalanítására vannak kidolgozott nemzetközi eljárásrendek, de ezek közül a hadszíntéren kevés alkalmazható speciálisan az IED-ek, a *home made*²⁷ célba juttató eszközök és nem szállítható robbanóanyagot tartalmazó eszközök esetében. Cikkünkben bemutatunk néhány olyan eljárást is, amelyeket mind a helyszínen talált, „befulladt”, mind a hátrahagyott eszközök megsemmisítése során alkalmazni lehet.

A radiológiai fegyverek hatástalanítása esetén jelenleg nincs semmilyen ehhez hasonló kapaszkodónk. Ezen a területen hatalmas szükség van jól átgondolt, kidolgozott eljárásrendekre, amelyek a jövőben alapjául szolgálhatnak az ilyen tevékenységet folytató szervezeteknek. Az új eljárások kidolgozásába a Készenléti Rendőrség Nemzeti Nyomozó Iroda Bűnügyi Technikai Főosztályát és a Közép-európai CBRN-E Kiképző Központ szakembereit is be lehet vonni, akik szintén jelentős gyakorlati tapasztalattal rendelkeznek.

²⁷ Home made, vagyis nem specializált, ilyen eszközök gyártására szakosodott üzemből készült. Ennek veszélye, hogy nem lehet tudni a pontos paramétereit, így kezelése rendkívül veszélyes.

Az ABV-tűzszerezés képesség kialakítása beleillik a – Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program keretében – megújuló Magyar Honvédségbe, mely ezzel egy kis beruházási igényű, nemzetközileg is hiányképesként emlegetett speciális szaktudásra tehet szert. Ez egy lelkes, a szakmájukat szerető és más szakmákra is nyitott csapatot igényel.

Mi úgy gondoljuk, hogy az MH 1. HTHE és az MH GAVIK rendelkezik azzal a fent említett katonaaállománnyal, amelynek tagjai elkötelezettek abban, hogy előjárói támogatással és rendelkezésre álló költségvetéssel szakterületük tekintetében a Magyar Honvédséget a legjobbak közé emeljék. Az oda vezető út adott, a kérdés csak az, végig akarunk-e menni rajta?

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 2020 Fact Sheet. Incident and Trafficking Database (ITDB). <https://www.iaea.org/sites/default/files/20/02/itdb-factsheet-2020.pdf>
- AEODP-10 – (RESTRICTED) Explosive Ordnance Disposal (EOD) Principles and Minimum Standards of Proficiency. NSO, 02. 07. 2020.
- Értelmező információk és meghatározások a sugárvédelemben. MVM Paksi Atomerőmű. <https://atomeromu.mvm.hu/-/media/PAZrtSite/Documents/Tudastar/HogyanMukodik/Sugarvedelmi-fogalmak.pdf?la=hu-HU>
- Incident and Trafficking Database (ITDB). International Atomic Energy Agency. <https://www.iaea.org/resources/databases/itdb>
- Kézikönyv az ABV-védelmi műveletek egészségügyi vonatkozásairól (nukleáris). I. kötet. Magyar Honvédség Dr. Radó György Honvéd Egészségügyi Központ, 2010.
- Kis Enikő: *Magyar részvétel az Európai Biodozimetriai Hálózat (RENEB) kialakításában*. Hadmérnök, 2018/3., 219–235. http://hadmernok.hu/183_17_kis.pdf
- Komjáthy Lóránt: *Speciális egységek ütöttek rajta a radioaktív anyaggal üzletelő olasz férfira Popradon*. Körkép.sk, 2018. 02. 01. <https://korkep.sk/cikkek/friss-hirek/2018/02/01/specialis-egysegek-utottek-rajta-radioaktiv-anyaggal-uzletelo-olasz-ferfia-popradon/>
- Kovács-Széles Éva – Almási István – Balaskó Ákos – Bíró Csaba – Bodor Károly – Csöme Csilla – Kakuja Izabella – Kreitz Zsuzsanna – Papp Kornél – Tóbi Csaba – Volarics József: *Hogyan kezeljünk egy radioaktív anyaggal szennyezett bűnügyi helyszínt?* Bűnügyi Szemle, 2020/12., 43–62. <http://real-j.mtak.hu/14089/76/334-322-PB.pdf>
- Krajnc Zoltán (főszerk.): *Hadtudományi Lexikon – Új kötet*. Dialóg Campus, Budapest, 2019. https://nkerepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/14688/790_hadtudomanyi_lexikon_2019.pdf?sequence=1
- Man who sent envelopes containing radioactive material to courts given life sentence. Slovak Spectator, 09. 07. 2018. <https://spectator.sme.sk/c/20867081/man-who-sent-envelopes-containing-radioactive-material-to-courts-given-life-sentence.html>
- Radiological Accidents/Incidents with Caesium-137 in Estonia. IAEA. https://inis.iaea.org/collection/NCLCollectionStore/_Public/30/008/30008044.pdf
- The „Radioactive Boy Scout” Who Built A Nuclear Reactor In His Back Yard. IFL Science. <https://www.iflscience.com/chemistry/the-radioactive-boy-scout-who-built-a-nuclear-reactor-in-his-back-yard/>
- Útmutató a hiányzó nukleáris vagy más radioaktív anyagok keresésére. Országos Atomenergia Hivatal, FV-20. sz. útmutató, 2017. 07. [http://www.haea.gov.hu/web/v3/oahportal.nsf/708B91804DA53733C1258167002F0F67/\\$FILE/FV-20v1T_v%C3%A9gleges_korr_tiszta.pdf](http://www.haea.gov.hu/web/v3/oahportal.nsf/708B91804DA53733C1258167002F0F67/$FILE/FV-20v1T_v%C3%A9gleges_korr_tiszta.pdf)

Mitev Ariel Zoltán:

ÁRKOK ÉS SÁNCOK AZ ÜZLETI OKTATÁSBAN: A HADIJÁTÉK ÁTHIDALÓ SZEREPE¹

DOI: [10.35926/HSZ.2022.5.7](https://doi.org/10.35926/HSZ.2022.5.7)

ÖSSZEFOGLALÓ: Bár az üzleti tudományok számos koncepciót vettek át a hadtudományból, a hadijátéknak az oktatásban játszott szerepe alulértékelt. A tantermekben a padok (vagy éppen a monitorok) mögött megbúvó hallgatók és a katedra mögül szógéppuskával tüzelő oktatók állóháborújának következménye a csataterőről dezertáló tömegek növekedése. A cikk arra keresi a választ, hogy az üzleti oktatás mely területeibe kapcsolható be a hadijáték, hogyan képes a csatateret játéktérre változtatni, hogyan képes az árkokat áthidalni, valamint milyen készségek fejleszthetők általa.

KULCSSZAVAK: üzleti oktatás, hadijátszás, wargaming, fejleszthető készségek

A SZERZŐRŐL:

Dr. Mitev Ariel Zoltán (PhD) habilitált egyetemi docens (Budapesti Corvinus Egyetem, Marketing Intézet)

„A legjobb könyvet a marketingről nem egy harvardi professzor írta, sőt nem is egy, a General Motorsnál, a General Electricnél vagy a Procter & Gamble-nél dolgozó öregdiák. A marketingről a legjobb könyv Carl von Clausewitz 1832-ben megjelent műve, A háborúról.”²
(Ries és Trout)

BEVEZETÉS

Ries és Trout észrevétele alapján kidobhatjuk a marketingkönyveket, de legalábbis újra kell gondolnunk a marketing vagy más üzleti tárgyak oktatásának alapvető filozófiáját. A marketing olyan háború, amelyben az ellenfél a konkurencia, a meghódítandó terület pedig a vevő elméje.³

Ha ezt a gondolatot az oktatási környezetre alkalmazzuk, akkor az oktatás nem más, mint harc a hallgatók fejében elfoglalt helyért. Az órára bekapcsolódó hallgatóknál ugyanis túl sok a versenytárs, vagyis az alternatív időtöltési lehetőség (az előadás közben a figyelem elkalandozik, a diák másra figyel, telefonján böngészik vagy levelezik, online platformnál pedig az alternatív időtöltési lehetőségek száma szinte korlátlan).

Bár az oktatásban számtalan alternatív módszer ismert, még mindig a hagyományos előadások és szemináriumok dominánsak, ahol az oktató és a hallgató között mesterségesen kialakított sáncrendszer épül fel lineáris padosorok formájában. Az oktató egy pulpitus vagy

¹ A cikk A hadijátszás és komoly játékok 2021 című konferencián (2021. 10. 05.) elhangzott előadás alapján készült.

² Al Ries – Jack Trout: Marketingháború. Bagolyvár Kiadó, Budapest, 1996, 7.

³ Uo.

egy pad mögött áll, szemben a hallgatósággal, ami azt kommunikálja, hogy ő az észlelt ellenfél. A terem berendezése nem az együttműködést, hanem a szembenállást kommunikálja, ellenfeleket alkot a potenciális szövetségesekből, arra kényszerítve a feleket, hogy kiépítsék a saját védelmi vonalaikat. Ez a logika az első világháború nyugati frontján látott állásharchoz hasonlatos, ahol mindkét fél nehezen megközelíthető a másik számára.

Ebben az állóháborúban hiába készül fel az oktató tömémentelen mennyiségű tananyaggal, és hiába veszi zárótűz alá a hallgatókat mondandójával, majd indít utána frontális támadást a senki földjén: ezek a támadások óriási erőforrás-lekötéssel járnak – és jórészt eredménytelenül zárulnak. Hiába gondolja az oktató, hogy a pulpitus mögül jobb lőállással rendelkezik, hiába az alapos tüzéségi előkészítés, az információbombák csak úgy pattognak le a hallgatóság szépen kiépített védelmi vonalairól, minimálisra csökkentve a szóbombák lökéshullámain. Ha az árok elég mély és keskeny, akkor az abban megbújók nehezen eltalálható célpontot jelentenek.⁴

A hallgatóság úgy tesz, mintha ott lenne, hiszen fizikailag látható, és kérdések vagy hozzászólások formájában időnként viszonzozza a tüzet, ám a szórványos jellegű megnyilvánulások látszattevékenységek csupán, és az ellenség megtévesztését szolgálják. A padok és a pulpitusok védelmi rendszere szögesdrótok és homokzsákok helyett más átmeneti akadályokkal (táskák, kabátok, kinyitott laptopok, szűrős tekintetek) helyettesíthető, a logisztikai és az ellátási vonalak (internet, büfé, hátizsák élelmiszerkészlete) jól kiépítettek és nehéz azokat elvágni. A maszkoknak a vírushelyzetben szintén védelmi funkciójuk van, ugyanakkor még személytelenebbé teszik az oktatást, hiszen elveszik a nonverbális kommunikáció számos funkcióját, torzítják az artikulációt, valamint további lehetőséget adnak az álcára. Online környezetben ez a szembenállás még erőteljesebb lehet, hiszen a fizikai távolság még tovább nő a felek között. A hallgatók jól alkalmazzák a rejtett csapatmozgás előnyeit, mivel a kikapcsolt kamerák, a sötétség maszkjai⁵ mögött bárki bármilyen tevékenységet végezhet, az álcázási stratégiák viszonylag egyszerűen kivitelezhetők.

Az oktatás ugyanakkor nem lehet állásháború az oktatók és hallgatók között (ez már az első világháborúban sem volt hatékony), sokkal inkább az együttműködés és a közös értékalkotás terepe kell, hogy legyen, ahol a fejlesztés a játékok és szimulációk keretei közé helyezhető át. Ráadásul az üzleti környezet folyamatos és dinamikus változása újabb eszközök bevetését kívánja meg, amelyek kevésbé statikusak.

A HADIJÁTÉKOK SZEREPE A GAZDASÁGI FELSŐOKTATÁSBAN

A hadijátékok hazánkban még nem igazán terjedtek el a gazdasági felsőoktatásban (nem így a hadtudományban⁶), pedig mindazt biztosítják, amit egy kreatív és innovatív, multifunkcionális tanulást támogató helyzet megkívánhat. A hadijátékok olyan komplex rendszerek, amelyek jelentősen hozzájárulhatnak a gazdasági képzések hiányosságainak kiküszöböléséhez.

⁴ John Keegan: Az első világháború. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2014, 256.

⁵ Tóth Rita – Mitev Ariel: Maszkok a távoktatás színházában: Képzés és fejlesztés a fekete álarcok előtt és mögött. JEL-KÉP, 2020/4., 109–119. https://www.researchgate.net/publication/349992874_Maszkok_a_tavoktatasi_szinshazaban_Kepzes_es_fejlesztes_a_fekete_alarcok_elott_es_mogott#read (Letöltés időpontja: 2022. 05. 22.)

⁶ Harangi-Tóth Zoltán: A stratégiai hadijátékok szerepe a katonai felsővezető-képzésben. Honvédségi Szemle, 2020/1., 91–100. <https://kiadvany.magyarhonvedseg.hu/index.php/honvszemle/article/view/12/10> (Letöltés időpontja: 2022. 05. 22.)

léséhez (az előnyök összefoglalása az 1. táblázatban olvasható). Komoly játékok,⁷ amelyek meghatározott célból készülnek, és elsősorban a fejlesztést szolgálják. Hidak képesek építeni nemcsak az oktatók és a hallgatók között, hanem a hallgatók elkülönült csoportjai között is, valamint képesek visszahozni az előadótermekből dezertáló tömegeket. Az üzleti oktatásban a hadijátékoknak bármely típusa alkalmazható,⁸ ugyanakkor érdemes átgondolni, hogy mely készségeket szeretnénk fejleszteni általuk. A komplex üzleti helyzetekhez soha nem lehet egydimenziósan, egyféle nézőpontból hozzáállni, hanem azokat többféle diszciplína (pl. közgazdaság, pszichológia, hadtudomány) lencséjén keresztül célszerű szemlélni.⁹

FRONTÁLIS SZEMBENÁLLÁS TEREPÉNEK ÁTHELYEZÉSE: PADSOROK HELYETT A JÁTÉKRA

A frontális oktatással szemben óriási szerep jut mindazoknak a megoldásoknak, amelyek a hallgatók bevonására, interaktivitására, az együttműködésre és a közös értékteremtésre építenek.¹⁰ A frontális oktatás problémája nem új keletű, Kropotkin már a 19. század végén, a New York-i Ferrer Iskolából való Boyesen pedig az 1910-es években fellépett a katedra és a rögzített padosorok ellen.¹¹

A hadijáték képes megvalósítani, hogy a hallgatók a lineáris padosorok helyett egy asztalhoz üljenek le, ahol már nem az oktató az ellenség, a résztvevőknek pedig a hadijáték által definiált szerepekbe kell bújniuk. A felek szembenállása tehát egy térben és időben korlátozott játékban jelenik meg, ahol az oktató a folyamatot instruálja. Vagyis a *wargame* képes bunkeréből előcsalogatni a saját védelmi vonalat kiépített hallgatóságot. A harcoló felek már nem ellenségek többé, egy közös feladatra fókuszálnak. Egy olyan tér jön létre, ahol a zavaró környezet könnyebben kizárható, a résztvevők pedig intenzíven átélik a játékot, valamint a hozzá kapcsolódó tanulás élményét. A résztvevők nem passzív befogadói, hanem aktív részesei a folyamatnak, emiatt a tanulás és a készségek fejlesztése is lényegesen intenzívebb.

A CSOPORTDINAMIKA HATÁSA

A csoportdinamika hatása a hadijátékokban több szinten is megfigyelhető. Egyrészt működik a csoporton belüli, amikor döntéseket kell hozni, vitázni kell a másikkal és meggyőzni arról a többieket, hogy melyik stratégia lenne a legjobb. Másrészt ott a különböző csoportok közötti, amelyek egymással is tárgyalhatnak, esetleg különböző diplomáciai módszerekkel próbálhatnak rövidebb vagy hosszabb távú szövetségeket kötni egymással.

⁷ Tóth Rita: Játék és játékoság a szervezetben. Vezetéstudomány, 2022/2., 15–26. <http://unipub.lib.uni-corvinus.hu/7175/1/VT2022n3a2.pdf> (Letöltés időpontja: 2022. 05. 22.) <https://doi.org/10.14267/VEZTUD.2022.02.02>

⁸ A hadijátékok típusainak részletes áttekintését lásd: Harangi-Tóth (2020): i. m.

⁹ Paul J. Schoemaker: The future challenges of business: Rethinking management education. California Management Review, 2008/3., 119–139. https://www.researchgate.net/publication/265665050_The_Future_Challenges_of_Business_Rethinking_Management_Education (Letöltés időpontja: 2022. 05. 22.)

¹⁰ Lásd pl. Horváth Daniella Dominika – Horváth Dóra: Tervező diákok, oktatás, designkommunikáció és egy akciókutatás fenntartható eredménye. Marketing és Menedzsment, 2021/1., 63–71. <https://emok.hu/tanulmanykereso/d889:tervezo-diakok-oktatas-designkommunikacio-es-egy-akciokutat-as-fenntarthato-eredmenye/pdf> (Letöltés időpontja: 2022. 05. 22.)

¹¹ Mikonya György: Rend a rendetlenségben, avagy A szabadság útvesztői – anarchisták és nevelés. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2009. <http://mek.oszk.hu/14200/14283/14283.pdf> (Letöltés időpontja: 2022. 05. 22.)

A hadijátékoknál lényeges elem az adott szerep megismerése, megértése, illetve a szerepbe történő behelyezkedés. A szerepjátékoknak számos előnyük van a számítógépes szimulációkhoz képest, hiszen egyrészt a társas tudás a csoporton belüli interakciók során jön létre, másrészt pedig a legérdekesebb eredmények éppen akkor születnek, amikor a résztvevők sokkolódnak az ellenfelek akcióinak következtében.¹² Vagyis érdemes alaposan átgondolni és megérteni az ellenség vagy ellenfelek lépéseiből fakadó helyzet dinamikus változását, amelyek olyan szituációkat eredményeznek, amelyekre a felek előzetesen nincsenek felkészülve.

BIZTONSÁGOS KÖRNYEZET ÉS TANULÁS A HIBÁKBÓL

A *wargame*-ek karakterisztikájukból adódóan biztonságos környezetet (*safe to fail*) teremtenek a tanuláshoz és a kísérletezéshez,¹³ amelyben a jelenlegi és a jövőbeni vezetők számos készségben fejlődhetnek. A kísérletezést bátorító, ugyanakkor a hibázást nem büntető biztonságos környezet lehetővé teszi a hibákból történő tanulást. A hadijátékok természetes velejárói, hogy a játékosok nem jól mérik fel a helyzetet, nem megfelelő döntéseket hoznak, vagyis hibáznak. Ezek a hibák ugyanakkor a tanulás és a fejlődés lényeges forrását jelentik abban az esetben, ha foglalkoznak velük.¹⁴ Az oktató feladata, hogy a játék után feltárja azokat a döntési pontokat, amelyek valamilyen (elemzési, stratégiai, taktikai stb.) szempontból hibásnak bizonyulnak. Ennek célja, hogy a résztvevők saját maguk vegyék észre a kritikus pontokat, amelyek meghatározóak saját döntéseik, valamint a játék kimenetele szempontjából, rámutatva azokra a területekre, ahol másként lehetett volna dönteni.

A *wargame*-ek első pillantásra messze helyezkednek a gazdasági oktatástól, de a hadviselés egyrészt nehezen választható le annak gazdasági aspektusairól, másrészt számos alapfogalmat a hadtudományból vett át (pl. stratégia, logisztika, divízió), harmadrészt ugyanazokon a lépéseken kell végighaladni egy vállalati stratégia tervezésekor, negyedrészt a másfajta kontextus perspektívaváltásra kényszeríti a résztvevőket. Bár az összes stratégiai könyv tele van Clausewitz, Moltke vagy más teoretikusok citálásával, ezek csupán a rövidebb történelmi utalás szintjén maradnak, és ritkán jutnak arra a következtetésre, hogy a hadművészetben használt szimulációs technikák és hadijátékok hasznosak lehetnek a gazdasági oktatásban, valamint a tréningeknél is. A felső vezetők szaktudásának hivalkodó jele lehet, ha irodájuk polcán megtalálhatók Clausewitz vagy Szun-ce művei, függetlenül attól, hogy azokból akár egy sort is elolvastak vagy sem. A hasonlóság tehát nem csupán a szavak szintjén jelenik meg, hanem a folyamat logikája (lásd pl. NATO művelettervezési folyamatok¹⁵), valamint az alkalmazott módszertanok is sok hasonlóságot mutatnak.

Ráadásul a különböző területek kombinálása a kreativitás és a fejlődés alapját jelenti, hiszen egy olyan helyzetben kell helytállni, amelynek feltételrendszere komplex és elsöre nehezen

¹² Jan Oliver Schwarz: Business wargaming for teaching strategy making. *Futures*, 2013/7., 51, 59–66. https://www.researchgate.net/publication/283301442_Business_Wargaming_for_Teaching_Strategy_Making#read (Letöltés időpontja: 2022. 05. 22.)

¹³ Harangi-Tóth Zoltán: Mi a történelmi hadijáték és miért van helye a katonai felsőoktatásban? *Hadtudomány*, 2019/4., 119–128. https://www.mhht.eu/hadtudomany/2019/2019_4/119-128_Harangi-Toth.pdf (Letöltés időpontja: 2022. 05. 22.)

¹⁴ Mitev Ariel et al.: A magányos farkasok útja. Kihíváskeresés és hibákból való tanulás hatása az adaptív értékesítési magabiztosságra és az észlelt teljesítményre. *Vezetéstudomány*, 2017/10., 32–37. http://unipub.lib.uni-corvinus.hu/3085/1/VT_2017n10p32.pdf (Letöltés időpontja: 2022. 05. 23.)

¹⁵ Pozderka Zoltán: Az olasz fegyveres erők vezetési és művelettervezési rendszere. *Honvédségi Szemle*, 2020/1., 33–49. http://real.mtak.hu/125537/1/HSZ_2020_148_1_Pozderka_Zoltan.pdf (Letöltés időpontja: 2022. 05. 23.)

érthető. Mivel a társasjátékok otthoni használata, valamint az abban szerzett rutin eltérő a gazdasági oktatás résztvevői között, ezért a hadijátékok fogadtatása különböző – az izgatottságtól a pánikig bármi lehet. A tapasztalat az, hogy a gyakorlott társasjátékosoknak nem esik nehezükre az új szabályok elsajátítása, illetve a megfelelő stratégiák kialakítása.

Egy hadijátéknál lényeges elem a szabályok megfelelő elsajátítása, utána pedig annak megértése, hogy miként működik maga a játék, vagyis egy rendszer belső logikájának megértéséről van szó. Ezért minden új játék esetében érdemes néhány próbakört játszani, hogy kiderüljenek azok a pontok, amelyek nem világosak. A helyzetek pedig akár többször is újrajátszhatók.

A KÁOSZ ÁTLÁTÁSÁNAK KÉPESSÉGE: A „FOG OF WAR” SZEREPE

A bizonytalanság problémája mind a döntéshozatali fázisban (mikor nem tökéletes vagy direkt megtévesztő adatok állnak rendelkezésre), mind pedig a végrehajtási vagy reagálási fázisban felmerül. Clausewitz¹⁶ plasztikusan fogalmaz, amikor a haditevékenységet úgy értelmezi, mint egy olyan mozgást, amelyet nehéz viszonyok között hajtanak végre. Ez összhangban van Moltke stratégia megközelítésével, aki szerint a stratégia a legnehezebb körülmények közti cselekvés művészete.¹⁷ Ennek a nehézségnek egyik fő oka a bizonytalanság és a kiszámíthatatlanság („fog of war”): „A háborúban különös nehézséget okoz az adatok nagy bizonytalansága, mert így mindent bizonyos fokig homályban kell végeznünk” – írja Clausewitz.¹⁸

Az üzleti élet a harcterekhez hasonlóan tele van bizonytalansággal, meglepetésekkel és ellentmondásokkal, hiszen nehezen kiszámítható, ki mit tesz a piacon, és annak mi a következménye. Emiatt még a legjobban felépített stratégia is kudarcot vallhat. Ennek ellenére az üzleti iskolák főként a klasszikus elemzőmodellekre koncentrálnak, és képtelenek kezelni azt a nagymértékű bizonytalanságot, illetve dinamikusan változó környezetet, amellyel a legtöbb iparág manapság szembenéz.¹⁹ A stratégia kvalitása nem a könnyen kiszámítható és előrejelezhető helyzetekben mutatkozik meg, hanem a káoszban – a ködben –, amikor nehéz jól tájékozódni: „A háború olyan zátonyokkal teli ismeretlen tengerhez hasonlít, amelyet a hadvezér szelleme sejt ugyan, de szeme sohasem látott, és amelyen koromsötét éjszakában kell hajóznia. Ha hozzá még ellenszél is támad, tehát a véletlen is ellene fordul, a legnagyobb művészetre, lélekjelenlétre és erőfeszítésre van szüksége ott, ahol a távoli szemlélő azt gondolná, hogy minden simán megy” – olvasható Clausewitz könyvében.²⁰ A kiszámíthatatlan helyzetekben a parancsnok, a döntéshozó intuíciói, tapasztalatai, leleményessége és higgadtsága meghatározó lehet.

A „fog of war” vagy „fog of market” többféleképpen csökkenthető (felderítéssel, katonai és üzleti hírszerzéssel, piackutatással, különféle scenáriók kialakításával stb.), melyek következtében a döntések kockázata minimalizálható, de teljes bizonyosság szinte sosem szerezhető.

A *wargame*-ek fejlesztik a bizonytalanság tűrését, ami azért is hasznos, mivel a magyar társadalom meglehetősen bizonytalanságkerülő.²¹ A homályos helyzetek kerülése az olyan

¹⁶ Carl von Clausewitz: A háborúról. I. kötet. Zrínyi Kiadó, Budapest, 1961.

¹⁷ Hajo Holborn: Moltke's strategical concepts. Military Affairs, 1942/3., 153–168.

¹⁸ Clausewitz: i. m. 130.

¹⁹ Schoemaker: i. m.

²⁰ Clausewitz: i. m. 104.

²¹ Geert Hofstede et al.: Cultures and organizations: Software of the mind. Vol. 2. McGraw–Hill, New York, 2005.

szervezetekben különösen erőteljes, ahol az alkalmazottakat úgy szocializálják, hogy minden kérdésre kizárólag a menedzserek válaszolhatnak.²² Minél nagyobb tehát a bizonytalanság, annál nagyobb az esélye annak, hogy az ilyen szervezet lebénul.

A hadijátékok a véletlen elfogadását elősegítik, vagyis hiába a látszólag jól felépített és kialakított stratégia, a végén mégis dobni kell a kockával, ami után a „kocka el van vetve”. A véletlen szerepét Clausewitz is kiemeli: „*a hadművészetben a biztosan lemérhetőnek (az abszolútnak), a matematikai kiszámíthatóságnak sehol sincs biztos talaja. Már eleve a különböző lehetőségek, a valószínűség, a szerencse és a balsiker szövevényes játékaival kell számolnunk.*”²³

Az egyszerű és abszolút érvényű válasz az üzleti környezetben is meglehetősen ritka, hiszen ha a válasz egyszerű, akkor az ahhoz vezető taktikát mások is könnyen kitalálhatják, ezért annak haszna csekély.²⁴ Alapvető fontosságú a folyamatosan változó és egyre bonyolultabbá váló üzleti, gazdasági és geopolitikai környezetben a bizonytalanság megélése, annak elsajátítása, hogy miként lehet ezt megfelelően kezelni. A tervezés a folyamatos változások miatt sokkal inkább az állandó tanulás és az újraértelmezés, és kevésbé az előrejelzés, valamint az ellenőrzés eszköze. Mivel a törések, szakadások általában figyelmeztető jelek után jelentkeznek, emiatt nyitottnak kell lenni azokra a „gyenge jelekre”,²⁵ amelyek egy komolyabb probléma előjelei lehetnek. Ezeket már idejekorán észre kell venni, a zajtól leválasztva érdemes a konkurenciánál gyorsabban beazonosítani, mielőtt még eskalálódna.²⁶

1. táblázat *A hadijátékok előnyei (a szerző gyűjtése)*

Hadijáték előnye	Magyarázat	Fejleszthető területek
Egy asztalhoz ültet	Frontális oktatás helyett a résztvevők egy asztalnál ülnek, egymásra figyelnek	Együttműködés, együtt gondolkodás, odafigyelés
Intenzíven bevon	A résztvevők nem passzív befogadói, hanem aktív részesei a játéknak	Összpontosítás, elmélyülés
Élményszerű	A résztvevők intenzíven élik át a játékelményt	Intenzív átélés miatt jobban fejlődnek a készségek
A külvilág kizárása	A játék saját atmoszférát teremt, saját játékszabályokkal	Összpontosítás
Kitágítja a gondolkodási kereteket	A résztvevők egy részben vagy teljesen újszerű, számukra nem ismert helyzetben találják magukat	Kreativitás, több szempontú, multidiszciplináris nézőpontok kifejlesztése
Csoporton belüli döntések meghozatala	A résztvevők csoportokat alkotnak	Csoportos döntéshozás, tárgyalás, konfliktuskezelés
Szövetségek kötése	Szövetségesek felkutatása a saját és közös érdekek alapján	Diplomácia, tárgyalás, konfliktuskezelés

²² George S. Day – Paul J. H. Schoemaker: Driving through the fog: managing at the edge. Long Range Planning 2004/2., 127–142. https://www.researchgate.net/publication/222698249_Driving_Through_the_Fog_Managing_at_the_Edge#read (Letöltés időpontja: 2022. 05. 23.)

²³ Clausewitz: i. m. 53.

²⁴ Schoemaker: i. m.

²⁵ H. Igor Ansoff: Managing strategic surprise by response to weak signals. California Management Review, 1975/2., 21–33.

²⁶ Schwarz: i. m.

Hadijáték előnye	Magyarázat	Fejleszthető területek
Bizonytalanságokkal teli	A hadijátékban számos tényező kiszámíthatatlan, nehezen előrejelezhető	Bizonytalanságtűrés, bizonytalanság kezelése, intuíció
Információhiány	Információszerzés szükségessége, valamint döntés hiányos információk alapján	Hatékony információszerzés, kockázatminimalizálás, döntéshozatal
Folyamatosan változó környezet és helyzetek	A helyzet a felek döntései és más körülmények miatt folyamatosan változik	Változásmenedzsment
A meglepetés ereje	Ellenfelek akciói következtében meglepetésszerű, váratlan helyzetek merülhetnek fel	Intuíció, proaktivitás
Erősen kontextuális	Fontos az adott kontextus (történelmi, gazdasági, geopolitikai stb.) megértése	Lényeglátás, releváns információk összegyűjtése és szintetizálása
Komplex helyzetet kínál	Egy bonyolult helyzetet kell átlátni	Stratégiai helyzetelemzés
A kísérletezés lehetősége	Többféle lehetséges stratégia és kimenetel felvázolása, valamint azok tesztelése	Stratégiaalkotás, scenáriók kidolgozása
Szűkös erőforrások	Szűkös erőforrások hatékony elosztása	Erőforrás-gazdálkodás
Biztonságos környezet	Biztonságos, a hibázást nem büntető, hanem azokra reflektáló környezet	Tudatos tanulás a hibákból
Újrajátszhatóság	Az előző játék tanulságai alapján a játék újrajátszható	Stratégiák és taktikák finomítása

ÖSSZEFOGLALÁS

A hadijátékok az üzleti oktatásban hatalmas potenciállal rendelkeznek, hiszen olyan, a komoly játékokra épülő komplex rendszerek, amelyek jelentősen hozzá tudnak járulni a gazdasági képzések hiányosságainak kiküszöböléséhez. Egy olyan platform, ahol a résztvevők a frontális oktatás helyett egy asztalnál ülnek, egymásra figyelnek. Mivel nem passzív befogadói, hanem aktív részesei a játéknak, ezért intenzíven élik át a játékélményt. A játék saját atmoszférát teremt, amelyben a résztvevők egy részben vagy teljesen újszerű, számukra nem ismert helyzetben találják magukat. A felek döntései és más körülmények miatt ugyanis a szituáció folyamatosan változik, gyakoriak a váratlan fejlemények. Egy bonyolult helyzetet kell átlátni, emiatt szükséges többféle lehetséges stratégia és kimenetel felvázolása, valamint azok tesztelése. A siker egyik kulcsa a szűkös erőforrások hatékony elosztása. A hadijátékos biztonságos, a hibázást nem büntető, hanem azokra reflektáló környezetet hoz létre, és a tapasztalatok alapján a játék újra is játszható. Mindeközben olyan készségek fejlődhetnek, mint a hatékony csoportos döntéshozatal, a stratégiai helyzetelemzés, a stratégiaalkotás és -kivitelezés, a hatékony erőforráselosztás, a tárgyalás, a diplomácia vagy a konfliktuskezelés.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Ansoff, H. Igor: *Managing strategic surprise by response to weak signals*. California Management Review, 1975/2., 21–33. DOI: 10.2307/41164635
- Clausewitz, Carl von: *A háborúról. I. kötet*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 1961.
- Day, George S. – Schoemaker, Paul J. H.: *Driving through the fog: managing at the edge*. Long Range Planning, 2004/2., 127–142. https://www.researchgate.net/publication/222698249_Driving_Through_the_Fog_Managing_at_the_Edge#read; DOI: 10.1016/j.lrp.2004.01.004
- Harangi-Tóth Zoltán: *A stratégiai hadijátékok szerepe a katonai felsővezető-képzésben*. Honvédségi Szemle, 2020/1., 91–100. <https://kiadvany.magyarhonvedseg.hu/index.php/honvszemle/article/view/12/10>; DOI: 10.35926/HSZ.2020.1.7
- Harangi-Tóth Zoltán: *Mi a történelmi hadijáték és miért van helye a katonai felsőoktatásban?* Hadtudomány, 2019/4., 119–128. https://www.mhht.eu/hadtudomany/2019/2019_4/119-128_Harangi-Toth.pdf; DOI: 10.17047/HADTUD.2019.29.4.119
- Hofstede, Geert – Hofstede, Gert Jan – Minkov, Michael: *Cultures and organizations: Software of the mind. Vol. 2*. McGraw–Hill, New York, 2005.
- Holborn, Hajo: *Moltke's strategic concepts*. Military Affairs, 1942/3., 153–168. DOI: 10.2307/1982846
- Horváth Daniella Dominika – Horváth Dóra: *Tervező diákok, oktatás, designkommunikáció és egy akciókutatás fenntartható eredménye*. Marketing és Menedzsment, 2021/1., 63–71. <https://emok.hu/tanulmany-kereso/d889:tervezo-diakok-oktatas-designkommunikacio-es-egy-akciokutatas-fenntarthato-eredmenye/pdf>; DOI: 10.15170/MM.2021.55.KSZ.01.06
- Keegan, John: *Az első világháború*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2014.
- Mikonya György: *Rend a rendetlenségben, avagy A szabadság útvesztői – anarchisták és nevelés*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2009. <http://mek.oszk.hu/14200/14283/14283.pdf>
- Mitev Ariel – Gáti Mirkó – Bauer András: *A magányos farkasok útja. Kihíváskeresés és hibákból való tanulás hatása az adaptív értékesítési magabiztosságra és az észlelt teljesítményre*. Vezetéstudomány, 2017/10., 32–37. http://unipub.lib.uni-corvinus.hu/3085/1/VT_2017n10p32.pdf; DOI: 10.14267/VEZTUD.2017.10.04
- Pozderka Zoltán: *Az olasz fegyveres erők vezetési és művelettervezési rendszere*. Honvédségi Szemle, 2020/1., 33–49. http://real.mtak.hu/125537/1/HSZ_2020_148_1_Pozderka_Zoltan.pdf; DOI: 10.35926/HSZ.2020.1.3
- Ries, Al – Trout, Jack: *Marketingháború*. Bagolyvár Kiadó, Budapest, 1996.
- Schoemaker, Paul J.: *The future challenges of business: Rethinking management education*. California Management Review, 2008/3., 119–139. https://www.researchgate.net/publication/265665050_The_Future_Challenges_of_Business_Rethinking_Management_Education; DOI: 10.2307/41166448
- Schwarz, Jan Oliver: *Business wargaming for teaching strategy making*. Futures, 2013/7. https://www.researchgate.net/publication/283301442_Business_Wargaming_for_Teaching_Strategy_Making#read; DOI: 10.1016/j.futures.2013.06.002
- Tóth Rita: *Játék és játékoság a szervezetben*. Vezetéstudomány, 2022/2., 15–26. <http://unipub.lib.uni-corvinus.hu/7175/1/VT2022n3a2.pdf>; DOI: 10.14267/VEZTUD.2022.02.02
- Tóth Rita – Mitev Ariel: *Maszkok a távoktatás színházában: Képzés és fejlesztés a fekete álarcok előtt és mögött*. JEL-KÉP, 2020/4., 109–119. https://www.researchgate.net/publication/349992874_Maszkok_a_tavoktatasi-szinhazaban-Kepzes-es-fejlesztes-a-fekete-alarcok-elott-es-mogott#read; DOI: 10.20520/Jel-Kep.2020.4.109

Éles Péter őrnagy:

HADIHASZNÁLATRA ALKALMATLAN ÉS FELESLEGES LŐSZERKÉSZLETEK KEZELÉSÉRŐL

DOI: [10.35926/HSZ.2022.5.8](https://doi.org/10.35926/HSZ.2022.5.8)

ÖSSZEFOGLALÓ: A szerző publikációjában a logisztikai szakterületen jelentős fontossággal bíró kérdést, a lőszer életciklus-menedzsmentjét, illetve annak egy speciálisan szűk szegmensét dolgozza fel: a lőszer életciklusának végső szakaszát. E témakör leginkább a szakterületen tevékenykedő (mind katonai, mind polgári) állomány részére bír komolyabb jelentőséggel. A tárgykör ismerete azonban fontos az egyes döntéshozatali pontokon is. A kutatási anyag célratorően összegzi a témakörrel foglalkozó szakmai és HM-utasítások vonatkozó pontjait, paragrafusait, ezeken keresztül tisztázza az életciklus egyes állomásainak tényleges tartalmát, konkretizálja a megnevezések mögötti tartalmat és a hozzájuk kapcsolódó cselekvési lehetőségeket.

KULCSSZAVAK: hadihasználatra alkalmatlan lőszer, életciklus, inkurrens lőszer, kockázat

A SZERZŐRŐL:

Éles Péter őrnagy, lőszertechnikai alosztályvezető (MH Anyagellátó Raktárbázis Parancsnokság)

Jelen publikációm címe első közelítésben a laikus olvasó számára is érthetőnek tűnik, az alábbiakból azonban kiviláglik, hogy a kép mégsem ilyen egyszerű. Lőszerrel foglalkozó szakemberként napi szolgálatom során minduntalan találkozom a hadihasználatra alkalmatlan és a felesleges lőszerkészletek problémájával. Sőt, lőszertechnikai alosztályvezetőként napi feladatom, hogy ezekkel foglalkozzam és a feladatkörömbé tartozókat megoldjam – vagyis a lőszer szerelési munkáit, a technológizálást és a kivitelezést irányítom.

Dolgozatomban célul tűztem ki, hogy a katonai mesterség alapvető anyagának, a lőszernek azt a speciális állapotát ismertessem meg az érdeklődőkkel, amikor az nem az alaprendeltetésének megfelelően „fejezi be pályafutását”, azaz nem ellövik, hanem valamilyen oknál fogva nem használják fel, így feleslegessé, horribile dictu, hulladékká válik. Ezeknek a „hulladékoknak” több kategóriája létezik, és kezelési módjuk különböző. Erről szól az írásom.

A LŐSZEREK ÉLETCIKLUSÁRÓL RÖVIDEN

Írásom tárgya a lőszer életciklusának azokkal a végállapotaival foglalkozik, amelyek különböznek a rendeltetészerű felhasználásuktól. Mindazonáltal célszerűnek tartom, hogy ha csak vázlatosan is, de tekintsük át a teljes életciklust, illetve annak lehetséges változatait. Az áttekintést – mivel a korábbi fázisok nincsenek kapcsolatban témámmal – a lőszer központi tárintézetbe kerülésétől kezdem.

A beszerzett, rendszeresített lőszerket a beszállító a Magyar Honvédség kijelölt lőszerbázisára juttatja el. Itt minőségi és mennyiségi átvétel után betárolják, mindenkor az érvényben lévő tárolási előírásoknak megfelelően. A központi tárintézetek (lőszerbázisok)

alapvető tárolási elve a tartós tárolás, ami lehetővé teszi a készletképzést, de képes kielégíteni az azonnali vételezési igényeket is.

A katonai szervezetek a központi lőszerbázison vételezik a számukra jóváhagyott lőszereket, legyenek azok bármilyen (például kiképzési) készletbe tartozók. Ha a vételezett lőszeret a csapatok felhasználják (ellövik), akkor a megfelelő adminisztráció elvégzésével ezek a lőszer „eltűnnek” a Magyar Honvédség készletéből, nyilvántartásából, életciklusuk lezárul.

Amennyiben ezekből a lőszerből nem mindet használják fel, és akár a tárolókapacitás hiánya, akár műszaki okok miatt – például valamelyik nem működött el – visszakerül a központi tárintézethez (a lőszerbázisra), ott újra tartós tárolásba helyezik. A műszaki hibás lőszeret a laboratórium megvizsgálja, hogy kiderítse a hiba okát. Amennyiben a hiba javítható, a lőszerszerelő üzem végrehajtja a javítást, a lőszersorozat ezáltal felhasználhatóvá válik. Ha a hiba nem javítható, a sorozatot letiltják.

A tárintézeteknél tárolt, felhalmozott lőszer szavatossági ideje előbb-utóbb lejár. Ekkor laboratóriumi vizsgálatnak vetik alá őket, amelyek eredménye alapján vagy meghosszabbítják a szavatossági idejüket, azaz az új időpontig felhasználhatók, vagy felhasználásukat letiltják. Ha javításra szorulnak, a lőszerszerelő üzem elvégzi a megfelelő beavatkozásokat, majd a laboratórium engedélyezi a felhasználást. Amennyiben a javítás nem lehetséges, inkurrensé vagy selejtté válik.

Ha a tárolt lőszerhez tartozó fegyverzetet kivonják a Magyar Honvédség rendszeréből, akkor feleslegessé, típusinkurrensé válik.

Amennyiben a lőszer nem használják fel rendeltetésszerűen, akkor a sorsa a továbbiakban többféleképpen alakulhat: értékesítik, megsemmisítik vagy hatástalanítják. Ezekre a továbbiakban részletesebben kitérek.

HADIHASZNÁLATRA ALKALMATLAN VAGY FELESLEGES?

A fenti alcímben megfogalmazott kérdés nem öncélú és nem túlzott szörszálhasogatás, mivel mint alább látni fogjuk, a két jelző (hadihasználatra alkalmatlan és felesleges) nem feltétlenül jelöl ugyanolyan minőséget, sőt elvi különbséget fejez ki.

Hadihasználatra alkalmatlanná a lőszer több okból is válhat. Ilyen okok a következők lehetnek: szavatossági ideje¹ lejárt és a laboratóriumi² vizsgálatok alapján nem hosszabbítható meg. Valamilyen sérülést szenvedett, ami azonban még nem tette kezelésre, szállításra veszélyessé, de nem tehető eredeti rendeltetésének megfelelő állapotba (nem helyreállítható). Ritka, de nem elhanyagolható eset, hogy a lőszer hiányos, például nem rendelkezik csapantyús csavarral (bármilyen okból). Előfordulhat, hogy rendeltetésszerű használat során nem működött el („befulladt”). Leginkább csapatraktározás esetén jelentkezik, hogy a lőszer sérülés, helytelen tárolás-kezelés miatt szállításra, kezelésre veszélyessé vált.

Feleslegessé válik a lőszer, ha azt a fegyverrendszert, amelynek részét képezi, kivonják, így típusinkurrensé³ vált.

¹ A lőszer szavatossági ideje jelenti azt az időkorlátot, ameddig az adott lőszer felhasználható. Ez az idő lőszerfajtánként más és más, a gyártó által meghatározott.

² Magyarországon a lőszer szavatossági vizsgálatára (fizikai-kémiai és működésvizsgálatok), illetve a vizsgálatok alapján a szavatossági idő meghosszabbítására kizárólag a Magyar Honvédség Anyagellátó Raktárbázis Bázisparancsnokság (Pusztavacs) Harcanyag Bevizsgáló Alosztálya jogosult.

³ A lőszerinkurrencia fogalmát lásd később.

Természetesen a felhasználhatóság szempontjából feleslegesnek minősülnek a bármilyen okból hadihasználatra alkalmatlan lőszeres is. Ilyen, tágabb értelemben a „felesleges” halmaznak részhalmaza a „hadihasználatra alkalmatlan” halmaz.

E kis kitérő után – visszautalva az előző alcímben tárgyalt életciklusra – a továbbiakban sorra veszem, hogy milyen kategóriái vannak a hadihasználatra alkalmatlan és felesleges lőszereknek.

BEVIZSGÁLÁSRA VÁRÓ LŐSZEREK

A lőszeres tartalmaznak olyan alkatelemeket – normál lőszer esetén ezek a löportöltet és a csappantyúeleget –, amelyek fizikai-kémiai állapota, stabilitása az idő múlásával romlik, csökken. Ezért a gyártó cég minden esetben szavatossági idővel látja el őket, ami jelzi, hogy meddig használhatók fel biztonságosan. Kitétel, hogy ez a szavatossági idő akkor és csak akkor érvényes, ha biztosítják a lőszeresre a gyártó által előírt tárolási körülményeket, illetve ha rendeltetésszerű a használat.

Ha a szavatossági idő lejár, akkor első közelítésben a lőszer hadihasználatra alkalmatlanná válik. Ezek az ún. bevizsgálásra váró lőszeres. A Magyar Honvédségben van egy szervezeti elem – Magyarországon egyedül –, amely jogosítvánnyal rendelkezik a lőszeres szavatossági idejének meghosszabbítására, vagy ellenkezőleg, a lőszeres felhasználásának szavatossági, illetve műszaki okokból történő letiltására: ez a harcanyag-bevizsgáló laboratórium⁴ Pusztavacs helyőrségben. Ebben a laboratóriumban fizikai-kémiai és működésvizsgálatoknak vetik alá a lejárt szavatosságú vagy az időszakos szemrevételezéseken (műszakiállapotellenőrzéseken) nem megfelelő, vagyis bevizsgálásra váró lőszereseket, pontosabban lőszeresorozatokat. Ha a vizsgálatok eredménye megfelelő, akkor meghosszabbítják a lőszeresorozat szavatossági idejét, ha pedig nem megfelelő, akkor letiltják a felhasználását. Ha így történik, akkor még mindig nem biztos, hogy lőszerként befejezi a pályafutását. Ha olyan hiba miatt nem hosszabbították meg a szavatossági idejét, ami javítással megszüntethető, akkor a lőszer bekerül egy szintén unikális szervezethez, a lőszereszerelő üzemhez,⁵ amely szintén Pusztavacsra található. Ebben az üzemben különböző technológiák szerinti tevékenységgel (alkatelemcserével, felületkezeléssel stb.) karbantartják, felújítják vagy megjavítják a lőszeres, aminek következtében – természetesen javítás utáni ismételt laboratóriumi vizsgálat megfelelő eredménye alapján – a lőszer újra alkalmassá válik hadihasználatra.

A nem javítható lőszeres hadihasználatra alkalmatlanná válnak, ezért a laboratóriumi minősítésből kifolyólag felhasználásuk tilos. Ezek a lőszeres kikerülnek a bevizsgálásra váró kategóriából, és átsorolják őket az alábbi kategóriák valamelyikébe.

INKURRENS LŐSZEREK

Az inkurrens lőszeres meghatározása előtt először tisztázzuk, mit jelent az inkurrencia. Az inkurrens készlet fogalma a Magyar Honvédségben: „a honvédelmi szervezet, illetve a köznevelési intézmény működéséhez az állománytáblákban, hadinormákban, központi készletezési elvekben meghatározott, valamint a különleges jogrendi időszak alkalmazáshoz szükséges tartalékok

⁴ Jelenlegi megnevezése: Magyar Honvédség Anyagellátó Raktárbázis Bázisparancsnokság (Pusztavacs) Harcanyag Bevizsgáló Alosztály.

⁵ Jelenlegi megnevezése: Magyar Honvédség Anyagellátó Raktárbázis Bázisparancsnokság (Pusztavacs) Lőszer-technikai Alosztály.

feletti, illetve a műszaki teljesítőképességét tekintve eredeti rendeltetésének meg nem felelő, hadihasználatra alkalmatlan vagy szükségtelen, valamint a további felhasználásra nem tervezett, a HM vagyongfelügyeleti szerv honvédelmi célra feleslegessé minősített, vagy a 8. § alapján külön határozat kibocsátása nélkül feleslegesnek minősülő ingó vagyonelem.”⁶

Az utasítás szövege világosan fogalmaz. Ebben az összefüggésben minden olyan hadihasználatra alkalmatlan és felesleges lőszer inkurrens készletbe tartozik, amit az arra illetékes szerv – e sorok írása idején a HM Vagyongfelügyeleti Főosztály – honvédelmi célra feleslegesnek minősített az utasításban foglalt valamely oknál fogva.

Egy változatban a lőszer típusinkurrenssé válik, azaz – ahogy fentebb említettem – a hozzá tartozó fegyverrendszert kivonják. Réti Tamás ezzel kapcsolatban így fogalmaz: „A rendszeresítés a haderő-átalakítás, -fejlesztés folyamatába illesztett eljárás, mely során új jellemzőkkel bíró, korszerű eszköz kerül a meghatározott felhasználási célra a haderő rendszerébe. Ez az eljárás rendszerint magával hozza valamely korábban alkalmazott haditechnikai eszköz kivonását, majd felesleggé válását is. A kivonásnak és a felesleggé válásnak elvben egy időpontra kellene esnie, azonban ezt speciális körülmények egymástól elválaszthatják. Ennek okai lehetnek biztonságpolitikai, készletképzési és tartalékolási okok, költségvetési hatások, vagy speciális katonai érdekek.”⁷

Másik változat, hogy rendszerben lévő, rendszerben maradó fegyverrendszerhez tartozó lőszer válik inkurrenssé, mivel műszaki állapota miatt további hadihasználatra alkalmatlan, vagy a szükséges készleten felüli. Ezeknek az inkurrens lőszerkészleteknek a kezelési módja különféle lehet.

Amennyiben a lőszer műszaki állapota azt engedi,⁸ akkor értékesíthetik őket. Az értékesítést a vonatkozó 74/2017. (XII. 29.) HM utasítás a következőképpen definiálja: „*állami vagyontulajdonjogának bármely jogcímen történő, visszerthes átruházása.*”⁹ Értékesítésre csak inkurrens készletű ingó vagyonelemet lehet kijelölni. Ez a megoldás természetesen erősen piaci kereslet függvénye. 2005-től 2012-ig az értékesítési eljárások jelentették a Magyar Honvédség hadihasználatra alkalmatlan és felesleges lőszerkészletei rendszerből történő eltüntetésének fő módját. Ezen az úton kerültek ki a Magyar Honvédség készletéből a hadicélra alkalmas, rendszerben lévő, de készleten felüli, szükségtelen lőszer is.

Más utakat jelentenek az ártalmatlanítási folyamatok: a megsemmisítés vagy a hatástalanítás. A 74/2017. (XII. 29.) HM utasítás szerint a megsemmisítés a következőt jelenti: „olyan technológiai folyamat, melynek során az ingó vagyonelem eredeti fizikai állapotában teljességgel megszűnik, és a megsemmisítési folyamat végeredményéből adódó vég-, vagy melléktermék további kezelést nem igényel.”¹⁰ Megsemmisítés esetében a kijelölt lőszerkész-

⁶ 69/2019. (XII. 9.) HM utasítás az ingó vagyontárgyak ideiglenes használatba adásának rendjéről szóló 78/2016. (XII. 29.) HM utasítás és az ingó vagyonelemekkel való gazdálkodásról szóló 74/2017. (XII. 29.) HM utasítás módosításáról. 8. § a) bek. Honvédelmi Közlöny, CXLVII. évf./1., 54. <http://www.kozlonyok.hu/kozlonyok/Kozlonyok/13/PDF/2020/1.pdf> (Letöltés időpontja: 2022. 05. 20.)

⁷ Réti Tamás: A Honvédelmi Minisztérium és a Magyar Honvédség reverse logisztikai rendszere. Doktori (PhD-) értekezés, Budapest, 2013, 82. <https://docplayer.hu/20419324-Doktori-phd-ertekezes.html> (Letöltés időpontja: 2022. 05. 20.)

⁸ Például a lőszer hadihasználatra nem alkalmas (nem teljesíti az előírt paramétereket), de kezelésre nem veszélyes, műszaki állapota szerint esetlegesen polgári célra felhasználható.

⁹ 74/2017. (XII. 29.) HM utasítás Az ingó vagyonelemekkel való gazdálkodásról. 2. § 6. pont. Honvédelmi Közlöny, CXLV. évf./1., 61. <https://docplayer.hu/107219404-Tartalom-jogszabalyok-evi-clxxxix-torveny-egyes-torvenyek-honvedelmi-kerdesekkel-osszefuggo-modositasarol.html> (Letöltés időpontja: 2022. 05. 20.)

¹⁰ Uo. 2. § 27. pont.

leteket a tűzszerészek felrobbantják, vagy a lőszerszerelő üzem szakemberei jóváhagyott technológizált folyamat során elműködtetik. Ez utóbbira példa a lövészlőszer kiégetéssel történő megsemmisítése: az erre a célra kialakított, folyamatosan hevített páncélkamrába öntik a megsemmisítendő lőszerkekből a technológia által előírt mennyiséget, ahol azok a hő hatására elműködnek. Ennek a folyamatnak a végén kezelést igénylő veszélyes végtermék nem származik.

A hatástalanítás szót az idézett miniszteri utasítások nem alkalmazzák, helyette az ártalmatlanítás szó szerepel: „*ártalmatlanítás: minden olyan hulladékkezelési művelet, amely nem hulladékhasznosítás; a művelet abban az esetben is ártalmatlanítás, ha az másodlagos jelleggel anyag- vagy energiakinyerést eredményez.*”¹¹ Mivel az utasítás fogalomjegyzéke hulladékkezelést említ, de a 16. rész „*hulladéknak nem minősülő ingó vagyonelem ártalmatlanítása, megsemmisítése*”¹² blokkot tárgyal, így a félreértések elkerülése végett én a hatástalanítás kifejezést használom. Ilyen értelemben – meghatározásom szerint – a hatástalanítás abban különbözik a megsemmisítéstől, hogy ez esetben a lőszer éles elemeit nem kényszerítik elműködésre, hanem a lőszerkeket különféle roncsolásos vagy roncsolásmentes eljárással, jóváhagyott technológiák alapján alkatelemekre bontják. E módszer előnye, hogy a szétszerelés végtermékeként nyert alkatelemek eredeti állapotban vagy hulladékként értékesíthetők. Természetesen a megsemmisítés is lehet a hatástalanítás részfolyamata. Megsemmisítik a nem megfelelő műszaki állapotú vagy értékesíthetetlen lőporokat, robbanóanyagokat, valamint a lőszer pirotechnikai elegyeit (ha van), ugyanis ez utóbbiak más módon történő kezelése igen bonyolult és veszélyes. A fentiekből könnyen belátható, hogy a hatástalanításnak lehet, és sok esetben van is olyan végterméke, ami további kezelést igényel.

SELEJT LŐSZEREK

Státuszuk miatt külön kell említeni a selejt lőszerkészleteket. Selejtnek minősülnek azok a lőszerke, amelyeket az 56/2015. HM utasításban¹³ arra feljogosított személy szakmai javaslatok alapján annak nyilvánított. Selejtnek kell minősíteni azokat a lőszerkeket, amelyek műszaki állapotuk miatt hadi- (vagy kiképzési) célra nem alkalmasak, javításuk nem lehetséges, vagy a javítás aránytalanul nagy költséggel járna. Ezek alapján megállapíthatjuk, hogy minden selejt lőszer inkurrens, vagy azzá válik, viszont nem minden inkurrens lőszer selejt. Az inkurrencia meghatározásából következik, hogy minden selejt lőszer felesleges. A kivonási határozattal rendelkező inkurrens lőszerke azonban nem feltétlenül alkalmatlanok hadihasználatra, tehát nem feltétlenül selejtek, például meghatározott készleten felüliek, ezért feleslegesek (szükségtelen lőszerke).

A selejt lőszerke műszaki állapotuknál fogva kevésbé alkalmasak értékesítésre. Természetesen, ha ez a műszaki állapot olyan, hogy az adott lőszer csak hadihasználatra nem alkalmas, de más (polgári) célra még felhasználható, akkor az értékesítés lehetséges, amennyiben van rá kereslet (például lőporok eladása bányászati célra). Mindazonáltal ez kevésbé járható út a készletből történő kivezetésre, inkább jellemző e lőszerke megsemmisítése vagy hatástalanítása.

¹¹ Uo. 2. § 1. pont.

¹² Uo. 16. rész.

¹³ 56/2015. (X. 21.) HM utasítás a Honvédelmi Minisztérium vagyonekezelésében lévő eszközök selejtezéséről és a selejtezési jogkörök gyakorlásáról. Jogtár. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A15U0056.HM&txtreferer=00000003.txt> (Letöltés időpontja: 2022. 05. 20.)

KEZELÉSRE VESZÉLYES LŐSZEREK

Ez egy speciális készletkategória, az ebbe a csoportba történő besoroláshoz nem feltétlenül kell laboratóriumi vizsgálat, hanem a lőszer időszerű műszakiállapot-ellenőrzésén, illetve a felhasználás előtti megvizsgáláskor születethet ilyen döntés. A kategória megnevezéséből is kitűnik, hogy e lőszer bármilyen kezelése (mozgatása, rakódása stb.) rendkívüli óvatosságot, körültekintést és mélyebb lőszeranyag-ismeretet igényel. A vonatkozó szabályzó szerint: „Kezelésre veszélyesnek kell minősíteni a lövéseket (lövedékeket, aknagránátokat), ha azokon következő hibák találhatók:

- a) ütés- és füstnyomok a lövedék, az aknagránát vagy a gyújtót testen;
- b) a gyújtó kibiztosított állapotban van (amennyiben ezt külső jelekből meg lehet állapítani);
- c) olyan gyújtóval van szerelve, amelynél átszakadt vagy összenyomódott a membrán;
- d) a gyújtó vagy a távolsági gyújtó állítócsapja nincs szállítási helyzetben rögzítve (ha ilyen állítási lehetőség van);
- e) ütőszegnyom található az indítótöltény csappantyúján az aknavető lőszerknél.”¹⁴

Természetszerű és előírás is, hogy ezeket a lőszerket meg *kell* semmisíteni.

A HADIHASZNÁLATRA ALKALMATLAN ÉS A FELESLEGES LŐSZERKÉSZLETEK JELENTŐSÉGE

Jogosan merül fel a kérdés, miért lényeges foglalkozni ezekkel a lőszerkészletekkel? Az igazság az, hogy ezek a lőszer több szempontból is problémát okozhatnak.

Először: a Magyar Honvédség lőszerbázisai még néphadseregi örökségként a mai napig óriási mennyiségű olyan régi magyar, szovjet és a Varsói Szerződés egyéb tagállamaiból származó lőszer tárolnak, amelyek hadihasználhatatlanok vagy feleslegesek. A korábbi évtizedekben jelentős mennyiségű ilyen anyagot értékesítettek, semmisítettek meg vagy hatástalanítottak, de a volumenük a mai napig ezer tonna nagyságrendű. Könnyen belátható, hogy ez a „koloncként” hordott teher mennyi hasznos tárolókapacitást foglal le, amelyek potenciális beraktározási helyei lennének az új lőszernek.

Másodszor: a lőszerben lévő veszélyes anyagok (lőporok, robbanóanyagok, pirotechnikai elegyek) az idő múlásával veszítenek fizikai-kémiai stabilitásukból. Ebből kifolyólag kiszámíthatatlanná válhatnak, baleseti veszélyforrássá lehetnek – akár raktárrobbanást is előidézhettek. Alapvető érdek, hogy az efféle kockázatokat minél alacsonyabb szintre csökkentjük.

Harmadszor: a lőszer tárolására szigorú előírások vonatkoznak, amelyek megszabják a lőszer együttes tárolhatóságát (mit mivel szabad egy tárolóhelyen raktározni), a raktárba történő berakási rendjüket (milyen magas oszlopban, mekkora térközzel, lövedékkel merrefelé mutasson), az időszerű szellőztetéseket és ellenőrzési munkákat. Ezek mind vonatkoznak a témául szolgáló lőszerre is. Továbbá szükségessé válhat – és a tapasztalatok szerint válik is – ezeknek az anyagoknak a mozgatása is (például tárolóhely-racionalizálás miatt). Könnyen belátható, hogy a fenti feladatok jelentős munkaerő-kapacitást és (például az emelő-rakodó gépek és járművek esetében) üzemórát kötnek le.

¹⁴ Biztonsági rendszabályok a lőszerrel végzett munkáknál (Tüfe/322). Honvédelmi Minisztérium, 1979, 53–54., 114. pont.

Mint láhattuk, ezeknek a lőszernek többféle kezelési módozatuk létezik. Egyértelmű, hogy a legelőnyösebb az értékesítésük lenne. Azt azonban látni kell, hogy amennyiben nincsen ezekre kereslet, akkor nem szabad várakozó álláspontra helyezkedni – mondván, hátha a későbbiekben akad vevő –, hanem az eladhatatlan anyagokkal sürgősen más módon kell eljárni. Ha megoldható, akkor gazdaságossági szempontból a hatástalanítás és az azt követő alkatelemenként, hulladékként történő értékesítés az üdvös, más út híján a megsemmisítést sem szabad halogatni.

ÖSSZEFOGLALÁS

A fentiekben olyan témával foglalkoztam röviden, ami a katonák előtt sem igazán ismert terület. Ez nem is annyira meglepő: a lőszerbázisok állományán és előjáróikon kívül más katona nemigen találkozik olyan lőszerrel, ami „ellőhetetlen”, legyen az bármilyen típusú. Célom az volt, hogy szélesebb rálátást nyújtsak a fel nem használt, hadihasználatra alkalmatlanná, feleslegessé vált lőszerrel által generált feladatokra és problémákra, és vázoltam, hogy milyen eljárásokkal lehetséges kezelni ezeket. Írásom készítésekor nagyban támaszkodtam saját ismereteimre és tapasztalataimra, ugyanis 25 éve a lőszerrel életciklus-menedzsmentjével foglalkozom, így közvetlen feladataim voltak és vannak a témához kapcsolódóan.

Az életciklus fogalma, az életciklus-menedzsment, illetve az életciklus alapú rendszer szemlélet divatossá vált a hadseregen belül is. Dolgozatomat ezért is kezdtem a lőszerrel életciklusával. De ezt az alapvetően helyes rendszer szemléletet következetesen kell alkalmazni akkor is, amikor a lőszerrel mint veszélyes anyagoknak a végső stádiumú, de nem rendeltetészerű felhasználásáról van szó.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 56/2015. (X. 21.) HM utasítás a Honvédelmi Minisztérium vagyonkezelésében lévő eszközök selejtezéséről és a selejtezési jogkörök gyakorlásáról. Jogtár. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A15U0056.HM&txtreferer=00000003.txt>
- 69/2019. (XII. 9.) HM utasítás az ingó vagyontárgyak ideiglenes használatba adásának rendjéről szóló 78/2016. (XII. 29.) HM utasítás és az ingó vagyonelemekkel való gazdálkodásról szóló 74/2017. (XII. 29.) HM utasítás módosításáról. Honvédelmi Közlöny, CXLVII. évf./1., 53–56. <http://www.kozlonyok.hu/kozlonyok/Kozlonyok/13/PDF/2020/1.pdf>
- 74/2017. (XII. 29.) HM utasítás Az ingó vagyonelemekkel való gazdálkodásról. Honvédelmi Közlöny, CXLV. évf./1., 60–74. <https://docplayer.hu/107219404-Tartalom-jogszabalyok-evi-clxxxix-torveny-egy-es-torvenyek-honvedelmi-kerdesekkel-osszefuggo-modositasarol.html>
- Biztonsági rendszabályok a lőszerrel végzett munkáknál (Tüfe/322). Honvédelmi Minisztérium, 1979.
- Réti Tamás: *A Honvédelmi Minisztérium és a Magyar Honvédség reverse logisztikai rendszere*. Doktori (PhD-) értekezés, Budapest, 2013. <https://docplayer.hu/20419324-Doktori-phd-ertekezes.html>

Nagy László ny. ezredes:

A HIBRID HADVISELÉS MEGJELENÉSE A 20. SZÁZAD ELSŐ FELÉBEN

DOI: [10.35926/HSZ.2022.5.9](https://doi.org/10.35926/HSZ.2022.5.9)

ÖSSZEFOGLALÓ: A 21. század első két évtizedében a biztonságpolitikai témakörben az egyik leggyakrabban használt fogalom a hibrid hadviselés volt, melyet a szakirodalmi források a 21. század „termékeként” jellemeztek. A szerző jelen írásában ezt a megállapítást kívánja cáfolni néhány esettanulmány tükrében, amelyek kivétel nélkül a hitleri Német Birodalomnak a második világháborút megelőző, de a háború irányába mutató lépéseivel kapcsolatosak. Anélkül, hogy más történelmi eseményeket is bevonna az elemzésbe, azt a népszerű (köz-)mondást kívánja illusztrálni, hogy nincs új a nap alatt.

KULCSSZAVAK: hibrid hadviselés, világháború, Hitler, versailles-i békeszerződés

A SZERZŐRŐL:

Dr. Nagy László ny. ezredes (DSc)

BEVEZETŐ

A hibrid hadviselés témájával igen széles körű szakirodalom foglalkozik, a magyar források szerzői közül érdemes megemlíteni – a teljesség igénye nélkül – Rácz Andrást, Simicskó Istvánt, Kiss Álmos Pétert, Resperger Istvánt, Jójárt Krisztiánt, Porkoláb Imrét, Deák Anitát. Magát a kifejezést először 2002-ben használta a magyar származású amerikai tengerészgyalogos őrnagy, William Nemeth, aki a csecsen háborúk hadviselési eljárásainak elemzése kapcsán vezette azt be.¹ Az Észak-atlanti Szerződés Szervezetének hivatalos terminológiája és ennek megfelelően a tagállamok szakirodalma is széleskörűen él ezzel a fogalommal, amelynek azonban éppúgy nincs kizárólagos és egyértelmű meghatározása, mint az aszimmetrikus hadviselésnek, a terrorizmusnak és a széleskörűen értelmezett biztonságpolitika sok más alapfogalmának. Ugyanakkor a szakirodalomból ki lehet mazsolázni sok alapvető jellemzőt és tételt, amelyekre jelen tanulmány is kitér. Abban azonban megegyezni látszanak a szakirodalmi források, hogy a fogalom maga – annak tartalmi elemeivel együtt – a 21. század „terméke”.

A HIBRID HADVISELÉSRŐL

Lényegében a hibrid háború vagy hibrid hadviselés fogalma a Valerij Geraszimov tábornok, orosz vezérkari főnök által 2013-ban publikált tanulmánnyal összefüggésben terjedt el a köztudatban, és ezért kezdték *Geraszimov-doktrínaként* is nevezni.² A fogalom elterjedését

¹ William J. Nemeth: Future War and Chechnya: A Case for Hybrid Warfare. Monterey: Naval Postgraduate School, 06. 2002. <https://core.ac.uk/download/pdf/36699567.pdf> (Letöltés időpontja: 2020. 12. 06.)

² Valerij Geraszimov: A tudomány szerepe az előrelátásban (Rolj nauki v predvigenyii). Vojenno-promüslennij Kurjer, 2013/8. <http://www.vpk-news.ru/articles/14632> (Letöltés időpontja: 2020. 12. 06.)

nagymértékben elősegítették a 2014-ben bekövetkezett ukrainai események, az orosz–ukrán konfliktus, amelynek egyes szakaszait – elsősorban a Krím-félsziget annektálását – sokan a hibrid hadviselési *elmélet* tipikus *gyakorlati megvalósulásának* tekintették. (Annak ellenére egyébként, hogy maga Geraszimov tábornok a tanulmányban nem használta a „hibrid” kifejezést, helyette a nem-lineáris háború megnevezést alkalmazta.)

Mindenesetre a lényeg abban fogalmazható meg (a Geraszimov-doktrína szerint), hogy a nem-katonai és a katonai eszközök alkalmazását *4:1 arányban* javasolja az orosz vezérkari főnök.³ Mivel a NATO is hibrid hadviselésnek kezdte titulálni Oroszország 2014-es ukrainai tevékenységét, és a nyugati közbeszédben is ez a fogalom terjedt el, jelen tanulmányban ezt a kifejezést fogom alkalmazni.

A hibrid háborúban olyan kifejezetten új elemek nem jelennek meg, melyeket eddig ne láttunk volna. Nem véletlenül hivatkoznak az elemzők – magyarázatként – az *aszimmetrikus hadviselés* jellemzőire, az *indirekt* módszerek használatára vagy a lakosság befolyásolásának a hagyományára. Utalnak arra, hogy már Clausewitz is különbséget tett direkt és indirekt hadviselés között.⁴

A hibrid hadviselés elméletének vizsgálatakor azonban egy sajátosság azonnal nyilvánvalóvá válik: azzal, hogy olyan nem-konvencionális eszközök kerülnek előtérbe, mint a diplomáciai és gazdasági nyomásgyakorlás, a pszichológiai vagy információs hadviselés, maga a háború nem hagyományos katonai értelemben kényszeríti térdre a megtámadott országot, hanem annak *működését* teszi lehetetlenné.

A hibrid hadviselésen egy *állandósult háborús helyzetet* kell értenünk, ahol a hagyományos fegyveres erők szerepe eleinte háttérbe szorul, és csak akkor kerülnek tényleges alkalmazásra, mikor a nem-konvencionális nyomásgyakorló eszközök nem érik el a hatásukat (vagy a támadó fél úgy véli, hogy azt a nemzetközi viszonyok lehetővé vagy éppen szükségessé teszik). A nem-konvencionális eszközök fogalmába lényegében minden olyan elem beletartozik, mely hozzájárul egy ilyen állandó háborús érzethez, tehát a diplomáciai, politikai, gazdasági nyomásgyakorlástól és a propaganda eszköztárának igénybevételétől kezdve a „békefenntartók” államosztatásán át a szeparatizmus támogatásáig. A 21. századi hibrid hadviseléssel kapcsolatban a szakértők többsége fontosnak tartja kiemelni azt a sajátosságot, hogy – a *gerilla-hadviselésben* (vagy általánosabban az aszimmetrikus hadviselésben) megszokottaktól eltérően – a hibrid hadviselést alkalmazó, támadó, kezdeményező fél *lehet az erősebb*.

A HIBRID HADVISELÉS FÁZISAI

Figyelemre méltó sajátossága a hibrid hadviselésnek, hogy viszonylag jól megkülönböztethető *fázisokra* lehet bontani (elsősorban a támadó fél szempontjából). Ezen fázisok tartalma kivonatossan az alábbiakban foglalható össze:⁵

1. Ellentétek (rejtett) kialakulása:

- a sebezhető pontok felmérése az államigazgatásban, a fegyveres erőknél, a gazdaságban, a társadalomban;

³ Lásd többek között Rácz András: Oroszország hibrid háborúja Ukrajnában. KKI-Tanulmányok, 2014. 10. 15. <http://kki.gov.hu/download/2/80/c0000/R%C3%A1cz%20Andr%C3%A1s%20hibrid%20h%C3%A1bor%C3%BA.pdf> (Letöltés időpontja: 2019. 02. 28.)

⁴ Carl von Clausewitz: A háborúról. Athenaeum, Budapest, 1917, 33.

⁵ Lásd többek között Simicskó István: A hibrid hadviselés előzményei és aktualitásai. Hadtudomány, 2017/3–4. http://real.mtak.hu/67458/1/Ht_201734_5_18_u.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 12. 06.)

- a támadóhoz lojális civil és politikai szervezetek létrehozása, megerősítése;
- diplomáciai és médiapozíciók kialakítása a nemzetközi közvélemény befolyásolása céljából.

2. Feszültség keltése:

- a politikai és diplomáciai nyomásgyakorlás megkezdése;
- szövetségek alakítása a célországgal szemben;
- befolyásolásra alkalmas gazdasági pozíciók létrehozása;
- a feltételek megteremtése a központi hatalommal szembeni tevékenységhez;
- elégedetlenségi mozgalmak előkészítése, etnikai, vallási és társadalmi feszültségek gerjesztése;
- katonai erődemonstráció.

3. A konfliktus kialakítása:

- a válságállapot kialakítása a teljes célkörnyezetben (válságkörzetként való definiálás minden lehetséges fórumon);
- a politikai, diplomáciai, gazdasági nyomás fokozása, szankciók bevezetése;
- zavargások, felkelések kirobbantása;
- a biztonsági erők lekötése;
- az államigazgatás működésének akadályozása.

4. A számba jöhető katonai erők felvonulása a kijelölt körzetekbe.

5. A válság elmélyítése:

- a katonai nyomásgyakorlás fokozása;
- a különleges műveleti erők aktivizálása;
- a gazdaság működésének blokkolása;
- egyes körzetek ellenőrzés alá vonása.

6. A válság megoldása:

- a meggyengített hatalmi berendezkedés megdöntése;
- új struktúrák kialakítása;
- a támadóhoz lojális vezetés hatalomra juttatása.

7. A konfliktus utáni rendezés:

- az új vezetés diplomáciai elismertetése,
- a kedvező politikai, katonai, gazdasági helyzet megszilárdítása.

Az *információs technológiák* és a kiberhadviselés elemeinek alkalmazása különböző intenzitással végigkíséri minden egyes fázis végrehajtását.

NÉMETORSZÁG AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚ UTÁN

Köztudott, hogy Németország (a Német Császárság), mint a *központi hatalmak* meghatározó állama legyőzöttként került ki az első világháborúból. A béke feltételeit a győztesek, az *antant* államai diktálták.

Németország 1919. június 28-án írta alá a *versailles-i békeszerződést*. A győztes hatalmak területi, katonai és gazdasági büntető intézkedéseket róttak a legyőzött országra.

Ami a területi változásokat illeti (lásd az alábbi térképet): Nyugaton Németország visszaadta Franciaországnak Elzász-Lotaringiát, amelyet több mint 40 évvel korábban szerzett meg, ezenkívül Belgium megkapta Eupen és Malmédy városát. Az iparilag fejlett Saar-vidéket (a térképen 4-es számmal jelölve) 15 évre a Népszövetség felügyelete alá helyezték.⁶ Dánia megkapta Észak-Schleswiget (1). Végül demilitarizálták a Rajna-vidéket (3), ami azt jelentette, hogy a területen nem lehetett jelen semmilyen (német) haderő vagy erődítmény. Keleten Lengyelország megkapta a Németországtól elcsatolt Nyugat-Poroszország egyes részeit és (Észak-) Sziléziát (5). Danzig német többségű városa a Népszövetség védelme alatt álló szabadváros lett,⁷ a Balti-tenger partján, Kelet-Poroszországban található Memel-vidék (6) pedig litván fennhatóság alá került. Ezenkívül Csehszlovákiához került Hultschin körzete. Németország összességében európai területeinek 13 százalékát (körülbelül 70 ezer km²) veszítette el.

A térképen látható területi korrekciók Hitler hatalomra kerüléséig (1933. január) nem módosultak.

1. kép Németország területi veszteségei a versailles-i békeszerződésnek megfelelően

(Forrás: *The Times atlas: Második világháború. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1995, 28.*)

⁶ A Népszövetséget vagy Nemzetek Szövetségét (magyarul mindkét elnevezés elfogadott, sőt előfordul a Nemzetek Ligája – League of Nations – is) Woodrow Wilson amerikai elnök kezdeményezésére 1920. január 10-én alapították meg Genfben, 1946-ig létezett.

⁷ Danzig (szabadváros vagy szabadállam) ma Gdansk néven Lengyelország legfontosabb kikötője.

Az alábbiakban – csupán a felsorolás szintjén – jelzem azokat a sarkalatos dátumokat és eseményeket, amelyek tulajdonképpen elvezettek a második világháború kitéréséig, illetve a háború első hónapjának történetéig. Ezen események jelentős hányada döntő befolyással bírt a térképen ábrázolt területek sorsára és hovatartozására, ráadásul néhány közülük bizvást tekinthető a „*korai hibrid hadviselés*” reprezentánsának.

1923. január 11.: A franciák és a belgák megszállják a Ruhr-vidéket.
 1925. november: A locarnói konferencia.
 1926. szeptember 8.: Németországot felveszik a Népszövetségbe.
 1928. augusztus 27.: A Briand-Kellogg-paktum: Az Egyesült Államok, Nagy-Britannia, Németország, Olaszország és Japán kötelezettséget vállal az agressziótól való tartózkodásra.⁸
 1933. január 30.: Hitler hatalomra kerülése.
 1933. október 14.: Németország kilép a Népszövetségből.
 1934. január 26.: Német–lengyel megnehtámadási egyezmény.
 1934. augusztus 1.: Hitler elrendeli a légierő felállítását, valamint a hadsereg és a haditengerészet bővítését.
 1934. szeptember 18.: A Szovjetunió belép a Népszövetségbe.
 1935. január 13.: A Saar-vidék lakossága a Németországhoz való visszatérésre szavaz (maga a visszatérés március 7-én történt meg).
 1935. március 16.: Németország megtagadja a békeszerződés korlátozó rendelkezéseinek teljesítését.
 1935. május 2.: Francia–szovjet kölcsönös segítségnyújtási szerződés.
 1935. május 16.: Csehszlovák–szovjet barátsági és megnehtámadási szerződés.
 1935. június 18.: Angol–német flottaegyezmény.
 1936. március 7.: Németország visszafoglalja a Rajna-vidéket.
 1936. augusztus 24.: Kétéves kötelező katonai szolgálat Németországban.
 1936. november 25.: Az Antikomintern-paktum (Németország és Japán kommunista- és szovjetellenes szövetsége).
 1937. november 17–21.: A brit külügyminiszter megbeszélése Hitlerrel a Szudéta-vidék kérdéséről.
 1938. március 12.: Az Anschluss (német csapatok elfoglalják Ausztriát).
 1938. április 23.: A szudétanémetek teljes autonómiát követelnek.
 1938. augusztus 12.: Németország mozgósítást rendel el.
 1938. szeptember 7.: A szudétanémetek megszakítják a tárgyalásokat a csehszlovák kormányral.
 1938. szeptember 30.: Nagy-Britannia, Franciaország, Németország és Olaszország a müncheni egyezményben megállapodnak, hogy a Szudéta-vidéket átadják Németországnak.
 1938. október 1.: A német hadsereg behatol a Szudéta-vidékre.
 1938. október 10–19.: Magyar–csehszlovák – eredménytelen – tárgyalások, a müncheni négyek döntőbírósi felkérése.

⁸ Jelen tanulmányban az Egyesült Királyság helyett következetesen a Nagy-Britannia – általánosan elfogadott – megnevezést használom.

1938. november 2.: Az első bécsi döntés: etnikai revízió, Magyarország visszakap 12 ezer km² területet, a már autonóm Szlovákia és Kárpátalja déli sávját, Németország megkapja Pozsonyligetfalut és Dévényt.
1938. december 6.: Francia–német megnemtámadási egyezmény.
1939. március 14.: Megalakul az önálló Szlovákia (Tiso vezetésével).
1939. március 15–16.: Németország feldarabolja Csehszlovákiát (Cseh–Morva Protektorátus).
1939. március 15–18.: Magyarország elfoglalja a maradék – március 14-én Ruszinföld néven önállósuló – Kárpátalját is, és konfliktusba keveredik Szlovákiával.
1939. március 22.: Németország annektálja a Memel-vidéket.
1939. március 23.: Lengyelország elutasítja a Danziggal kapcsolatos német követeléseket.
1939. április 7.: Olaszország csatlakozik az Antikomintern-paktumhoz.
1939. augusztus 23.: Német–szovjet megnemtámadási szerződés (Molotov-Ribbentrop-paktum); angol–lengyel kölcsönös segítségnyújtási szerződés.
1939. augusztus 26.: Németország garantálja Belgium, Hollandia, Luxemburg és Svédország semlegességét.
1939. szeptember 1.: Németország betör Lengyelországba, annektálja Danzigot.
1939. szeptember 3.: Nagy-Britannia, Franciaország, Ausztrália és Új-Zéland hadat üzen Németországnak.
1939. szeptember 10.: Brit expedíciós erők felvonulása Franciaországban.
1939. szeptember 17.: A Szovjetunió megtámadja Lengyelországot, hat nap múlva a két támadó hadsereg eléri a német–szovjet demarkációs vonalat.
1939. szeptember 29.: Lengyelország felosztása, a lengyel hadjárat vége.

A VERSAILLES-I BÉKESZERZŐDÉS

Jelen tanulmányban nem foglalkozom a Németországgal kötött békeszerződés gazdasági vonatkozásaival, amelyek alapvetően a fizetendő jóvátételre vonatkoztak. Ami a katonai vonatkozásokat illeti, ide kívánczik Foch marsallnak, a francia csapatok főparancsnokának közismert, zseniális (bal)jóslata: *Ez nem béke, csak húsz évre szóló fegyverszünet.*⁹

Hitler a hatalom megragadásától, 1933 januárjától azon munkálkodott, hogy revansot vegyen a Németországot ért megaláztatásokért, és ennek érdekében mindenekelőtt megszüraduljon a békeszerződés katonai korlátozásaitól, illetve busásan visszaszerezze az elcsatolt területeket. Céljai érdekében a szó szoros értelmében semmilyen szélsőséges vagy aljas eszköztől nem riadt vissza.

Mint Ormos Mária megállapítja, tudatosan élt a szakadatlan megtévesztés, félrevezetés minden eszközével, mindennel és mindenkivel szemben. Zseniális megtévesztő volt.¹⁰

A későbbiek jobb megértéséhez kis időbeli kitérőt tesztek.

1925 októberében zajlott a nagy jelentőségű locarnói konferencia, amelyen Belgium, Franciaország, Nagy-Britannia, Németország és Olaszország képviselői vettek részt. Az öt ország kölcsönös biztonsági egyezményt kötött. Franciaország két külön megállapodásban kötelezte magát, hogy Lengyelország, illetve Csehszlovákia segítségére siet, ha – a szerződés esetleges összeomlása nyomán – valamelyiküket nem provokált támadás érné. Nagy-Britannia ünnepélyes kötelezettséget vállalt, hogy ha Franciaországot vagy Németországot érné nem

⁹ Idézi Winston Churchill: A második világháború. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1999, 11.

¹⁰ Ormos Mária: Hitler. T-Twins Kiadó, 1994, 9.

provokált támadás, haladéktalanul a megtámadott segítségére siet. A konferencián azonban csak Nyugat-Európa békéjével foglalkoztak, abban a hiú reményben, hogy a megállapodást egy „keleti Locarno” követi majd. Németország viszont nem volt hajlandó lemondani keleti területi követeléseiről, nem fogadta el a békeszerződésnek Lengyelországra, Danzigra, a „lengyel korridorra” és Felső-Sziléziára vonatkozó rendelkezéseit.¹¹ (Mint közismert, ilyen „keleti” megállapodásra soha nem került sor.)

Visszatérve a békeszerződésre, annak előírásai szerint a *Saar-vidék* népszövetségi közigazgatás alá, a Rajna bal partja szövetségi megszállás alá került, a Rajna jobb partját pedig demilitarizálták.

A békeszerződésben rögzítették, hogy Németország a Saar-vidéket nem használhatja semmiféle katonai célra, valamint az állami erőszak gyakorlásáról (a rendőrség működtetéséről) is le kellett mondania a területen. A szerződés 1920. január 10-én lépett életbe, és 15 éves határidővel előírta egy népszavazás megtartását a terület hovatartozásáról.

A Saar-vidék 1900 km² területen terült el, és lakossága 800 ezer fő volt. Egy kormánybizottság látta el a kormányzási feladatokat, ténylegesen azonban a vidék francia felügyelet alatt állott. A békeszerződés értelmében Németország lemondott a Saar-vidéken bányászott kőszénről Franciaország javára. A terület vámjogilag is Franciaországhoz tartozott, pénzneme a francia frank volt.

A Saar-vidék lakossága nemzeti mozgalommal reagált a francia kormányzásra. A francia-barát párt a választásokon egyre kevesebb szavazatot kapott, a harmincas évek elején már csak 1%-ot tudott elérni. A franciaellenes érzelmeket módszeresen és tudatosan szította, a hazafias mozgalmat erőteljesen támogatta a berlini propaganda, amely ugrásszerűen föl erősödött 1933-tól kezdve.

1935. január 13-án zajlott le a *népszavazás*. Az etnikai összetételnek megfelelően a 477 ezer szavazó túlnyomó többsége a Németországhoz csatlakozás mellett döntött. A *Deutsche Front* nevű párt a választások során 90,8%-ot szerzett. A Népszövetség fennhatóságának megtartása mellett 46 ezer szavazatot adtak le, Franciaországhoz mindössze 2000 fő akart csatlakozni.¹²

Miután Hitler hatalomra került, a korábbi „jóvátételi politika” helyét minden vonatkozásban a *revizionista* elképzelések vették át.

Németország mindenekelőtt kilépett a Népszövetségből (1933. október), ahová egyébként csak 1926-ban vették fel. 1934. augusztus elsején Hitler – fittyet hányva a békeszerződés előírásaira – hivatalosan elrendelte a *légierő* felállítását, amelyet titokban, polgári tevékenységnek álcázva már a háborút követő években megkezdett a német katonai vezetés. A légierő megjelenése a német hadsereg hadrendjében nyilvánvaló provokáció volt a nyugati hatalmak irányába. Ráadásul Hitler egyidejűleg rendelkezett a *haditengerészet* jelentős megerősítéséről is. 1935. március 16-án Németország bejelentette, hogy a továbbiakban nem tartja magát nézve kötelezőnek a versailles-i szerződés katonai tevékenységet korlátozó intézkedéseit. Egy évvel később újabb provokatív lépés következett, a békeszerződés újabb pontjának semmibevétele: Németország bevezette a kétéves *kötelező sorszolgálatot*.

Németország egyértelműen fegyverkezett, erősítette hadseregét, a nyugati hatalmak pedig – részben pacifizmusból, részben abban a meggyőződésben, hogy még mindig jelentős erőfölényben vannak – tudomásul vették a tényeket. A katonai válaszlépésektől egyértelműen visszariadtak, a hivatalos – és teljesen eredménytelen – tiltakozáson kívül alig volt más

¹¹ Churchill: i. m. 18–19. A korridor Poroszországnak az a sávja, amelyet a békeszerződés Lengyelországnak ítélt, hogy közvetlen összeköttetést biztosítson neki Danzig szabadállammal és kijárást a tengerhez.

¹² Lásd többek között Ormos: i. m. 250.

eszközük, az egyébként is meglehetősen tehetetlen Népszövetség pedig a német kilépéssel már elveszített Németország felett bármiféle kontrollt.

Az új, egyértelműen revízióra törekvő német út egyik kezdeti állomása a *Rajna-vidék* visszaszerzése volt (a Saar-vidék teljesen legális visszatérésén túl).

A RAJNA-VIDÉK „VISSZASZERZÉSE”

A Rajna folyó völgye tehát demilitarizált övezetté vált a világháború után, ami jelentős stratégiai előnyt és biztonsági garanciát jelentett Franciaország számára egy esetleges újabb német támadás esetén. A locarnói szerződésben Németország kötelezettséget vállalt, hogy tiszteletben tartja a *Rajna-vidék* demilitarizálását, ezen kötelezettség betar(ta)tásának pedig két garانتálója volt: Nagy-Britannia és Olaszország.

1935 második felében, illetve 1936 tavaszán azonban Hitlert erősen kezdte foglalkoztatni a terület demilitarizált jellege. Mindenekelőtt a két garانتáló hatalom esetleges viselkedése aggasztotta egy német katonai lépés esetén. A brit külügyminisztérium viszont megértőnek bizonyult, amikor a „diszkriminatív” korlátozás megszüntetésének kérdése felmerült, sőt, a francia felet is igyekezett lebeszélni a francia–szovjet kölcsönös segítségnyújtási egyezmény aláírásáról. (Hitler ugyanis azt állította, hogy a francia–szovjet megállapodás sértene a locarnói egyezmény szellemét, így Németország sem fogja azt magára nézve kötelezőnek tekinteni.) Ugyanakkor Olaszország – az Etiópia ellen indított hadjárat okán rá kirótt gazdasági szankciók miatt – 1936 március legelején úgy döntött, hogy nem támogatja a helyzet fenntartására irányuló brit–francia álláspontot.

1936. március 7-én 10 órakor a német külügyminiszter magához hívatta a brit, a belga, a francia és az olasz nagykövetet, és bejelentette: Németország *25 évre szóló szerződést javasol*, amely intézkedne a Rajna mindkét partjának demilitarizálásáról, a légierők korlátozásáról, és ezenkívül előírná, hogy Németország meg nem támadási szerződést kössön keleti és nyugati szomszédaival.¹³ Két órával később viszont Hitler *bejelentette* a Reichstagban, hogy Németország felmondta a locarnói szerződést és megszüntette a demilitarizált övezetet. Mindeközben, már a reggeli órákban a Wehrmacht 30 ezer katonája *bevonult* a Rajna-vidékre. A német bevonulás, illetve a Rajna-vidék remilitarizálása és lényegében „visszafoglalása” tipikus hitleri blöff volt.

Hitler ugyanis nem ismerhette előre a nagyhatalmak reakcióját, bár nagy vonalakban tisztában volt azok mozgásterével. Bizonytalanságban tulajdonképpen csak az maradt, hogy Franciaország egymagában vállalkozik-e valamilyen katonai ellenlépésre. (Éppen ezért parancsba adták, hogy ha a német csapatok ellenállásba ütköznek, akkor azonnal vonuljanak vissza.) A német katonai akció azonban teljesen simán ment végbe. A népszövetségi hatalmak agresszorral nyilvánították Németországot és egy szolid elítéléssel lezárták a kérdést. Hitler pedig a maga család módján – nem utolsó ízben – kijelentette: ezzel Németország valamennyi területi követelése teljesült.¹⁴ Sajnos, a nyugati hatalmak minden alkalommal bedőltek ennek a csalárdságnak.

¹³ Churchill: i. m. 64.

¹⁴ Uo. 69.

AZ ANSCHLUSS

Ausztria katonai megszállását Hitler elengedhetetlennek tekintette a „cseh erőd” bevételéhez. 1938. február 20-án – Ausztriára és Csehszlovákiára célozva – kijelentette a Reichstagban: Két velünk szomszédos országban tízmillió német él, Németországnak pedig kötelessége védelmébe venni ezeket a honfitársait, és gondoskodni általános, személyes, politikai és ideológiai szabadságukról.¹⁵

Közbevetőleg: Hitler már 1936 júliusában megbízta a vezérkart, hogy dolgozzák ki Ausztria megszállásának tervét (*Fall Otto*). Egy évvel később a tervet véglegesítette.

1937. november 5-én ismertette szándékait a fegyveres erők parancsnokaival: Németországnak nagyobb *életterre* van szüksége, amelyet elsősorban Kelet-Európában (Lengyelországban, Fehéroroszországban és Ukrajnában) találhat meg. E célból nagyszabású háborút kell vívni és mellesleg ki kell irtani az említett területek lakosságának nagy részét.¹⁶

Hitler már a Mein Kampfban nyíltan kijelentette, hogy az *egész germán fajt* egyetlen birodalomba akarja olvasztani. Ausztria bekebelezésére azonban az is sarkallta, hogy ezzel nyithatót kaput Németország előtt egyrészt Csehszlovákia, másrészt a tágas délkelet-európai térség felé.¹⁷

A hitleri *módszerek* jellemzésére vázlatosan felidézem a történeteket.

1934 júliusában a náci párt osztrák részlege meggyilkolta Dollfuß osztrák kancellárt. Ettől kezdve a berlini vezetés azon munkálkodott, mégpedig sikerrel, hogy lépésről lépésre erősítse az osztrák náciik pozícióját. Mindenekelőtt azt sikerült elérnie, hogy Bécs engedélyezte a náci párt működését. 1938 elején Berlin már azt követelte, hogy az immár legálisan működő náci párt vezetőit vegyék be a kormányba. Február 12-én Schuschnigg osztrák kancellárt Berchtesgadenbe rendelték. Írásos ultimátumban követelték, hogy a náci Seyss-Inquartot nevezzék ki *belbiztonsági miniszterré*, részesítsék amnesztiában a bebörtönzött náciikat, és az osztrák náci pártot vegyék be a kormány által irányított hazafias frontba. Hitler maga is fogadta az osztrák kancellárt, aki – Ausztria katonai megszállásának kilátásba helyezése miatt – elfogadta a német követeléseket.

Február 24-én Schuschnigg tájékoztatta fentiekről az osztrák parlamentet. Kijelentette, hogy Ausztria ennél tovább nem hajlandó elmenni, és hogy az ország belpolitikai helyzetének megszilárdítása érdekében március 13-ára népszavazást tervez kiírni. Március 11-én reggel azonban hírek érkeztek, hogy Salzburnnál lezárták a német határt, megszakították a vasúti összeköttetést, és a müncheni német hadtestet menetkészültségbe helyezték. Dél előtt pedig Seyss-Inquart közölte a kancellárral, hogy Berlin követeli: egy órán belül *fűjják le a népszavazást*. Ha egy órán belül nem kapnak tőle pozitív választ, olybá veszik, hogy a belbiztonsági miniszternek nem volt lehetősége telefonálni, és ennek megfelelően fognak eljárni. A kancellár engedett. Negyedóra múlva a belbiztonsági miniszter a következő ultimátummal tért vissza: „A helyzet csak úgy menthető meg, ha a kancellár haladéktalanul lemond, és két órán belül Seyss-Inquartot nevezik ki kancellárrá. Ellenkező esetben Németország megszállja Ausztriát.” A kancellár benyújtotta lemondását, de Miklas elnök megmakacsolta magát, nem volt hajlandó egy náciit kinevezni kancellárrá. A német harckocsik március 13-án hajnalban bevonultak Bécsbe. Hitler bejelentette, hogy *megszűnt az Osztrák Köztársaság*, területe pedig beolvadt a Harmadik Birodalomba.¹⁸

¹⁵ Uo. 85.

¹⁶ Uo. 76.

¹⁷ Uo. 78.

¹⁸ Lásd többek között Churchill: i. m. 82.

Végbement az *Anschluss!*

Ez a lépés tovább erodálta az amúgy is ezer sebből vérző versailles-i szerződést. A nyugati hatalmak a korábbiakhoz hasonló módon reagáltak, azaz sehogy. A *Szovjetunió* viszont nemzetközi értekezletre tett javaslatot március 18-án, hogy megvitassák a helyzetet, konkrétan az 1935-ben megkötött francia–szovjet szerződés esetleges végrehajtását. A javaslat hűvös fogadtatásra talált.¹⁹

Hitler előtt pedig megnyílt az út Csehszlovákia „meghódítása” felé.

A SZUDÉTA-VIDÉK

Csehszlovákiára (pontosabban Csehországra) több okból is szüksége volt Hitlernek. Mindenekelőtt az a cél lebegett a szeme előtt, hogy minden németet a Harmadik Birodalomban egyesítsen, Csehország peremén, a közös határ mentén (az ún. Szudéta-vidéken) pedig mintegy 3 millió német élt. Nem kevésbé fontos volt számára, hogy kelet felé kitérítse a *német életteret*. Ugyanakkor nem elhanyagolható szempont volt a *fejlett cseh hadiipar* megkaparintása. És egy geopolitikai, geostratégiai tényező is ugyanebbe az irányba hatott: az általa elkerülhetetlennek tartott, Nagy-Britannia és Franciaország ellen folytatandó nyugati hadjáratban a független Csehszlovákia Németország hátában jelentős erőket kötött volna le (különösen, ha esetleg szovjet támaszpontként szolgált volna).

Hitler utasítására a német vezérkar már 1937 júniusától dolgozott Csehszlovákia megszállásának tervein. Churchill idézi a Nürnbergi Dokumentumok egyik vonatkozó mondatát: „A német fegyveres erők támadásának rendeltetése megakadályozni, hogy Csehszlovákia [...] hátulról veszélyeztesse a nyugati hadműveleteket, továbbá az orosz légierőt megfosztani csehszlovákiai hadművelési bázisainak jelentős részétől.”²⁰

Jellemző a hitleri vezetés álnokságára, hogy az *Anschluss* napján Göring megnyugtatta a berlini csehszlovák követet, miszerint „Németország semmi rosszat nem tervez Csehszlovákia ellen, erre becsületszavamat adom”. Az ausztriai bevonulás közben viszont Hitler azt találta mondani Halder tábornoknak: „Most aztán kutyaszorítóba kerülnek a csehek.”²¹

Másnap, március 14-én pedig a francia miniszterelnök ígérte meg a párizsi csehszlovák követnek, hogy Franciaország minden körülmények között állni fogja Csehszlovákiának adott szavát, amely a még 1925-ben, a locarnói konferencián megkötött francia–csehszlovák szerződésből fakad.²²

Időközben Németország fokozta a cseh kormányra nehezedő *nyomást*, egyidejűleg *bátorította* a fasiszta irányultságú szlovák vezetés önállósulási törekvéseit.

Március 29-én Ribbentrop külügyminiszter megbeszélést tartott Henleinnel, a cseh földön tevékenykedő náci párt (Szudétanémet Hazafias Front) vezetőjével, és választa a követendő taktikát: nagy propagandakampány keretében a világ elé kell tárni a szudétanémetek „elnyomását”, majd *autonómiát kell követelni* a Németországgal határos területek, azaz a Szudéta-vidék számára.²³ Hitler a következőképpen szabta meg Henlein számára a követendő irányvonalat: a csehektől mindig annyit kell követelni, hogy sose lehessen teljesíteni.²⁴

¹⁹ Uo. 83.

²⁰ Uo. 86.

²¹ Uo.

²² Uo.

²³ Karsai Elek: A berchtesgadeni sásfészekről a berlini bunkerig. Tánácsics Könyvkiadó, Budapest, 1965, 45. A korabeli kifejezéssel a szudétanémetek játszották az „ötödik hadoszlop” szerepét.

²⁴ Ormos: i. m. 293.

A hitleri politika messzemenően kihasználta – és jelentősen eltúlozta – a szudétanémetek állítólagos sérelmeit.

Ennek megfelelően Henlein a párt 1938. április 23-án nyilvánosságra hozott programjában már autonómiát követelt a Szudéta-vidéknek. Május 28-án Hitler utasítást adott a Csehszlovákia elleni támadás előkészítésére (*Fall Grün*, a támadás tervezett időpontja október elseje).²⁵ A propaganda területén két konkrét feladatot jelölt meg: röpcédulákat a szudétanémetek hangulatának szítására, illetve röpcédulákat Csehszlovákia megfélemlítésére.

Augusztus 23-án német–magyar kormánytalálkozóra került sor Berlinben Horthy kormányzó részvételével, amelynek során – sikertelenül – próbálták rávenni a magyarokat a csatlakozásra a Csehszlovákia elleni akcióhoz. A magyar vezetők aggódtak, habár Hitler meg volt győződve: sem Franciaország, sem a kelletlenül fegyverkező Nagy-Britannia nem fog háborúba lépni Csehszlovákia érdekében (miközben a német tábornoki kar egyáltalán nem volt erről meggyőződve).²⁶

Időközben a *brit–francia nyomás* hatására a csehszlovák kormány bejelentette, hogy a Szudéta-vidék önkormányzatot kap. A Henlein-párt – berlini utasításra – újabb követelést támasztott: a kormány egyezzen bele a Szudéta-vidék *elszakadásába*.²⁷

1938. szeptember elején–közepén a brit politika – a katonai megoldás elkerülése érdekében – kiállt a Szudéta-vidék Németországnak történő átadása mellett, majd álláspontjuk támogatásáról szeptember 19-én meggyőzték a francia kormányt is. Végül közös erővel rábírták a csehszlovák vezetést a német követelés elfogadására. Chamberlain brit miniszterelnök szeptember 22-én Németországba utazott, hogy erről személyesen tájékoztassa Hitlert, aki azonban ingadozott a Szudéta-vidék illetve *egész Csehszlovákia* megszerzése között. (Bár szeptember 26-án nyilvánosan kijelentette, hogy a Szudéta-vidék az utolsó német területi követelés.)

Viszont hírek érkeztek a csehszlovák mozgósításról és bizonyos francia–angol katonai készülődésről. A patthelyzetet a szeptember 29–30-án Münchenben megtartott *négyhatalmi konferencia* „oldotta fel”. A konferencián Hitleren és Mussolinin kívül részt vett Daladier francia és Chamberlain brit miniszterelnök. Hitler – szokásos taktikájához híven – ismét megnövelte valamelyest a Csehszlovákiától követelt, népszavazás nélkül átadandó területet. Általánosságban szó esett magyar és lengyel területi igényekről is, illetve leszögezték, hogy a nemzetiségek ügyét is rendezni kell majd. A konferencia Hitler teljes győzelmével ért véget, a résztvevők Németország minden követelését elfogadták.

A *müncheni megállapodás* annak ellenére született meg, hogy a Szovjetunió komoly erőfeszítéseket tett Csehszlovákia megmentésére. Szeptember 17-én a prágai kormány kérdésére, hogy milyen álláspontra helyezkedik Moszkva egy német támadás esetén, a következő válasz született: a Szovjetunió a szerződés értelmében azonnali és tényleges segítséget nyújt Csehszlovákiának, ha Franciaország, híven a szerződéshez, szintén segítséget nyújt.²⁸ Mint láttuk, a nyugati hatalmak, Franciaország és Nagy-Britannia más utat választottak. A müncheni konferenciára egyébként meg sem hívták a Szovjetuniót, de ez még kimagyarázható. A nyugati vezetők legnagyobb szégyenére azonban Csehszlovákia képviselőit *sem hívták meg!* Velük a brit és a francia miniszterelnök csak a végeredményt közölte.

²⁵ Churchill: i. m. 88.

²⁶ Uo. 88–89.

²⁷ Karsai: i. m. 48.

²⁸ Uo. 49.

A megállapodás megítélése *eltérő* volt. Nyugaton sokan – politikusok és egyszerű emberek – lelkesen üdvözölték a béke „megmentését”. Voltak azonban ellenvélemények is, Winston Churchill kijelentését Karsai Elek idézi: Nagy-Britanniának és Franciaországnak választania kellett a háború és a becstelenség között. A becstelenséget választották, és ezért nem fogják elkerülni a háborút.²⁹

CSEHSZLOVÁKIA FELDARABOLÁSA

A szudéta kérdés tehát megoldódott, az „*utolsó* német területi követelés” teljesült. Hitler étvágya azonban nem csillapodott.

Még a müncheni megállapodás előtt a német vezérkar úgy számolt, hogy az ütőképes, korszerűen felszerelt cseh hadsereg térdre kényszerítéséhez, a határ menti erődítménylánc felszámolásához 35 hadosztályra lenne szükség. Ugyanakkor a Nyugati Fálnak is nevezett *Siegfried-vonal* még korántsem volt készen, védelmére pedig mindössze 13 hadosztály állt volna rendelkezésre, miközben a francia hadsereg 85 hadosztályt tudott ellene felvonultatni. Igaz, a versailles-i szerződés fegyverkezést korlátozó előírásainak semmibevétele, a Rajna-vidék remilitarizálása, illetve Ausztria megszállása esetén a nyugati hatalmak gyöngesége és pacifizmusa Hitler kezére játszott, de a tábornoki kar nem tudta elhinni, hogy *Hitler blöffje* negyedszer is sikerülhet. Szerintük ellenkezett a józan ésszel, hogy a katonai fölényben lévő szövetségesek cserben hagyják a hozzájuk kötődő és bennük bízó Csehszlovákiát. (Nem is beszélve a pánszláv érzéseket tápláló, Benes csehszlovák elnökkel jó viszonyt ápoló, ámde Németországgal korántsem szimpatizáló Szovjetunióról.)³⁰

Mint láthattuk, a tábornokokkal szemben ezúttal is Hitlernek lett igaza, ami tovább erősítette „zseniális intuíciójának” hitelét.

Az új csehszlovák államnak szembe kellett néznie Szlovákia erősödő önállósulási törekvéseivel, márpedig ezek a törekvések komoly szerepet játszottak Hitler terveiben. Aki egyébként három héttel München után már kiadta az új hadműveleti utasítást, amelynek lényegi pontja így hangzott: *A maradék Csehország elintézése*. A nyilvánosan hangoztatott indok pedig a jól bevált szöveg volt arról, hogy a csehek elnyomják a még ott maradt német kisebbséget, a Német Birodalom pedig nem tűrheti „véreinek sanyargatását”.

1939. január 30-án, hatalomra kerülésének évfordulóján Hitler a Reichstagban bejelentette: úgy döntött, hogy egyszer s mindenkorra, gyökeresen megoldja a szudétanémet kérdést.

1939. március 10-én a csehszlovák kormány elmozdította a nácizmussal szimpatizáló Tiso szlovák elnököt és utasítást adott a szlovák autonómiáért küzdő félkatonai fegyveres szervezet, a Hlinka-gárda lefegyverzésére. Három nappal később Tiso már Berlinben járt „eligazításon”, március 14-én pedig Pozsonyban *kikiáltotta* Szlovákia elszakadását Csehországtól. Ugyanazon a napon Hácha csehszlovák elnök meghívást kapott Berlinbe, ahol a német vezetők közölték vele, hogy a cseh sajtó túrhetetlenül németellenes hangvétele miatt és a német kisebbség elnyomása okán 15-én hajnalban a német csapatok *bevonulnak* Csehországba. Hácha a vérontás elkerülése végett kénytelen volt aláírni a független Csehszlovákiát *megszüntető* jegyzőkönyvet. Megszületett Cseh- és Morvaország, amely gazdaságilag beépült a Német Birodalomba, a későbbiekben pedig Cseh-Morva Protektorátusként képezte részét a birodalomnak. És megszületett a fasiszta bábállam Szlovákia.

²⁹ Uo. 57.

³⁰ Churchill: i. m. 89.

Megjegyzés: Csehszlovákia feldarabolásából Magyarország is kivette a részét, de ennek taglalása nem képezi jelen tanulmány tárgyát.

LENGYELORSZÁG (SZILÉZIA, MEMEL-VIDÉK)

A versailles-i szerződés előírta, hogy (Felső-)Szilézia lakossága 1921-ben *népszavazáson* döntsön a terület hovatartozásáról, a hultschini körzet kivételével, amelyet a Népszövetség Csehszlovákiának ítelt. A bizonytalan sorsú sziléziai területet Csehszlovákia 1919-ben megpróbálta katonai erővel „bebiztosítani”. A békeszerződés nagyköveti tanácsa 1920 nyarán *felosztotta* a területet Csehszlovákia és Lengyelország között. Lengyel nacionalisták három felkelést is kirobbantottak (1919 augusztusában, 1920 augusztusában, majd 1921 június–júliusában). A Népszövetség a területet újra felosztotta. A keleti részt (Felső-Sziléziát) – noha a lakosság többsége a Németországhoz tartozás mellett szavazott – *Lengyelországnak ítelték* (Sziléziai vajdaság). A többi terület Németországhoz került. 1938 októberében – a müncheni egyezmény értelmében – 906 km² Csehszlovákiától Lengyelországhoz került, utóbbi azonban egy évig sem örülhetett a „zsákmánynak”.

Már 1938 októberében megkezdődött a „szudéta kérdés megoldása” *utáni* lépések előkészítése. Ribbentrop külügyminiszter „csereajánlatot” tett a lengyel kormánynak: egyezzenek bele *Danzig szabadállam „visszatérésébe”* a Német Birodalomba és egy *területen kivüliséget élvező*, egy kilométer széles, autót és vasút építésére alkalmas sáv átengedésébe Németország és Danzig között. Ennek fejében Németország garantálná a lengyel határokat, 25 évre meghosszabbítaná a lengyel–német megnehtámadási egyezményt és hajlandó lenne egységes politikát kialakítani a Szovjetunió ellen. A lengyel kormány válasza negatív volt.

1939. január 5-én Beck lengyel külügyminiszter németországi látogatása során Hitler megismételte az ajánlatot. A lengyel álláspont változatlan maradt. Március 21-én, a prágai bevonulás után hat nappal Ribbentrop – ezúttal lényegesen határozottabb formában – újra felvetette a danzigi kérdést. Az aktualitást az adta, hogy „megoldást nyert” a Lengyelország északkeleti határánál található ún. *Memel-vidék* kérdése.

Az első világháború után a Memel folyótól északra elterülő 2400 km²-nyi területet függetlenné váló Litvánia magának követelte. A 150 ezer lakos döntő többsége német nemzetiségű volt, ezért az antanthatalmak a litván követelést elutasították. A terület így átmenetileg az antant *ellenőrzése alá* került. A különleges státuszról szóló döntés előkészületei alatt, 1923-ban Litvánia elfoglalta a területet, a helyzetet az antant elfogadta azzal a feltétellel, hogy a terület speciális autonómiát fog élvezni.

A németek egy országban való egyesítéséről és a német kisebbség kiszolgáltatott helyzetéről szóló szokványos propagandakampány után a német kormány 1939. március 20-án *ultimátumot* intézett a litván kormányhoz. Eredményesen, minthogy március 22-én Litvánia és Németország *megállapodást* írt alá a Memel-vidék és a Német Birodalom egyesítéséről. Ez fokozta a lengyel aggodalmakat.³¹

Március 23-án – a figyelmeztető jelek ellenére, bízva a nyugati hatalmak támogatásában, és mellesleg alaposan túlbecsülve a lengyel hadsereg erejét – Lengyelország elutasította a Danziggal kapcsolatos német követeléseket.

1939. április 28-án Hitler beszédben válaszolt Roosevelttal amerikai elnök azon felhívására, miszerint a felmerülő konfliktusokat kizárólag békés, tárgyalásos úton oldják meg. A német

³¹ Részletesebben lásd például Karsai: i. m. 73–75.

vezető – korábbi nyilatkozataitól eltérően – most ridegen elutasította a felhívást, egyidejűleg pedig felmondta az 1935-ben kötött brit–német flottaegyezményt és az 1934-es lengyel–német megneemtámadási szerződést. Viszont a Lengyelország megtámadásáról keringő híreket a „világsajtó kitalálásának” minősítette.³² Időközben pedig, április 3-ától már folyt a támadás tervének (*Fall Weiss*) pontosítása szeptember elsejei céldátummal. Április 11-én Hitler részletes utasítást fűzött a tervhez, amelynek lényegi pontja így hangzott: „A cél az, hogy a lengyel véderőket szétzúzzuk, és Németország védelméhez megfelelő helyzetet teremtsünk Keleten. Danzig szabadállam [...] német birodalmi területnek nyilvánítatik. Az a feladat áll előttünk, hogy kiterjesszük az élettért Keleten...”³³

Hitler ekkor már nem számított arra, hogy *háború nélkül* elérheti célját. Viszont Németország az eddigi eredmények, megszerzett területek birtokában óriási potenciállal és jelentős stratégiai pozíciókkal, hadserege pedig iszonyatos csapásmérő erővel rendelkezett (csupán a példa kedvéért: több mint négyezer harci repülőgéppel). A Német Birodalom felkészült a háborúra, nem úgy, mint a vele szemben álló országok.

Természetesen a német vezetés kezére játszott a Szovjetunióval augusztus 23-án megkötött német–szovjet barátsági és megneemtámadási egyezmény (a *Molotov-Ribbentrop-paktum*), amelynek előzménye, hogy Moszkva eredménytelenül ajánlotta fel egy brit–francia–szovjet megállapodás megkötését Lengyelország megmentése érdekében. Ennek részletezése azonban nem tartozik jelen tanulmány tárgykörébe.

Időközben pedig – elsősorban a Berlinből jövő utasítások hatására – nőttön-nőtt a feszültség Danzigban. A náci szabadcsapatokat állítottak és fegyvereztek fel (ismét az „ötödik hadoszlop”). Forster, a danzigi náci párt vezére viszont álnok módon kijelentette, hogy német részről nem fog történni semmi, ami összeütközést provokálhatna.

Ugyanakkor Hitler nem habozott megragadni minden szalmaszálat, hogy esetleg mégis éket verhessen Lengyelország és szövetségesei közé. A brit kormány ugyan augusztus 22-én deklarálta, hogy minden körülmények között teljesíti Lengyelország iránt vállalt kötelezettségeit, amelyeket a néhány hónappal korábban véglegesített brit–lengyel megállapodás tartalmazott. Hitler viszont három nap múlva közölte, hogy szeretné a háborút Nagy-Britanniával elkerülni, és ha „megoldódik” a német–lengyel probléma, nagy, átfogó rendezési tervvel fog a brit kormányhoz fordulni. Egyidejűleg a lengyeleket arról győzködték berlini politikusok, hogy minden probléma alapja a brit–lengyel megállapodás, amelynek felmondása esetére közvetlen lengyel–német tárgyalásokat ajánlottak. (Viszont az üzenetek idején, augusztus 29-én a Wehrmacht egységei bevonultak Szlovákiába, és elfoglalták a kiinduló stratégiai pontokat.) És végül az *álnokság* újabb bizonyítéka, amit Hitler közölt a katonai parancsnokokkal augusztus 22-én: „A háború megkezdéséhez majd én adom meg a propagandisztikus indokot, teljesen egyre megy, vajon hihető-e vagy sem.”³⁴

Augusztus 31-én Mussolini levélben fordult a francia és a brit kormányhoz, amelyben szeptember 5-ére *nemzetközi* (brit–francia–német–olasz–lengyel) *konferenciát* javasolt. A javaslatot – szeptember elsején, amikor már érkeztek a hírek a német támadásról – pozitívan fogadta a francia kormány, és nem zárkózott el a brit kormány sem. Szeptember 2-án délben Hitler jelezte, hogy *nem zárkózik el* az öthatalmi értekezlet gondolatától!

Szeptember elsején hajnalban viszont a német csapatok már átlépték a lengyel határt, bombázták a lengyel városokat, megtámadták és ágyúzták a lengyel kikötőket, és az első

³² Uo. 77–79.

³³ Uo. 83.

³⁴ Idézi Karsai: i. m. 96.

órákban elfoglalták Danzigot. A világ megtévesztésére tett kísérletek azonban folytatódtak. Szeptember 2-án a sajtó még úgy fogalmazott, hogy a helyzet *nem minősíthető* háborúnak, csak büntetőakciónak, ún. visszaütési állapotnak.³⁵

Lengyelország sorsa *megpecsételődött*.

Szeptember 3-án Nagy-Britannia és Franciaország hadat üzent Németországnak. A német aggodalmakat megcáfolva azonban a francia hadsereg nem lendült támadásba. A nyugati fronton nyolc hónapon keresztül zajló harcselekmények *furcsa háború* néven kerültek be a történelembe.

KÖVETKEZTETÉSEK

Nekem nem áll rendelkezésemre arra vonatkozó információ, hogy Hitler ismerte-e az ókori kínai hadvezér, Szun-ce tanításait, bár ezt sem lehet kizárni. Mindenesetre politikusi, illetve katonai vezetői mentalitása, attitűdje azt sugallja, hogy – tudatosan vagy ösztönösen, de – követte a híres kínai gondolkodó bölcs tanácsait. Amint arra fentebb rámutattam, Hitler alapvető módszere volt *a blöffölés, a félrevezetés és a megtévesztés*, alapvető tulajdonsága a csalárdság, az álnokság. Itt szeretnék emlékeztetni Szun-ce egyik legfontosabb tanítására: Minden hadviselés a megtévesztésen és a meglepésen alapszik.³⁶ A kínai bölcs további tanításainak esszenciája, amelyet mintha egyenesen a hibrid hadviselés lényegének meghatározására fogalmazott volna meg, így foglalható össze: a legjobb háború az, amelyet *nem kell megvívni* (merthogy a kitűzött cél anélkül is elérhető).

Hitlernek a tényleges *területi nyereséggel* járó lépései, vagyis Ausztria megszállása (1938 márciusa), de különösen Csehszlovákia fokozatos bekebelezése (1938 ősze, illetve 1939 márciusa), majd a Memel-vidék visszaszerzése (1939 márciusa) mintha csak tanítani való példái lennének a hibrid hadviselési elmélet *átültetésének a gyakorlatba*. A háború kitörését közvetlenül megelőző hónapokban a Lengyelországgal szembeni viselkedés is a korábban bevált mintát követte (az irreális követelések, a zsarolás, a félrevezető nyilatkozatok, a túlhangsúlyozott sérelmekre való hivatkozások, a célország lehetséges szövetségeseinek leválasztására tett kísérletek, a célország destabilizálása, etnikai feszültségek szítása, demonstratív katonai lépések) mind-mind a *hibrid hadviselés* eszköztárába tartoznak. Az ún. Geraszimov-doktrínában megfogalmazott arányok (4:1 a nem-katonai eszközök javára) teljesültek, sőt túlteljesültek. És helytálló az a megállapítás is, hogy a katonai erő alkalmazására csak akkor kerül sor, amikor a többi eszköz használata már nem hozza meg a kívánt eredményt, vagy amikor a nemzetközi viszonyok azt célszerűvé teszik vagy indokolják. Nyilvánvaló továbbá, hogy az a „felfedezés” sem csak a 21. században érvényes, hogy ebben a hadviselési eljárásban a kezdeményező, támadó fél lehet az *erősebb*, hiszen ekkor a Német Birodalom mindegyik szomszédjánál összehasonlíthatatlanul erősebb volt.

Az akciók katonai erővel való alátámasztására pedig példák sokasága szolgál, amikor is az ígéretekkel, követelésekkel, tárgyalásokkal stb. egy időben (vagy azokat megelőzően!) Hitler már kiadta a parancsot az éppen soron következő áldozat elleni *hadművelet* tervének kidolgozására. Csak a körülmények alakulásától függött, hogy az adott hódítás „békés” bevonulás vagy éppen éles katonai akció formáját ölti.

³⁵ Uo. 38.

³⁶ Szun-ce: A háború művészete. Helikon Kiadó, 2015, 48.

Természetesen az akkori idők feltételrendszerében kell értelmeznünk például a propagandaeszközök alkalmazását, amikor is az internetet még a röpcédulák, a falragaszok és a sajtóorgánumok „helyettesítették”, és még nem is létezett a kiberhadviselés fogalma. Ugyancsak az akkori helyzetnek és viszonyoknak megfelelően kell kezelnünk például a *különleges műveleti erők* fogalmkörét, amelyek szerepét annak idején a rohamosztagok és a szabadsapatok játszották.

A tanulmány bevezetőjében megfogalmazott tételt (a hibrid hadviselés *nem új* eljárási mód, legfeljebb maga az elnevezés új) bizonyítottnak vélem. Az általam elemzett példák legalább annyira *illusztrálják* ezt az újnak titulált hadviselési módot, mint a Krím félsziget sokat emlegetett annektálása Oroszország által 2014-ben.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Churchill, Winston: *A második világháború*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1999.
- Clausewitz, Carl von: *A háborúról*. Athenaeum, Budapest, 1917.
- Geraszimov, Valerij: *Rolj nauki v predvigyenyii*. Vojenno-promüslennij Kurjer, 2013/8.
- Karsai Elek: *A berchtesgadeni sasfészekről a berlini bunkerig*. Táncsics Könyvkiadó, Budapest, 1965.
- Nemeth, William J.: *Future War and Chechnya: A Case for Hybrid Warfare*. Monterey: Naval Postgraduate School, 06. 2002.
- Ormos Mária: *Hitler*. T-Twins Kiadó, Budapest, 1994.
- Rácz András: *Oroszország hibrid háborúja Ukrajnában*. KKI-Tanulmányok, 2014. 10. 15.
- Simicskó István: *A hibrid hadviselés előzményei és aktualitásai*. Hadtudomány, 2017/3–4. http://real.mtak.hu/67458/1/Ht_201734_5_18_u.pdf; DOI: 10.17047/HADTUD.2017.27.3–4.3
- Szun-ce: *A háború művészete*. Helikon Kiadó, 2015.

Nagy László ny. ezredes:

HELYZETJELENTÉS A KELETI FRONTRÓL

DOI: [10.35926/HSZ.2022.5.10](https://doi.org/10.35926/HSZ.2022.5.10)

ÖSSZEFOGLALÓ: *Magyarország biztonság- és geopolitikai környezetében 2022. februártól fegyveres összecsapás zajlik: az orosz–ukrán háború. A Magyar Hadtudományi Társaság és a Honvéd Kulturális Központ által közösen szervezett Mindenki hadtudománya előadás-sorozat június 2-i rendezvénye ezt az aktuális témát tűzte napirendjére, mégpedig Volodimir Kalitinszkij ezredesnek, Ukrajna budapesti véderőattaséjának interpretálásában. Az esemény jó alkalmat kínált arra, hogy e rövid tudósítás keretében tájékoztassuk az olvasót magáról az előadás-sorozatról, illetve hogy áttekintést adjunk egy folyamatban lévő, hazánkat közelről érintő fegyveres konfliktus legkülönbözőbb aspektusairól.*

KULCSSZAVAK: *orosz–ukrán háború, Ukrajna, nemzetközi támogatás, erőviszonyok*

A SZERZŐRŐL:

Dr. Nagy László ny. ezredes (DSc)

A Magyar Hadtudományi Társaság (MHTT) és a Honvéd Kulturális Központ 2011 márciusától kezdve, vagyis immár tizenkettedik éve közösen rendezi a *Mindenki hadtudománya* néven ismert előadás-sorozatot. Az előadásokat szabadegyetemi jelleggel, őszi–tavaszi rendszerben, havi gyakorisággal tartjuk meg, a nyári hónapok kivételével.

A témákat a hadtudomány legkülönbözőbb részterületeiről választottuk és választjuk, a katonai stratégiáktól a katasztrófavédelemig, az űrkutatástól a missziós szerepvállalásig. A következő félfév programja általában előre megjelenik a *Hadtudomány* című folyóiratban és az MHTT honlapján, de bevett szokássá vált az is, hogy az érdeklődők e-mail-üzenetet kapnak a néhány nap múlva esedékes előadásról. A *Mindenki hadtudománya* rendezvényei szilárdan beépültek a Honvéd Kulturális Központ programjába.

A kezdetben 20 fő körüli hallgatóság fokozatosan gyarapodott, napjainkra 50 résztvevő körül stabilizálódott. Egy-egy érdekesebb előadást hetven-nyolcvan tisztelnek meg a jelenlétükkel, miközben maguk az előadások felkerülnek az internetre is. A hallgatóság soraiban az aktív és nyugállományú katonáktól az egyetemi hallgatókig több társadalmi csoport is képviselteti magát.

A kezdetektől 2020-ig, a koronavírus-járványig egyetlen tervezett előadás sem maradt el. A pandémia okozott ugyan egy rövid megtorpanást, de a kritikus időszakban is csak négy előadás esett ki, a többi videóra vettük fel és úgy tettük hozzáférhetővé az érdeklődők számára. Amint arra lehetőség kínálkozott, az előadásokat jelenléti formában folytattuk.

2021 novemberétől a Magyar Hadtudományi Társaság vezetése összevonta a társaság jogelődje, az 1983-ban alapított Kiss Károly Hadtudományi Klub rendezvényeit (ezeket korábban a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hungária körúti kampuszán, a kari könyvtár Tudós Kávézójában tartottuk) és a Mindenki hadtudománya előadás-sorozatot – ettől kezdve használjuk a Kiss Károly Hadtudományi Klub Mindenki hadtudománya megnevezést.

2022-ben két témasorozatot indítottunk rendezvényeink keretében. Egyrészt fórumot kínáltunk a Magyar Honvédség szemléelőinek, hogy megismertethessék szűkebb szakterületük

sajátosságait a hallgatósággal, ezzel is szolgálva a honvédség és a társadalom széles rétegei közötti kapcsolatokat és információáramlást. Másrészt – bizonyos fokig reagálva az ukrainai eseményekre – sorban meghívtunk hazai, illetve külföldi szakembereket a hazánkkal szomszédos országok biztonság- és védelempolitikájának, haderőfejlesztésének, védelmi ipari elképzeléseinek ismertetése céljából.

Ez utóbbi sorozat előadójának kértük fel *Volodimir Kalitinszkij ezredest*, Ukrajna budapesti véderőattaséját, aki 2016 óta látja el felelősségteljes beosztását. Az ukrán attasé el is vállalta a felkérést, ám idővel kiderült, hogy ezen a nyáron minden jel szerint véget ér a külszolgálat. A döntés hamar megszületett, beiktattunk június 2-ára egy soron kívüli (úgy is fogalmazhatnánk, hogy rendkívüli) előadást, amelyet a rendkívüli helyzet kétségtelenül indokolt.

A KONFLIKTUS SZAKASZAI

Az alábbiakban rövid ismertetés következik Kalitinszkij ezredes előadásáról, illetve az általa elmondottak alapján az ukrainai katonai helyzetről, az orosz–ukrán fegyveres konfliktus különböző aspektusairól. A szokásnak megfelelően volt lehetőség kérdések, illetve vélemények megfogalmazására is, így az előadó válaszainak lényegét is ismertetjük.

Kalitinszkij ezredes abból indult ki, hogy a jelenlegi orosz–ukrán fegyveres konfliktus két lényegi szakaszra osztható. Az első szakasz 2014 márciusától számítható, amikor Oroszország annektálta a Krím félszigetet, illetve tevőlegesen támogatta a kelet-ukrainai „szakadár” területek tényleges elszakadási törekvéseit Ukrajnától. A nyolc éve tartó, sokáig „befagyottnak” számító konfliktus során a szó szoros értelmében állandó, rendszeres fegyveres összetűzések zajlottak Ukrajna fegyveres erői és a Moszkva által sokoldalúan támogatott szeparatista mozgalmak fegyveresei között.

A konfliktus második szakasza Oroszország széles körű (az attasé szóhasználatára szerint teljes körű) inváziója, amely 2022. február 24-én kezdődött, az előadás időpontja előtt 99 nappal. Ilyen módon Kalitinszkij ezredes lényegében számot tudott adni az invázió első száz napja alatt történekről.

Az előadás során a hallgatóság megállapíthatta, de az attasé maga is megerősítette, hogy bizonyos vonatkozásokban a hivatalos kijevi álláspontot képviselte, illetve ismételte meg. Ilyen kijelentés volt mindenekelőtt, hogy Ukrajna semmilyen területről nem mond le a béke érdekében, beleértve a Krím félszigetet és a kelet-ukrainai megyéket. Ez magyarul azt jelenti, hogy Ukrajna a végső győzelemig, minden ukrán föld visszafoglalásáig fog küzdeni. (Nyilván nem véletlen, hogy Kalitinszkij ezredes egész előadásának mottójául a magyar miniszterelnök egy régebbi mondását választotta: „Nálunk minden meccs addig tart, amíg meg nem nyerjük!”)

Annak jellemzésére pedig, hogy az ukrán nép számára ez megalkuvás nélküli, a szó szoros értelmében élet-halál harc, egy másik – az elfogulatlan hallgató számára némileg túlzottnak tűnő – idézet szolgál Kalitinszkij ezredes előadásából. Golda Meir egykori izraeli miniszterelnök mondta annak idején: „Mi élni akarunk. A szomszédaink holtan akarnak minket látni. Ez nem hagy sok teret a kompromisszumnak.”

Némileg valóban túlzó, de nem teljesen alaptalan az ukrán attasé kijelentése. Igen részletesen szólt arról és fotók sokaságával támasztotta alá, hogy az orosz csapatok az invázió során sok ártatlan civilt öltek meg. Márpedig ez kimeríti a háborús bűntett fogalmát. Lényegében ezzel válaszolta meg az attasé – ismételve a hivatalos álláspontot – azokat az előadás utáni kérdéseket is, amelyek a békekötésre irányuló tárgyalásoktól való, jelenleg eléggé kategorikus kijevi elzárkózást firtatták.

TÉNYEK ÉS ADATOK

Az előadó részletesen foglalkozott azzal a bizonyos fokig meglepő eredményességgel, amellyel Ukrajna fegyveres erői felvették a harcot a több irányból támadó ellenséggel. Rámutatott, hogy a nyolc éve folyó fegyveres konfliktusban Kelet-Ukrajnában mintegy félmillió ukrán katona tett szert közvetlen harci tapasztalatokra. Elmondta – egy kérdésre válaszolva –, hogy február 24-ét követően 140 ezer ukrán férfi tért haza külföldről és fogott fegyvert hazája védelmében. Aláhúzta, hogy az orosz csapatok főleg a Szíriában szerzett tapasztalatokra támaszkodtak, ahol a fegyveres küzdelem feltételei lényegesen különböztek az Ukrajnában megfigyelhető körülményektől.

Kalitinszkij ezredes részletesen ismertette – az ukrán vezérkar hivatalos adatai alapján – az orosz fél veszteségeit az invázió 98. napjáig bezárólag.

Az adatok az alábbiakban olvashatóak:

személyi állomány	több mint 30 ezer fő
repülőgép	208
helikopter	175
harcocsi	1361
páncélozott jármű	3343
légvédelmi rendszer	94
rakéta-sorozatvető	207
gépjármű, üzemanyagszállító	2290
speciális technika	49
tüzérségi rendszer	659
drón	519
hadihajó	13
támadó robotrepülőgép	120

A száraz számadatokhoz hozzátette, hogy pótolhatatlan veszteséget szenvedett az orosz légierő, amely elveszített jó néhány tapasztalt pilótát is. Az orosz védelmi ipar teljesítményéről pedig elmondta, hogy az utóbbi években évente mindössze tíz repülőgépet állítottak hadrendbe.

Amióta az orosz csapatok kénytelenek körültekintőbben és óvatosabban viselkedni, a napi veszteségeik valamelyest csökkentek. Az ukrán fegyveres erők 150–300 katonát, 7–9 harcokocsi, 12–15 páncélozott járművet, néhány drónt stb. semmisítenek meg egy átlagos napon. Repülőgépből, helikopterből nagyon keveset, mert az orosz légierő jelentősen visszafogta aktivitását.

A front különböző szakaszain elért ukrán sikerek nem értelmezhetőek a sokirányú nemzetközi támogatás figyelembevételével. Az attasé is nagy elismeréssel szólt erről a támogatásról, amely nagymértékben járul hozzá az ukrán fegyveres erők harcképességének helyreállításához, szinten tartásához, illetve az idő múltával fokozásához is. Szélesebb összefüggésben említést tett az Oroszországgal szemben bevezetett gazdasági szankciókról is, amelyek csökkentik az orosz védelmi ipar és egyáltalán az orosz gazdaság lehetőségeit. Például jelezte, hogy a sérült orosz haditechnikai eszközök javítása egyre inkább a korábban rendelkezésre állt nyugati elektronikai alkatrészek hiányába ütközik. Az embargóval és általában a gazdasági élettel kapcsolatos kérdéseket azonban lényegében elhárította, mondván, ezek nem tartoznak az ő kompetenciájába. A fekete-tengeri ukrán kikötők blokádját és a gabonaexport akadályozását éppen csak megemlítette.

A nemzetközi támogatással kapcsolatban az előadó kiemelte a korszerű fegyverrendszerek szállítását, mindenekelőtt az egyszerűen kezelhető, vállról indítható páncélelharító és a légvédelmi rakétákat. Utóbbiakkal kapcsolatban megjegyezte, hogy Ukrajna ugyan nem rendelkezik kiépített rakétavédelmi rendszerrel, de a légvédelmi rakétákkal mind eredményesebben tudnak védekezni a rakétatámadások ellen is. Elmondta azonban azt is, hogy a szállított eszközök sokfélesége esetenként kezelési gondokat okoz.

A nyugati fegyverek megjelenése és kezelésük fokozatos elsajátítása az ukrán katonák részéről az attasé szerint lehetővé teszi, hogy ősz közepére véget vethetnek a nagyszabású orosz támadásoknak, sőt év végére esetleg véget érhet a háború is. Másutt azonban úgy fogalmazott, hogy a háború „egy elhúzódó szakaszba lép, az erőforrások küzdelmének szakaszába”. Illusztrációképpen megjegyezte, hogy az ukrán hadsereg az invázió első heteiben még főleg a szovjet időkből származó lőszerrel használt, amely azonban kifogyóban van. Attérni kényszerülnek tehát a nyugati lőszerre, amelyek szállítása emiatt létfontosságú.

A rendelkezésre álló adatok alapján Kalitinszkij ezredes tájékoztatást adott az orosz tervekről és elképzelésekről, illetve ezek változásáról az invázió kezdete óta (lásd a térképet). Eszerint a moszkvai vezetés három nap alatt tervezte elfoglalni Kijevet, és az egész hadjáratra 10 napot szánt. Ez az elképzelés irreálisnak bizonyult. Március folyamán Kijev környékéről kivonták a támadó csapatokat, az elképzelések pedig a Dnyepertől keletre elterülő térség (az úgynevezett bal parti Ukrajna) elfoglalására redukálódtak. Áprilisban az orosz tervek már csak e térség központi területeit célozták meg, de májusra (moszkvai megfogalmazás szerint) a hadjárat „eredeti” céljainak megfelelően már csupán a kelet-ukrajnai megyék teljes területének elfoglalására koncentráltak. Június másodikán a legintenzívebb küzdelem egyetlen város, Szeverodonyeck körzetében folyt. (Az attasé az orosz tervek vonatkozásában nem említette a Dél-Ukrajnában kialakult helyzetet.)

1. térkép Az Ukrajna elleni invázió orosz terveinek módosulása
(Térképrészlet az előadásból)

HELYZETÉRTÉKELÉS – UKRÁN SZEMMEL

Ami az orosz politikai és katonai vezetés problémáit illeti, az ukrán attasé több vonatkozást is megemlített. Az egyik leglényegesebbnek a morális helyzetet tartotta: az orosz katonák motiváltsága alacsony, nem érzik igazán sajátjuknak az Ukrajna elleni háborút. Ezzel függ össze a káderutánpótlás problematikája is: az orosz állampolgárokat egyre nehezebb katonai szolgálat vállalására, szerződés aláírására ösztönözni. Egyes hírek szerint az orosz elnök fontolgatta az általános hadkötelezettség visszaállítását, de végül csupán a szerződéses katonák felső korhatárát törölte el. (Az attasé megemlítette, hogy a lelőtt pilóták között volt 63 éves szerződéses katona is.)

Ugyanakkor a moszkvai propaganda maximális fordulatszámom működik, minden problémáért a Nyugatot, a nyugati országok Ukrajnának nyújtott támogatását hibáztatják, az ukrán népet pedig oroszellenesnek állítják be, sőt népirtással vádolják. Az attasé egy kérdésre válaszolva megemlített egy esetet, amikor egy ukrán újságíró vállalta, hogy két hónapig csak a moszkvai televízió adásait nézi és minden más információt kizár. A két hónap elteltével saját magát is meglepve állapította meg, hogy „kezdté gyűlölni az ukránokat”.

Kalitinszkij ezredes több vonatkozásban is burkolt vagy kevésbé burkolt kritikát fogalmazott meg a hivatalos magyar álláspontot illetően. A leglényegesebb e kritikai észrevételek közül azt a témát járta körül, hogy Ukrajna jelenleg egész Európát védelmezi. Az attasé szavai szerint ezt jól értik azok, akiknek közös határuk van Oroszországgal (Lengyelország és a balti államok), jól értik azok is, akiknek nincs közös határuk Oroszországgal, de emlékeznek Prágára és 1968-ra (a csehek és a szlovákok). A kérdést, hogy ezt mások miért nem értik, szerinte nem az ukránoknak kell megválaszolniuk.

Az ukrán attasé köszönetet mondott a magyar Honvédelmi Minisztériumnak az egyéni elsősegélynyújtó készletek, gyógyszerek, vértároló tartályok biztosításáért. Nagy elismeréssel szólt a magyarok által nyújtott nagyarányú humanitárius segítségről, arról, hogy már eddig (azaz június 2-áig) Magyarország mintegy 700 ezer ukrán állampolgárnak nyújtott segítséget az át-, illetve továbbutazáshoz, és mintegy 35 ezer főnek biztosította a menedékjogot. Ugyancsak elismeréssel említette, hogy a 2021-ben Várpalotán kiképezett ukrán ejtőernyősök eredményesen vesznek részt a harcselekményekben. (A kiképzés kölcsönösen hasznos volt: az ukrán katonák megosztották harctéri tapasztalataikat magyar vendéglátóikkal.)

Egy kérdésre válaszolva Kalitinszkij ezredes elvileg lehetségesnek tartotta, hogy Oroszország harcászati (azaz kis teljesítményű) nukleáris fegyvert is bevethet. Egy másik kérdés arra vonatkozott, hogy a kelet-ukrajnai szakadár körzetek visszafoglalása sok ellenséges érzelmű állampolgár megjelenését hozná magával, ami felvethetné egy Kijev elleni partizánháború veszélyét. Az attasé lényegében azt válaszolta, hogy „ez benne van a pakliban”, de ezzel a kérdéssel a háború után kell majd foglalkozni. Egy újabb kérdés a nők arányát, illetve a nők szolgálatvállalásának tendenciáját tudakolta az ukrán fegyveres erők sorai-ban. Az előadó aláhúzta, hogy Ukrajnában nincs hagyománya a női szolgálatnak a harcoló alakulatok keretében, ugyanakkor széleskörűen elterjedt az egészségügyi szolgálatnál vagy a híradóknál.

*

Összefoglalva: Kalitinszkij ezredes lenyűgözte a hallgatóságot magyar nyelvtudásával, (ézelmeketől sem mentes) előadásával, tájékozottságával és felkészültségével. Katonásan állta a kérdések valóságos rohamát, sőt az azokban olykor elrejtett provokatív kitételekre is flottul válaszolt.

Természetesen nem várható el, hogy a budapesti ukrán véderőattasé teljesen objektíven tudjon megítélni bizonyos összefüggéseket. Ebben az értelemben jelen tudósítás is „elfogult”, hiszen Volodimir Kalitinszkij ezredes véleményét adja vissza, azt tükrözi.

A Magyar Hadtudományi Társaság részéről a Mindenki hadtudománya sorozat előadói egy emlékérmet kapnak, „A hadtudomány szolgálatáért” felirattal. Kalitinszkij ezredes már régen szeretett volna szert tenni egy ilyen emlékéremre. Június másodikán derekasan megszolgált!

A HADIFINANSZÍROZÁS GAZDASÁGI ALAPJAI AZ ÓKORTÓL NAPJAINKIG

Az olvasó a kötet évszázadokon átívelő, Európa különböző államaihoz kapcsolódó tanulmányain keresztül ismerheti meg, hogy a különböző korok, az eltérő gazdasági súllyal rendelkező államok milyen módon biztosították hadseregük, illetve az egyes háborúk pénzügyi hátterét, milyen azonos, de mégis eltérő válaszokat adtak a felmerülő problémákra, és milyen hatással voltak a hadivállalkozások a gazdaságra és annak szereplőire.

Szerkesztők: Pósán László,
Veszprémy László, Isaszegi János
Megjelenés éve: 2022
432 oldal
Ára:

7800 Ft

A könyv a Zrínyi Kiadó webshopjában (shop.hmzrinyi.hu) vagy a Kiadó könyv- és térképboltjában (1024 Budapest, Fillér u. 14.) vásárolható meg.

Tóth Zsolt:

TALPRA ÁLLÁS TRIANON UTÁN

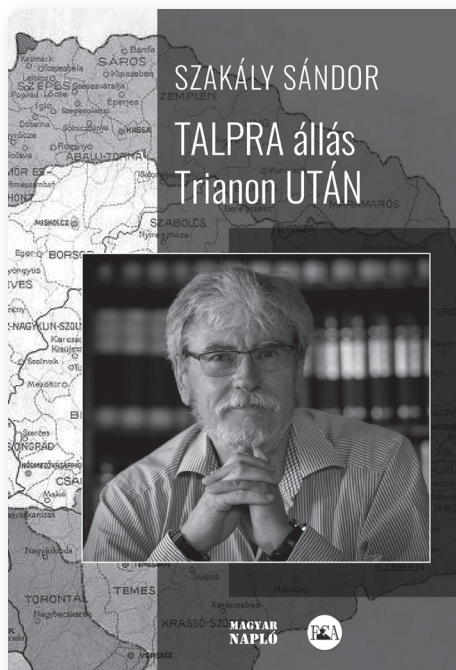
Szakály Sándor könyvéről

A SZERZŐRŐL:

Dr. Tóth Zsolt történész (PhD), a Nemzeti Emlékhely és Kegyeleti Bizottság titkára

Talán nem túlzás azt állítani, hogy e kötet megszületése a csodával határosnak nevezhető. Szerzője, Szakály Sándor ugyanis 2019 tavaszán, egy hirtelen rosszullet után életveszélyes állapotba és 226 napra kórházba került. Ez idő alatt a Nemzeti Emlékhely és Kegyeleti Bizottság ülésein mindig szorongással szemléltük a történészprofesszor üres helyét, és be kell vallani, hogy a hírfoszlányok alapján nem sok reményt fűztünk ahhoz, hogy valaha is láthatjuk még őt. Az orvosok négyszer hozták vissza a halálból, és csak a gyógyítók és ápolók áldozatos munkájának köszönhető, hogy Szakály Sándornak – a hasnyálmirigygyulladást leküzdve – sikerült ismét talpra állnia. 2020 januárjában, a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum díszudvarán tartott doni megemlékezésen örömteli meglepetés volt újra látni őt, majd újabb örömet jelentett, hogy februártól a bizottsági üléseken ismét körünkben üdvözölhettük. A szigorú orvosi előírások betartása mellett fokozatosan visszatért munkáihoz, újra elfoglalta a VERITAS Történetkutató Intézet és Levéltár főigazgatói székét, és ismét publikálni kezdett. A *Talpra állás Trianon után* című kiadvány Szakály Sándor súlyos betegségét követő talpra állása után írt publikációinak gyűjteménye.

A 352 oldalas kötetben interjúk, esszék és tanulmányok szerepelnek. A tizenhat interjú java része természetesen történelmi témájú, amelyek számos területet érintenek, de sok személyeset is megtudhatunk a történelemről – például azt, hogy gyerekkorában mi indította a pályára, hogy miként választotta első kutatási témáját, vagy éppen, hogy miért vállalta el a Berzsenyi Dániel Irodalmi és Művészeti Társaság elnökségét, de a betegsége és gyógyulása kapcsán is sok mindenre fény derül. A kiadvány címét az egyik interjújából kölcsönözte, ami a személyes vonatkozás mellett egyúttal arra is utal, hogy a kötet központi témája: Trianon, illetve a trianoni békediktátumot követő időszak Magyarországon – nagy hangsúlyt fektetve a Bethlen-konzolidációra és a vitéz nagybányai Horthy Miklós kormányzó nevét viselő korszakra, ezen belül pedig elsősorban az önálló magyar haderő megszervezésére. A téma aktualitása a békediktátum századik évfordulója volt, hiszen ezek az írások javarészt

2020-ban láttak napvilágot. Trianon kapcsán olyan üzenetértékű gondolatok jelennek meg, mint az, hogy a nemzeti tragédia száz év elteltével pozitív tartalommal telt meg, hiszen nemzeti összefogássá, összetartozássá nemesedett. A Széchenyi-díjas történész napjaink egy fontos küldetésének határozza meg: „*tudatosítanunk kell valamennyi határainkon túl élő magyarban, hogy mi velük vagyunk – együvé tartozunk.*” Máshol pedig így fogalmaz: „*Abban reménykedem, hogy ez a százévestendő évforduló nem azt jelenti, hogy néhány nap vagy hét alatt úgymond letudjuk Trianont, hanem megpróbáljuk elérni, hogy a nemzetet szétszakító tragédia egymáshoz közelítsen bennünket...*”

Szakály Sándor az interjúban több helyen a történelmi hitelesség fontosságára is felhívja a figyelmet azzal összefüggésben, hogy a sajtó nem mindig úgy adja vissza a szakértők mondatait, ahogyan azt ők megfogalmazták. Másrészt gyakran az is előfordul, hogy az újságírók nem veszik figyelembe a legújabb kutatási eredményeket. Jó példa erre az, hogy Szabó Péter és Stark Tamás kutatásai alapján már hosszú évek óta ismerjük a magyar királyi 2. honvéd hadsereg 1943 januárja és áprilisa közötti veszteségeit, amelyeket a Don-kanyarban szenvedett el. Az elesettek és eltűntek száma 42 ezer, a hadifogságba esettek száma pedig 26 ezer fő volt, de a sajtó még napjainkban is 200 ezres veszteséget emleget. A téma kapcsán, a honvédsereg parancsnokai vonatkozásában a szerző hangsúlyozza: „*A felelősség eleinké, az emlékezés és emlékeztetés kötelessége pedig a miénk, az utódoké.*” Kiemelendőnek tartom a történész gondolatait a szabad véleménynyilvánítás kapcsán is: „*Nem szabad senkitől megvonni a jogot ahhoz, hogy másképpen vélekedjen egy dologról, de nem szabad senkinek sem megadni azt a jogot, hogy más véleményét elnyomja... Nem szabad megvádolni és kirekeszteni azokat egy közösségből, akik a részizagságot is igazságnak tekintik.*”

Az esszék és a tanulmányok a Szakály Sándortól megszokott színvonalon – tudományos tények, átgondolt eszmefuttatások és racionális érvelések mentén – készültek, olvasmányos formában megjelenítve. Az interjú mellett a kötetben hét esszé és tizenegy tanulmány olvasható a fent említett központi témákhoz illeszkedően. Két tanulmány egy-egy tehetséges honvéd tábornok – Röder Vilmos és vitéz Vattay Antal – életútját tárja az olvasók elé. A szerző végül a magyar királyi Honvéd Ludovika Akadémia 1919 és 1945 közötti, illetve az akadémia katonai műszaki képzéséért felelős II. Főcsoportjának, majd jogutód intézményeinek 1931 és 1945 közötti parancsnokait mutatja be az életutak ismertetésével és elemzésével.

Ez a két tanulmány a történész korábbi életrajzi művei – például *A magyar katonai felső vezetés, 1938–1945* – kiegészítésének is tekinthető. Szakály Sándor egyik interjújában arról is nyilatkozott, hogy a munkával itt még nem szeretne megállni, ugyanis tervei között szerepel a két világháború közötti magyar katonai felső vezetés teljes feltérképezése, feldolgozása és publikálása. Őt idézve: „*Mi pedig most tegyünk valamit a Hazáért! Mindenki azon a területen és ott, ahol él és dolgozik, tanul vagy csak álmodik.*” A magyar hadtörténeti irodalom bővítése és – a történész szavaira utalva – a haza szolgálata érdekében is őszintén bízom benne, hogy ez megvalósulhat. A további munkához erőt és jó egészséget kívánok!

*Szakály Sándor: Talpra állás Trianon után
Facultas Humán Gimnázium – Magyar Napló, Budapest, 2021, 352 oldal*

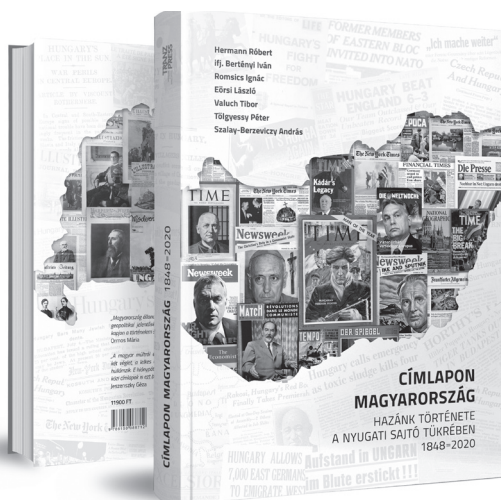
Róbert Péter:

CÍMLAPON MAGYARORSZÁG

Hazánk története a nyugati sajtó tükrében

A SZERZŐRŐL:

Dr. Róbert Péter történelemtanár

Az újság egyik legfontosabb része a címlap, amelynek feladata a közönség – a lehetséges olvasók – érdeklődésének megragadása. Hírérték és aktualitás találkozik rajta az adott lap témakörével, irányultságával, illetve egyeznie kell a már meglévő olvasók ízlésével is. Ez az oka annak, hogy a címlapra jelentős események vagy fontos helyszínek kerülnek. Noha Magyarország nem tartozik a nagy államok közé, többször szerepelt és szerepel a világsajtó címlapjain. Ez nem mindig kellemes dolog, mert gyakran szomorú történelmi események adják a háttérrel, de ezáltal a magyarság ismertsége is erősödik.

A TranzPress Kft. nagy és szép feladatot vállalt a *Címlapon Magyarország* című kö-

tet kiadásával. Már az alcím (*Hazánk története a nyugati sajtó tükrében, 1848–2020*) is jelzi, hogy általános történelmi és sajtótörténelmi kihívásokkal kellett szembenézniük a szerzőknek, de elolvasva a könyvet örömmel állapíthatjuk meg, hogy sikerrel jártak.

Szalay-Berzeviczy András egy komoly sajtótudományi bevezetés után a Nyugat magyarságképét taglalja, amelybe a honvédelem, illetve a háborúk is beletartoznak. Ez utóbbiak érintették Európát is, ezért a címlapokon, így e könyvben gyakran megtaláljuk őket. Fontos a képanyag: például az 1903-as véderővita hevében összetört parlamenti ülésterem fotója Londonban is szenzáció volt, míg egy olasz címlapon Bethlen István mellett Balbo, a híres légimarsall látható, neve kiírása nélkül. Ellenben, mivel a nyugati sajtót nem zavarta a magyar numerus clausus törvény, a téma nem kapott címlapot, csak egy rövidhír fényképét közölték róla. 1956 forradalma ismét a világlapok borítójára repítette Magyarországot. (Sajnos, mivel ez a rész önmagában is egy tanulmány, megállapításai néha ellenkeznek a fejezetekben kifejtettekkel.)

Hermann Róbert sajtótükré a szabadságharcotól a kiegyezésig német, angol és francia címlapokon mutatja meg a kor nevezetes alakjait. Kossuth a főszereplő, az egyik kezében lovon és kezében görbe karddal ábrázolja. Mivel akkor még kevés fénykép készült, gyakran torzult a valóság ábrázolása a rajzok által, például Buda elfoglalásakor a főalakként megjelenő

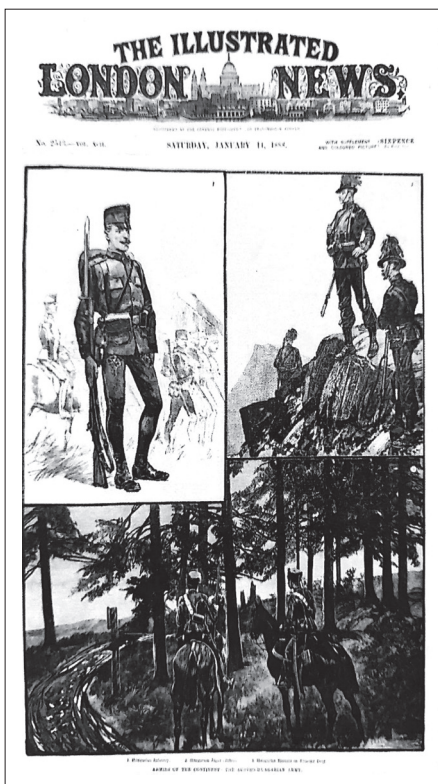

Görgey nem is hasonlított a valódira. Viszont a magyar sereget népfelkelők és reguláris katonák összességéként mutatta be, és pontos az álló huszár egyenruhája is. A szerző egybeveti a cikkeket a történelmi valósággal, amely nem mindig jelent meg bennük.

Ifj. Bertényi Iván a kiegyezés utáni fél évszázadot tekinti át. Előkerül itt például az Illustrated London News, amely 1888-ban részletesen írt a Monarchia hadseregéről, címloldalán a katonáival. Tizenöt évvel később Ferenc József brit altábornagynak kinevezve (udvarias gesztusként) szerepel az első oldalon. Nagyon ismerős még a francia Excelsior egy 1919-es borítóképe a frontra induló pesti munkászredről.

Romsics Ignác egy rövidebb, de manapság sokat vitatott időszakot vizsgál, a Horthy-korszak negyedszázadát. Trianon sokkolta a hazai közvéleményt, de a külföldet inkább a szomszéd országok propagandája befolyásolta. A frankhamisításban a katonai Térképészeti Intézet részvétele miatt nemzetközi katonai vizsgálat fenyegetett, amelybe Bethlen István kormánya belebukott volna, de az angol–olasz beavatkozás ezt megakadályozta. Másutt barátkozás: a címlapon Horthy és az olasz király egy erkélyen állnak – rajz és nem fénykép, valószínűleg azért, mert így nem feltűnő, milyen kistermetű az uralkodó. Az „országgyarapításokat” német lapok üdvözölték, ők tudták az árát: belépés a háborúba. A magyar honvédség harcai nem voltak döntőek a háború menetére nézve, így például Voronyezsről nem tudósítottak. A német megszállásról az amerikai Newsweek tudósított, azt állítva – sajnos valótlanul – hogy a honvédség ellenállt, és a vezérkar néhány tagja Titóhoz menekült. A kiugrási kísérlet kudarca után viszont az angolszász sajtó már Hitler utolsó csatlósáról írt. A semleges országok sem ismerték el a nyilas uralmat, csak a német hivatalos lap lelkesedett Szálasi hatalomátvételén.

Eörsi László az 1945–1956 közötti mozgalmas bő évtized nemzetközi médiaképet vetíti elénk. 1956 képezi a könyv legrészletesebb részét, rengeteg képpel. A nyugati lapok számos képet közöltek a harcokról, jóslatokat és „hadászati

megállapításokat” is tettek, ezenkívül sok volt az álhír. A második szovjet beavatkozás után – amelynél az ellenállást túlbecsülték – a menekültek történetei és a kádári konszolidáció domináltak, ezek zárják a fejezetet.

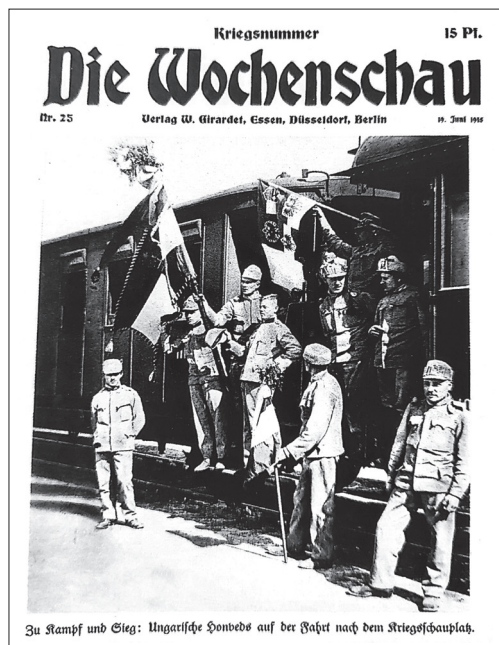
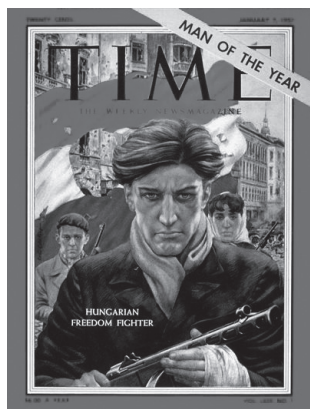
Az ún. Kádár-korszak külön fejezetet kap. Valuch Tibor a korabeli Magyarországnak a nyugati sajtóban az idők folyamán változó képét festi le. Míg az első években a levert forradalommal való szolidaritás, a „magyar kérdés” napirenden tartása volt a jellemző, a 60-as évek elejétől az ország nyitottá válásától már a beutazók nemcsak a lapokból, hanem személyesen is szerezhettek tapasztalato-
kat a „legvidámabb barakk” életéről. Az 1963-as amnesztia, a korona 1978-as visszaszolgáltatása és más kölcsönös lépések enyhítették a feszültséget. Kádár megítélése egyre pozitívabb volt, csak a 80-as években kezdtek kifáradásáról írni. 1989 „fantasztikus éve” aztán meg-
hozta a változást.

Tölgyessy Péter politikusként közelről látta az elmúlt három évtizedet, amelynek fő kérdését a külső minta követésében vagy a nemzetállami megoldás keresésében látja. Kénytelen megállapítani, hogy a rólunk megjelenő cikkek „alig néhányszor bírnak eredeti magyarázó erővel”.

Szokatlanul sokat, a kötetnek majdnem harmadát teszi ki a függelék. Szemelvények nyújtanak nagyobb szeleteket az említett újságokból, külön közlik a címlapokat, amelyekből sokat már láttunk. (Az ismétlés a fejezetekben is gyakori, sajnos a képeknél különösen!) Ez a rész nagyon értékes hadtörténeti szempontból, mert közli a cikkek teljes szövegét.

A Monarchia kapitulációja, Károly király csapatainak budaörsi veresége, az olasz fegyverszállítás, illetve a magyar forradalom is megjelent a lapokban. Itt még a náci Völkischer Beobachterből is közölnek vezércikket.

Jellemző a kötetre a sokrétűség, amelynek előnye, hogy több oldalról is bemutatja az eseményt, hátránya, hogy nem érvényesül benne a sorrend. Ezen segít az adott cikk teljes anyagának közlése. Jó példa erre az összes felhasznált címlap közlése a függelékben. A tudományos felhasználást pedig terjedelmes bibliográfia könnyíti meg. Röviden nagyon érdekes és értékes munka a hároméves kutatás eredménye.

*Címlapon Magyarország. Hazánk története a nyugati sajtó tükrében.
TranzPress Kft., Budapest, 2021*

Gál Csaba ny. ezredes:

KATONAI ÉS HADITECHNIKAI HÍREK, INFORMÁCIÓK A NAGYVILÁGBÓL

AZ UKRÁN HÁBORÚS TAKTIKA MEGERŐSÍTI AZ AMERIKAI HADSEREG MODERNIZÁCIÓS TÖREKVÉSEIT

Az Ukrajna elleni orosz invázió alátámasztja azt, hogy az amerikai szárazföldi csapatok modernizációs prioritásai helyesek, nyilatkozta James McConville tábornok, a haderőnem törzsfőnöke július 7-én a németországi Wiesbadenben az amerikai szárazföldi csapatok európai parancsnokságán.¹ A tábornok megjegyezte: miközben beosztottjai erősen elfoglaltak az ukrán katonák támogatásával és kiképzésével, ugyanakkor – az Ukrajnát ily módon támogató más NATO-tagállamokhoz hasonlóan – hozzájutnak az ukrainai harcokban megszerzett tapasztalatokhoz. McConville tábornok kiemelte a harcoló parancsnokok vezetői képességeit, ami kulcsfontosságú a nagyobb szabású összefegyvernemi műveleteknél, a logisztikában, a kiképzésben és abban, hogy képesek a vezetés-irányítás feladatait szétosztani a harctéren a különböző szintek között. A harcok megmutatták a nagy távolságú és nagy pontosságú csapásmérés fontosságát. Az amerikai szárazföldi erők számára ez utóbbi a legfontosabb prioritás. Nagyon fontos a drónok elleni védelem erősítése is, hiszen látható, hogy a legerősebb páncélatú harckocsik is milyen sebezhetőek lehetnek a fentről érkező csapások által, illetve a tüzérségi eszközök is drónok elleni védelmet igényelnek. Az ukrainai harcok tapasztalatait figyelembe kell venni többek között a páncélozott harcjárművek, a harctéri információs rendszerek és a légvédelmi eszközök fejlesztésénél is.

AZ AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOK ÉS DÉL-KOREA A JÖVŐBEN GYAKRABBAN TARTHAT KÖZÖS KATONAI GYAKORLATOKAT

Joe Biden amerikai és az alig két hete hivatalában lévő Jun Szogjol dél-koreai elnök a május 21-én megtartott megbeszélésüket követően bejelentették, hogy megfontolják a közös katonai gyakorlatok sűrűbb végrehajtását, hogy elriasszák Észak-Koreát a nukleáris fenyegetéstől, mivel egyre kevesebb a remény a diplomáciai megoldásra.² Ezzel mindkét elnök eltávolodott elődje politikájától. Trump korábbi amerikai elnök fontolóra vette a közös gyakorlatok leállítását, mert kedvelte Kim Dzsongunt, az előző dél-koreai elnök, Mun Dzein pedig megbízatása végéig elkötelezett maradt a párbeszéd mellett, bár az észak-koreai vezető azt folyamatosan elutasította. Phenjan szerint a közös amerikai–dél-koreai gyakorlatok Észak lerohanását készítik elő, és Észak-Korea rakéta- és nukleáris kísérletei csak ehhez kapcsolódó elrettentéssel szolgálnak. Biden szerint a két ország közötti együttműködés azt jelenti, hogy Washington

¹ Jen Judson: Ukraine war tactics reaffirm US Army's modernization thrust, service chief says. Defense News, 08. 07. 2022. <https://www.defensenews.com/land/2022/07/08/ukraine-war-tactics-reaffirm-us-armys-modernization-thrust-service-chief-says/> (Letöltés időpontja: 2022. 07. 11.)

² US, SKorea open to expanded military drills to deter North. Mainichi Japan, 21. 05. 2022. <https://mainichi.jp/english/articles/20220521/p2g/00m/0in/026000c> (Letöltés időpontja: 2022. 05. 29.)

magára vállalja az északról érkező fenyegetés egy részét. Kérdésekre válaszolva az amerikai elnök megerősítette, hogy felajánlottak koronavírus elleni oltásokat Észak-Koreának, és nem zárkózik el attól, hogy találkozzon Kim Dzsongunnal, de az attól függ, hogy az észak-koreai vezető „őszinte” és „komoly” lesz-e. Biden kormányzásának első 14 hónapjában Phenjan visszafogta rakétakísérleteit, 2022-ben azonban már több mint 16 indítást hajtott végre, márciusban pedig – 2017 óta először – olyan interkontinentális ballisztikus rakétát tesztelt, amelynek hatótávolsága lefedi az Amerikai Egyesült Államok teljes szárazföldi területét.

MEGKEZDŐDÖTT EGY ÚJ AMERIKAI TENGERALATTJÁRÓ-OSZTÁLY LÉTREHOZÁSA

Az amerikai haditengerészet állományában jelenleg 14 Ohio-osztályú atommeghajtású tengeralattjáró van, kivonásuk a hadrendből a tervek szerint 2027-ben kezdődik, miután korábban a tervezett 30 éves élettartamukat 42 évre módosították. Őket az új, Columbia-osztályú tengeralattjárók váltják, melyekből legalább 12 darabot terveznek hadrendbe állítani. Az osztály névadójának, a District of Columbia tengeralattjárónak a gerincfektetési (*keel laying*) ceremóniáját – amely az építésének a hivatalos kezdetét jelenti – június 4-én tartották Quonset Pointban.³ A mintegy 171 méteres hosszával és közel 21 ezer tonnás vízkiszorításával a Columbia lesz a legnagyobb amerikai építésű tengeralattjáró. Atomreaktora a hajó tervezett teljes élettartama (42 év) alatt nem igényli majd a közel két évig tartó üzemanyag-utántöltést, ami költséghatékonyabbá teszi üzemeltetését és nem korlátozza a bevételek időtartamát sem. Ennek a kétéves leállásnak az elhagyása teszi lehetővé, hogy – az elrettentés szintjének csökkentése nélkül – a 16 Ohio-osztályú tengeralattjárót 12 Columbia-osztályúval helyettesíteni lehet.⁴ Az előbbi osztály hajói 24, a Columbia-osztályé egyenként 16 indítócsővel rendelkeznek ballisztikus rakéták indításához, ami egyszerűsíti az építést, az üzemeltetést és így csökkenti a költségeket is. Az osztály hajói összességében az Amerikai Egyesült Államok nukleáris triádjának mintegy 70%-át hordozzák majd. Hajók elleni fegyverzetük Mk48 típusú torpedókból áll majd, a legkorszerűbb akusztikus érzékelőket kapják, és várhatóan a legcsendesebb tengeralattjárók lesznek.

KÖZÖS SVÉD–AMERIKAI GYAKORLAT EGY BALTI-TENGERI SZIGETEN

A 21. század elején a svéd döntéshozók számára nagyon távoli lehetőségnek tűnt, hogy esetleg meg kell védeni a Balti-tengeren lévő Gotland szigetét, ezért 2005-ben felszámolták a szigeten települő ezredet, vagyis demilitarizálták a területet.⁵ A Krím félsziget 2014-es, Oroszország általi annektálása új helyzetet teremtett, ezért 2018-ban ismét felállítottak egy ezredet a szigeten. Az orosz–ukrán háború következményeként az állandó, mintegy 400 fős erő megerősítése várható a közeljövőben. Június 7-én közös svéd–amerikai gyakorlatot tartottak az 58 ezer fős lakosságú szigeten, melynek során a résztvevők nemcsak azt gyako-

³ Keel Laying Ceremony Held for First Columbia-Class Ballistic Missile Submarine. Navy.mil, 04. 06. 2022. <https://www.navy.mil/Press-Office/News-Stories/Article/3052900/keel-laying-ceremony-held-for-first-columbia-class-ballistic-missile-submarine/> (Letöltés időpontja: 2022. 06. 12.)

⁴ About the US submarine programs: Columbia class SSBN. Submarina Suppliers. <https://submarinesuppliers.org/programs/ssbn/columbia-class/> (Letöltés időpontja: 2022. 07. 12.)

⁵ Swedish, US Troops Drill on Remilitarized Baltic Sea Island. AP, 12. 06. 2022. <https://www.voanews.com/a/swedish-us-troops-drill-on-remilitarized-baltic-sea-island/6614591.html> (Letöltés időpontja: 2022. 06. 29.)

rolták, hogy hogyan kell megvédeni a szigetet, hanem azt is, hogyan kell azt felszabadítani, ha egy külföldi agresszor elfoglalja. Amerikai tengerészgyalogosok ejtőernyős deszantolást és kétéltű járművekről partraszállást hajtottak végre. A sziget lakosai közül sokan úgy vélik, hogy Svédország egyedül nem lenne képes megvédeni a szigetet. A történelem folyamán a stratégiai fontosságú terület többször került idegenek uralma alá, legutóbb 1808-ban orosz erők tartották megszállva rövid ideig. A 2022. évi *BALTOPS* gyakorlat nem egy meghatározott fenyegetésre adott válasz volt, bár azt éppen akkor tartották, amikor növekedett a nemzetközi feszültség Oroszország ukrajnai inváziója miatt. A gyakorlaton 14 NATO-tagállam, valamint Svédország és Finnország hétezer katonája és 45 hadihajója vett részt. Ezzel párhuzamosan az orosz Balti Flotta több mint 20 hajóegysége – köztük korvettek, járőrhajók, rakétanaszádok, tengeralattjáró-elhárító és aknamentesítő hajók, valamint partraszállító légpárnás hajók – is gyakorlatot tartott a Balti-tengeren.

VÁSÁROLHAT AMERIKAI HARC REPÜLŐGÉPEKET TÖRÖKORSZÁG

A Biden-adminisztráció nyilvánosan támogatta Törökország kérését, hogy az ország folytathassa légierejének amerikai repülőgépekkel történő korszerűsítését, miután Ankara visszavonta Svédország és Finnország NATO-csatlakozása ellen beharangozott vétóját.⁶ Törökország 2021 októberében jelezte, hogy vásárolna 40 darab új F-16 típusú repülőgépet, valamint modernizációs készleteket már meglévő 80 darab régebbi gyártású F-16-os repülőgépe képességeinek javításához. Celeste Wallander, a védelmi miniszter nemzetközi biztonsági ügyekkel foglalkozó helyettese azt nyilatkozta, hogy az Amerikai Egyesült Államok „teljes mértékben támogatja” Törökországnak az F-16-os flottája modernizálásával kapcsolatos tervét, ami a török igény legerősebb társadalmi támogatása. Ugyanakkor egyes washingtoni források szerint semmit sem ajánlottak fel Törökországnak azért, ha hozzájárul a két északi állam NATO-csatlakozásához. A török igény kielégítése amúgy sem lesz/ lenne egyszerű, mert ahhoz a Kongresszus hozzájárulása is szükséges. Februárban, még az Ukrajna elleni orosz invázió előtt 50 kongresszusi képviselő – a demokrata Frank Pallone vezetésével – levelet írt a védelmi és a külügyminiszternek, hogy utasítsák el a török kérést, mert Ankara figyelmen kívül hagyta a Washington és a NATO iránti kötelezettségvállalásait, és mert Erdoğan kormánya továbbra is „hatalmas emberi jogi visszaéléseket követ el”.

ÉSZTORSZÁG HIMARS ESZKÖZÖKET VÁSÁROLHAT

Az amerikai Védelmi Biztonsági Együttműködési Ügynökség (DSCA⁷) július 16-án bejelentette, hogy lehetővé vált Észtország számára a nagy mozgékonyaságú rakétatüzérségi rendszer (HIMARS⁸) megvásárlása.⁹ Az igényelt hat eszköz és a hozzá tartozó felszerelés értéke mintegy 500 millió USD. Az ukrán fél által már sikerrel alkalmazott fegyverrendszer javítja az észt haderő képességeit, erősíti az ország védelmét és elrettentheti a regionális

⁶ Felicia Schwartz – Laura Pitel: Joe Biden’s administration offers support for Turkish F-16 deal. Financial Times, 29. 06. 2022. <https://www.ft.com/content/1dc8f0b5-84c8-4452-897f-edc2dae7e528> (Letöltés időpontja: 2022. 07. 06.)

⁷ Defense Security Cooperation Agency.

⁸ High Mobility Artillery Rocket System.

⁹ USA allows Estonia to buy six HIMARS missile systems. ERR News, 16. 07. 2022. <https://news.err.ee/1608659089/usa-allows-estonia-to-buy-six-himars-missile-systems> (Letöltés időpontja: 2022. 07. 16.)

fenyegetéseket, valamint elősegítheti az interoperabilitást a NATO, de különösen az Amerikai Egyesült Államok erőivel. Észtország számára nem okoz nehézséget a HIMARS beillesztése a haderő szervezetébe, és az nem lesz hatással a régió katonai egyensúlyára. A DSCA szerint ez a lépés összhangban van Washington nemzeti biztonsági politikájával és erősíti egy szövetséges ország biztonságát. A HIMARS beszerzésére irányuló kérést az északkeleti térségben foglalták meg.

SZLOVÁKIA SVÉD HARCJÁRMŰVEKET VÁSÁROL

Június végén Jaroslav Nad', Szlovákia védelmi minisztere Facebook-bejegyzésben jelezte, hogy országa svéd lánctalpas harcjárműveket fog vásárolni.¹⁰ A haderő képességeinek javítása érdekében az ország politikai és katonai vezetése elhatározta egy nehéz gépesített dandár létrehozását, és az ehhez szükséges eszközök egy részét Svédországból szerzi be. A kiválasztott eszköz a BAE Systems Hägglunds CV90 típusú gyalogsági harcjárműve, melyből összesen 152 darabra lesz szükség. A nagy mozgékonyaságú harcjármű jól alkalmazható havas és mocsaras terepen, miközben nyolc teljesen felszerelt katonát is szállíthat. A beszerzés várható költsége mintegy 1,6 milliárd EUR. Szlovákia több országtól kapott ajánlatot, köztük volt Lengyelország, Magyarország és Spanyolország is. A gyártó vállalat képviselője szerint a tárgyalások másfél évig tartottak, ami az adott piaci szegmensben viszonylag rövid időszakkal tekinthető. Van rá esély, hogy Csehország is a svéd harcjármű beszerzése mellett dönt. Az utóbbi időben jelentősen nőtt a BAE Systems Hägglunds gyártási kapacitása, amit az is jelez, hogy néhány év alatt dolgozóinak létszáma 800-ról 1170 főre nőtt, és további 100 fős növekedés várható. Jelenleg hét ország, köztük négy NATO-tag – Dánia, Észtország, Hollandia és Norvégia – hadseregében összesen 1280 darab CV90 van rendszerben, 15 különböző változatban.¹¹ Az első harcjárművek érkezése Szlovákiába 2025-ben várható, a többit a gyártónak 2028-ig kell leszállítania. Az üzletből a szlovák hadiipar is részesül, az elsődleges alvállalkozó a ZTS Special,¹² amelynek fő termékei ágyúk és fegyvercsövek a 30–155 mm-es tartományban.¹³

KÍNA SANGHAJBAN VÍRZE BOCSÁTOTTA A HARMADIK REPÜLŐGÉP-HORDOZÓ HAJÓJÁT

Június 17-én Sanghajban vízre bocsátották Kína harmadik – egyben a második saját fejlesztésű – repülőgép-hordozó hajóját.¹⁴ A szakértők szerint a Fucsien (Fujian) tartományról elnevezett hajó mérföldkő a kínai hajóépítésben. A több mint 80 ezer tonna vízkiszorítású

¹⁰ Slovakia to Buy 152 Swedish Combat Vehicles. The Defense Post, 29. 06. 2022. <https://www.thedefensepost.com/2022/06/29/slovakia-buy-swedish-combat-vehicles/> (Letöltés időpontja: 2022. 07. 16.)

¹¹ Slovakia Reportedly Decides to Procure Swedish Combat Vehicles for \$1.5 Billion in Record Deal. Sputnik International, 29. 06. 2022. https://www.arabnews24.ca/en/World_news/206561.html (Letöltés időpontja: 2022. 06. 29.)

¹² Slovak government approves €1.6bn purchase of armoured vehicles from Sweden. Bne IntelliNews, 01. 07. 2022. <https://www.intellinews.com/slovak-government-approves-1-6bn-purchase-of-armoured-vehicles-from-sweden-249032/?source=slovakia> (Letöltés időpontja: 2022. 07. 16.)

¹³ ZTS Special production. <http://www.ztsspecial.sk/en/special-production> (Letöltés időpontja: 2022. 07. 16.)

¹⁴ China launches EM catapults-equipped 3rd aircraft carrier in Shanghai – The Fujian is equipped with electromagnetic catapults. Global Times, 17. 06. 2022. <https://www.globaltimes.cn/page/202206/1268368.shtml> (Letöltés időpontja: 2022. 06. 30.)

hajó egyik érdekessége, hogy elektromágneses katapulttal és fékezőrendszerrel látták el. A már meglévő kettőnél nagyobb, erősebb és korszerűbb hajó már megközelíti a rivális amerikai hordozók képességeit. A vízre bocsátást követően megkezdődik a csőrendszerek, az elektromos berendezések, a fegyverrendszerek stb. beépítése a hajótestbe, majd sor kerülhet a menetpróbákra. A repülőgép-hordozó 2-3 éven belül kerülhet a kínai haditengerészet állományába. Kína jelenleg szolgálatban álló két repülőgép-hordozó hajója nagyjából 60 ezer tonna vízkiszorítású, a repülőgépek felszállásának elősegítésére mindkettő megemelt orrszert kapott. A Fucsien a nagyobb mérete miatt több repülőgépet, üzemanyagot, felszerelést és fegyverzetet hordozhat. Az erős elektromágneses katapult miatt elmaradhatott a fedélzet sísánc-szerű kiképzése, valamint az új típusú katapult lehetővé teszi több fel- és leszállás végrehajtását és nagyobb tömegű repülőgépek üzemeltetését. A hajó – a szakértők többségi véleménye szerint – hagyományos meghajtású. A legkorszerűbb amerikai repülőgép-hordozó hajók – a Gerald R. Ford-osztály – nukleáris meghajtásúak, vízkiszorításuk mintegy 100 ezer tonna, és négy elektromágneses katapulttal rendelkeznek.

TAJVAN ERŐSÍTI A DRÓNOK ELLENI VÉDELMEÉT

A szigetország katonai vezetése május 19-én jóváhagyta azt a tervet, melynek keretében Tajvan területén egy 45 bázisból álló olyan légvédelmi rendszert hoznak létre, amely szükség esetén megakadályozhatja pilóta nélküli repülőeszközök, drónok ellenséges tevékenységét.¹⁵ A 2026-ig tartó ötéves program várható költsége mintegy 150 millió USD lesz, és az eszközöket a hazai hadiipar állítja elő. A felállítandó 45 bázis a légierő, a haditengerészet és a rakétacsapatok objektumainak védelmét fogja ellátni – és nem csak a legnagyobb szigeten. A rendszer képes lesz a kis méretű drónokat érzékelni, követni, veszélyességüket felmérni, valamint szükség esetén tevékenységüket megzavarni. Tajvani értékelés szerint a kínai drónok jelentős katonai fenyegetést jelenthetnek egy a Tajvani-szorosban kitörő háború esetén, hiszen Kína a globális drónkereskedelemben domináns szerepet tölt be.

DÉL-KOREA MŰHOLDAT ÁLLÍTOTT FÖLD KÖRÜLI PÁLYÁRA

Június 21-én Dél-Korea űripára nagy sikert ért el, mert saját gyártású hordozórakétával sikerült Föld körüli pályára állítani a kis méretű, de működő műholdat.¹⁶ A hazai űrkutató intézet és kisebb vállalkozások által kifejlesztett háromlépcsős Nuri hordozórakéta 70 perccel az ország déli részén lévő Naro űrközpontból végrehajtott indítás után egy kb. 162 kg-os működő műholdat és egy 1300 kg-os műholdutánszatot juttatott 700 km magas Föld körüli pályára. Az eseményt a nagyobb dél-koreai TV-hálózatok élőben közvetítették. Az ország ezzel nagy lépést tett annak érdekében, hogy a jövőben ne legyen ráutalva már országok hordozórakétáira és indítóhelyeire. Dél-Korea évek óta jelentős erőfeszítéseket tett, hogy csatlakozhasson a világűrbe kommunikációs és egyéb rendeltetésű műholdat saját hordozóval feljuttatni képes országok klubjához – többek között azért, hogy képes legyen jobban megfigyelni északi szomszédjának növekvő nukleáris és rakétafenyegetését. Többszöri csúszás és sikertelen indítást követően

¹⁵ Matt Yu – Joseph Yeh: Taiwan to install UAV defense systems at 45 military bases nationwide. Focus Taiwan, 19. 05. 2022. <https://focustaiwan.tw/politics/202205190014> (Letöltés időpontja: 2022. 05. 29.)

¹⁶ Choe Sang-Hun: South Korea Launches Satellite With Its Own Rocket for the First Time. The New York Times, 21. 06. 2022. <https://www.nytimes.com/2022/06/21/world/asia/south-korea-rocket-launch-nuri.html> (Letöltés időpontja: 2022. 06. 30.)

Dél-Koreának először 2013-ban sikerült kutatási és fejlesztési céllal műholdat a világűrbe juttatni, de akkor egy közös orosz–dél-koreai gyártású kétlépcsős hordozórakétát (Naro) használt erre a célra. Az ország közel 1,5 milliárd USD-t költött a 200 tonnás Nuri kifejlesztésére, melynek első tesztindításakor 2021 októberében egy másfél tonnás műholdutánezatot szándékoztak szintén 700 km magas pályára állítani. Akkor azonban az oxidálószer tartályának problémája miatt a hajtómű az előírtnál hamarabb leállt, így nem sikerült stabil pályára állítani a hasznos terhet. 2027-ig a Nuri rakétával még négy tesztindítást terveznek, valamint folyamatban van a Nurinál kétszer nagyobb teljesítményű új hordozó fejlesztése. Dél-Korea arra is készül, hogy a 2030-as évek elején személyzet nélküli űreszköze leszálljon a Holdon.

DÉL-KOREA ALAGÚTFELDERÍTŐ ROBOTOT FEJLESZT

Dél-Korea haditechnikai fejlesztési ügynöksége június 21-én bejelentette, hogy egy amerikai partnerrel folytatott hároméves együttműködés keretében létrehozott egy autonóm alagútfelderítő robotot.¹⁷ A két fél azonos köztes szoftvert, interfészt és adatformátumot használt, hogy közös robotalapú műveleti képességekkel rendelkezzenek, de mindkét fél saját robotrendszerét és szoftvert fejlesztett. A dél-koreai robot előzetes topográfiai információ nélkül képes felmérni egy föld alatti alagutat, észlelni a felmerülő kockázatokat és elkészíteni az alagút háromdimenziós térképét. A programja a feladatokat – felismerés, értékelés, felmérés – mesterséges intelligencia segítségével oldja meg. Szükség esetén egy operátor mobiltelefon vagy tablet segítségével támogatást nyújthat számára. A föld alatt a GPS jelei általában nem foghatók, de a robot az alkalmazott technológia segítségével képes biztonságosan haladni és felmérni a számára ismeretlen objektumot. A tesztek alkalmával a robotnak sikerült bejárnia és felmérnie egy 1,5 km-es alagutat, közben felismerte a benne elhelyezett veszélyes objektumokat, észlelte a szennyezett területet és megalkotott egy nagy felbontású háromdimenziós térképet. Az ügynökség a fejlesztés folytatását tervezi. Az 1970-es években négy jelentős méretű alagutat fedeztek fel a két Koreát elválasztó demilitarizált övezet alatt, bár azóta újat nem találtak. A robot alkalmazható nehezen megközelíthető vagy veszélyes – biológiai vagy nukleáris anyaggal szennyezett – helyek feltárására is.

ÉSZTORSZÁGBAN AZ OROSZ ÉS A BELARUSZ ÁLLAMPOLGÁROK NEM TULAJDONOLHATNAK FEGYVERT

Az észt koalíciós kormányt alkotó pártok megállapodtak abban, hogy megtiltják Oroszország és Belarusz állampolgárai számára a fegyvertartást Észtországban.¹⁸ Lauri Läänemets hivatalba lépő belügyminiszter szerint a változtatás végrehajtása várhatóan hónapokig eltart, és megfontolandó más „barátságtalan” emberek fegyvertartási engedélyének visszavonása is. „*Oroszország és Belarusz állampolgárainak fegyvertartási engedélyét hatályon kívül helyezik, új engedélyeket pedig nem adnak ki*” – áll a koalíciós megállapodás honvédelemről szóló fejezetében. Läänemets szerint a tilalom valószínűleg még az év folyamán életbe lép. A két ország állampolgárai közül több mint 600 személynek van ilyen engedélye. Emellett

¹⁷ Brian Kim: South Korea develops robot for autonomous tunnel exploration. Defense News, 24. 06. 2022. <https://www.defensenews.com/unmanned/2022/06/24/south-korea-develops-robot-for-autonomous-tunnel-exploration/> (Letöltés időpontja: 2022. 07. 06.)

¹⁸ Russian, Belarusian citizens will not be allowed to own firearms in Estonia. ERR News, 16. 07. 2022. <https://news.err.ee/1608658276/russian-belarusian-citizens-will-not-be-allowed-to-own-firearms-in-estonia> (Letöltés időpontja: 2022. 07. 16.)

mindenkit meg kell vizsgálni, akinek van fegyvertartási engedélye, ellenségesnek mutatkozó Észtországgal és Ukrajnával szemben, illetve észtt állampolgárok is lehetnek közöttük. Az Észtt Fegyvertulajdonosok Szövetsége három héttel az ukrainai háború kitérése után már tett javaslatot a fegyvertartási törvény oly módon történő megváltoztatására, hogy az országban csak Észttország, az EU- és a NATO-országok állampolgárai tarthassanak fegyvert, de akkor a pártok még nem tudtak közös nevezőre jutni a kérdésben.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- About the US submarine programs: Columbia class SSBN. Submarina Suppliers. <https://submarine-suppliers.org/programs/ssbn/columbia-class/>
- China launches EM catapults-equipped 3rd aircraft carrier in Shanghai – The Fujian is equipped with electromagnetic catapults. Global Times, 17. 06. 2022. <https://www.globaltimes.cn/page/2022/06/1268368.shtml>
- Choe, Sang-Hun: *South Korea Launches Satellite With Its Own Rocket for the First Time*. The New York Times, 21. 06. 2022. <https://www.nytimes.com/2022/06/21/world/asia/south-korea-rocket-launch-nuri.html>
- Judson, Jen: *Ukraine war tactics reaffirm US Army's modernization thrust, service chief says*. Defense News, 08. 07. 2022. <https://www.defensenews.com/land/2022/07/08/ukraine-war-tactics-reaffirm-us-armys-modernization-thrust-service-chief-says/>
- Keel Laying Ceremony Held for First Columbia-Class Ballistic Missile Submarine. Navy.mil, 04. 06. 2022. <https://www.navy.mil/Press-Office/News-Stories/Article/3052900/keel-laying-ceremony-held-for-first-columbia-class-ballistic-missile-submarine/>
- Kim, Brian: *South Korea develops robot for autonomous tunnel exploration*. Defense News, 24. 06. 2022. <https://www.defensenews.com/unmanned/2022/06/24/south-korea-develops-robot-for-autonomous-tunnel-exploration/>
- Russian, Belarusian citizens will not be allowed to own firearms in Estonia. ERR News, 16. 07. 2022. <https://news.err.ee/1608658276/russian-belarusian-citizens-will-not-be-allowed-to-own-fire-arms-in-estonia>
- Schwartz, Felicia – Pitel, Laura: *Joe Biden's administration offers support for Turkish F-16 deal*. Financial Times, 29. 06. 2022. <https://www.ft.com/content/1dc8f0b5-84c8-4452-897f-edc2dae7e528>
- Slovak government approves €1.6bn purchase of armoured vehicles from Sweden. Bne IntelliNews, 01. 07. 2022. <https://www.intellinews.com/slovak-government-approves-1-6bn-purchase-of-armoured-vehicles-from-sweden-249032/?source=slovakia>
- Slovakia Reportedly Decides to Procure Swedish Combat Vehicles for \$1.5 Billion in Record Deal. Sputnik International, 29. 06. 2022. https://www.arabnews24.ca/en/World_news/206561.html
- Slovakia to Buy 152 Swedish Combat Vehicles. The Defense Post, 29. 06. 2022. <https://www.the-defensepost.com/2022/06/29/slovakia-buy-swedish-combat-vehicles/>
- Swedish, US Troops Drill on Remilitarized Baltic Sea Island. AP, 12. 06. 2022. <https://www.voanews.com/a/swedish-us-troops-drill-on-remilitarized-baltic-sea-island/6614591.html>
- USA allows Estonia to buy six HIMARS missile systems. ERR News, 16. 07. 2022. <https://news.err.ee/1608659089/usa-allows-estonia-to-buy-six-himars-missile-systems>
- US, SKorea open to expanded military drills to deter North. Mainichi Japan, 21. 05. 2022. <https://mainichi.jp/english/articles/20220521/p2g/00m/0in/026000c>
- Yu, Matt – Yeh, Joseph: *Taiwan to install UAV defense systems at 45 military bases nationwide*. Focus Taiwan, 19. 05. 2022. <https://focustaiwan.tw/politics/202205190014>
- ZTS Special production. <http://www.ztsspecial.sk/en/special-production>

ABSTRACT

FOCUS

Tamás Zoltán Szabó – Gábor Forgó – Levente Alpek B.: *Armed forces development strategy in Hungary in light of the global appreciation of defence capabilities following the COVID-19 pandemic (I)* 3

The turbulence and supply disruptions caused by the COVID-19 pandemic have highlighted the importance of security, including the security of supply and self-sufficiency in strategic industries. In light of the escalation of the Russo-Ukrainian conflict in 2022, the focus is expected to remain on defence capabilities and defence spending. After 1990, the defence industry in Hungary, which had previously completed several innovative developments and employed about 30,000 people, significantly diminished, and the defence capabilities of the Hungarian Defence Forces turned increasingly questionable. However, since 2010, a change of attitude has begun to unfold in Hungary's defence and economic strategies. In the case of Hungary, the need and priority for the development of defence capabilities had been articulated years before the COVID-19 epidemic, then the Zrínyi Defence and Force Development Program was launched in 2016.

Keywords: geopolitics, COVID-19, defence industry, defence policy, national defence

MILITARY ORGANISATION AND FORCE DEVELOPMENT

János Kemény: *Russo–Ukrainian war: initial observations* 14

The purpose of this study is to summarize the main events and trends of the ongoing Russo - Ukrainian war, as well as to formulate conclusions regarding the dynamics of the conflict. For reasons of space, it is not intended to analyze the entire course of the conflict since 2014, a comprehensive presentation will be the goal of subsequent studies. The author provides an overview of the most important events and dynamics of the war, as well as the expected irregular dimension. Since it is an ongoing conflict, the described figures are of indicative nature only, based on the currently available open source information they are intended to support the dynamics of the war.

Keywords: Russo–Ukrainian war, Ukraine, Russia, hybrid warfare, drones

Lt. Col. László Lukács – Lt. Col. Zsuzsanna Balogh: *Tunnel War – the shadows of the past haunt (I)* 34

In the world's zones stricken by armed conflicts, an old-new warfare causes more and more problems for military organizations that otherwise use 21st-century high-technology: tunnel warfare. Through an overview of history it can be seen that underground warfare has been in use by both offensive and defensive troops for thousands of years. The study traces the development of tunnel warfare from the struggles of the rich ancient city-states of the Tigris and Euphrates rivers. Currently, in the Middle East, the Israeli army is trying to detect and destroy Palestinian tunnels dug under the border, and al-Qaeda also built similar tunnels in Iraq, for example. Even the most modern IT equipment of advanced armies are ineffective in detecting troops hiding under ground, and not even high-tech artillery and airstrikes are able to cause serious damage in tunnels under rock and earth several meters thick. What may be the next step in this struggle?

Keywords: mine, castle siege, underground mine warfare, countermine, tunnel warfare

INTERNATIONAL

Col. Klára Kecskeméthy Siposné: *A strategic partnership between NATO and Ukraine* 51

Report NATO 2030 provided a good opportunity to review the Alliance's ability to continuously renew itself, to adapt to a changing world, and to prepare the historic June summit meeting in Madrid. In this paper, the author examines the issues of the strategic partnership between NATO and Ukraine. Russia's invasion of Ukraine in February 2022 makes the review particularly relevant. It is important to highlight: the author completed her study in December 2021, so the events that have taken place since then are not the subject of the analysis. At the same time, the Alliance clearly stated its position: NATO condemns Russia's invasion of Ukraine, which seriously violates international law and poses a serious threat to

Euro-Atlantic security. It also condemns the recognition of the separatist regions in eastern Ukraine, and called on Russia to end its military operations against Ukraine and withdraw its forces. The Alliance supports the territorial integrity and sovereignty of Ukraine within its internationally recognized borders.

Keywords: Commonwealth of Independent States, Middle East, NATO-Ukraine Committee, North Atlantic Partnership Council, NATO-Ukraine Action Plan

Hajnalka Szilágyi-Kiss: *A potential response to social change: international cooperation in Iraq* 69

Religious radicalization is becoming increasingly common in Iraq and the number of those who only use Islam to assert their individual or community interests is also increasing significantly, and religion is important to them only seemingly. To a superficial observer Islam seems to be spreading aggressively but it is also worth examining what is happening below the surface. Islam is increasingly a social integration factor, a religious ideology organizing society, which connects religious, political, moral, social, legal and cultural attitudes and these aspects in all issues. Through the international organizations active in Iraq, the author analyses the processes that are present in the troubled country, where, in addition to security policy challenges, internal political divisions and instability are robust, and the economic problems arising due to oil price fluctuations are aggravated by the protracted problems of general supply and humanitarian aid challenges. The international cooperation that can contribute to social renewal is also discussed.

Keywords: Iraq, Middle East, social transformation, international cooperation, assistance

COMMAND, TRAINING

Lt. Col. László Lengyel – Lt. Col. József Veres: *Developing CBRN explosive ordnance disposal (CBRN-EOD) – Capability, or a way to be one of the best (2)* 83

In the first decades of the 21st century, weapons of mass destruction came to the fore again. Both modern neurotoxins and hazardous industrial materials were used during the Syrian civil war. The use of weapons of mass destruction is no longer a privilege just for state actors, consequently the threat has increased. One of the responses to the increased threat, its management, and mitigation of the consequences is the development of a CBRN EOD capability. In their study, the authors present the ideas of the Hungarian Defence Forces for the development of the capability. They examine the advantages and disadvantages of procedures used vis a vis devices filled with chemicals, as well as procedures and means applied against radiological devices.

Keywords: chemical, biological, radiological, and nuclear (CBRN), EOD, CBRN-EOD, weapons of mass destruction, radiological

Ariel Zoltán Mitev: *Trenches and ramparts in business education: the bridging role of wargaming . . .* 97

Although business sciences have adopted many concepts from military science, the role of wargaming in education is underappreciated. The consequence of the attrition warfare between students hiding behind their desks (or monitors) in the classrooms and teachers delivering rapid-fire lectures from behind their lectern is the increase in the number of the masses of deserters. The article seeks the areas of business education wargaming can be incorporated into, how the battlefield can be turned into a playing field, how trenches can be bridged, and what skills can be developed through wargaming.

Keywords: business education, wargaming, developable skills

LOGISTICS

Maj. Péter Éles: *On the treatment of surplus ammunition and munitions unusable for military purposes* 105

The paper deals with an issue of high importance in logistics, the life cycle management of ammunition, more precisely, a particularly narrow segment of it, the final stage of this life cycle. This topic is important for the personnel (military and civilian) working in this field. However, such knowledge is also important at each decision-making instance. This research material purposefully summarizes the relevant points of the professional and ministerial instructions on the topic, clarifying the actual content of each stage of the life cycle, specifying the content behind the names and the possible actions.

Keywords: ammunition unsuitable for military use, life cycle, ammunition in surplus, risk

MILITARY HISTORY

Col. (Ret.) László Nagy: *The emergence of hybrid warfare in the first half of the 20th century* 112

In the first two decades of the 21st century, one of the most frequently used terms in the field of security policy was hybrid warfare, which literary sources describe as a "product" of the 21st century. In this paper, the author wishes to refute this statement through a few case studies which without exception are related to the steps taken in the direction of the war by the Third Reich before the Second World War. Without including other historical events in the analysis, the study aims to illustrate the popular saying that there is nothing new under the sun.

Keywords: hybrid warfare, world war, Hitler, Versailles peace treaty

FORUM

Col. (Ret.) László Nagy: *A situation report – eastern front* 128

Since February 2022 an armed conflict, the Russo-Ukrainian war, has been in progress in the security and geopolitical environment of Hungary. The 2nd June presentation of the series „Military Science for Everybody”, organised by the Hungarian Association of Military Science and the Home Defence Cultural Centre analysed this subject in the interpretation of Volodymyr Kalitinsky, defence attaché of Ukraine in Budapest. The event served as an opportunity to inform our readers about the above mentioned series of presentations and to provide a brief overview of the different aspects of a military conflict taking place in our neighbourhood.

Keywords: Russo–Ukrainian war, Ukraine, international support, balance of forces

REVIEW

Zsolt Tóth: *About book Standing up after Trianon written by Sándor Szakály* 134

The author wrote a review of Sándor Szakály's book *Standing up after Trianon*.

Péter Róbert: *Hungary on the front page* 136

The author presents book *Hungary on the front page*, the history of our country in light of the western press to the reader.

Col. (Ret.) Csaba Gál: *International military and military technology review* 139

A summary of the latest news in the international military and military technology press.

SZERZŐINK FIGYELMÉBE

A Honvédségi Szemle közlési feltételei

A folyóirat lehetőséget biztosít a rovatoknál megnevezett témakörökben, maximum egy szerzői ív terjedelmű (40 000 leütés szóközökkel, a jegyzeteket és az esetleges illusztrációkat is beszámítva) tanulmányok, szakcikk megjelentetésére. A beküldött írásokat *szakmailag lektoráltatjuk*. A Szerkesztőség fenntartja a jogot a kéziratok – a magyar helyesírás szabályainak megfelelő – stilizálására, korrigálására és tipografizálására. A tervezett megjelenésről igazolást a Szerkesztőség csak abban az esetben ad ki, ha a Szerkesztőbizottság – a támogató lektori véleményre támaszkodva – a közlés mellett foglal állást. A tanulmány elfogadását követően a folyóirat kiadásában közreműködő HM Zrínyi Kft. a szerzővel *szereződést köt*, amely szabályozza a kiadással és a szerzői jogokkal kapcsolatos kérdéseket. Folyóiratunk zökkenőmentes szerkesztése – az MTA által meghatározott követelményeknek való megfelelés – érdekében a szerzőktől az alábbiakat kérjük:

- A közleményeket elektronikus levél mellékleteként (Microsoft Word .doc- vagy .docx-formátumban) szíveskedjenek eljuttatni a Szerkesztőségnek (*kiss.zoltan@hmzrinyi.hu*).
- A küldeményben tüntessék fel nevüket, rendfokozatukat, beosztásukat (foglalkozásukat), tudományos fokozatukat és elérhetőségüket (e-mail-cím, telefonszám).
- Amennyiben mondanivalójukat ábrákkal (térképészletekkel, grafikonokkal, táblázatokkal stb.) kívánják szemléltetni, azt magyar nyelvű illusztrációkkal tegyék. Folyóiratunk fekete-fehér megjelenésű, ezért ennek megfelelően készítsék el az ábrákat, lehetőleg egyszerű, vonalas formában, olvasható feliratozással. Az illusztrációkat külön csatolva is küldjék el, lehetőség szerint szerkeszthető (jpg, tiff) formátumban. Az íráshoz csatoljanak magyar nyelvű ábraszöveget, amelyben az ábra (táblázat) címe mellett tüntessék fel annak készítőjét, forrását, internetes hivatkozásnál a letöltés időpontját.
- Fotóillusztrációt csak különösen indokolt esetben közlünk. Ez esetben ügyeljenek a megfelelő nagyságú felbontásra (300 dpi), illetve az ábrához hasonlóan jelöljék meg a kép forrását.
- A leadott íráshoz csatolják annak angol nyelvű összefoglalóját és a vonatkozó kulcsszavakat.

Folyóiratunk (a *Fórum* és *Szemle* rovataink kivételével) csak tudományos igényességgel elkészített, a felhasznált irodalom feltüntetésével, illetve megfelelő hivatkozásokkal ellátott, első közlésű írásokat publikál. *2019-től cikkeinket DOI-azonosítóval is ellátjuk*. Kérjük szerzőinket, ha rendelkeznek ORCID-azonosítóval, azt minden esetben tüntessék fel a cikk elején, a nevük után.

Felhasznált irodalom

A *Felhasznált irodalom* jegyzékét a tanulmány végén, ábécérendben (a szerző neve kezdőbetűjének figyelembevételével) kérjük elhelyezni. *Amennyiben egy cikk rendelkezik DOI-azonosítóval is, azt a bibliográfiai adatok megadása után, minden esetben kérjük feltüntetni!*

Könyv esetében:

Mendöl Tibor: *Általános településföldrajz*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1963.

Gyűjteményes kötet egy tanulmánya esetében:

Székely András: *A periglaciális felszínformálás*. In: Borsy Zoltán (szerk.): *Általános természetföldrajz*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1998, 356–421.

Periodikumok (időszakos kiadványok) esetében:

Réz Levente: *A légielő tűztámogatási feladatai*. Repüléstudományi Közlemények, XXXI. évf. 2019/2., 159–175. DOI: 10.32560/rk.2019.2.12.

Porkoláb Imre: *Hibrid hadviselés: új hadviselési forma, vagy régi ismerős?* Hadtudomány, 2015/3–4. szám, 41. DOI: 10.17047/HADTUD.2015.25.3-4.36.

Internetes hivatkozásoknál:

Gates, Guilbert: *How a Secret Cyberwar Program Worked*. The New York Times, 01. 06. 2012. <https://archive.nytimes.com/www.nytimes.com/interactive/2012/06/01/world/middleeast/how-a-secretcyberwar-program-worked.html?ref=middleeast>

Több szerző esetén a hivatkozott mű első szerzőjének nevét vegyék figyelembe.

Külföldi szerző(k) esetében is a vezetéknev alapján állítsák fel a sorrendet, pl. Bush, George W.: *Döntési helyzetek*. Ulpius Ház Könyvkiadó, Budapest, 2010.

Kydd, Andrew H. – Walter, Barbara F.: *The Strategies of Terrorism*. International Security, Volume 31, No. 1, 2006.

A felhasznált irodalomra vonatkozó szerkesztőségi alapszabály, hogy egyetlen olyan forrás se szerepeljen a *Felhasznált irodalom* jegyzékében, amelyre a szerző/szerzők a törzsszövegben nem hivatkoznak és amely nem szerepel lábjegyzetben.

Lábjegyzetek

A felhasznált irodalomra való konkrét hivatkozás az adott oldalon, tipográfiai kiemelések nélkül, *lábjegyzetben* történjen, a hivatkozás oldalszámának megjelölésével:

Borbély Zsuzsanna: Egészségmagatartás, kiégés, mentális egészség – specifikus stresszorok hatása a rendőrség próbaidős tiszthelyettes állományában. Szakdolgozat. ELTE, Budapest, 2017, 1–155.

Külföldi szerzőnél a művön feltüntetett formában:

Hans Kundnani: Germany as a Geo-economic Power. The Washington Quarterly, XXXIV. évf. 2011/3., 40–42. <https://doi.org/10.1080/0163660X.2011.587950> (Letöltés időpontja: 2019. 08. 22.)

Walter Lippmann: Public Opinion. Free Press, New York, 1997.

A felhasznált irodalom ismétlődése esetén az i. m. jelölést használjuk:

Borbély: i. m. 150.

Közvetlen ismétlődés esetén: Uo. 150.

Ha azonos szerző(k)től több tanulmányra hivatkoznak, akkor a közleményeket a név után írt zárójeles évszámmal kell megkülönböztetni: Borbély (2017): i. m. 150.

Ha ugyanazon évben megjelent több tanulmányra hivatkoznak, akkor az évszám után írt a, b, c stb. betűkkel kérjük jelölni mind a szövegben, mind a *Felhasznált irodalomban*: Borbély (2017a): i. m. 150.

Kettőnél több szerző esetén az *et al.* jelölést kérjük alkalmazni mind a magyar, mind a külföldi szerzőknél is.

Papp Ildikó et al.: A viselkedésterápia eredményeinek vizsgálata az elhízás kezelésében egy év távlatában. Orvosi Hetilap, 155. évf. 2014/30., 1197.

Stephen Rollnick et al.: Motivational Interviewing in Health Care: Helping Patients Change Behavior. The Guilford Press, New York, 2008, 42.

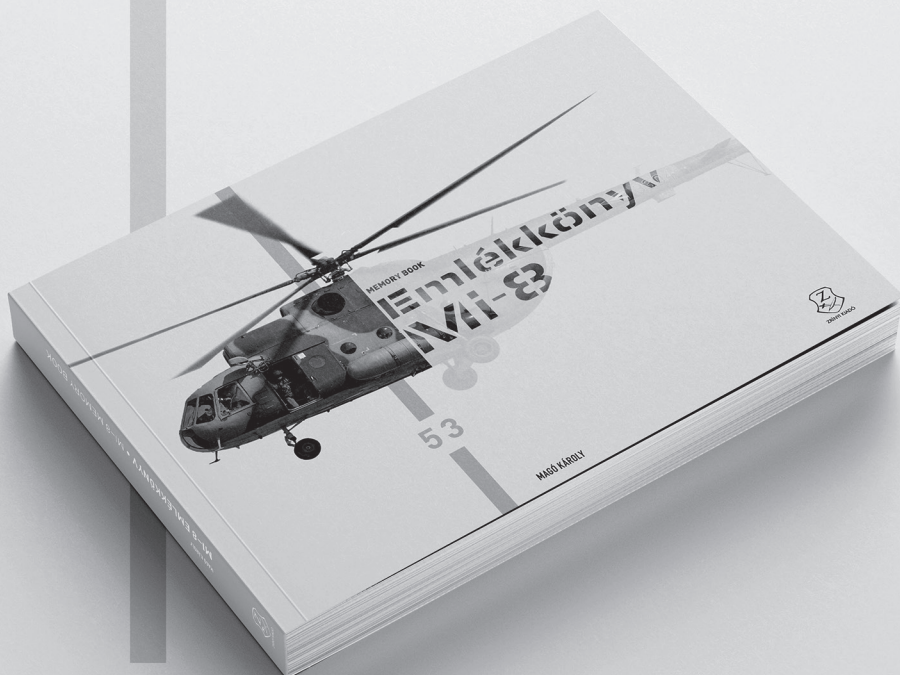
Szintén a lábjegyzetben szerepeljenek a magyarázó, kiegészítő információk, illetve a rövidítések feloldásai.

Internetes hivatkozásnál kérjük feltüntetni a letöltés időpontját az adott oldalon, a lábjegyzetben: Jackie Northam: In A Remote Arctic Outpost, Norway Keeps Watch On Russia's Military Buildup. NPR, 03. 11. 2019. <https://www.npr.org/2019/11/03/775155057/in-a-remote-arctic-outpost-norway-keeps-watch-on-russiamilitary-buildup?t=1574445341316> (Letöltés időpontja: 2019. 11. 22.)

*Köszönjük együttműködésüket!
A Honvédségi Szemle Szerkesztőbizottsága és Szerkesztősége*

EMLÉKKÖNYV

Búcsúznak a katonák a Mi-8 helikopterektől

53

Az MH 86. Szolnok Helikopter Bázist érte a megtiszteltetés, hogy az elődök nevében is elbúcsúzzon a magyar haderőben 53 évig szolgáló Mi-8 helikopterektől.

Szerző: Magó Károly
Megjelenés éve: 2022
kétnyelvű (magyar–angol)
312 oldal
Ára:

6400 Ft

A kötet olyan, mint egy búcsúrepülés utáni állománygyűlés: a történelmi áttekintést követően a típus hétköznapijait és felejthetetlen eseményeit idézik fel azok, akik kapcsolatba kerültek vele, végül a felvarrók és a fényképek sorakoznak az emlékkönyvben.

A könyv a Zrínyi Kiadó webshopjában (shop.hmzrinyi.hu) vagy a Kiadó könyv- és térképboltjában (1024 Budapest, Fillér u. 14.) vásárolható meg.

KÉZZELFOGHATÓ HADTÖRTÉNELEM

ZRINYI KIADÓ

„MÚZEUM A DOBOZBAN”

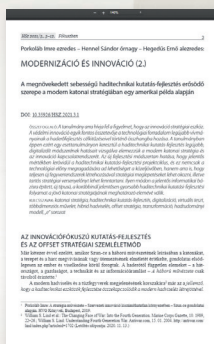
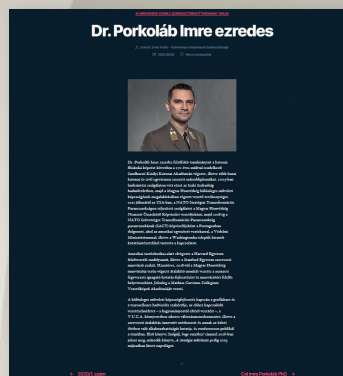
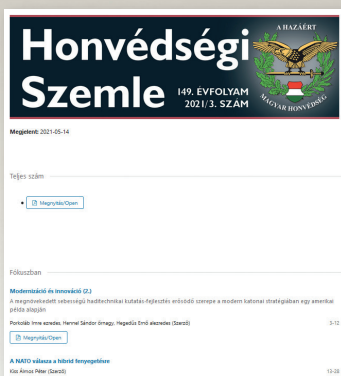
SHOP.HMZRINYI.HU

Megújult a Honvédségi Szemle honlapja!

www.honvedsegiszemle.hu
www.hungariandefencereview.com

A Honvédségi Szemle és a Hungarian Defence Review legfrissebb számai már olvashatók megújult honlapunkon! Csak kattintson a honvedsegiszemle.hu vagy a hungariandefencereview.com linkre, és máris elolvashatja legújabb számaink írásait, sőt akár aktuális számunk teljes tartalmát is. Az egyes tanulmányokra kattintva bővebb információkat szerezhet szerzőinkről, és megtudhatja, hogy melyek folyóiratunk legnépszerűbb írásai. Ha érdeklí, a Hírek menüpont alatt ízelítőt olvashat az aktuális számunkban megjelenő hadihíreinkből is.

A honlapon ezenfelül megismerheti szerkesztőbizottságunk és szerkesztőségünk tagjait, szerzői útmutatónk, bírálati folyamatunkat, etikai és adatvédelmi nyilatkozatunkat, valamint archíválási politikánkat – egyszerűen mindazt, ami lapunkat mértékadó folyóirattá tette.

A folyóirat teljes terjedelmében olvasható
a honvedsegiszemle.hu weboldalon.

ZRÍNYI KIADÓ